

ARKIV

FÖR

NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT STATS BIDRAG FRÅN
DANMARK FINLAND NORGE OCH SVERIGE

GENOM

SVEN BENSON

UNDER MEDVERKAN AV

**SIGURD FRIES KRISTIAN HALD EYVIND FJELD HALVORSEN
JÓN HELGASON LUDVIG HOLM-OLSEN VALTER JANSSON
PETER SKAUTRUP †**

REDAKTIONSSEKRETERARE

BENGT PAMP

NITTIOSJUNDE BANDET

SJUNDE FÖLJDEN, FJÄRDE BANDET

MCMLXXXII

CWK GLEERUP

CWK Gleerup är produktlinjenamnet för vetenskapliga skrifter
utgivna av LiberLäromedel, Lund

Tryckt med bidrag från

Statens humanistiske forskningsråd, Danmark

Statens humanistiska kommission, Finland

Norges almenvitenskapelige forskningsråd, Norge

Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Sverige

Axel Kocks fond för nordisk filologi, Sverige

ISSN 0066-7668
ISBN 91-40-04809-8

☒ Berlings, Arlööv 1982, 9052

Innehåll

<i>Amory, Frederic</i> , assistant professor, Berkeley, Cal.: Towards a Grammatical Classification of Kennings as Compounds	67–80
<i>Benson, Sven</i> , professor, Göteborg: ANF 100 år	199–204
<i>Benson, Sven</i> , professor, Göteborg, <i>Ejder, Bertil</i> , professor, Lund, och <i>Pamp, Bengt</i> , arkivchef, Lund: Litteraturkrönika 1981	205–233
<i>Ejder, Bertil</i> , se <i>Benson, Sven</i>	
<i>Hallberg, Peter</i> , professor, Göteborg: Some Aspects of the Fornaldarsögur as a Corpus	1–35
<i>Haskå, Inger</i> , docent, Lund: Några synpunkter på Carin Sandqvists avhandling "Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk"	175–184
<i>Hofmann, Dietrich</i> , Professor Dr., Preetz: Hálogaland – Rogaland – Belamørk	144–154
<i>Jakobsen, Alfred</i> , professor, Trondheim: Sophus Bugge og E. H. Linds „Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden“	138–143
<i>Kalinke, Marianne E.</i> , associate professor, Urbana, Ill.: Scribes, Editors, and the riddarasögur	36–51
<i>Lindow, John</i> , associate professor, Berkeley, Cal.: Narrative and the Nature of Skaldic Poetry	94–121
<i>Pamp, Bengt</i> , se <i>Benson, Sven</i>	
<i>Paul, Fritz</i> , Professor Dr., Göttingen: Das Fiktionalitätsproblem in der altnordischen Prosaliteratur	52–66
<i>Platzack, Christer</i> , professor, Stockholm: Förekomsten av <i>e</i> i ändelser för väntat <i>a</i> i äldre nysvenskt skriftspråk	185–198
<i>Poole, Russell</i> , lecturer, Palmerston North, New Zealand: Ormr Steinþórsson and the <i>Snjófríðardrápa</i>	122–137
<i>Steblin-Kamenskij, M. I.</i> †, professor, Leningrad: Valkyries and Heroes	81–93
<i>Stemshaug, Ola</i> , førsteamanuensis, Trondheim: Trondheim og Trøndelag	155–174
Till red. insända skrifter	234–239

Some Aspects of the Fornaldarsögur as a Corpus*

1. Genre and Corpus

The purpose of this paper is to discuss some common or recurrent features of the *fornaldarsögur* (FAS) as a genre, especially such traits which distinguish these texts in relation to other saga genres. It is, however, no easy task to delimit the FAS unequivocally. The boundaries in various directions are more or less fluctuating, no matter what definitions are applied.

For my survey I have chosen to regard as *corpus* the list of “die wichtigsten Fornaldarsögur” presented by Kurt Schier in his excellent handbook *Sagaliteratur* (Stuttgart 1970, pp. 86–91). Exception has been made only for *Hemings þáttur Áslákssonar*, a text with a rather special profile, emphasized by Kurt Schier himself (pp. 8–9) in his chapter on “Gliederung der Sagaliteratur”. With this limitation “my corpus” includes in all 27 items.

I have considered it as most convenient for my purpose to quote these texts from Guðni Jónsson’s edition *Fornaldar sögur Norðurlanda I–IV* (Reykjavík 1950). For some of the sagas included there I have, however, resorted to other editions: *Friðþjófs saga ins frækna* (Halle a.S. 1901; ANS, Heft 9; Ludvig Larsson); *Hrólfs saga Gautrekssonar* in *Zwei Fornaldarsögur* (Halle a.S. 1891; Ferdinand Dettler); *Völsunga saga ok Ragnars saga loðbrókar* (København 1906–08; Magnus Olsen); *Orvar-Odds saga* (Halle a.S. 1892; ANS, Heft 2; R. C. Boer). For the voluminous *Þiðriks saga af Bern*, which has for obvious reasons not been included in Guðni Jónsson’s corpus, I have used Henrik Bertelsen’s edition (København 1905–11), that is the text printed there according to the vellum MS, which the editor labels as *Mb*. As the edition is in two parts, with separate paging, one has in page references to mark the second part by *II*.

That I have made use mainly of Guðni Jónsson’s edition, as it is both based on relevant textual criticism and probably most easily available to many readers, does not mean, of course, that I have not also consulted other, scientific editions with their variant apparatus. It should be added that some of Jónsson’s texts do not appear in my corpus, as they are not represented in Kurt Schier’s basic list.

All quotations from saga texts are rendered in the “normalized” orthography practised by Guðni Jónsson. In referring to other saga genres – *Íslendinga-*

* Paper presented at the Fourth International Saga Conference, München, July 30th–August 4th, 1979. In the version for ANF a few sections and paragraphs have been added.

sögur, konungasögur, riddarasögur – I use the abbreviations ÍSS, KGS and RDS respectively.

The 27 texts of my FAS-corpus as demarcated above, are listed in Table 1. For each text is given its number of words. The total word mass of the corpus is 403115. The size varies of course very much from one text to another. Five among them comprise more than 20000 words: *Þiðriks saga af Bern* (112742), *Hrólfs saga Gautrekssonar* (29910), *Göngu-Hrólfs saga* (29777), *Völsunga saga* (24892) and *Hrólfs saga kraka* (24863). At the opposite end of this scale we find such small texts as *Gríms saga loðinkinna* (2761) and *Illuga saga Gríðarfóstra* (2856).

The following survey of the FAS must of course be restrictive in selecting the features to be discussed. To begin with, I intend to examine some aspects of the use of direct speech, and especially some cases of “thinking aloud”, indicating a certain tendency towards “subjectivity”. Secondly, I deal with the remarkable instances of the writers’ arguing about and defending themselves against possible objections to their credibility. In that connection I also discuss some aspects of the references to other sagas, outside and inside the corpus, as revealing an aspiration to place the story within a wider context, both of literature and reality. The last part of my paper, however, is devoted to the identification of some striking features of the vocabulary, characteristic of the FAS and associated with their peculiar choice of subjects and particular, recurring motifs.

2. Some Aspects of the Dialogue. “Mæla fyrir sjálfum sér”

2.1 *Dialogue versus narrative text.* The comparatively abundant share of dialogue and direct speech (DS) has of course long been noticed as a characteristic feature of Old Icelandic prose literature. There are, however, significant differences between the genres. In a representative body of the KGS (twelve texts, including *Heimskringla*, counted as *one* work) we thus find an average of approximately 19 per cent DS; the corresponding figure for forty different texts of the ÍSS is about 30 per cent, ranging from 8.4 in *Reykðæla saga* to 56 in *Bandamanna saga (K)*.¹

For my FAS-corpus the frequency of DS for each individual text is listed in Table 1. Of the 27 sagas 14 have more and 13 less than 30 per cent DS. The average for the corpus is 31.6, slightly above the figure for the ÍSS. The span between the lowest and the highest frequency is somewhat wider than in the ÍSS: from 1.5 per cent in *Hálfs saga ok Hálfsrekka* to 62.5 in *Egils saga einhenda* and 71.6 in *Norna-Gests þátr*. But on closer examination these extremes get a natural explanation. Thus in *Hálfs saga* the many stanzas function as real DS between the actors, an equivalent of prose dialogue. The same is true of *Ketils saga hængs*, where we have an exchange of stanzas between the title-person and the “Finnakonungr” (160–64), between Ketill and

¹ See Table 9 in my *Stilsignalement och författarskap i norrön sagalitteratur* (Göteborg 1968).

a female trofl (169–72), and between him and two other characters in turn: Böðmóðr (175–77) and Framarr (178–81). Also *Hjálmþés saga ok Ölvis*, with 21.5 per cent DS, has many examples of such an exchange of stanzas, functioning as dialogue. And in *Hervarar saga ok Heiðreks*, with 21.5 per cent DS, Heiðrekr's long series of riddles with the King's alternating answers in prose, can rightly be seen as part of a conversation.

In this respect certain specimens of the FAS remind one of the dialogue poetry of the *Edda*; possibly the model is to be found there. It is a distinct difference between on one hand these verse dialogues in the FAS, and on the other hand the stanzas as they are applied in the KGS and the ÍSS: as a kind of documentation of what the prose tells us, or as poetic ornaments and expressions of feeling.

The extremely high frequency of DS in *Norna-Gests þáttr*, at the other end of the scale, depends on the fact that Norna-Gestr's account in DS of past events is given so much space. Similar autobiographical narration in DS – in its turn interspersed with elements of dialogue – also distinguishes *Egils saga einhenda*. Ásmundr, Egill and Arinneyja, Queen of Jötunheimar, tell one another their life-stories, while they are waiting for the porridge to come to the boil. This kind of inserted stories does not seem to have any real counterparts in the ÍSS.

2.2 Thinking rendered in direct speech. A striking innovation in the FAS are the attempts – rather sparse and modest, it is true – to render a character's lonely thoughts in DS, usually introduced with the remark that the person in question *mælti* or *mæltisk við* “einn saman” or “fyrir sjálfum sér”.

It is especially in *Þiðriks saga* that this possibility is exploited. When Velent the smith sees a sword-hilt stick up from the soil, it is said: “Ok gengr Velent ok kippir upp sverðinu ok sér á ok mælti: ‘Hví man ek þurfa nú at fela mér hit verra’” (81). On a later occasion he has lost one of King Niðungr's knives, for which he is responsible, and ponders upon the consequences of this negligence:

Ok nú mælist hann við einn saman: “Víst máttu ek mikill ættleri verða, ok fátt týr mér, at ek sé kominn af góðum ættum. Nú var ek kominn í þjónustu með góðum konungi, ok fekk hann mér litla þjónustu, ok vildi hann svá mín freista, ok væri þess ván, ef hann sæi, at ek gætta vel hins litla, at hann mundi hugsa, at ek varðveitta svá hinu meira, ef mér væri í hendr fengit, ok mundi ek þaðan af nokkura uppreist fá, en þat er ek skyldi nú þjónat hafa hit litla, þá gleymda ek því, ok man hverr maðr kalla mik fól” (86).

These instances of solitary speaking are missing in the corresponding places of the manuscript version *AB*. Later in the saga it is Þetleifr danski, who deliberates what way to choose, whether he should go to see his uncle or the great Þiðrikr:

Nú heldr hann hesti sínu á gatnamóti ok ihugar með sér, hvárn veg er hann skal ríða ok mælist við einn saman: “Meiri forvitni er mér á Þiðriki á Bern ok á hans félögum

en mér er á möðurfeðr mínum afgömlum. Enda mætti ek þó hann finna, at ek finna Þiðrik fyrri” (235).

These reflections are lacking in *AB*. When Sigurðr has been sent by his foster-father, the smith Mímir, to burn charcoal in the woods, he speaks “fyrir sjálfum sér”: “Varla veit ek nú þess manns vánir, er ek munda nú eigi berjast við, ef nú komi hann til móts við mik, ok þat hugða ek, at eins manns víg mætti mér vera ekki ofrefli.” Immediately after that there turns up “einn mikill linnormr”, and Sigurðr goes on with his talking for himself: “Nú kann vera, at ek mega skjótt reyna mik alls, þó það ek þess áðan” (310). This time the reflections are to be found in *AB* too.

In a single combat between Fasold and one of King Isungr’s sons, the later thinks in a critical situation – and now there is no saying something aloud, but just thinking:

Ok nú hygg konungsson í hug sér, at “þat er skömm mikil, at ek skal hér standa í allan dag at berjast við einn mann, er ek hugða, ef þess væri þörf, at einn skylda ek sigr fá af þessum þrettán” (II,20).

In this case there is no *AB*-text for comparison.

These thoughts rendered in *DS* are then – at least in the *Mb*-version – a not quite unimportant element in *Þiðriks saga*. But although this member of the corpus seems otherwise to have been something of a prototype of the *FAS*, it has not turned out to be influential in the case of “thinking aloud”. There are, however, sporadic instances in a few other sagas.

In *Áns saga hogsveigis* the hero on one occasion stands apart looking over a field of battle. With the usual phrase we are told that he “mæltist við einn saman” (380). Then follow in *DS* his reflections on the present situation and his recollection of the episode, when he came across a dwarf and extorted from him a bow and arrows of miraculous properties, which he is now going to try.

Two other examples are to be found in *Ketils saga hængs*. In the first case it is a giant, who “mæltist við einn saman” (156), while he was carrying his ship from the seashore. The situation is, however, a little different from the previous episodes. Now there is in fact a listener – without the giant’s knowledge (?) – to the loud thinking. And this listener, Ketill himself, is named by name in the passage: “Ketill hængr, eldhúsfíflit, er nú hér kominn”. A few pages later it is Ketill’s turn to think aloud and alone (“mæltist við einn saman”): “Hví mun ek eigi fara ina skemmri leiðina ok hræðast ekki grýlur Brúna?” (160)

In *Örvar-Odds saga* – though not in Boer’s shorter version (1892), but in the redaction chosen by Guðni Jónsson – there is a somewhat dubious case. A giant – again a giant – has arranged to meet Oddr, but does not find him at the appointed place. The giant makes a speech without any interlocutor, but addresses his words to Oddr (“Ílla er nú, Oddr fóstri, at þú kemr eigi”), as if he reckoned, after all, with Oddr’s being somewhere near by: “En ef þú ert nokkur nær, svá at þú megir heyra orð mín” (II, 278).² The situation strikingly

² The passage is to be found in the vellum MS AM 343⁴⁰, pp. 124–25 in Boer’s edition *Örvar-Odds saga* (Leiden 1888).

resembles the first passage in *Ketils saga*, where a giant presents a monologue, which is apprehended by the hidden listener Ketill. (It is quite clear that Oddr too hears what “his” giant is saying.)

It is probably not by pure chance that, besides *Þiðriks saga*, just the three texts quoted above – but no others – show some cases of the feature at issue. They belong together in more than one way. In the genealogy of the corpus Ketill hængur is Oddr’s paternal grandfather and the maternal grandfather of Án’s mother. The parental homestead of both Ketill, Oddr and Án is on the same island, Hrafnista. There are also striking points of contact between these sagas in regard to motifs, indicating a direct interdependence.

In other saga genres, such as the RDS, there are to be found some rather isolated cases of thinking alone in DS. The princess Blensinbíl in *Tristrams saga ok Ísondar*, when she has been stricken by “fullkomin ást” for the knight Kanelangres, laments her state of mind, beginning thus: “Ó herra guð, hvaðan kemr mér þessi hin undarliga sótt?”, and goes on with this wailing a little later: “Ó hó, herra guð, með hverju má þessi kvöl ok vandræði, sorg ok harmr af mér takast?” (10) When Kanelangres has been killed in battle, Blensinbíl again bursts out in laments, “svá segjandi”: “Aum em ek yfir alla kvenmenn, hvernin skal ek lifa eptir svá dýrligan dreng?” (15) etc. Although there are in these examples no remarks on “einn saman” or “fyfir sjálfum sér”, it is certainly natural to regard such display of strong emotions as taking place in solitude. A quite unequivocal case we meet, when young Tristram has been set alone on shore from a ship after having been carried away by merchants. He complains of his situation, “svá mælandi með hryggum hug”: “Almáttugr guð, er í þínu valdi skapaðir manninn eptir þinni mynd” (20) and so on in a long passage of solitary speaking.³

At the beginning of the translation *Alexanders saga* the young hero’s thoughts are on one occasion rendered in DS, with the introduction “þá mælir hann fyr munni sér”, and rounded off by the author’s comment: “Slíkt svá mælir hann fyr munni sér, er hann hugsaði sem nú er frá talt” (2–3).⁴

In the ÍSS such thinking aloud is, for obvious reasons, extremely unusual. The only case I can recollect without a systematic investigation appears in *Vatnsdæla saga*. A “skálabúi” living alone in the woods, when entering his dwelling, discovers some disarrangement there and reflects upon it in DS: “ok veit ek eigi, hvat þat veit, ok má vera, at menn sé komnir ok siti um lif mitt” (7) etc.⁵ Interestingly enough this peculiarity is not the only one which *Vatnsdæla saga* has in common with (some of) the FAS.

The solitary thinking in DS seems to be quite alien to Icelandic prose tradition. *Þiðriks saga*, *Tristrams saga* and *Alexanders saga* are all based on foreign sources. The few instances that we find in the domestic sagas are rather timid attempts, hardly comparable to the vehement display of feelings in

³ Page references to *Tristrams saga*, here and later, are to Kölbing’s edition *Tristrams saga ok Ísondar* (Heilbronn 1878).

⁴ Page reference to Jónsson’s edition *Alexanders saga* (København 1925).

⁵ Page reference to *Vatnsdæla saga* in *Íslenzk fornrit VIII* (Reykjavík 1939).

Tristrams saga. But even so they imply a certain loosening of the strictly behaviouristic attitude, a trend towards “subjectivism”, which can also be observed in other features of the FAS. There is, however, no question of a real break through. The restrictive norms of “classical” saga prose still vindicate themselves.

3. The Author and his Audience. Credibility and Literary Frame of Reference

3.1 *Credibility*. The large amount of strange events, men and weapons of supernatural qualities, trolls, giants, dwarfs, dragons and all kind of monsters, in the FAS presents a picture of the world very different from that of the essentially realistic ÍSS. No wonder, perhaps, that the authors of the FAS sometimes seem to be a little uneasy about the possible response of the audience to such elements in their stories, which deviate drastically from contemporary experience and the sober atmosphere of the ÍSS. Time and again they try to refute in advance imagined objections. They engage in a both offensive and defensive argument, which may assume a curiously ambivalent character. It is especially three texts – by the way, the three biggest ones – that enter into more extensive comments: *Þiðriks saga*, *Göngu-Hrólfs saga* and *Hrólfs saga Gautrekssonar*.

A typical, and obviously influential, specimen of such commentaries appears already in the preface to *Þiðriks saga*, although only in the AB-version, as the beginning of the main text *Mb* is lacking. The writer makes a general survey of the development and refers to, as a commonly accepted fact, that men have deteriorated very much in size, strength and length of life since Noah’s time:

Þat segja flestir menn, at fyrst eptir Nóa flóð váru menn svá stórir ok sterkir sem risar ok lifðu marga mannsaldra. En síðan fram lifðu stundir, urðu nokkrir menn litlir ok ósterkir, sem nú eru, ok svá langt er frá leið Nóaflóði, þá urðu þess fleiri ósterkari, en hinir sterku menn gerðust þá fáir í hundraðsflokki. Þá váru þeir hálfu færri, er atgervi höfðu eðr frækleik eptir sínum foreldrum (4).

(The association of giants with the Flood is also to be found for instance in *Alexanders saga*: “Risarnir, er fyrst gerðu stöpulinn Babel eptir Nóa flóð” 36.)

This decline of physical capacity did not, however, imply any decrease of “hvárki kapp né ágirni at afla fjár né metnaðar”. Such ambitions still gave rise to “orrustur stórar”. And now the few men of the old dimensions obviously had a good chance of asserting themselves thoroughly:

Því hefir svá optlaga til borit, at einn sterkr maðr hefir haft hjálm ok brynju svá traust, at ekki fekk einn ósterkr maðr magn til upp at valda af jörðunni. Hann átti ok hvasst sverð ok stinnt, svá at þat mátti vel hæfa hans afli. Hann drap opt einn saman með sínum vápnum hundrað manna ósterkra (4).

Here the author apparently sees the explanation of the enormous feats of arms and the slaughter of hundreds of “manna ósterkra” which he is going to relate.

He now in advance applies his reflections to King Þiðrikr and his warriors, who have been among the few men “í hverju landi, er haldist hafi at aflinu”. Nobody should be surprised at their immense achievements in battle, especially as they possessed “hin beztu vápn, þau er jafnvel sniðu vápn sem hold” (5), the qualities of which are not to be doubted.

Then the writer proceeds to discuss the existence of remarkable properties and phenomena on the whole, which we hear of in one “frásögn” or the other:

En hver frásögn man sýna, at ei hafa allir menn verit með einni náttúru. Frá sumum er sögð speki mikil, sumum afl eður hreysti eður nokkurs konar atgervi eður hamingja, svá framt at frásagnir megi af verða. Annarr söguháttur er þat at segja frá nokkurs konar úrskiptum, frá kynzlum eður undrum, því at á marga lund hefir orðit í heiminum. Þat þykkir í öðru landi undarligt, er í öðru er títt (5).

With the last sentence of this quotation is introduced a kind of relativism with regard to the conception of what is to be seen as “undarligt”. And now the author is ready for a frontal attack on the sceptics, whom he labels as “heimskir”:

Svá þykkir ok heimskum manni undarligt, er frá er sagt því er hann hefir ei heyrtr. En sá maður er vittr er ok mörg dæmi veit, honum þykkir ekki undarligt, er skilning hefir til hversu verða má, en fár man svá fróður, er því einu skal trúa, er hann hefir sét. En sumir menn eru svá heimskir, at því síðr mega þeir skilja þat, er þeir hafa nýsét eður nýheyrtr, en vitrir menn, þótt þeir hafi spurn eina til. En er frá líðr nokkura stund, þá er heimskum manni sem hann hafi ósét eður óheyrtr.

There follows a passage on the usefulness and edifying worth of “sögur frá göfgum mönnum”, because they present to us “drengilig verk ok fræknligar framkvæmdir, en vánd verk þýðast af leti, ok greina þau svá gott frá illu, hverr er þat vill rétt skilja”. Such stories also have the practical advantage, unlike most other forms of entertainment, that they imply no “fékostnaði eður mannhættu”, and may be told by one man both to many and few listeners; moreover they are at hand “nótt sem dag ok hvárt sem er ljóst eða myrkt” (6).

After his apology for this kind of “skemtan” the writer returns to the question of the confidence of the audience in what is told, a problem which seems to be close to his heart and at the same time cause him some worry. Once more he presents the argument that it is “heimskligt at kalla þat lygi” (6), which we have not seen or heard ourselves, and to reject what does not agree with our own knowledge and capacity. Concerning the great men and achievements his story is about, he finally asserts:

En allir hlutir þeir, er þessir menn hafa haft í atgervi umfram aðra menn, er sagan er frá, þótt mikit þykki af sagt þeim er til hlýða, þá mega þat allir skilja, at ei má svá mikit frá segja þessum hlutum ok öðrum, at ei mundi almáttugr guð fá gefit þeim þetta allt ok annat hálfu meira, ef hann vildi (7).

With this closing remark, this reference to Almighty God and His unlimited power, the author presents his trump, thus disarming all further objections.

On one occasion, however, the author reveals on his own account a certain

doubt about what he tells us of ancient times. We hear of a *sigrsteinn*: “En þat var í þann tíma, at konungar áttu sumir stein þann, er sú var náttúra at, at hverr fekk sigr, er hafði á sér.” The writer remarks: “En þat veit ek eigi, hvárt þat var af náttúru sjálfs steinsins eða olli átrúnaðr sá, er þeir höfðu á steininum.” (107; this comment is missing in the *AB*-version). It seems to be an almost surprisingly modern idea to locate the effect of such an amulet not in its intrinsic magic powers, but in the mind of the owner.

The preface to *Þiðriks saga* has in its size and scope no real counterpart in other sagas of the corpus. But it is a reasonable assumption that it could, *mutatis mutandis*, have been accepted by most writers of such texts as an apology for the genre as a whole. For to all appearances they lay claim to credibility, or at least they pretend to do so.

Rather close to *Þiðriks saga* comes the preface to *Göngu-Hrólfs saga*, with a partially quite similar argumentation:

Verða menn jafnan misfróðir, því at þat er optliga annars sýn ok heyrn, er annars er eigi, þó at þeir sé við atburð staddir. En þat er ok margra heimskra manna náttúra, at þeir trúa því einu, er þeir sjá sínum augum eða heyra sínum eyrum, er þeim þykkir fjarlægt sinni náttúru, svá sem orðit hefir um vitra manna ráðagerðir eða mikit afl eða frábæran léttleika fyrimanna, svá ok eigi siðr um konstir eða huklaraskap ok mikla fjölkynngi, þá þeir seiddu at sumum mönnum ævinliga ógæfu eða aldrtila, en sumum veraldar virðing, fjár ok metnaðar. Þeir æstu stundum höfuðskepnur, en stundum kyrrðu, svá sem var Óðinn eða aðrir þeir, er af honum námu galdrlistir eða lækningar (163).

Here we meet again the polemics against people who persist in believing only what they have seen and heard. The words “konstir ok huklaraskap ok mikla fjölkynngi” correspond with “kynzlum eðr undrum” in *Þiðriks saga*. A new element is introduced with the reference to Óðinn and his “galdrlistir”, showing that *Göngu-Hrólfs saga* is rooted in domestic tradition. Old Norse myth and its gods are not at all represented in *Þiðriks saga*.

However, the preface ends with a passage, where it is left to everybody to believe what he wants and surrender himself willingly to the entertainment offered:

Nú verðr hvárki þetta né annat gert eptir allra hugþokka, því at engi þarf trúnað á slíkt at leggja meir en fallit þykkir. Er þat ok bezt ok fróðligast at hlýða, meðan frá er sagt, ok gera sér heldr gleði at en angr, því at jafnan er þat, at menn hugsa eigi aðra syndsamliga hluti, á meðan hann gleðist af skemmtaninni. Stendr þat ok eigi vel þeim, er hjá eru, at lasta, þó at ófróðliga eða ómjúkliga sé orðum um farit, því at fátt verðr fullvandliga gert, þat er eigi liggir meira við en um slíka hluti (163–64).

In this rounding off the preface the writer leaves the question of credibility itself, to talk instead of the manner of telling the story. The content is now presented as something rather unimportant: “þat er eigi liggir meira við en um slíka hluti”. Thus the preface reveals a certain indifference or ambivalence. To begin with it lays claim to a credibility, which it gives up in the end: “engi þarf trúnað á slíkt at leggja”.

But *Göngu-Hrólfs saga* returns to the problem again. On one occasion we are told that a dwarf with the help of a wonder-working ointment attaches both legs to Hrólfir, who has got them cut off by a treacherous companion. The author seems to suspect that this episode might be a little hard to digest for the audience and need a special comment:

Nú þótt mönnum þykki slíkir hlutir ótrúligir, þá verður þat þó hverr at segja, er hann hefir sét eða heyrtr. Þar er ok vant móti at mæla, er inir fyrri fræðimenn hafa samsett. Hefði þeir þat vel mátt segja, at á annan veg hefði at borizt, ef þeir vildi. Hafa þeir ok sumir spekingar verit, er mjök hafa talat í figúru um suma hluti, svá sem meistari Galterus í Alexandri sögu eða Umeris skáld í Trójumanna sögu, ok hafa eptirkomandi meistarar þat heldr til sannenda fært en í móti mælt, at svá mætti vera. Þarf ok engi meira trúnað á at leggja, en hafa þó gleði af, á meðan hann heyrir (231).

The eventuality that according to authoritative models it may be spoken *í figúru*, and we thus need not understand everything literally, implies a reservation or a kind of strategic retreat – although the writer’s conception of *figúra* ‘imagery, allegory’ seems to be somewhat obscure. Otherwise he returns to the remark of the preface, that the listener is free to believe what he likes (“Þarf ok engi meira trúnað á at leggja”). In the end it is in the first place the entertainment value that is to be reckoned with (“en hafa þó gleði af, á meðan hann heyrir”).

Göngu-Hrólfs saga ends as it begins, with a discussion (279–80) of the reality and credibility of the story. Once more one can notice a certain vacillation. On one hand the author observes that there are few or no “fornra manna sögur” such as to allow us to take our oath upon that they have taken place as they are told, “því at flestar verða orðum auknar”. On the other hand, we had better not blame or regard as lies “fróðra manna sagnir”, if we are not able ourselves to present them in a more plausible manner (“með meirum líkendum at segja eða orðfæriligar fram at bera”). Moreover there are told few so improbable things that it would not be possible to find “sönn dæmi til” that they have happened. And after all, “forn kvæði ok frásagnir” have – as it is said with a theological turn of phrase – “meir verit fram sett til stundligar gleði en ævinligs átrúnaðar”. This is again a reservation: we have to do with mundane entertainment, not with eternal truth.

When the writer ends his discussion with the remark that “guð hefir lánat heiðnum mönnum einn veg sem kristnum vit ok skilning um jarðliga hluti, þar með frábæriligan frækneik, auðæfi ok ágæta skapan”, this observation is not so much to be seen as a link in the credibility argument. The reference to God is rather a general defence of the undertaking to devote oneself to relating stories of heathen people and their deeds.

In *Hrólfs saga Gautrekssonar* the comments on the text itself are reserved for a concluding passage. The argument strongly reminds one of *Þiðriks saga*, but also of *Göngu-Hrólfs saga*. We should not be surprised that “sumir menn hafi verit ágætari at afli ok vexti en nú”, as they have “skammt átt til risa at

telja”. No wonder that “smáir menn hafi margir hnigit fyrir þeim, er vápn þeirra hafa svá þung verit, at einn óstyrkr maðr hefir varla eða eigi fengit létt af jörðu”. (Cf. *Þiðriks saga*: “at ekki fekk einn ósterkr maðr magn til upp at valda af jörðunni”.)

We also meet again the warning not to be too sceptic or to trust our own experience unduly: “heyrir þat annarr, er annarr heyrir eigi, ok má þó hvárttveggja satt vera”. The last sentence of the argument – “En hvárt sem satt er, eða eigi, þá hafi sá gaman af, er þat má af verða” (78) – with its concession or ambivalence concerning the truth (“hvárt sem satt er, eða eigi”) and its concluding reference to the entertainment value of the story (“hafi sá gaman af”) – comes very close to *Göngu-Hrólfss saga*.

A rather drastic, and rather negative, comment on the credibility is to be found in the *M*-version (AM 344a 4to) of *Örvar-Odds saga*. In the concluding passage the writer says: “En þó at ek hafi mörg orð þau mælt eða fram sagt í þessi sögu, er únytsamlig eru, því at ek veit eigi, hvárt nokkurt orð er satt eða eigi, þá bið ek þess, at guð almáttigr láti engan gjalda, þann er less eða hlýðir eða ritar” (196).⁶ Such an outright confession differs very much from the previous examples, where the writers engage in an argument, obviously meant to be serious and real.

Reflections on the credibility of the relation, of the kind illustrated above, are of course completely alien to the authors of the *ÍSS*. On the whole they take the truth of their story for granted and trust their audience to do so. In this respect the *FAS* make a different impression. On the other hand, the very fact that their writers seem to be intensely aware of the problem, reveals that the *ÍSS* have set a domestic standard for credibility and “realism”, which is seen as an ideal, and which cannot too light-heartedly be disposed of. Flagrant deviations from that standard are felt – at least by some authors – as an anomaly; they have to be apologized for.

In this connection it is of some interest to recollect the well-known account in *Þorgils saga ok Hafliða* of the wedding at Reykjahólar in July 1119. We hear of various kinds of entertainment: dance games, wrestling, and also *sagna-skemmtan*. The topics of the sagas told are mentioned; they fall within the *FAS*-genre, one of them apparently an older version of that *Hrómundar saga Gripssonar*, which we know from our still existing corpus. As the passage on the story-telling shows, the author of *Þorgils saga ok Hafliða* has a poor opinion of the credibility of such *lygisögur*. He speaks with a certain contempt of many people from whom “the truth is hidden, and who think that what is lied is true, and what is true is lied”. However, as he adds ironically, there are indeed people who consider themselves to be descendants of Hrómundr Gripsson:

Frá því er nökkut sagt, er þó er lítil tilkváma, hverir þar skemmtu eða hverju skemmt var. Þat er í frásögn haft, er nú mæla margir í móti ok látast eigi vitat hafa, því at margir ganga dulðir ins sanna ok hyggja þat satt, er skrókvat er, en þat logit, sem satt er: Hrólfir frá Skálmarnesi sagði sögu frá Hröngviði víkingi ok frá Ólafi

⁶ Quoted from Boer’s edition mentioned in note 2 above.

Liðsmannakonungi ok haugbroti Þráins berserks ok Hrómundi Gripssyni – ok margar vísur með. En þessari sögu var skemmt Sverri konungi, ok kallaði hann slíkar lygisögur skemmtiligastar. Ok þó kunna menn at telja ættir sínar til Hrómundar Gripssonar. Þessa sögu hafði Hrólfur sjálfr saman setta (27).⁷

By the way, the passages referred to in this chapter seem to shed some light on the concept “syncretic truth”, introduced some years ago in saga studies by Mr Steblin-Kamenskij in his book *The Saga Mind* (Odense University Press, 1973; Russian original: *Mir sagi*, Leningrad, 1971). The status of “syncretic truth” is certainly not quite easy to grasp. The concept implies, however, that “Mediaeval Man” – in this connection represented by the Icelandic saga writers – did not and could not, unlike ourselves, make any difference between historical or scientific truth on one hand, and fictional or artistic truth on the other hand, but merged them into one inextricable whole. “Syncretic truth” is “fundamentally distinct from both of them. It is a third entity”. It is “the only form of truth” existing “in the consciousness of people in early Icelandic society”. Moreover, it is “something lost for ever” (24–25).

I think the comments quoted above testify to the opposite. They reveal a definite sense of the difference between truth and fiction and the problems it raises. Of course, Icelandic authors in the Middle Ages in some ways had other *criteria* for historical and scientific truth than most of us have nowadays. And in their writings they did not practise the distinction between scientific and fictional truth in the same way as authors of our time. By their own standards they were, however, well aware of the difference as such. As for Mediaeval Icelandic saga writers, “syncretic truth” thus seems to be a superfluous and misleading concept.⁸

3.2 *References to other sagas and sources.* There are in the FAS many references to other sagas and sources, both inside and outside the corpus. They serve to place the genre within a context of literary tradition and give it an appearance of being part of a more or less “historical” continuum.

Very often these references are of a quite general kind. In *Þiðriks saga* we find a concentration of them in connection with the famous battle between the Niflungs and the Huns: “Svá segja þýðverskir menn, at engi orrusta hefir verit frægri í fornsögum heldr en þessi”; “Hér má nú heyra frásögn þýðverskra manna, hversu farit hafa þessi tíðindi”; “ok sögðu allir á eina leið frá, ok er þat mest eptir því sem segja fornkvæði í þýðverskri tungu” (II, 327–28).

In *Völsunga saga* it is said that “Völsungar hafa verit ofrkappsmenn miklir ok hafa verit fyrir flestum mönnum, sem getit er í fornsögum” (5). Sigurðr Fáfnisbani is the foremost man “um afl ok atgervi, kapp ok hreysti”, when “nefndir eru allir inir ágæztu menn ok konungar í fornsögum” (31). Völsungar and Gjúkungar are said to have been “mestir ofrhugar ok rikismenn, ok svá

⁷ Quoted from *Sturlunga saga I–II* (Reykjavík 1946), ed. Jón Jóhannesson, Magnús Finnbogason & Kristján Eldjárn.

⁸ Cf. my article “The Syncretic Saga Mind. A Discussion of a New Approach to the Icelandic Sagas” (*Mediaeval Scandinavia* 7, 1974, pp. 102–17).

finnst í öllum fornkvæðum” (104–05). In this case the ancient poems referred to must be the heroic Eddic songs, on which *Völsunga saga* is based.

In *Norna-Gests þáttir* the old Gestr, who has himself lived the famous events in olden days (this retrospect, by the way, is the reason why the *þáttir* is included in the FAS-corpus), tells his listeners in King Ólafr Tryggvason’s hall of how Sigurðr visited Brynhildr: “ok fóru svá þeirra skipti sem segir í sögu Sigurðar Fáfnisbana” (322). Of the murder of Sigurðr by the hands of his brothers-in-law he says that it is *flestra manna sögn* that he was killed sleeping in his bed: “En þýðverskir menn segja Sigurð drepinn hafa verit úti á skógi” (325). This looks like a loan from a prose passage in the *Edda*-collection; the poem there usually named “Brot af Sigurðarkviðu” ends with the statement that “sumir segja svá, at þeir dræpi hann inni í rekkju sinni sofanda. En þýðverskir menn segja svá, at þeir dræpi hann úti skógi”.

Time and again the FAS refer to what is told of men and events í (öllum) fornum sögum (frásögum), í sumum bókum: *Gautreks saga* (11,26), *Hervarar saga* (1,68), *Hrólfs saga kraka* (24), *Sögubrot* (356, 357, 362). The phrase “ok er mikil saga af (frá) honum” turns up twice (283, 285) in *Hálfðanar saga Eysteinsonar*. Of two of Sturlaugr’s sons in *Sturlaugs saga starfsama* it is said that they “koma við margar sögur” (160), although neither of them appears elsewhere in our corpus.⁹

There is an unspecified reference to Kings’ sagas in *Hervarar saga*. Of Ívarr inn víðfaðmi we are told that he “kom með her sinn í Svíaveldi, sem segir í konunga sögum” (67). Possibly this passage refers to *Sögubrot* (or some equivalent of that text), where both Ívarr and the battle at Brávellir are dealt with. In the preface to *Göngu-Hrólfs saga*, discussed above, the author in order to verify instances of “fjölkyngi”, “galdralistir” and “óhreins anda íblæstri”, more specifically points to “Eyvindr kinnrifa í Óláfs sögu Tryggvasonar” (163). When it is said in *Gautreks saga* of King Alrekr in Svíþjóð, that “Eiríkr konungr, bróðir hans, sló hann í hel með beizli, er þeir höfðu riðit at temja hesta sína” (34), this could be an implicit reference to the corresponding episode in Snorri’s *Ynglinga saga*.

Of foreign literature we have met before (p. 9 above) *Trójumanna saga* by “Umeris skáld” and *Alexanders saga* by “meistari Galterus”, both authors referred to in *Göngu-Hrólfs saga* as speaking “í figúru”. Another reference to “meistarinn Galterus” at the end of *Hrólfs saga kraka*, as a comment on the hero’s defeat because of the witchcraft of his opponents, turns up abruptly and looks like an intrusion upon the text: “Sagði meistarinn Galterus, at mannligr kraptar máttu ekki standast við slíkum fjanda krapti, utan máttur guðs hefði á móti komit – ok stóð þér þat eitt fyrir siginum, Hrólfur konungr, at þú hafðir

⁹ As Prof. Otto Zitzelsberger, Rutgers University, New York, U.S.A., has kindly pointed out to me, the phrase “koma við margar sögur” is not to be found in the oldest vellums of *Sturlaugs saga starfsama*. I am well aware that inadvertences of a similar kind may appear elsewhere in my material, because of the editions I have chosen for my exemplification. However, although individual saga texts may occasionally happen to be misrepresented, I hope that the overall picture – on which my interest is focused here – is fundamentally correct.

ekki skyn á skapara þínum’’ (104). The connection of this apostrophe with “meistarinn’’ and *Alexanders saga* seems to be somewhat obscure. – Two similar episodes, in *Hrólfs saga Gautrekssonar* (34–37) and *Egils saga einhenda* (342–46), are obviously modelled upon the Polyfemos story, although in these cases there are no references to “Umeris skáld’’.¹⁰

Of special interest are the references – direct or indirect – to *Landnámabók*, as they bear witness to the authors’ ambition to integrate their stories in a domestic historical and genealogical pattern. Only once do we find an explicit mention of the famous source at issue, a passage in *Hálfðanar saga Eysteinssonar*: “Oddr skrauti, faðir Gull-Þóris, er getr í *Landnámabók* á Íslandi’’ (248). According to *Landnáma*, Oddr skrauti and his son Þórir “námu land í Þorskafirði’’. Þórir – “it mesta afarmenni’’ – is said to have gone abroad and been “í hernaði’’, and to have gained “gull mikit í Finnörk’’ (154).¹¹

There are, for obvious reasons, no references to Iceland neither in *Þiðriks saga* nor in *Völsunga saga* with its mythic and archaic world. But in *Ragnars saga loðbrókar*, where something like a semi-historical time seems to dawn, we read – after some remarks on King Haraldr Sigurðarson and Vilhjálmr bastarðr – of Björn járnsíða, one of Ragnarr’s sons: “En frá Birni járnsíðu er komit margt manna. Frá honum er komin mikil ætt: Þórðr, er bjó at Höfða á Höfðaströnd, mikill höfðingi’’ (109). *Landnáma* presents Þórðr’s descent and his place of residence in Iceland in the same way, but in more detail (239–40). Þórðr is also counted among “ágætastir landnámsmenn’’ (286) in the northern quarter of the country.

In the concluding paragraph of *Áns saga bogsveigis* we are told that Án had a daughter by name Mjöll, “móður Þorsteins, Ketils sonar raums, föður Ingimundar ins gamla í Vatnsdal’’ (402). All these persons, including “Mjöll, dóttur Ánar bogsveigis’’ (217), appear in *Landnáma*. Ingimundr plays an important part there, and he is also listed with “ágætastir landnámsmenn’’ (286) in the northern quarter.

At the end of *Gríms saga loðinkinna* we find two more *landnám*-stories. Ketill hængr, nephew of Grímr and grandson of his namesake, the hero of *Ketils saga hængs*, went to Iceland “ok nam þar land milli Þjórsár ok Markarfljóts ok bjó at Hofi. Sonr hans var Hrafn, inn fyrsti lögmaðr á Íslandi. Annarr sonr hans var Helgi, faðir Helgu, er átti Oddbjörn askasmiðr. Inn þriði var Stórolfr, faðir Orms ins sterka ok Hrafnhildar, er átti Gunnarr Baugsson. Þeirra sonr var Hámundr, faðir Gunnars á Hlíðarenda’’ (197). All these men and women turn up in *Landnáma* in connection with Ketill, who is mentioned among the pioneering immigrants who “hafa göfgastir verit’’ (397) in the southern quarter of Iceland. The saga goes on to tell us of another Grímr, a descendant of Grímr loðinkinni on the female side: “Grímr fór til Íslands ok

¹⁰ On the Polyfemos story in our corpus, cf. Hans-Peter Naumann’s paper “Das Polyphem-Abenteuer in der altnordischen Sagaliteratur’’ (*Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 75, 1979, pp. 173–89).

¹¹ Page references to *Landnámabók* in Jakob Benediktsson’s edition *Íslendingabók. Landnámabók 1–2 in Íslenzk fornrit* (Reykjavík 1968).

nam Grímsnes allt upp til Svínavatns ok bjó í Öndverðunesi fjóra vetr, en síðan at Búrfelli” (198). This passage is to be found, word for word, in *Landnámabók* (387).

In *Hálfs saga ok Hálfsrekka* are mentioned Úlfr inn skjálgi, “er Reyknesingar eru frá komnir” (105), and the brothers Geirmundr and Hámundr heljarskinn: “Þeir váru miklir afreksmenn at afli, ok mikil ætt er frá þeim komin á Íslandi” (134). All three of them are counted in *Landnáma* among the *landnámsmenn*, who “hafa göfgastir verit” (397). We also hear of “Hálfr, er réð Hálfsrekkum” (150); in this context we meet with a series of names and specific details concerning them, which appear in *Hálfs saga*.

The references to *Landnámabók* in the FAS – in one case explicit, in other cases implicit but unmistakable – establish the genre within a wider context of Icelandic tradition. If the ÍSS often begin with a *landnám*-story, some of the FAS lead up to just that event. By introducing genealogies of important persons, “ágætastir landnámsmenn”, well-known from a source of great authority, they in a way bridge the gap between their own world and the early history of the Icelandic community. Perhaps, by means of such connections, the authors wanted, intentionally or unintentionally, to gain for their more fictional and phantastic stories a kind of retrospective respectability.

There are also many ties between the texts of the FAS-corpus itself. Any reader notices a lot of specific, recurring motifs of such a striking similarity, even of identic wording, that there can be no doubt that we have to do with an influence in one direction or the other. But there are explicit references too. Some of them, of a more general kind (“í fornsögum” and the like), have already been pointed out above.

The individual saga within the corpus most often evoked in other texts is *Ragnars saga loðbrókar*. That gives evidence both of its comparatively old age and of its prestige, perhaps not least as a link to the heroic past of the *Edda*. *Hervarar saga* reminds us of Eysteinn inn illráði Haraldsson, who “tók Svíaríki eptir föður sinn ok réð því, þar til er synir Ragnars konungs felldu hann, svá sem segir í hans sögu” (68). *Hálfðanar saga Eysteinsonar* refers to Earl Skúli of Álaborg: “Hann var sagðr bróðir Heimis, fóstura Brynhildar Buðladóttur, er getr í sögu Ragnars konungs loðbrókar” (249). In the end of *Bösa saga* there is a clear implicit reference to *Ragnars saga*. We are told of King Herrauðr and his daughter Þóra borgarhjörtr, living in a house guarded by a serpent, at last killed by Ragnarr, who “var síðan kallaðr loðbrók, ok tók hann nafn af klæðum sínum, er hann lét gera sér, þá er hann vann orminn” (322). And in *Norna-Gests þáttur*, with its retrospect of ancient times, the old Gestr relates the episode when Ragnarr’s son King Björn járnslíða meets a man coming “sunnan frá Rómaborg” and asks him how long a way it is to that city. Then the man takes “járnskó af fótum sér, ok váru allþykkir ofan, en mjök slitnir neðan” (331). In the face of this evidence King Björn refrains from taking his men to such a distant place. This story is told, somewhat more detailed, in *Ragnars saga* (153).

An indisputable influence from *Ragnars saga* is also to be found in *Hrólfss*

saga Gautrekssonar, though in a more hidden form so to speak; perhaps the author has not even been aware of it. When Ragnarr's sons besiege the town of Vífilsborg, its inhabitants challenge them by appearing on its walls and spreading out "guðvefjarpell of alla borgarveggina ok öll klæði þau, er fegrst váru í borginni, ok törruðu fyrir þeim gulli ok gersimum þeim, er mestar váru í borginni" (151). When Hrólfr and his men, for their part, try to overcome the "virki" at Ullarakr, "ok fengu ekki at gert", the defenders make fun of them by carrying out "gull ok gersimar, pell ok silki ok allskonar dýrgripi ok törruðu fyrir þeim ok báðu þá eptir sækja" (23). The identical situations, in combination with the very rare verb *tarra* 'spread out' (Fritzner's only reference is to the passage in *Ragnars saga*), make it quite clear that we have to do with a direct loan.¹²

The remaining references to other FAS-texts are concentrated to *Göngu-Hrólfs saga*: "en Hrómundr Gripsson veitti Óláfi, sem *segir í sögu hans*" (279); "At uppsprettu ár þessarar leitaði Ingvarr inn víðförli, sem *segir í sögu hans*" (165); "því svá *segir í Sturlaugs sögu* ok fleirum öðrum sögum" (251). It should be noticed that there is a direct connection between *Sturlaugs saga starfsama* and *Göngu-Hrólfs saga*, as Sturlaugr is Hrólfr's father.

Such references within the FAS-corpus itself can hardly be said to be frequent. But in their way they establish a net of relations, and seem to imply a consciousness among the authors of the special traditions they are dealing with.

3.3 "*Þat er svá sagt*". There is in the FAS-corpus another kind of references or allusions, well-known from the ÍSS: phrases like *svá er sagt*, *þess er (eigi) getit* and so on. They have attracted much interest in connection with the problem of oral tradition. A thorough examination of this feature has been presented by Theodore M. Andersson in his paper "The Textual Evidence for an Oral Family Saga".¹³ He deals there with the whole corpus of the ÍSS, volumes II–XII of *Íslenzk fornrit*, counting all examples and trying to separate "genuine" references from such instances, where the phrases at issue only "serve as rhetorical emphasis", "stylistic features, like the transitional formulas" (7).

Now, it may be of some interest to examine the distribution of these phrases in the FAS-corpus in the light of Andersson's investigation of the ÍSS. Unlike Andersson, however, I have refrained from trying to separate "true" allusions (to oral tradition) from mere transitional formulas, as one can hardly get indisputable support from the context to discriminate among them. There are indeed to be found striking examples of the difficulties involved. Thus, as Carol J. Clover has noticed, the formula *Þat viljum vér ok rita* in the A-version of the *Saga Óláfs Tryggvasonar* by Oddr Snorrason (ed. Finnur Jónsson,

¹² The correspondence at this point between *Ragnars saga* and *Hrólfs saga Gautrekssonar* has been noticed by Deiter in his edition *Zwei Fornaldarsögur* (Halle a.S. 1891), p. XXXIX.

¹³ *Arkiv för nordisk filologi* 81, 1966, pp. 1–23.

København, 1932) becomes in the *S*-version *Þat er sagt* (185).¹⁴ I suppose that in this instance the phrases may be seen as equivalent “transitional formulas”. Or, perhaps, *Þat er sagt* is a direct reference to the corresponding phrase in the *A*-version. In any case it does not suggest oral tradition. By the way, there are other parallel passages in this saga indicating that the *Þat er sagt* formulas are here just a stylistic device, a kind of ornament: “*Þat er sagt þá er Óláfr kom*” (*A*) versus “*Ok þá er Óláfr kom*” (*S*) (56); “*Þess er getit eitt haust, at skip komu*” (*A*) versus “*Ok eitt haust kom skip*” (*S*) (122).

But even so, although these phrases may tell us very little of neither oral nor written sources, they constitute a characteristic mode of expression.

The most frequent formulas in the FAS-corpus, as well as in the ÍSS, are those based on the verbs *segja* and *geta*: *Svá er sagt*, *Ekki er sagt frá*, *Þat er (nú) sagt einhvern dag (eithvert sinn)*, and the like; *Þess er getit*, *Eigi er þess getit*, *Þess er getit einn dag (um várit)*, and so on. Other types of such expressions are: *Eigi er þat greint* (always with negation); *Þat er flestra (fornra, fróðra, sumra) manna sögn*; *Svá segja margir (sumir) menn*. Many slight variations in word order and other details are to be found.

Cases as “*Björn er bóndi nefndr*” (*Áns saga bogsveigis* 367, and elsewhere) have not been counted, as I take them as an equivalent of “*Björn hét bóndi*”.

The distribution of the instances among the 27 texts of my corpus is shown below:

Áns saga bogsveigis 0, *Ásmundar saga kappabana* 2, *Bósa saga ok Herrauðs* 3, *Egils saga einhenda* 4, *Friðþjófs saga frækna* 2, *Gautreks saga* 1, *Gríms saga loðinkinna* 1, *Göngu-Hrólfs saga* 22, *Hálfðanar saga Brönufóstra* 1, *Hálfðanar saga Eysteinnssonar* 0, *Hálfs saga ok Hálfsrekka* 1, *Hervarar saga ok Heiðreks* 2, *Hjálmþés saga ok Ólvis* 0, *Hrólfs saga Gautrekssonar* 26, *Hrólfs saga kraka* 11, *Hrómundar saga Gripssonar* 1, *Illuga saga Gríðarfóstra* 1, *Ketils saga hængs* 1, *Norna-Gests þátr* 4, *Ragnars saga loðbrókar* 6, *Sturlaug's saga starfsama* 10, *Sögubrot af fornkonungum* 1, *Sörla þátr* 6, *Völsunga saga* 17, *Þiðriks saga af Bern* 0, *Þorsteins saga Víkingssonar* 0, *Örvar-Odds saga* 16. Total: 139.

Andersson counted 231 cases in his ÍSS-corpus. As this figure should be related to the narrative text only (excluding DS), which amounts to approximately 511000 words, we would have here an average of 4.5 per 10000 words. But since 100 of Andersson's examples appear in *Reykðæla saga* alone, some 80 of them “purely manneristic” (5), this text distorts the picture heavily. Without the 100 cases from *Reykðæla saga*, we would get instead an average of only 2.7/10000. This should be compared with 139 instances in the FAS (narrative text about 267000 words), that is 5.2/10000. Moreover, if as for the ÍSS we drop here a text of extreme irregularity, *Þiðriks saga*, the average frequency would rise to 7.2/10000.

In comparison with the ÍSS our corpus thus shows a very high frequency of the phrases in question. However, the distribution between the various sagas is

¹⁴ Carol J. Clover in a paper presented at the Fourth International Saga Conference in München, July 30th-August 4th, 1979, “The Language of Interlace. Notes on Composition in Saga and Romance”, p. 8.

strikingly uneven. (I will return to *Þiðriks saga* shortly.) The texts with more than 10 examples per 10000 words are: *Norna-Gests þáttr* 31.2, *Sörla þáttr* 21.3, *Hrólfs saga Gautrekssonar* 15.9, *Órvar-Odds saga* 12.5, *Sturlaugs saga starfsama* 12.2, *Völsunga saga* 12.2, *Egils saga einhenda* 10.8, *Göngu-Hrólfs saga* 10.3.

In order to place the figures above in a somewhat wider context, I have examined a few sagas from other genres. Among the KGS *Fagrskinna* (Finnur Jónsson, 1902–03) has 10 instances, or 2.1/10000. In *Heimskringla* we find in *Ynglinga saga* (*Íslenzk fornrit* XXVI, 1941) 7 cases, or 7.0/10000, and in *Óláfs saga helga* (XXVII, 1945) 30 examples, or 4.4/10000. One should have in mind that in these KGS there are also a great many references to stanzas by different poets, with quotations, which in a way serve as “oral allusions”: “Svá kvað Bragi inn gamli” (*Ynglinga saga*, 15); “Óttarr svartir segir þat berum orðum” (*Óláfs saga helga*, 6); “Þess getr Arnórr jarlaskáld” (ib. 208). It seems safe to assume that the KGS on the whole show a rather high frequency of the phrases we are dealing with, comparable to that of the ÍSS.

Among the translated RDS I have consulted *Tristrams saga ok Ísondar* with only 2 instances: “þá er frá því sagt” (7), “ok er sagt, at Ísodd, kona Tristrams” (112); and *Elis saga ok Rosamundu* (Eugen Kölbing 1881) with no examples, neither in the older nor the younger version. In three RDS, for which no foreign originals are known, and which are thus to be considered as Icelandic products of the genre, I have found 1 in either version (48, 134) of *Dínus saga drambláta* (Jónas Kristjánsson 1960), none in *Viktors saga ok Blávus* (Jónas Kristjánsson 1964), and 5, or 2.0/10000, in *Rémundar saga keisarasonar* (Sven Grén Broberg 1909–12).

Among other translated texts I have examined *Alexanders saga* with 9 cases, or 2.7/10000, and *Gyðinga saga* (Guðmundur Þorláksson 1881) with 3 examples, or 1.4/10000. In the latter text one can compare two phrases introducing chapters: “Svá er sagt, at Trifon býr nú um svikræði” (50), and “Nú er at segja frá Trifon. Hann ferr með rán ok rifs um ríkit” (55). The italicized formulas are obviously quite equivalent; they are both simply “transitional phrases”. In *Alexanders saga* and *Gyðinga saga*, as well as in *Tristrams saga* (see above), the phrases at issue seem to refer to *what is told* in the foreign texts, not to render the *wording* of the originals. They have probably been introduced as a domestic habit of writing.

Now I think one could venture to put forward a hypothesis, why the well-known “oral-allusion-phrases” – otherwise frequent in the FAS-corpus as a whole – are completely lacking in *Þiðriks saga*, by far the biggest among these texts. The reason could well be that it is a translation, the only one in this genre. The figures presented above from other translations seem to point in the same direction. Characteristically enough the “home-made” Icelandic RDS follow the lead of the older translations: the “oral-allusion-phrases” occur very sparsely. Perhaps the authors have had a sense of writing entirely fictional stories with no basis whatsoever in tradition, oral or written, not to speak of reality.

The comparatively high frequency of “oral-allusion-phrases” – possibly now and then “genuine”, but in most cases certainly only a kind of transitional or emphasizing formulas – in the majority of the FAS connect them with other domestic and respected genres, such as the KGS and ÍSS. These phrases, however conventional, give them an air of dealing with traditional matter – a kind of alibi.

4. The Sphere of Chivalry

As a rather surprising feature of the FAS appears the fact that to a far greater extent than most KGS and ÍSS they have been influenced by the world of the RDS, their attitudes and motifs, and even their style. It is surprising, because it contrasts – sometimes strangely – with the ancient times and conditions they tell us about, antedating the “söguöld” of the ÍSS.

In this section I am going to deal with some aspects of this influence on the FAS from mediaeval chivalry transmitted through foreign literature. I take chivalry in a broad sense, including in this concept situations and activities expressed in a characteristic vocabulary, but also certain signs of “subjective” attitudes, a tendency towards moderating the “objective” or “restrictive” mood of the ÍSS. Furthermore, a few recurrent formal features of the diction and some standard descriptions, reminding of the RDS, will be exemplified.

In order to provide a quick survey of the “sphere of chivalry” I have in Table 2 shown the distribution and frequency of a sample of the vocabulary in this field. It is just a sample; the list by no means lays claim to completeness. The delimitation of a “vocabulary of chivalry” is far from clear. Of course some of the listed words, perhaps most or all of them, now and then turn up in many places outside the FAS-corpus and the RDS. But I hope that on the whole my sample may be regarded as covering essential aspects of the field, and as giving a tolerably correct picture of the impact of chivalry on different texts.

By far most consistently adapted to the sphere of chivalry is *Þiðriks saga*, where the heathen, archaic and heroic world of the *Edda* has been transposed into mediaeval *kurteisi*, very much as it appears in *Nibelungenlied*. Óðinn or other heathen gods or practices are never referred to. The characters very often invoke God, and it makes a rather strange impression to hear Högni, the hardboiled warrior of *Atlakviða*, address another man with the words: “Haf mikla guðs þökk fyrir” (II, 321). On the other hand, there are in the corpus a number of sagas, which have no share at all in the vocabulary of chivalry as listed in Table 2: *Friðþjófs saga*, *Hálfs saga ok Hálfsrekka*, *Hrómundar saga Gripssonar*, *Illuga saga Gríðarfóstra*, *Norna-Gests þátr*, *Ketils saga hængs*, *Gríms saga loðinkinna* and *Örvar-Odds saga*. It should be noticed that the three last-mentioned texts are in many ways related to one another, as the heroes form a succession from father to son: Ketill-Grímr-Oddr.

4.1 *The persons and their epithets*. It seems suitable to divide the vocabulary of Table 2 according to a number of semantic fields.

The central noun for men in the sphere of chivalry is *riddari*, with a couple of compounds: *riddaralið* (-*sveit*), *riddaraskapr*. As can be seen from my list, it is very common in *Þiðriks saga*. Then come *Göngu-Hrólf's saga* and *Hjálmþés saga*, although with a far lower frequency; both these texts are perhaps on the whole stronger marked by chivalry than other sagas within the corpus, next to *Þiðriks saga*. Characteristic of the sometimes drastic mixture of spheres and styles is a passage in *Þiðriks saga*, where King Aldrian's son Högni is labelled as "inn beztu riddari", but in the same connection also as *hólmgöngumaðr* (343–44).

More specific and rare are *hoffólk*, *hoflýðr*, *hofmaðr*, *hoffrakt*; the usual term for a king's court also in the FAS is *hirð*, with such compounds as *hirðmaðr* and so on.

Significant of the interest in women of noble lineage, queens and princesses, are the words *frú* and *jungfrú*. They appear in eleven different texts, whereas instances of the corresponding male noun, *junker*, is to be found only in *Göngu-Hrólf's saga* ("kurteisir junkerar ok hæverskir hofmenn" 276) and *Þiðriks saga*. The word for a female attendant of a high-born woman is *skemmmær* 'lady's maid', which we meet with in seven sagas.

In the vocabulary denoting attributes and qualities belonging to the sphere of chivalry, the central word group is: *kurteisi*, *kurteisligr*, *kurteiss*; *hæverska*, *hæverskligr*, *hæverskr*. As is well known these epithets also turn up in other saga genres such as KGS and ÍSS. However, their etymology in itself testifies to their close affinity to the world of the RDS. At least some specimen of the group is to be found in fourteen sagas of our corpus; the frequency is, not surprisingly, especially high in *Þiðriks saga*.

More sparsely appears the epithet *dýrligr*, perhaps best known from religious literature. In the FAS it has decidedly chivalric connotations. *Þiðriks saga* combines it with the following nouns: *drengr*, *drengir* (in these cases probably not least because of the alliteration), *frú*, *höfðingi*, *höfðingjar*, *kona*, *menn*. It is also used to praise the beauty and preciousness of various objects: *krásir*, *purpuri*, *staðir*, *steinar*, *veizla*. By the way, one can notice a striking obliquity in the distribution of *dýrligr* in *Þiðriks saga*: out of a total of 27 instances part I (49213 words) takes only 2, and part II (63529 words) 25.

A couple of more intimate or personal epithets, so to speak, are *ljúfr* and *sætr*. The former appears in only one text of our corpus, *Þiðriks saga*; all 11 examples are to be found in part II. A queen at a meeting with her lover addresses him: "Ertu hér fyrir, mitt it *ljúfasta* líf, eða hvat er með þér?" (119) The apostrophe "Minn *ljúfi* herra" (127, 133, 145) is uttered three times by a woman. But the word does not exclusively belong to a feminine vocabulary. "Mínir *ljúfu* junkerar" (249), King *Þiðrikr* addresses his comrades in arms, and speaks of his fallen brother as "minn *ljúfi* bróðir Pether" (247).

In the first case of *ljúfr* quoted above – "mitt it *ljúfasta* líf" – the A-version has instead "minn *sæti*", which indicates the equivalence of the two epithets in such connections. The word *sætr* appears twice (108, 308) in the latter part of *Þiðriks saga*. Queen Grímhildr thus addresses her son Aldrian as "Minn *sæti*

son” (308). With the same phrase another queen turns to her stepson Hjálmpér in *Hjálmpés saga* (194).

Examples of *sætr* can easily be gathered from the RDS, as a rule with erotic connotations. “Hin *sætasta* unnusta” (82) Tristram addresses his mistress.¹⁵ The author of *Rémundar saga keisarasonar* describes the love-making of Rémundr and Elína in a rather voluptuous way, with comments intended to evoke the interest of the audience: “Hér hallast þau nú bæði upp í sængina með svá *sætu* faðmlagi, at sá mætti heita sæll lifandi manna, sem slíkt væri fandi ok væri aldri frá hverfandi” (140); “yfrit marga *sæta* kossa með frábærum frygðarmálum gefandi, með meiri list, dygð ok hæversku, en nökkur önnur mætti slíkt vera veitandi” (146).¹⁶

4.2 *Attitudes to erotic motifs*. In comparison with the ÍSS the FAS, or some of them, show a marked relaxing of the restraint in erotic matters. A passage from *Piðriks saga* may illustrate the tendency. The young Þetleifr danskí visits for the first time the old Sigurðr, a companion of his father. When in the evening the daughter of the house passes their guest a bowl of wine, “þá tekr hann allt saman ok fingr hennar ok kreistir líttat”. And when she fills his bowl again, “þá stígr hún á fót honum”, thus accepting the flirtation that he has begun. At midnight, when everybody has gone to bed, she gets out of bed, steps over to Þetleifr “ok stígr þegar í rekkju hjá honum”. He wakes up “ok gefr henni rúm hjá sér hljóðliga svá”. The author assures his audience that her sole intention in acting thus was to bring about a reconciliation after a fighting scene the day before. He is anxious, or pretends to be so, to refute in advance those listeners who “flestu vilja á ferligra veg snúa, at hún mundi sjálfa sik fram bjóða”:

Nei, þat fór svá fjarri. Til þess gekk hún þangat at skemmta honum með fögrum dæmisögum ok öðrum kurteisligum ræðum, þeim er hún kunní betr en flestar meyjar aðrar, ok hitt at hún vissi, at minnr sóttu flær tvá menn í rekkju en einn saman (229–30).

This talking of “beautiful *exempla*” and “courteous conversation” is, of course, a kind of joke with the audience. Such “explanations” are missing in the *AB*-version, which otherwise also relates how the girl gets into Þetleifr’s bed. But here the erotic aspect of the episode is not concealed. It is true, in *A* we are told quite neutrally “ok liggja þau þar nálíga til dags”, but *B* adds knowingly: “en hvat þar fleira gerðist, mega allir vita” (231). Such hints, such an appeal to secret understanding with the audience, are on the whole completely alien to the restrictive and “impersonal” diction of the ÍSS. On the other hand it has many counterparts in the RDS, not least in erotic contexts.

Two episodes in *Hrólfs saga kraka* and *Hjálmpés saga* afford examples of a woman – now a person of high station – who is expressly and shamelessly ready to “sjálfa sik fram bjóða”. In *Hrólfs saga kraka* Queen Hvít tries to

¹⁵ Page references to *Tristrams saga*, cf. note 3 above.

¹⁶ Page references to Sven Grén Broberg’s edition *Rémundar saga keisarasonar* (København 1909–12).

seduce her stepson Björn. In the absence of King Hringr she often came to see the young man “ok sagði, at þat væri vel fallit, at þau byggði eina rekkju, á meðan konungr væri í burtu, ok kallaði miklu betri þeirra samvistu en þat hún ætti svá gamlan mann sem Hringr konungr var”. This intimation is rejected by Björn with “kinnhest mikinn”. As the Queen is a daughter of “Finnakonungr” and skilled in magic, she takes revenge by changing her stepson “at einum híðbirni ólmum ok grimmum” (47).

To a similar attempt at seduction Hjálmpér is exposed by his stepmother Lúða. The Queen displays a kind of ceremonious and sensuous rhetoric, rather different from the straightforward invitation to “eina rekkju” in *Hrólfs saga kraka*. But the stepson’s reactions are in both cases equally resolute:

Drottning mælti þá: “Hverninn lízt þér á mik? Er ek ekki hreinlig, kvenlig ok kurteis?”

“Vel víst”, segir Hjálmpér.

Hún mælti: “Hví mun mér svá hamingjuhjólit valt orðit hafa? Betr hefði okkr saman verit hent, ungunum ok til allrar náttúru skapfelldligum, ok minn kæri, þat má ek þér satt segja, at þinn faðir hefir mér enn ekki spillt, því at hann er maðr örvasa ok náttúruleaus til allra hvílubragða, en ek hefi mjök breyskt líf ok mikla náttúru í mínum kvenligum limum, ok er þat mikit tjón veröldinni, at svá lystugr líkami skal spennna svá gamlan mann sem þinn faðir er ok mega eigi blómgast heiminum til upphalds. Mættum vit heldr okkar ungu líkami saman temprá eptir náttúrligri holdsins girnd, svá at þar mætti fagrligr ávöxtr út af frjóvgast, en vit mættum skjött gera ráð fyrir þeim gamla karli, svá at hann geri oss enga skapraun.”

Hjálmpér mælti: “Er þér þetta alvara?” segir hann.

“At vísu”, segir hún.

“Þat ætlaði ek”, segir hann, “at þú mundir ill, en aldri svá svívirðilig sem nú veit ek þú ert.”

Hann hratt henni fram fyrir borðit ok sló á hennar nasir, svá at blóð fell um hana alla.

Hún mælti: “Vit skulum finnast í annat sinn” (194–95).

Then the Queen sinks into the earth and disappears. Later on we get to know that she has a criminal past. She has killed a king, to whom she was married previously, “því at henni þótti hann gamall, en hún ung ok lystug”. That time too she lusted after her stepson; he, however, like Hjálmpér, “vildi ekki hennar ljótum vilja samþykkja” (241).

Both these passages, placed within the “sphere of chivalry”, are a kind of rough versions of the “Faidra-Hippolytos-motif”. They deal with the possibility of incestuous relations and connect female sexual lust with sorcery and crime. Perhaps they should also be seen, in a more general and Christian sense, as a serious appeal to young men to beware of the Bad Woman and her allurements.

Bósa saga ok Herrauðs introduces erotic motifs of a completely different kind. The three episodes, describing in grossly physiological detail Bósi’s intercourse with three farmers’ daughters, represent with their drastic and comic sexual imagery a robust popular pornography. Sexuality is dealt with

here as a palpable matter of fact, an amusing game. There are no traces whatsoever left of dangerous temptation and sense of guilt. A frankness of such vulgarity is of course not to be found in the RDS. But it also goes beyond the limits of “classical” saga prose. (The *lausavísur* of the sagas, to be sure, are traditionally far less restrictive in this respect.)

By the way, one should notice a significant linguistic detail in the dialogue of these passages. In the second episode Bósi’s words are four times followed by “kvað hann” (308–09); in the third episode we once find “kvað hann” and twice “kvað hún” (315–16). This *kvað* in connection with DS is not to be found elsewhere in the text; indeed it turns up very sparsely in the FAS-corpus as well as in saga literature on the whole.¹⁷ I take the concentration of *kvað* to the episodes at issue as an indication of their anecdotic character. The verb *kvað* – common in proverbs and traditional sayings (“kvað kerling”) – in a way demarcate them within the context, as if they were picked up from a current repertory of obscene imagery.

4.3 *Invectives*. One aspect of the greater subjectivity or lack of restraint in the FAS when compared with the ÍSS, is their rather frequent use of invectives. They share this feature with the RDS, where it is perhaps still more pronounced.

In *Tristrams saga* we meet in the dialogue abusive words such as *gaurr* ‘boor, lout’ (28, 51, 55, 62, 76, 89, 90, 104), once in the strange address “Herra *gaurr*” (89), “hverflyndr sem *hórkona*” (48), *pútubörn* (60). The older version of *Elis saga* favours the invective *hundr* with various qualifications: *bólvaðr* (24, 39), *dáligr* (29), *helvítis* (19), *illr* (22, 25), *váendr* (32). The repertory also includes: “hinn illi *pútusonr*” (14, 107), “hinn saurgasti *pútnamaðr*” (105). The writer himself comments on the heathens as “*bólvaðir hundasynir*” (72). *Rémundar saga* contributes “hinn *vándi hundr*” (66), “allra *bleyðustu bikkjuhunda*” (274) and “*þá fúlu skinntík*” (101), but also presents another set of abusive nouns: “*dári eða fól*” (66), “*níðinga, grey ok ganta* (‘fool’)” (275), “*váendr skiptingr* (‘fool’), *drussi* (‘boor’) ok *glápr* (‘fool’)” (276), *þorpari* ‘bumpkin’ (66, 67) with the variant *þorparaknittr* (178).

Among the FAS such invectives seem to be absent in about half the corpus. I have found no instances in *Áns saga bogsveigis*, *Ásmundar saga kappabana*, *Egils saga einhenda*, *Friðþjófs saga*, *Gríms saga loðinkinna*, *Hálfðanar saga Brönufóstra*, *Hálfðanar saga Eysteinsonar*, *Hálfs saga ok Hálfsrekka*, *Hervarar saga ok Heiðreks*, *Ketils saga hængs*, *Ragnars saga loðbrókar*, *Sögubrot affornkonungum* and *Völsunga saga*. (One can notice the significant fact that four of these sagas have no share in the “vocabulary of chivalry” either; cf. p. 18 above.) But there are still so many of them left in the rest of the corpus, that they may be said to set their mark on the genre.

In *Þiðriks saga* the invectives are extremely monotonous; again and again

¹⁷ For *kvað* as leading verb, cf. my paper “Norröna riddarsagor. Några språkdrag” (*Arkiv för nordisk filologi* 86, 1971), pp. 128–33.

we come upon “hinn illi hundr” (168, 189, 205; II, 59, 243, 244, 247, 247, 248). Other specimens are: “*bikkja* eða *greybaka* (‘bitch’)” (160), *þræll* (161) and *þrælssonr* (168), “*fjándi þinn*” (II, 200). In *Sturlaug's saga starfsama*, which is proportionally richest in this abusive vocabulary, dominates the popular *hundr* (116, 122, 123) with the variants “*hundsins sonrinn*” (119) and “*bikkju sonrinn*” (121, 121). The series is completed by *herjanssonr* (122) and *þræll* (123). Half of this collection is attributed to the bad character Kolr krappi.

The remaining cases are distributed as follows: *bikkjalbikkjustakkr* (*Hrólfs saga kraka* 36, 66; *Þorsteins saga Víkingssonar* 33); “*argar fýlur* (‘wretch’)” (*Hrómundar saga Gripssonar* 414); *gaurr* (*Bósa saga* 317; *Gautreks saga* 3); “*geitr, þær er ragastar megu verða*” (*Hrólfs saga Gautrekssonar* 39); “*herjans sonrinn inn fúli ok inn ótrúi*” (of Óðinn)/“*vándr herjanssonr*” (*Hrólfs saga kraka* 103; *Illuga saga Gríðarfóstra* 419); “*hundr leiðr*” (*Hrómundar saga Gripssonar* 411); “*soddan kattakyn*” (ibid. 412); *mannfýla* (*Hjálmþés saga ok Ölvis* 223); *mannhundr* (*Norna-Gests þáttr* 323); *mannskelmir* (ibid. 323); *merarsonr* (*Hrólfs saga Gautrekssonar* 41; *Hrólfs saga kraka* 71); “*skálkr argr*” (*Hrómundar saga Gripssonar* 412); *skítkarl* (*Örvar-Odds saga* 51); *skræfa* ‘wretch’ (*Þorsteins saga Víkingssonar* 44); “*fúlan slána* (‘lanky fellow’)” (*Bósa saga* 317); “*þrælborinn þorpari*” (*Göngu-Hrólfs saga* 219).

Unlike the writers of the RDS the authors of the FAS never resort to such abusive words in their narrative text; this vocabulary is without exception to be found in DS or, in a few cases, in oblique narration. This seems to indicate a certain restraint on the part of the authors. On the other hand, as already said, the use of foul language is more widespread and striking in the FAS than in the ÍSS, which are on the whole restrictive in this respect. There is, however, at least one remarkable exception: *Vatnsdæla saga*, where the invectives are used to characterize the manner of speaking of a certain individual, Jökull Ingimundarson. By the way, this saga also reveals other features reminding of the FAS. There is, for instance, one case of “thinking aloud” rendered in DS. (Cf. p. 5 above.)

4.4 “*Chivalric*” localities; vegetation. A frequent word of the FAS is *kastali*, appearing in eleven different texts. It is of course well-known from other saga genres, and by no means belongs exclusively to the sphere of chivalry. But one has a strong impression that in our corpus such a ‘castle’ is regarded as the adequate residence of its many persons of noble lineage. Thus Prince *Hjálmþér* has had erected for his own purpose “*einn kastala úti skógi*” (181), where he is living surrounded by a hundred knights. And of Princess *Ingigerðr* in *Göngu-Hrólfs saga* we hear that she “*sat í einum friðkastala í ríki sínu ok hennar vildismenn*” (173).

A rather conspicuous point of contact between the FAS and the RDS, in contrast to the ÍSS, is their share of certain elements of vegetation, such as the trees *apaldr*, *eik* and *lind*, and vegetation forms such as *grasgarðr* and *lundr*. In our FAS-corpus one or more of these items are to be found in sixteen different sagas.

Men sometimes take rest under an oak or find a shelter there when they are wounded: “Ok þá náttaði, lögðust þeir undir eik eina” (*Ketils saga hængs* 174); “Hann verðr ok sárr mjök, ferr undir eina eik, hvílist þar” (*Völsunga saga* 16); a wounded man is found “undir einni eik”, sitting “upp við eikina ok var fölr mjök” (*Hrólfs saga Gautrekssonar* 45)¹⁸ In the last-mentioned saga the oak also appears in a piece of imagery. A chieftain’s daughter compares her competing suitors to “eikr tvær”, the older one to “þeirrar eikarinnar, er með öllu er fullvaxin” (4–5).

The *lind(itré)* ‘lime’, characteristic of the mediaeval northern ballads, is represented only in *Þiðriks saga*. Its connection with the sphere of chivalry is indicated by the fact that it is sometimes expressly placed in the neighbourhood of a castle: “stendr upp frúin ok gengr út af borginni. Skammt frá borginni stendr eitt *linditré* fagrt; hún gengr undir tréit ok leggr af sér öll klæðin” (II, 122). Still more specific is of course the southern *olifutré*, only to be found in *Þiðriks saga*. In all three cases we have to do with the same situation: a rider ties his horse to the tree (183, 194, 361).

The concepts *apaldrsgarðr* and *grasgarðr* may be seen as equivalents, both meaning ‘garden’. The close connection between them can be illustrated by the following passage: “ok ganga nú út í *grasgarðinn* ok setjast undir eitt *apaldrstré*” (*Þiðriks saga* 66). This place is a typical *locus amoenus*; in *Stjórn* (Unger 1862) *grasgarðr* is even used as a translation of *paradisus* (68). The *apaldrsgarðr* or *grasgarðr* – all instances but one of these words are to be found in *Þiðriks saga* – appears as a place of *kurteisí*, for the meeting and conversation of persons of noble rank, and for feasts. I quote a couple of examples from *Þiðriks saga*: “Frú, göngum út í *grasgarðinn*, ok er þat miklu kurteisligra, ok tölum þar okkra ræðu” (II, 97); “En nú er gott veðr ok fagrt skin; hann (King Attila) lætr búa veizluna í einum *apaldrsgarði*” (II, 302). In the only case outside *Þiðriks saga* the place is connected with a princess and her *skemmumeyjar*, attended by “sæmiligir hofmenn”: “En er þær váru komnar fyrir *grasgarð* nokkurn” (*Egils saga einhenda* 326).

In the last-mentioned saga we find another piece of vegetation associated with ladies of high rank. While the king goes “á dýraveiðar”, his daughter goes “á *hnetskóg* ok konur hennar” (325). The same distribution between men hunting and ladies collecting hazelnuts we meet in *Hálfs saga ok Hálfsrekka*: “Þat var einn dag, at hirðin fór á dýraveiðar, en konur á *hnetskóg*” (124). And again in the same saga: “Þat var einn dag, at karlar allir fóru á skóg, en konur á *hnetskóg*” (133). Here *skógr* and *hnetskógr* are clearly seen as different localities.

The concept *lundr* ‘grove’ is, like *lind*, well-known from the old northern ballads, where it represents a contrast to the wild and dangerous woods. The connotations of *lundr* in our FAS-corpus are very much the same. It is a

¹⁸ The most famous example of taking a rest under an oak in Icelandic saga literature appears in Snorri’s story of Þórr’s journey in order to visit Útgarða-Loki: “En síðan at kveldi leitaði Skrýmir þeim náttstaðar undir eik nökkurri mikilli.” See *Edda. Gylfaginning og prosafortællingene av Skáldskaparmál* (København 1950; ed. Anne Holtsmark & Jón Helgason), p. 51.

peaceful place, and a place of nobility. In *Hrólfs saga kraka* we read: “Lundr einn stóð nærri höllinni, er konungr átti” (11). *Sörla þátr* tells us of Princess Hildr sitting “í einum lundi” (380), witnessing from there a single combat. In *Hálfðanar saga Brönufóstra* the hero and his two companions come to an enclosed garden belonging to a king: “Í garðinum var einn lundr mjök fagr”, and when Hálfðan “gengr til lundarins”, he perceives there a young lady (*jungfrú*), who “lék sér at gulli” (307). Possibly *lundr* is to be understood here as ‘(single) tree’ instead of ‘grove’; it can mean both.

The vegetation elements discussed above are especially characteristic of the RDS. A few examples, picked up more or less at random, may be enough to show this. In *Rémundar saga* the hero and his men “taka sér náttstað undir einni eik” (64), and again: “hafa tekit sér náttstað undir eik nökkurri” (115). In *Viktors saga ok Blávus* we are told of a king’s son: “Ok á fjórða degi at fögru veðri ok sólu skínandi kemr hann fram á eina fagra völlu, afstígandi sínu fagra essi undir einni mikilli eik” (6).¹⁹ One can notice here the combination of *eik* and *ess* ‘ridinghorse’, another word typical of the RDS, and also appearing in the FAS-corpus.

The word *grasgarðr* we find for instance in the older version of *Elis saga ok Rosamundu* (71, 72, 113)²⁰ and in *Tristrams saga* (64, 69), alternating there with *eplagarðr* (46, 69, 81, 84). The connotations of *eplagarðr* as a place for courteous conversation and love are well illustrated, when it is said that the lovers meet “í einum eplagarði, ok helt Tristram drottningu í fangi sér” (81).

One of the “vegetation units” most characteristic of the FAS seems to be *rjóðr* ‘glade in the woods’. I cannot say at present how frequent it is in other saga genres, for instance the RDS. But in *Rémundar saga*, at least, we meet it for the first time as the place where Rémundr is dwelling with the statue of the young princess whom he has seen in a dream: “Ok jafnan á daginn sitr hann í einu rjóðri, hana faðmandi ok blíðliga kyssandi” (29). Then we hear again and again of a *rjóðr* in various connections, some dozen times.

In any case the *rjóðr* may be said to be a kind of speciality of the FAS, as it is to be found in no less than eleven texts of the corpus. The distribution of the examples looks like this: *Áns saga bogsveigis* (368), *Egils saga einhenda* (347), *Gautreks saga* (29, 29), *Göngu-Hrólfs saga* (178, 199, 199, 199), *Hrólfs saga Gautrekssonar* (45), *Ragnars saga loðbrókar* (133), *Sturlaug's saga starfsama* (130, 139), *Sörla þátr* (373, 373, 375, 377), *Þiðriks saga* (II, 131, 156), *Þorsteins saga Víkingssonar* (11, 12), *Örvar-Odds saga* (38, 40, 42).

In the passage from *Rémundar saga* just quoted, the *rjóðr* is the scene of a rather strange situation, a place where Rémundr is hiding with his secret. It is quite remarkable that in the FAS the *rjóðr* in many cases functions as a place of mystery and sorcery, of meetings with supernatural creatures.

At the age of twelve Án left his home for three nights: “Án gekk í eitt skógarrjóðr. Hann sá þar stein einn standa mikinn ok mann hjá einum læk.

¹⁹ Quoted from Jónas Kristjánsson’s edition *Viktors saga ok Blávus* (Reykjavík 1964).

²⁰ Pages references to Kölbings’ edition *Elis saga ok Rosamundu* (Heilbronn 1881).

Hann hafði heyrt nefnda dverga ok þat með, at þeir væri hagari en aðrir menn” (368–69). Án succeeds in catching the dwarf and forcing him to make a strong bow and five arrows always hitting the mark. The meeting in the *rjóðr* thus has a decisive influence on the young man’s career and success, and is the cause of his surname *bogsveigir*.

Another meeting with a dwarf occurs in *Þorsteins saga Víkingssonar*. Víkingr’s companion Hálfðan after landing walks alone from the ships, until he “kom í *rjóðr* eitt. Þar stóð steinn einn stórr” (12). Out of the stone comes a dwarf, who turns out to be a good friend of his. By the way, the dwarf’s name is Litr, as it is in *Áns saga bogsveigis* too. A short time before Víkingr himself has had a less pleasant experience in a *rjóðr*: “Hann snýr til skógar. Varð honum varmt mjök. Ok er hann kom í eitt *rjóðr* fagrt, settist hann niðr ok sér, hvar kona gengr. Hún var harðla fögr.” This woman offers him a drink from a horn. Víkingr falls asleep, and when he awakes, he is stricken by leprosy. Soon he learns that the beautiful woman has in fact been a sorceress, “hamhleypan Dís Kolsdóttir”, who is out to revenge the killing of her brother (11–12). The dwarf Litr helps restore Víkingr to health and overcome the sorceress. Thus in this saga a *rjóðr* is the place both of destruction and recovery.

In *Göngu-Hrólfs saga* Hrólfr comes to “eitt *rjóðr*”, “fagrt ok mjök grasloðit víða” (199). From a *hóll* ‘hillock’ there, the traditional dwelling of her race, appears an *álfkona*. She invites him to enter her beautiful lodgings, and asks him to deliver her daughter, who has for nineteen days been struggling to give birth to a child. Now only “mennskr maðr” (200) can help her. Hrólfr passes his hands across her, and she is “skjótt léttari”. This is a situation well-known from Icelandic folk-tales.²¹

Sörla þáttr offers an example of repeated *rjóðr*-episodes. We hear of Heðinn Hjarrandason, a king’s son: “Þat er sagt einhvern tíma, at Heðinn fór á skóg með hirð sinni. Hann varð staddr í *rjóðri* einn sinna manna. Hann sá konu sitja á stóli í *rjóðrinu*, mikla vexti ok fríða sjónum” (373). The woman interrogates him about his achievements and directs him to King Högni “norðr í Danmörk” (374). There he sees her again in another *rjóðr*. This time she offers him a drink from a horn, which he accepts, as “honum var varmt mjök” (375). (Cf. the corresponding situation in *Þorsteins saga Víkingssonar*.) After that he no longer remembers anything of what has gone before. And now the woman gives him the advice to abduct Princess Hildr, daughter of his sworn brother King Högni, and kill her mother the Queen. In his bewitchment he commits these crimes. When for a third time he “kom fram í *rjóðrit*” (377), the woman is there again. She is satisfied with what he has done, and he accepts anew a drink from her horn. He falls asleep, and when he awakes he catches a glimpse of the disappearing woman, who now seems “svört ok mikil” to him. “Heðinn mundi nú allt ok þótti mikit slys sitt” (378). The woman, whom he has met thrice in a *rjóðr*, is in fact an appearance of the goddess Freyja, who has laid the terrible spell upon Heðinn (and Högni) in order to fulfil a condition that Óðinn has set.

²¹ Cf. Jón Árnason, *Íslenzkar þjóðsögur og æfintýri* I (Leipzig 1862), pp. 16–18, 21.

An encounter with a giant and a sorceress in a *rjóðr* gives rise to the hero's surname in *Egils saga einhenda*: “Hann gekk á land einn saman. Hann kom í eitt *rjóðr* í skóginum. Hann sá þar á hól einum jötun mikinn og eina flagðkonu” (347). Egill hurts the giant severely, but has to flee from the place with his hand cut off at the wrist.

In *Órvar-Odds saga* the hero in a *rjóðr* (40, 42) in Ireland comes across a woman – not a supernatural being, to be sure, but a king's daughter. She sews for him the famous magic shirt, which will be of vital importance to Oddr, as it protects him from all kinds of danger, even hunger.

In the FAS the *rjóðr* has become a kind of *topos* as a stage for strange meetings strongly influencing the story.

4.5 “*Meðan veröldin stendr*”, “*undir heimssólu*”. The FAS move in a wide geographical space and cover many countries in the North, the South and the East, some of them well-known, others rather nebulous. The sense of moving in a wide area, both in space and time, is in its way reflected in a series of exaggerated expressions indicating a person's fame and the like.

Especially *Þiðriks saga* abounds in such phrases: “engi maðr hinn þriði kunni jafnvel alla smið sem vit feðgar, þó at leiti *um alla veröld*” (133), boasts Velent the smith. Þiðrikr's name “man uppi vera ok eigi verða tapat nálíga um allt suðrríki, *meðan veröldin stendr*” (250). There are no less than 34 similar phrases with *veröld* in the saga. In one case we have a variant, when it is said that Þiðrikr is praised for his “hreysti ok kappsemi svá víða sem hans nafn spyrsk, en þat er nálíga *um allan heiminn*” (II, 36).

A little more modest is the description of Velent as “frægr (víðfrægr) *um alla norðrhálfu heimsins*” (105–06, 133), and of Sigurðr Fáfnisbani as the man, “er ágætastr hefir verit fyrir öllum köppum ok höfðingjum hvárttveggja í *suðrlöndum ok norðrlöndum*” (II, 258). His name “mun aldrigi týnast í *þýðverskri tungu ok slíkt sama með norðmönnum*” (II, 268). *Sörla þátr* resorts to more specific and detailed expressions, when we are told of King Högni: “svá frægr af sínum stórvirkjum ok hernaði, at hans nafn var jafnvel kunnigt *norðr við Finnabú sem út í París ok allt þar í milli*” (373).

This kind of eulogizing phrases is frequent in our corpus. They are to be found in fourteen texts. Four of them, however, restrict themselves to the more moderate *á Norðrlöndum (í allri norðrhálfu heimsins)*: *Bósa saga* (304), *Friðþjófs saga* (18), *Hrólfs saga Gautrekssonar* (8, 10, 11, 24, 39, 77), *Sögubrot* (357, 362).

In its use of the expressions at issue, especially those with *veröld*, *Völsunga saga* seems to follow the lead of *Þiðriks saga*: 9 examples of *veröld*, 7 of them in connection with Sigurðr, and 2 with Brynhildr. At least in one of these cases there is a striking similarity with a corresponding passage in *Þiðriks saga*. After Sigurðr has been killed, *Völsunga saga* comments upon the event thus:

Nú segir þat hvern, er þessi tíðendi heyrir, at engi maðr mun þvílíkr eptir í *veröldinni*, ok aldri man síðan borinn slíkr maðr sem Sigurðr var fyrir hversvetna

sakar, ok hans nafn man aldri fyrnast í þýðverskri tungu ok á Norðrlöndum, meðan heimrinn stendr (85).

In *Þiðriks saga* we read in the same context:

Ok er þessi tíðindi spyrjast, at Sigurðr sveinn er drepinn, þá segir þat hverr maðr, at eigi mun eptir lifa í veröldinni ok aldri síðan mun borinn verða þvílíkr maðr fyrir sakir afls ok hreysti / . . . /, ok hans nafn mun aldri týnast í þýðverskri tungu ok slíkt sama með norðmönnum (II, 268).

The similarities in the wording are so conspicuous throughout, that there can be no doubt about a close connection between the passages.

In a few sagas appears a more infrequent, and even more magnificent, alternative to expressions with *veröld* and *heimr*. *Völsunga saga* refers to Svanhildr as “fegrsta mey undir heimssólu” (105). The same phrase turns up in *Sturlaugs saga*: “því at sá er engi maðr undir heims sólunni, at mér finnist meira til” (149), and with a slight variation in *Þorsteins saga Víkingssonar*: “Ek veit enga frægri en þá undir sólunni” (56).

A full list of the phrases with *heimr*, *sól* and *veröld* shows the following distribution: *Göngu-Hrólfs saga* 1 case, *Hálfðanar saga Brönufostra* 1, *Hjálmþés saga* 4, *Hrólfs saga kraka* 1, *Ragnars saga loðbrókar* 3, *Sturlaugs saga* 1, *Sörla þáttr* 1, *Völsunga saga* 11, *Þiðriks saga* 34, *Þorsteins saga* 2.

Again we have to do with a feature, which the FAS seem to share with the RDS. Thus in *Rémundar saga* we find 25 examples, mostly *veröld*-phrases, but in a few instances the variants: *í allri heimskringlunni* 42; *meðan heimrinn stendr ok byggist* 52.

On the other hand, in the ÍSS these eulogizing phrases are absent, or they are of another and more modest kind. In *Njáls saga*, for instance, Gizurr hvíti praises Gunnarr at his death as a man whose defence will be remembered, “meðan landit er byggt”.²² The phrase “meðan heimrinn (veröldin) stendr”, would have been felt here as a violation of “classical” saga style.

The phraseology dealt with in this section stands out as a characteristic trait of the FAS-diction. It has a touch of irreality, and conforms with the trend towards exaggeration and “subjectivism” – so different from the typical restraint and understatement of the ÍSS.

4.6 *Weapons and fighting. Some “topoi” of battle descriptions.* The world of the FAS is to a very great extent the world of fighting, which we know so well from the KGS and the ÍSS. Also in this field, however, terminology and descriptions in the FAS have often been coloured by the sphere of chivalry.

Among the terms for the concept ‘sword’ one recognizes *brandr* (*Ásmundar saga kappabana* 405; *Hjálmþés saga ok Ölvis* 198, 199, 200, 200, 201, 202, 233, 233, 233; *Völsunga saga* 36; *Þiðriks saga* 179) from the mediaeval northern ballads. It also appears in the RDS, for instance in the younger version of *Elis*

²² Quoted from Einar Ól. Sveinsson’s edition in *Íslenzk fornrit* XII (Reykjavík 1954), p. 191.

saga ok Rosamundu: “En *brandrinn* beit hausinn, *brynjuna* ok *búkinn* sundr í miðju” (132).

More specific for the chivalric vocabulary is the word *glæðel* ‘spear, lance’, which in our corpus is to be found only in the second part of *Þiðriks saga* (II, 246, 273, 274, 306). In the RDS it seems to be more wide-spread; I quote a couple of cases: *Elis saga II* (“Hann leggr sínu *glæðeli* fyrir brjóst einum ágætum riddara”, 127); *Rémundar saga* (“Hann leggr sínu *glæðeli* í skjöld konungssonar”, 253).

The lance is part of the outfit for a joust, a central concept of mediaeval chivalry. In the FAS the vocabulary of tournament is rather sparsely represented by *turniment* (*Hjálmþés saga ok Ölvis* 179, 180; *Sögubrot* 344; *Þiðriks saga* 350, II, 73), *burtreið* ‘tourney riding’ (*Göngu-Hrólfss saga* 166, 171, 172, 174, 191, 196, 204, 214, 214, 215; *Hálfðanar saga Brönufóstra* 310) and *burtstöng* ‘tourney lance’ (*Göngu-Hrólfss saga* 165, 168, 168, 168, 204, 217, 217; *Hálfðanar saga Brönufóstra* 311; *Sögubrot* 344, 344; *Sörla þátr* 374).

To this sphere of chivalrous games also belongs *ess* ‘riding-horse’, which appears in three texts, among them *Hálfðanar saga Brönufóstra*: “Áki átti *ess* svá gott, at ekki var betra í Englandi nema *ess* konungsdóttur. *Ess* Áka hét Lóngant, en *ess* konungsdóttur hét Spóliant” (310–11).

The battle descriptions often show a characteristic kind of standardized enumerations of the usual combat outfit, coat of mail, helmet, shield, sword and horse, mostly with a series of stock epithets: *bjartr*, *harðr*, *hvass*, *hvítr*, *skarpr*, *skjótr*, *sterkr*, *stinnr*, arranged in rhythmic sequences. From a stylistic point of view they can be regarded as manifestations of a certain fondness of redundancy and variation. A few examples may be quoted from *Þiðriks saga*:

“Þá verðr hann at vita ok báðir vit saman, hversu *stinna skjöldu* vit eigim eða *styrka hjálma* eða *hvöss sverð* eða *harður brynjur*” (142);

“ok vár hin *hvössu sverð* ok hina *hörðu hjálma* ok hina *stinna skjöldu* ok þær *sterku brynjur* ok þá hina *skjótu hesta*” (353);

Ok er þessi ferð er búin, hefir Gunnarr konungr tíu hundruð manna, góðra drengja ok vel búinna, með *hvítum brynjum* ok *hjörtum hjálmum* ok *skörpum sverðum* ok *hvössum spjótum* ok *skjótum hestum* (II, 284).

Sometimes in similar enumerations the nouns are combined not with epithets but with a series of verbs for the activity. The descriptions thus make a more dynamic impression:

En þó hefir hann sét *hesta riðna* ok *spjótum skotit*, *sverðum skylmt* ok *steini orpit* ok margar aðrar íþróttir sét frammi hafðar (210);

“Sét hefi ek fyrr *hjálmna klofna*, *skjöldu kipta*, *brynjur sundraðar* ok menn steypask af sínum hestum höfuðlausa” (II, 108).

Other variations of such passages appear pp. 257, II, 15, 66, 77, 292, 297 and 306. The feature is so frequent and conspicuous in *Þiðriks saga* that it has possibly set the model, when corresponding enumerations show up in other texts of the corpus:

Ásmundar saga kappabana: ok nú riðu þeir til vígvallarins með *góðum hjálmum* ok *hvítum brynjum* ok *hvössum sverðum* (400);

Göngu-Hrólf's saga: Þar mátti sjá margan *skjöld klofinn* ok *sterkan hjálm brotinn* ok *brynjur slitnar* ok margan mikils háttar mann lágt liggja (259);

Sturlaugs saga starfsama: Þar mátti sjá marga *þykka skildi klofna*, en *brynjur höggna*, *höggspjót af sköptum brotin* ok *sundr sverðin*, en margan höfuðlausan til jarðar hníga (145);

Völsunga saga: Mátti þar á lopti sjá margt spjót ok örvar margar, *öxi hart reidda*, *skjöldu klofna* ok *brynjur slitnar*, *hjálmna skýfða*, *hausa klofna* ok margan mann steypask til jarðar (40).

Passages of a similar structure are also to be found in the RDS, for instance:

Elis saga II: mun fyrr margr *skjöldr klofinn* ok mörg *brynja slitin*, margr *hjálmr spilltr* ok *spjótskapt brotin* (122); *leggja spjótum*, en *höggva með sverðum*, *sníða skjöldu* ok *brjóta marga*, *brynjur slitna*, *hjálmna meiða*, en heiðingjar falla höfuðlausir af sínum hestum (126);

Rémundar saga: Hér má líta yfrit margan *skjöld klofinn* ok margan *hjálm slitinn* ok *brynjur rifnar* ok *brotin sköpt*, hestana lausa með söðlunum hneggjandi hlaupa (107).

In the same context as the passage from *Völsunga saga* just quoted we find two phrases rather characteristic of the battle scenes in the FAS-corpus: “Hann (Sigurðr Fáfnisbani) höggr bæði menn ok hesta ok *gengr í gegnum fylkingar* ok hefir *báðar hendr blóðgar til axlar*” (40). Of the expressions italicized here we meet with the former one in 10 different sagas: *Ásmundr saga kappabana* 392; *Gautreks saga* 25; *Göngu-Hrólf's saga* 274; *Hálfðanar saga Eysteinnssonar* 252; *Hjálmþés saga ok Ölvis* 191; *Hrólf's saga Gautrekssonar* 43, 61; *Ragnars saga loðbrókar* 248, 268, 278; *Sturlaugs saga starfsama* 146; *Völsunga saga* 10, 21, 24, 40, 97); *Þiðriks saga II*, 182, 241. In the two examples from *Þiðriks saga*, and only there, the verb of the phrase is *riða* instead of *ganga*. The comparatively high frequency in the old and authoritative representatives of the genre *Völsunga saga* and *Ragnars saga* indicates that they may have at this point influenced younger specimens of the corpus.

Sturlaugs saga starfsama shows the same combination as in the passage cited from *Völsunga saga*: “Sturlaugr *gengr opt í gegnum fylkingar* þeira. Hann hefir *báðar hendr blóðgar til axla*” (146). Except for these two sagas (in *Völsunga saga* also 42: “hefir *allar hendr blóðgar upp til axlar*”) the latter phrase appears only in *Göngu-Hrólf's saga* (169, 259) and *Sögubrot* (358).

The expressions at issue seem to be a speciality of the FAS, although occasional cases may be found in the RDS: “*Ríða þeir Josias nú í gegnum fylkingar*” (*Elis saga II*, 130).

4.7 *A syntactical feature: the present participle.* Next to *Þiðriks saga*, *Göngu-Hrólf's saga* and *Hjálmþés saga* are the texts of the corpus, which seem to reveal the most obvious influences from the literature of chivalry – an impression supported by the distribution of the vocabulary in Table 2.

A passage in *Göngu-Hrólf's saga* describes a wedding feast with delicious

dishes and beverages (“gæss ok rjúpur með pipruðum páfuglum”, “enskan mjöð með vildasta víni, píment ok klaret”) and musical entertainment (“alls konar strengleika, hörpur ok gígjur, simphón ok salteríum”) – a description which in content and style has many counterparts in the RDS. It is certainly not by pure chance that in just this context is introduced a stylistic feature strongly characteristic of the RDS:²³

Þessi veizla var sjau nætr *standandi* með sama sett ok skipan *verandi* sem ek er nú *greinandi*, með heiðr ok prís *endandi*, brúðgumar með góðum gjöfum alla tígnarmenn *reifandi* ok þeim sína þarkvámu *þakkandi*, en hverr til sinna heimkynna *farandi*, þeira ráð sem ok mikilmennsku *lofandi* ok allir með vináttu *skiljandi* (276–77).

The ceremonial “courteous situation” has clearly given rise to an accumulation of these circumscribing and artificial present participles. It is true, some cases appear elsewhere in this saga, but then quite sporadically: “Fór hann svá *hlaupandi*” (218); “Ek vil þér ok kunngera, at ek em dvergr í jörðu *byggjandi*” (230).

In a corresponding manner – in a passage with typically chivalric diction, this time describing a tournament – such participles turn up in *Hjálmpés saga*:

Þar var margt hoffólk saman komit. Hjálmpér reið fram á milli þeira, *leggjandi* sinni stöng til beggja handa, *kastandi* mörgum riddara til jarðar, ok var engi svá röskr eða ríkilátr, mikill eða mektugr, at honum þyrði í móti at riða. /---/ Gekk svá lengi, þar til at Hjálmpér reiddist ok keyrir nú hestinn sporum ok riðr at Ölvi, *leggjandi* sinni stöng mitt í skjöldinn (180–81).

Shortly afterwards another situation is rendered thus:

Sat hann þar nætr ok daga, sorg ok harm *berandi* fyrir drottningar missi.

Þat bar til einn dag, sem sólin var fagrliga *skínandi*, en konungr hugsar marga hluti með miklum harmi, sér hann son sinn *gangandi* með mörgum öðrum hoflýð, fagrliga þrýddum (181).

In *Hjálmpés saga* there is, however, a certain spread of combined participles to situations of a quite different kind, without any touch of chivalry. Thus a savage bull, “it mesta blótnaut” (224), is described as “heimskliga *hlaupandi* aprt ok fram um garðinn með hræðiligum hljóðum, *berjandi* fótunum ok *hristandi* hausinn” (225).

Göngu-Hrólfs saga and *Hjálmpés saga* stand in fact alone in using these participles in a more conspicuous manner. But even there they are strictly confined to certain passages, and by no means a pervading and so to speak “organic” feature of style, as in the RDS. As the text in the rest of the corpus most comparable to these two sagas one could mention *Sturlaug's saga starf-sama* with a few scattered instances:

²³ The present participles in the RDS have been especially studied by Foster W. Blaisdell in a series of papers, for instance “The Present Participle in the *Ívens saga*” (pp. 86–95) in *Studies for Einar Haugen* (The Hague, Paris 1972).

Eptir þetta býr Sturlaugr sik til inngöngu, *fyrirbjóðandi* sínum fóstbræðrum sér at fylgja. /---/ Nú hefr Sturlaugr sik upp ok stökk inn yfir allar hellurnar vel ok frækiliga, *gripandi* hornit af borðinu með skyndi án nokkurs tálma (142);

Hann hefir báðar hendr blóðgar til axla, *greiðandi* þeim stórlig högg, *svipandi* mörgum mönnum höfuðlausum til jarðar (146);

segjandi konungsdóttur þetta um þenna mann (155);

“ok vilda ek vera *biðjandi*, at þú veittir mér nokkura hjálp” (157).

One should notice that the stylistic trait discussed here is completely lacking in *Þiðriks saga*. This may seem surprising, as this saga in other respects shows a stronger and more consistent affinity with the “sphere of chivalry” than any other text in the FAS-corpus. It could for that matter perhaps as well be classified among the RDS.

5. Conclusion

In this paper I have tried to deal with the corpus of the FAS as a whole, without forgetting the differences between individual sagas. The examination has mainly been focussed on two aspects. First, there are clear indications in the FAS of a slackening of the “objective” attitude of classical saga style, as it is represented by the ÍSS. The authors have begun to discuss their own topics, to argue with their audience about matters of credibility, and so on. Second, the FAS show many signs of having been, more or less, influenced by chivalric literature, its themes and its vocabulary. These two aspects are not unrelated, as the RDS-corpus has a great share in the trend towards “subjectivity”, and has probably in that respect provided a model for at least some of the FAS.

I am of course well aware of the fact that a comprehensive and balanced study of content, structure and style of the FAS-corpus should include important aspects, which I have had to leave aside here. I should like to point out two of them, especially as the similarities between the FAS and the RDS may also seem overstressed in my paper.

One of the most striking elements of the FAS is certainly their impressive number of supernatural creatures and monsters. To be sure, giants, dwarfs, dragons and the like are not absent from the RDS, but on the whole such beings play a far more important part in our corpus. They also include in the FAS specimens of a more specific or domestic kind: *álfr*, *flagð*, *gammr*, *glatunshundr*, *hrosshvalr*, to mention some of them. Characteristic of the FAS are the rather indistinct boundaries between the natural and the supernatural, between men and monsters. Some people are able to transform themselves into *flugdrekar* and back again. Even King *Þiðrikr* gets so furious in battle, “at eldr flýgr af hans munni, ok þar af verðr svá heit brynja Högna, at hann bræðr af, ok hún hlífir honum ekki, heldr brennir hún hann” (II, 325) – as if *Þiðrikr* were changed into a fire-spitting dragon.

References to the heathen northern gods and rites are for obvious reasons lacking in the RDS. In the FAS-corpus there are no traces of them in *Þiðriks saga*, but in many other texts they appear as reminiscences of a domestic

tradition. Usually, however, except for *Völsunga saga*, *Sögubrot* and *Hervarar saga*, the attitude towards them is strongly negative. Thus in *Hrólfs saga kraka* Óðinn is seen by Böðvarr bjarki as “herjans sonrinn inn fúli ok inn ótrúi” (103), and in *Egils saga einhenda* he is placed on an equal footing with “höfðingi myrkranna” (352) in the infernal regions. *Gautreks saga* deals with the concept of “ganga fyrir ætternisstapa” (5), in order to visit Óðinn in Valhöll, but in a definitely comic vein. Institutions and representatives of heathen cult – *hof*, *hofgyðjur*, *seiðkonur* and their *blótskapr* – are seen as dangerous places and devilish forces, which the heroes have to overcome to save their lives or to attain their goals.

Table 1. Total number of words, poetry left out, in the different sagas of the FAS-corpus, and its distribution on the author’s relation (REL) and direct speech (DS) respectively. In the many cases where texts in Guðni Jónsson’s edition have been used (cf. p. 1 above), the number of the volume at issue has been added between brackets.

	TOTAL	REL	DS	DS %
Áns saga bogsveigis (II)	8 724	5 686	3 038	34.8
Ásmundar saga kappabana (I)	4 946	3 104	1 842	37.2
Bósa saga ok Herrauðs (III)	9 287	7 544	1 743	18.3
Egils saga einhenda (III)	9 967	3 716	6 251	62.5
Fríðbjófs saga ins frækna	6 487	4 090	2 397	37.0
Gautreks saga (IV)	9 122	5 883	3 239	35.5
Gríms saga loðinkinna (II)	2 761	2 246	515	18.7
Göngu-Hrólfs saga (III)	29 777	21 274	8 503	28.3
Hálfðanar saga Brönufóstra (IV)	7 220	5 517	1 703	23.6
Hálfðanar saga Eysteinsonar (IV)	9 528	7 435	2 093	22.0
Hálfs saga ok Hálfsrekka (II)	3 115	3 069	46	1.5
Hervarar saga ok Heidreks (II)	8 698	6 832	1 866	21.5
Hjálpés saga ok Ölvis (IV)	11 945	8 531	3 414	28.6
Hrólfs saga Gautrekssonar	29 910	16 350	13 560	45.3
Hrólfs saga kraka (I)	24 863	16 421	8 442	34.0
Hrómundar saga Gripssonar (II)	3 557	2 376	1 181	33.2
Illuga saga Gríðarfóstra (III)	2 856	1 741	1 115	39.0
Ketils saga hængs (II)	4 514	3 697	817	18.1
Norna-Gests þátrr (I)	4 521	1 284	3 237	71.6
Ragnars saga loðbrókar	13 994	10 704	3 290	23.5
Sturlaugs saga starfsama (III)	12 731	8 213	4 518	35.4
Sögubrot af fornkonungum (I)	6 127	5 157	970	15.8
Sörla þátrr eða Heðins saga ok Högna (I)	3 711	2 813	898	24.2
Völsunga saga	24 892	13 960	10 932	43.9
Þiðriks saga af Bern	112 742	73 863	38 879	34.5
Þorsteins saga Víkingssonar (III)	18 297	12 272	6 025	32.8
Örvar-Odds saga	18 824	12 754	6 070	32.2

Table 2. Words from the sphere of chivalry.

	brandr	burtreið	burtstöng	dýrligr	ess	frú	glæðel	hoffólk (-lyör)	hoffrakt	hofmaðr	hæverska
Áns saga bogsveigis											
Ásmundar saga	1					2					
Bösa saga											
Egils saga einhenda				1						2	1
Friðþjófs saga											
Gautreks saga											
Gríms saga loðinkinna											
Göngu-Hrólf's saga		10	7							1	
Hálfðanar saga Br		1	1		8	2					
Hálfðanar saga Eyst											
Hálfs saga											
Hervarar saga						1					
Hjálmþés saga	9				1	2		3			
Hrólf's saga Gautrekssonar						1					
Hrólf's saga kraka									1		
Hrömundar saga											
Illuga saga Gríðarfóstra											
Ketils saga hængs											
Norna-Gests þátr											
Ragnars saga				4							
Sturlaug's saga						1					
Sögubrot			2								
Sörla þátr			1								
Völsunga saga	1			1		1					1
Þöriks saga	1			27	1	75	4				8
Þorsteins saga											
Örvar-Odds saga											
In number of sagas	4	2	4	4	3	8	1	1	1	2	3

hæverskligr	hæverskr	jungfrú	junker	kastali	kurteisi	kurteisiligr	kurteiss	listuligr	ljúfr	makt	mektugr	riddari	skemmmær	sætr	turniment	Number of different words
					1		1									2
																2
	1	1						1								3
												1	1			5
																0
1				1												2
																0
1	1	9	1	17			3					6	1			11
				3			1						4			7
		3		10												2
																0
				1												2
		11	13	1			2		1	2		4	1	1	2	14
		1	1	6	1		7						2			7
			2	2	1		2	1				2				7
																0
																0
																0
				2			1	1				1				5
2		2		1		1							4			6
												1			1	3
							1									2
					3	1	3	1				2	2			10
	7	31	29	66	24	5	51	4	11			244		3	2	18
							1									1
																0
3	3	7	2	11	6	5	12	4	1	1	1	8	7	2	3	

Scribes, Editors, and the *riddarasögur*

Close to ninety Old Norse-Icelandic romances, known as *riddarasögur*, were written in Norway and Iceland during the Middle Ages. They survive in some eight hundred manuscripts, mostly Icelandic, that date from the thirteenth into the twentieth century. Not a few of the manuscripts, especially the younger ones, contain a dozen or more romances. Despite the singular proliferation of manuscripts, the history of the publication of Icelandic romance is a sorry one, and has adversely affected the study of the *riddarasögur*. The unparalleled longevity of manuscript transmission has indirectly militated against scholarly efforts to understand the romances themselves. The reason for this paradox lies in the erratic approach of Icelandic copyists to textual transmission and in the prejudice of nineteenth-century editors against paper manuscripts. Such editorial bias has in no small part skewed the perception and the analysis of the *riddarasögur* by critics and literary historians.

The *riddarasögur* flourished during the thirteenth, fourteenth, and fifteenth centuries. During the reign of King Hákon Hákonarson of Norway (1217–63) popular foreign fiction – predominantly French and predominantly *romans courtois* and *chansons de geste* – was translated into Norwegian. Literary historians concur that a certain Brother Robert's translation of Thomas' *Tristan* in the year 1226, *Tristrams saga ok Ísöndar*, not only inaugurated an epoch of literary importation into Norway, but also indirectly engendered an epoch of literary imitation in Iceland. In the course of the thirteenth century there ensued a rash of Norwegian translations of works as diverse as *lais* by Marie de France (*Strengleikar*), romances by Chrétien de Troyes (*Ívens saga*, *Erex saga*, *Parcevals saga*, and *Valvers þátrr*), and *chansons de geste*, such as *Buève de Hantone* (*Bevis saga*) and *Elie de St. Gille* (*Elis saga ok Rósamundu*). These and similar works in turn furnished inspiration and matter for Icelandic imitations in the fourteenth and fifteenth centuries.

The translated *riddarasögur* were copied and re-copied first in Norway and then in Iceland over a span of more than six centuries. Nonetheless, with very few exceptions only Icelandic manuscripts of some fifty narratives that can with certainty be dated to the Middle Ages are extant.¹ To judge by the lack of

¹ In his *History of Icelandic Literature* (Baltimore, 1957) Stefán Einarsson estimates the existence of 265 Norwegian and Icelandic romances (p. 165). His count includes post-Reformation romances, however. I count the twenty-one *lais* in the *Strengleikar* collection as also the several *þættir* of *Karlamagnús saga* and the younger *Mágus saga* as individual narratives – since they were sometimes copied by Icelandic scribes as entities separate from the main text – and arrive at approximately fifty translated, and thirty-five to forty Icelandic *riddarasögur*.

Norwegian manuscripts of *riddarasögur*, transmission of romance ceased in Norway toward the end of the thirteenth century. Icelanders were still copying manuscripts after the advent of printing, however, and even after some of the sagas that were being copied by hand had already been published.² Whereas widespread copying of romances discontinued with the advent of printing on the continent,³ one may justifiably speak about scribal mass production in post-Reformation Iceland. Medieval secular literature continued to be copied by hand without significant interruption. Some 190 books and pamphlets were published in Iceland in the seventeenth century, primarily religious in character.⁴ That number is matched, however, by the production of nearly as many manuscripts containing *riddarasögur*⁵ – not to mention additional manuscripts that preserve other types of medieval Icelandic narrative. Halldór Hermannsson observed that in the seventeenth century “there was a wide-awake interest in the national literature and many men in all parts of the country were busy in copying, studying, and commenting upon the texts which were within their reach.”⁶ Only since the turn of the twentieth century has professional copying become a lost art – and source of income, we assume – in Iceland.

The Old Norse-Icelandic romances have been transmitted in an uncommonly large number of manuscripts. The enthusiastic reception in Iceland of the *riddarasögur* is attested not only by the fact that they were copied and recopied from medieval days even into the twentieth century, but also by the fact that they became available in popular editions in the nineteenth century,⁷ and that

² *Samsons saga fagra*, for example, was first published in 1737 by Eric Julius Björner in *Nordiska kända dater i en sagoflock samlade om forna kongar och hjältar* (Stockholm). In the Landsbókasafn (National Library) in Reykjavík are several eighteenth-century manuscripts of *Samsons saga* made after the saga was printed: ÍB 228 4to (ca. 1750); ÍB 185 8vo (ca. 1770); ÍB 144 4to (1771); Lbs 413 4to (1773–79).

³ The existence of a manuscript of Gottfried’s *Tristan* dating from 1722 is unusual enough to have elicited a figurative raising of an eyebrow by Gottfried Weber (*Gottfried von Straßburg*, 2nd ed. [Stuttgart, 1965]): “. . . doch stellt S eine erst 1722 (!) angefertigte Abschrift einer ehemals Straßburger Handschrift aus dem Jahre 1489 dar” (p. 11).

⁴ Halldór Hermannsson, *Icelandic Books of the Seventeenth Century. 1601–1700*, *Islandica* 14 (Ithaca, 1922), p. xi.

⁵ By my count some 180 seventeenth-century manuscripts contain *riddarasögur*, usually collections of *riddarasögur*.

⁶ *Icelandic Manuscripts*, *Islandica* 19 (Ithaca, 1929), p. 45.

⁷ The following popular editions were published in the nineteenth century: 1814: “Blomsturvalla saga”, *Altnordische Sagen und Lieder welche zum Fabelkreis des Heldenbuchs und der Nibelungen gehören*, ed. Friedrich Heinrich von der Hagen (Breslau). 1852: “Sagan af Sálusi og Níkanor”; “Sagan af Valdimar kóngi”; “Æfintýri af Ajax keisarasyni”; “Sagan af Þorgrími kóngi og köppum hans”, *Fjórar riddarasögur*, ed. H. Erlendsson and E[inar] Þórðarson (Reykjavík). 1857: *Sagan af Þjálvar-Jóni*, ed. Gunnlaugur Þórðarson (Reykjavík). 1858: *Bragða-Mágus saga með tilheyrandi þáttum*, ed. Gunnlaugur Þórðarson (Copenhagen). 1859: *Konráðs saga keisarasonar, er fór til Ormalands*, ed. Gunnlaugur Þórðarson (Copenhagen). 1878: *Vilmundar saga víð-utan*, ed. Guðmundr Hjartarson (Reykjavík). 1882: *Blómsturvalla saga*, ed. Pálmi Pálsson (Reykjavík). 1883: *Sagan af Sigurði þögula*, ed. Einar Þórðarson (Reykjavík). 1884: *Sagan af Klarusi keisarasyni*, ed. Bjarni Bjarnarson (Reykjavík); *Sagan af Sigrgarði frækna*, ed. Einar Þórðarson (Reykjavík). 1886: *Sagan af Kára Kárasyni*, ed. Einar Þórðarson (Reykjavík); “Erex saga”, *Ævintýra-sögur* 2, ed. Valdimar Ásmundarson (Reykjavík).

even in our own day a six-volume popular edition of romances with modern Icelandic orthography appeared in 1949.⁸ That the *riddarasögur* are considered a source of entertainment even for the twentieth-century Icelander is also apparent from the fact that the editorial staff of a Reykjavík newspaper, *Tíminn*, chose, some years ago, to publish the text of *Sigurðar saga fóts*, a late medieval romance, in the paper's Sunday edition.⁹

Despite the enthusiasm that medieval romance has generated among Icelanders, the scholarly world has been remiss vis-à-vis the phenomenon of the proliferation and steady transmission of the medieval *riddarasögur* on the large island in the North Atlantic. To be sure, the several popular editions exist side by side with scholarly editions, and not infrequently the text of the former is based on the latter, as is the case with the multi-volume edition of 1949.¹⁰ Furthermore, throughout the nineteenth century, scholars – especially from Sweden, Norway, and Germany – advanced our knowledge of Icelandic romance through editions and source studies.¹¹ Nonetheless, today only few romances are available in editions that meet modern critical standards – despite a growth of interest in the *riddarasögur* during the last two decades. In Europe as in the United States dissertations have been and are being written about the Old Norse-Icelandic romances.¹² At international congresses – such as meet-

⁸ Bjarni Vilhjálmsson ed., *Riddarasögur*, 6 vols. ([Reykjavík]: 1949; 1951–53; 1954). The following *riddarasögur* are in this edition: vol. 1, *Saga af Tristram og Ísönd*, *Möttuls saga*, *Bevens saga*; vol. 2, *Ivents saga*, *Partalópa saga*, *Mágus saga jarls (hin meiri)*; vol. 3, *Mírmanns saga*, *Sigurðar saga högla*, *Konráðs saga*, *Samsons saga fagra*; vol. 4, *Elis saga og Rósamundu*, *Flóres saga og Blankiflúr*, *Parcevals saga*, *Valvers þátr*; vol. 5, *Clári saga*, *Flóres saga konungs og sona hans*, *Ála flekks saga*, *Remundar saga keisarasonar*; vol. 6, *Vilmundar saga víðutan*, *Sigurðar saga fóts*, *Tristrams saga og Ísoddar*, *Drauma-Jóns saga*, *Jarlmanns saga og Hermanns*, *Sarpíðons saga sterka*.

⁹ *Tíminn*, *Sunnudagsblað*, 26 May 1968, 390–93; 406.

¹⁰ With the exception of *Sarpíðons saga sterka*, a post-medieval romance, the texts of all the *riddarasögur* are based on older editions, but printed with modern orthography.

¹¹ For example, Gustaf Cederschiöld edited *Magus saga jarls*, *Konráðs saga*, *Bærings saga*, *Flóvents saga* (2 redactions), *Bevens saga* in *Fornsögur Suðrlanda* (Lund, 1884); *Erex saga* (Copenhagen, 1880); *Klárus saga* (Lund, 1879); *Möttuls saga* (with F.-A. Wulff) in *Versions nordiques du fabliau français "Le Mantel mautailié"* (Lund, 1877). Eugen Kölbing edited *Ivens saga*, *Parcevals saga*, *Valvers þátr*, *Mírmanns saga* in *Riddarasögur* (Straßburg, 1872); *Tristrams saga ok Ísoddar* (Heilbronn, 1878); *Flóres saga ok Blankiflúr* (Halle a.S., 1896); *Elis saga ok Rósamundu* (Heilbronn, 1881); *Ivens saga*, for the second time (Halle a.S., 1898). Source studies appeared both in the introductions to the various editions (as in Kölbing's 1898 edition of *Ivens saga*) and as separate publications, for example: Eugen Kölbing, "Die nordische Parzivalsaga und ihre Quelle", *Germania* 14 (N.R. 2, 1869), 129–81 (also, as a separate, Wien, 1869); "Über die verschiedenen Gestaltungen der Partonopeus-Sage", *Germanistische Studien* 2 (1875), 55–114; 312–16; "Die nordische Elissaga ok Rosamundu und ihre quelle", *Beiträge zur vergleichenden Geschichte der romantischen Poesie und Prosa des Mittelalters unter besonderer Berücksichtigung der englischen und nordischen Litteratur* (Breslau, 1876), 92–136; "Die nordische Erexsaga und ihre Quelle", *Germania* 16 (N.R. 4, 1871), 381–414; "Studien zur Bevis saga", *PBB* 19 (1894), 1–130.

¹² Martin Soderback, "Jóns saga leikara", diss. Univ. of Chicago, 1949; J. B. Dodsworth, "*Mágus saga jarls*, edited with complete variants from the pre-Reformation manuscripts with an introduction on the sources of the saga and their treatment, and notes on the later textual history", diss. Cambridge Univ., Christ's College, 1962–63; Helen S. Maclean, "A critical edition, complete with Introduction, Notes and select Glossary of *Parcevals saga* from the Stockholm manuscript Codex Holmiensis Pergament no. 6, quarto", M. Phil. thesis, Univ. of Leeds, 1968; Álfur Gunnlaugsdóttir, "'Saga af Tristram ok Ísönd' comparada con 'Le Roman de Tristan' de Thomas, 'Tristan' de

ings of the Société Rencesvals and the International Arthurian Society – the interplay between medieval French and Scandinavian literature not infrequently has been a subject of discussion.¹³

As yet, study of the *riddarasögur* has not resulted in concomitant enlightenment regarding their character and place in medieval literature. Blame for ignorance of the nature of the *riddarasögur* on the part of some scholars, and misunderstanding on the part of other scholars does not attach to any one in particular. The very champions of the *riddarasögur* – medieval and post-medieval copyists, modern editors, and literary historians and critics – have unwittingly and indirectly been responsible for confusion and obfuscation regarding the character of Old Norse-Icelandic romance. Inconsistency on the part of scribes, prejudice on the part of editors, and unwarranted faith in the printed text on the part of literary critics have been responsible for generalizations, some of which are at best at variance with each other, and at worst blatantly contradictory.

If one surveys the transmission of the *riddarasögur* as a group, or even the transmission of a single *riddarasaga*, a curious fact emerges: Icelandic scribes were an individualistic lot whose attitudes to the texts they were transmitting defy generalization. To be sure, Icelandic copyists, like their colleagues in Continental Europe, subscribed to certain common editorial practices throughout the centuries. They tended to use their own orthography and inflections, to substitute synonyms for some of the vocabulary of their exemplars, to change word order, and to emend passages that they deemed incomprehensible.¹⁴ Such modifications do not necessarily and intrinsically impinge on the substance of a work. Scholars are nonetheless at odds when it comes to assessing the reliability of extant manuscripts – most of them post-Reformation – for transmitting the substance of the medieval romances, be they Norwegian translations or indigenous Icelandic compositions. The reason for disagreement

Gottfried von Strassburg y 'Sir Tristrem' (con un análisis crítico de 'Le Roman de Tristan par Thomas' publicado por Joseph Bédier)", diss. Univ. Autónoma de Barcelona, 1970. Sister Jane Aza Kalinke, "The *Erex saga* and Its Relation to Chrétien de Troyes' *Erec et Enide*", diss. Indiana Univ., 1970; Klaus Rossenbeck, *Die Stellung der Riddarasögur in der altnordischen Prosaliteratur – eine Untersuchung an Hand des Erzählstils*, diss. Univ. Frankfurt, 1970; Carol Clover, "Ólafs saga helga, Rúnzivals þátr, and Njáls saga: A Structural Comparison", diss. Berkeley, 1972; J. M. Hunt, "The major text of *Konráðs saga keisarasonar*, with an analysis of its language and motifs", M. Phil. thesis, London, Univ. College, 1972; Frank Hugus, "*Blómstrvalla saga*: A Critical Edition of an Original Icelandic Romance", diss. Univ. of Chicago, 1972; Geraldine R. Barnes, "The *Riddarasögur*: A Literary and Social Analysis", diss. London, Univ. College, 1974; J. Chandler, "Nikulás saga leikara", M. Litt. thesis, Cambridge Univ., 1976; Ann Broady Gardiner, "Narrative Technique and Verbal Style in *Parcevals saga ok Valvers Þátr*: A Comparative Study of the Old Norse Version of Chrétien de Troyes' *Perceval*", diss. Univ. of Pennsylvania, 1977; Judith P. Shoaf, "Thomas' *Tristan* and *Tristrams saga*, versions and themes", diss. Cornell Univ., 1978; A. J. Godefroit, "The Genesis of four *riddarasögur* [Flóres saga ok Blankiflúr, Ívens saga, Otuels þátr, Partalópa saga]", diss. London, Univ. College, 1979.

¹³ Especially noteworthy are the Proceedings of the Colloque de Liège in April 1972: *Les relations littéraires franco-scandinaves au Moyen Age*, Bibliothèque de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Liège 208 (Paris, 1975).

¹⁴ See Jonna Louis-Jensen, ed., *Trójumanna saga*, Editiones Arnarnagænar A, 8 (Copenhagen 1963), p. xxi.

is to be sought in the Icelandic manuscripts: they reveal seemingly contradictory approaches to transmitting the *substance* of a text. Some Icelandic scribes faithfully transmitted the text of an exemplar; others modified both substance and structure. Some Icelandic scribes condensed and omitted; others expanded and interpolated. Some Icelandic scribes tended to reduce rhetorical ornamentation, to shorten the text and thus alter the style; others embellished a laconic prose, to augment the text and thus alter the style. Remarkable is the fact that a variety of contrary approaches could and did coexist temporally, and – what is more noteworthy – sometimes even in one and the same work.¹⁵

Throughout the centuries of transmission, the most common form of editorial tampering with a text was reduction. Wilhelm Ranisch used the word “zerschreiben” to characterize “die flüchtige, oft ganze Sätze überspringende Art vieler isländischer Abschreiber.”¹⁶ Recently another critic, writing about the Norwegian *Tristrams saga*, deplored “an almost continuous process of abbreviation at the hands of translator and copyist alike.”¹⁷ If one subscribes firmly to the thesis that Icelandic scribes – seriatim, as it were – condensed texts they were supposed to be copying, then one is eventually forced to adopt the agnostic position enunciated by the Danish scholar Th. Damsgaard Olsen, *viz.* that comparative study of the translated *riddarasögur* is ill-advised if not invalid. He points out that with few exceptions the works of the thirteenth and early fourteenth centuries are not preserved in their original form. Since most of the medieval compositions are extant only in relatively recent and at times substantially edited Icelandic manuscripts, they are without worth – according to Damsgaard Olsen – for the study of either style or translational technique.¹⁸

A stand diametrically opposite to Damsgaard Olsen’s was recently taken, both in theory and practice, by Geraldine Barnes, a young British scholar, who had written a dissertation on the *riddarasögur* (cf. note 12), and subsequently published several articles on the same subject. In one of her articles she compares selected passages of *Flóres saga ok Blankiflúr* and *Ívens saga* with their respective French sources. She reached a sanguine conclusion:

There is, therefore, no reason why translators at Hákon’s court should not have made the alterations which are often attributed to later copyists. For purposes of

¹⁵ Some *riddarasögur* are preserved in two or more redactions that are substantially at variance in style or content, or both, such as *Mágus saga*, *Dínus saga drambláta*, *Karlamagnús saga*, *Flóvents saga*, *Ívens saga*.

¹⁶ Review of Eugen Kölbing’s edition of *Flóres saga ok Blankiflúr*, in *Deutsche Literaturzeitung* (1897), 1453.

¹⁷ Sylvia Harris, “The Cave of Lovers in the ‘Tristramssaga’ and related Tristan Romances”, *Romania* 98 (1977), 316.

¹⁸ “Den høviske litteratur”, *Norrøn fortællekunst*, eds. Hans Bekker-Nielsen, Thorkil Damsgaard Olsen, Ole Widding ([Copenhagen,] 1965), p. 107:

... kun et mindretal af værkerne foreligger i den skikkelse, de formentlig har haft, da de i det 13. og begyndelsen af det 14. aarhundrede blev læst op ved de norske kongers hird. De fleste tekster er udelukkende bevaret i islandske afskrifter fra en tid, da det norske kongehof forlængst ikke eksisterede mere, og disse sene, undertiden stærkt bearbejdede afskrifter er værdiløse som kilder til et studium af stil og oversættelsesteknik i den oprindelige høviske litteratur.

literary and historical analysis, at least, it seems safe to assume that in their present state the *riddarasögur* MSS accurately represent the material translated, abbreviated, or amplified by Brother Robert and his nameless colleagues.¹⁹

Geraldine Barnes here only voices what must be a tacit assumption among those who, upon comparing the *riddarasögur* with their sources ascribe without twinge of conscience the various additions, deletions, and modifications vis-à-vis the sources to “the translator”. Blind trust that the text of a translated *riddarasaga* – as reflected by the aggregate of manuscripts chosen for a particular edition – substantially represents the thirteenth-century translator’s work, informs some recent dissertations.²⁰ Despite recognition of the fact that comparative studies of the translated *riddarasögur* and their sources are based mostly on texts that are several centuries younger than the Norwegian translations, scholars nevertheless approach the Old Norse-Icelandic romances as though the original texts were extant:

C’est en comparant l’original et la traduction qu’il pourra se faire une juste opinion des dons du traducteur, découvrir des erreurs, mais aussi des formules particulièrement heureuses, des omissions ou, au contraire des ajoutés explicatifs. Il pourra éventuellement tirer la conclusion que le traducteur n’a pas compris tel terme ou expression.²¹

Beyond the matter of intervening centuries between translation and extant manuscripts, the comparatist must confront the issue of the reliability of the editions that have been published. With few exceptions – Margaret Schlauch might be named²² – modern critics have perforce had to rely on printed editions of the *riddarasögur* as the basis of their research. The critic who neither has the talent and desire for editing the works he studies, nor the leisure and financial resources to emulate the Vikings and touch the shores of Denmark, England, France, Germany, Iceland, Ireland, Norway, Scotland, Sweden, and the United States in order to peruse the manuscripts of *riddarasögur* in their farflung repositories,²³ must content himself with currently available editions.

¹⁹ Geraldine Barnes, “The *riddarasögur*: A Medieval Exercise in Translation”, *Saga-Book* 19 (1977), 438.

²⁰ In addition to my own dissertation on *Erex saga* and *Erec et Enide* – hindsight would today prompt substantial revision – the dissertations by Judith P. Shoaf on *Tristrams saga* and Ann Broady Gardiner on *Parcevals saga* should be named. See note 12.

²¹ Eyvind Fjeld Halvorsen, “Problèmes de la traduction scandinave des textes français du Moyen Age”, *Les relations littéraires franco-scandinaves au Moyen Age* (1975), p. 248.

²² Many of the findings M. Schlauch published in *Romance in Iceland* (Princeton, 1934) are based on texts available only in manuscript at the time of writing.

²³ Manuscripts of the *riddarasögur* can be found in the following repositories: Denmark: The Arnamagnæan Institute, and the Royal Library in Copenhagen; England: British Library, London; Bodleian library, Oxford; France: Bibliothèque Nationale, Paris; Germany: Deutsche Staatsbibliothek in Berlin; Iceland: Landsbókasafn (National Library), Stofnun Árna Magnússonar, and Þjóðminjasafn in Reykjavík; in libraries in Akureyri, Sauðárkrókur, Borgarnes, and in private hands throughout the country; Ireland: Trinity College, Dublin; Norway: Library of Det kgl. norske videnskabernes selskab in Trondheim; National Archives in Oslo; Scotland: Advocates Library in Edinburgh; Sweden: The National Archives and the Royal Library in Stockholm; The Uppsala University Library; the Library of the University of Lund; United States: Fiske Icelandic Collection, Cornell University in Ithaca, N.Y.; Houghton Library, Harvard University in Cambridge, Mass.; Nikulás Ottenson Collection, Johns Hopkins University, Baltimore, Md.; the Library of Congress.

Until recently, most editors acted on the principle that what is old – or Norwegian – is good. To elaborate: In the case of the *riddarasögur*, editors have acted upon the dictum that a Norwegian manuscript from the thirteenth century is always to be preferred to an Icelandic manuscript, even if it is only a couple of decades younger. Where only Icelandic manuscripts are preserved, a vellum manuscript is thought to be more trustworthy than a paper manuscript; a medieval manuscript is *ipso facto* superior to a seventeenth-century manuscript, not to mention an even younger one. Eugen Kölbing, who devoted himself to the cause of Icelandic romance, did venture to suggest that some late medieval Icelandic manuscripts might preserve more original readings of the Norwegian *Elis saga* than the venerable Norwegian codex De la Gardie 4–7 (dated c. 1250),²⁴ but Rudolf Meissner vigorously albeit unconvincingly opposed him.²⁵ Nonetheless, Kölbing's own latent prejudice in regard to post-Reformation manuscripts is reflected in his two editions of *Ívens saga*, the one from 1872, the other from 1898.

Ívens saga is a thirteenth-century Norwegian translation of Chrétien de Troyes' *Yvain*. As is the case with almost every Norwegian translation of the time, *Ívens saga* has survived only in Icelandic manuscripts,²⁶ of which the two oldest – the vellums AM 489 4to and Stockholm Perg. 4:o nr 6 – post-date the translation by some 150 years.²⁷ Both redactions are defective. The remaining paper manuscripts date from the seventeenth century and even more recent times. Kölbing's editions are based on the two medieval vellums. Kölbing dismissed out of hand a seventeenth-century condensed but nonetheless primary redaction of *Ívens saga* found in Stockholm Papp. 46 fol. In his first edition of the saga Kölbing pronounced the manuscript "für die Herstellung des Textes natürlich ganz wertlos."²⁸ Twenty-six years later he repeated verbatim the condemnation of the manuscript.²⁹

A literary historian ordinarily relies in part on the work of his predecessors. In his standard reference work of 1923, *Den oldnorske og oldlandske Litteraturs Historie*, the historian Finnur Jónsson – himself an editor of renown – based his comments regarding *Ívens saga* on the work of his German colleague Kölbing; Finnur Jónsson singled out the two vellums of *Ívens saga* as representative of the translation; no information was added to that already trans-

²⁴ Eugen Kölbing, *Elis saga ok Rosamundu. Mit Einleitung, deutscher Übersetzung und Anmerkungen* (Heilbronn, 1881), p. xviii.

²⁵ Rudolf Meissner, *Die Strengleikar* (Halle a.S., 1902), pp. 138–96.

²⁶ Two notable exceptions are *Elis saga ok Rösamundu* and the *Strengleikar*, preserved in the De la Gardie 4–7 fol. codex in Uppsala.

²⁷ The Arnarnagnæan manuscript AM 489, 4to is dated to the fifteenth century, according to *Katalog over den Arnarnagnæanske Håndskriftsamling*, I (Copenhagen, 1889); the Stockholm manuscript Perg. 4:o nr 6 dates from c. 1400, according to Vilhelm Gödel's *Katalog öfver kongl. Bibliotekets Fornisländska och fornorska Handskrifter* (Stockholm, 1897–1900). If the colophon at the end of *Ívens saga* – "Ok lykr her sögu herra Ivent. er Hakon kongr gamli lett snua or franzeisu J norenu" (Stockholm Perg. 4:o nr 6) – is reliable, then Chrétien's *Yvain* was translated into Norwegian during the reign of King Hákon Hákonarson, 1217–63.

²⁸ See *Riddarasögur* (1872), p. xi.

²⁹ *Ívens saga* (1898), p. xiii.

mitted in Kölbing's editions.³⁰ By 1962 the judgment regarding *Ívens saga* had still not changed: In the article on *Ívens saga* in the *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* we read that the romance is preserved only in two defective Icelandic manuscripts from the fifteenth century and in a number of paper copies, all of which derive from the one vellum Stockholm Perg. 4:o nr 6.³¹ In a still more recent reference work, *Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters*, Knud Togeby intimates that Stockholm Papp. fol. 46 is a third primary text – by designating it as MS C – but he too appears to be ignorant of its significance.³²

Relying on the testimony of the printed word – and in each case cited above the scholar in question is one of note – the unsuspecting critic undertakes a comparative analysis. In her above-mentioned article, Geraldine Barnes juxtaposes vv. 370–94 of *Yvain* and the corresponding section of *Ívens saga* in Kölbing's edition. In one instance the saga – according to Kölbing's text – reverses a sequence of descriptive detail vis-à-vis the French source (brackets and parentheses have been added to isolate the structural elements):

La fontaine verras, [qui bout] (S'est ele plus froide que marbres)	þá kemr þú skjótt til þessarar keldu. (Hon er kaldari ǫllum votnum), en [hon vellr] þó harðara en ǫkkur hituketill (13.1-3)
---	--

Unknown to Barnes – because ignored by Kölbing – the Stockholm 46 version reflects the sequence of the French text, however:

... til einrar keldu er vellur sem hver
enn er þo kold sem eytur. (13.26–27)³³

A similar coincidence between paper manuscript and French text follows hard upon the example above. Chrétien's verses 393–94 – “Et d'autre part une chapele / Petite, mes ele est mout bele” – are transmitted in the saga, that is, in Kölbing's edition, by “... ok þar hjá ein kapella fǫgr” (13.5). Here too the paper manuscript diverges with “... ok þar hiá ein litil kapella” (13.29-30). On the basis of this scant evidence one would hesitate to posit an original “ok þar hjá ein kapella litil ok fǫgr”, were it not for the fact that the paper redaction, despite extensive condensation, alone transmits the content of vv. 5240–5346 of *Yvain*, that is, the account of how the 300 maidens came to be enslaved in the *Pesme Aventure* episode. In a survey of the Arthurian matter in Scandinavia during the Liège Colloquium (1972), Georges Zinc drew attention to this very episode, and remarked:

³⁰ *Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie*, 2nd ed. (Copenhagen, 1923), 2:957.

³¹ Eyvind Fjeld Halvorsen, “Ívens saga”, *Kulturhistorisk leksikon* 7 (1962), col. 528.

³² “L'influence de la littérature française sur les littératures scandinaves au moyen âge”, *Grundriss der romanischen Literaturen des Mittelalters* (Heidelberg, 1972), 1:351–52.

³³ References to *Ívens saga* are to Foster W. Blaisdell, ed. *Ívens saga*, Editiones Arnarnagænanæ B, 18 (Copenhagen, 1979). Geraldine Barnes' analysis of *Flóres saga ok Blankiflúr* is flawed also. See Helle Degnbol, “A Note on *Flóres saga ok Blankiflúr*”, *Opuscula* 6, Bibliotheca Arnarnagæana 33 (1979), 74–78.

La condition malheureuse des dames captives au château de Pesme Aventure (finnandi atburðr) est évoquée par Chrétien en près de 160 vers que la saga résume ainsi: "Il vit un pré tout plat ou il y avait 300 demoiselles; elles étaient maigres et en chemise, et pourtant toutes étaient très belles."³⁴

Kölbing's arbitrary decision not to consider the manuscript Stockholm Papp. fol. nr 46 in his editions is indirectly responsible for Zinc's misinformed observation. As a matter of fact the seventeenth-century redaction of *Ívens saga* contains considerably more text from the episode in question than that cited in French above:

'Þat bar svá at einn konungr, Reinion at nafni, af ríki Ungaria, reið með sitt herfolk í þennan stað, en hann fórsk fyrir tveimr blámönnum bannsettum, er honum buðu einvigi, en hann barðist við þá ok varð um síðir sigraðr, ok leysti líf sitt meðr því at hann skyldi senda þeim þrjú hundruð meyjja hinna fríðastu ok kurteisastu til þrælkunar, þar til at einn riddari kæmi ok frelsti oss, ok bæri af þeim báðum, ok fengi þeim yfirkomit, en sá hefr enn enginn orðit. Nú riðið herra til eins húsbónda, sem hér er skamt frá yðr, ok munu þér fá þar góðar viðtökur, en á morgun eigi þér þetta einvígi hefja ef þér vilið oss frelsa.' 'Ek skal at vísu', segir Íven, 'svá gera.' (126.28–127.22).³⁵

In the last analysis, the considerable confusion and scholarly disagreement relative to the *riddarasögur*, especially the Norwegian translations, are the result of the erratic and highly individualistic methodology – or lack of methodology – of copyists, both Norwegian and Icelandic. To understand Icelandic romance one must take cognizance of the singular role played by copyists in giving a particular romance the form by which we know it from extant manuscripts. While one seventeenth-century copyist transcribes a medieval text with utmost fidelity,³⁶ another sets out to transmit the plot alone,³⁷ and therefore disregards the ornamental characteristics of what has come to be known as "court style".³⁸ While one medieval Icelandic scribe tampers with a Norwegian text to produce a substantially different redaction,³⁹

³⁴ "Les poèmes arthuriens dans les pays scandinaves", *Les relations littéraires franco-scandinaves au Moyen Age* (1975), p. 79.

³⁵ A few textual samples of Stockholm 46 are printed in the introduction to the 1872 edition of *Ívens saga* in *Riddarasögur* (pp. ix–x), but Kölbing must not have read the manuscript through to the end.

³⁶ For example, Jón Erlendsson, whose transcript of *Möttuls saga* in AM 179 fol. represents an accurate copy of a redaction from c. 1400. Jón's exemplar had been the Stockholm (Perg. 4:o nr 6) codex of romances. The text of *Möttuls saga* in this codex is today represented by two fragments only (one designated AM 598 4to Iα). Similarly, *Elis saga ok Rósamundu* in AM 179 fol. is a reliable transcript of the text in the same Stockholm 6 codex (See Kölbing's edition, p. xv).

³⁷ For example, Magnús Markússon (ca. 1671–1733), whose transcript of *Ívens saga* was in turn copied by Magnús Ólafsson (ca. 1680–1707) and preserved in AM 588a. Magnús Markússon "omitted a great number of the words and observed only the sense of the material" (Foster W. Blaisdell, "A Copyist at Work: AM 588a", *Saga ok språk. Studies in Language and Literature*, ed. John M. Weinstock [Austin, Texas, 1972], p. 32).

³⁸ See E. F. Halvorsen, "Høvists stil", *Kulturhistorisk leksikon* 7 (1962), cols. 315–18. Th. Damsgaard Olsen ("Den høviske litteratur") calls the translator's prose *hofprosa*, that is, "court prose" (p. 110).

³⁹ For example, the redaction of *Elis saga ok Rósamundu* in the Stockholm MS Perg fol. nr 7 (late fifteenth century). This text departs so radically from the Norwegian redaction in De la Gardie 4–7 that Kölbing published the entire text on split pages in his edition of 1881.

an eighteenth-century Icelandic scribe transmits readings from a Norwegian translation that a thirteenth-century Norwegian scribe has deleted or overlooked.⁴⁰ Not infrequently copyists have exercised the prerogatives of editors. In some instances their revisions have been so far-reaching that the distinction between revision and re-creation becomes tenuous. Occasionally, differences – in content, style, structure, and spirit – between two redactions of the same work are as great as the differences between German and French romances known to have been composed by different authors (e.g., Chrétien's *Erec* and Hartmann von Aue's *Erek*; or, Béroul's and Thomas' and Gottfried von Straßburg's versions of the Tristan romance).

The considerable differences among varying redactions of some of the *riddarasögur* are apparent to anyone engaged in producing a diplomatic or critical edition today. In a paper presented at the 1972 Liège Colloquium devoted to Franco-Scandinavian literary relations in the Middle Ages, Jónas Kristjánsson of the Stofnun Árna Magnússonar in Reykjavík touched upon the relative merits of editorial and critical work. He suggested that the person who undertakes a critical edition of a saga is also the one best suited to undertake scholarly research on it as well.⁴¹ His remark – although well taken – reflects neither past nor current practice. Editors have generally concentrated on producing reliable texts, whereas critics have generally preferred to turn their attention to texts already edited. Whenever editors and critics prefer a separation of labor, editors are at an advantage in that their work can proceed without reliance on another's work; the editor himself sets his standards. Not so the literary historian or critic: the validity of his observations – and therefore indirectly the quality of his work – hinges in no small measure upon the quality of the texts another has produced for him, as well as the specific texts that have been edited.

Not a few *riddarasögur* are preserved in redactions that diverge considerably from each other by reason of content, or structure, or style, or a combination of the three. There exist, for example, two different redactions of *Karlamagnús saga*,⁴² of *Flóvents saga*,⁴³ and of *Mágus saga*. *Dínus saga drambláta* is preserved in three substantially different versions: the oldest version (attested by vellum fragments from the fifteenth century and paper manuscripts from the seventeenth century) generated during the fifteenth and sixteenth centuries an abridged and altered version with matter interpolated

⁴⁰ The text of *Gvimars saga* in a manuscript from 1737 and preserved in the National Library in Reykjavík (Lbs 840, 4to), presents conclusive evidence that the thirteenth-century Norwegian redaction of *Guðamars ljóð* (that is, the Norwegian translation of one of the *lais* of Marie de France, *Guigemar*) in De la Gardie 4–7 fol. is corrupt by reason of omission of text, confusion of pronouns, and changes of sequence. See Marianne E. Kalinke, "Gvimars saga", *Opuscula* 7, Bibliotheca Arnarnagnæna 34 (1979), 106–39.

⁴¹ "Text Editions of the Romantic Sagas", p. 277.

⁴² See C[arl] R[ichard] Unger, ed. *Karlamagnus saga ok kappa hans. Fortællinger om Keiser Karl Magnus og hans Jævnninger i norsk Bearbejdelse fra det trettende Aarhundrede* (Christiania, 1860), pp. iii–iv.

⁴³ See Gustaf Cederschiöld, ed. *Fornsögur Suðrlanda* (Lund, 1884), "Flovents saga I", pp. 124–67 (based on AM 580a, 4to); "Flovents saga II", pp. 168–208 (based on Stockholm Perg 4:o nr 6).

from other sources such as *Alexanders saga*. An even more abridged version of the oldest redaction is preserved only in young Icelandic manuscripts of which the oldest dates from the eighteenth century.⁴⁴ In the case of *Dínus saga dramláta* the literary critic is well-served by Jónas Kristjánsson's edition of 1960. Should one wish to undertake a study of *Mágus saga*, a romance that derives from *Les quatre fils Aimon* (or: *Renaud de Montauban*), one encounters considerable obstacles, however. No edition of *Mágus saga* has been published that meets modern critical standards, and yet – to judge by some 70 preserved manuscripts – the romance enjoyed singular popularity in Iceland.

This saga has been edited by Gunnlaugur Þórðarson (1858), Gustaf Cederschiöld (1884), and Páll Eggert Ólason (1916). The saga was published with modern orthography in volume 2 of *Riddarasögur* (1949) by Bjarni Vilhjálmsson. Both the 1916 and 1949 editions are based on the 1858 edition. Notwithstanding the several editions, a study of *Mágus saga* is complicated by the fact that the editions contain two substantially different works. Cederschiöld edited what must be considered the “original” *Mágus saga*, generally dated about 1300. The other editions publish a text younger by some fifty years. This younger *Mágus saga* diverges from the older saga not only by virtue of several appended *þættir*, that is, short novellistic narratives, loosely related to the main plot, but also by reason of style. By his own testimony, the author of the younger *Mágus saga* consciously manipulated style:

Nu þó at vér finnim eigi, at þessari sögu beri saman við aðrar sögur, þær er menn hafa til frásagnar, þá má þat til bera, at ófróðir menn hafa í fyrstu slíkar eðr aðrar frásagnir saman sett, ok skilr því mest á um frásagnir, at þeir sem rita eðr segja þær sögur, er þeim þykkir skamtil um talat, er orðfærir eru, þá auka þeir með mörgum orðum, svá at þeim, sem skilja kunna, þykkir með fögrum orðum fram bornar, sem aðr vóru sagðar með ónýtum orðum . . .⁴⁵

The substantial differences between the two versions of *Mágus saga* become readily apparent upon comparison of the older and younger redactions. Catalogues of manuscripts do not distinguish, however, among the several redactions of one work.⁴⁶ Given the nearly total absence of uniform titles in the manuscripts, the literary critic must rely on the index of the respective catalogues to steer him through a maze of similar and yet disconcertingly divergent names to the manuscripts of a given saga. From Sven Grén Broberg's edition, we have become acquainted with a work entitled *Rémundar saga keisarasonar* (Copenhagen, 1909–12), but generations of scribes have variously referred to the romance as *Saga af Remunde kerrumanne* (Lbs 1172, 4to), *Remundar saga Rígarðssonar* (Lbs 2146, 4to), and *Sagann af Remund keisara syne og Elenu kongs dottur* (AM 166 fol.). Similarly, *Samsonar saga fagra* is

⁴⁴ See Jónas Kristjánsson, ed. *Dínus saga dramláta* (Reykjavík, 1960), pp. vii–lxiii.

⁴⁵ *Bragða-Mágus saga* (Copenhagen, 1858), ch. 79, p. 176.

⁴⁶ For example, Páll Eggert Ólason, *Skrá um Handritasöfn Landsbókasafnsins*, 1–3 (Reykjavík, 1918; 1927; 1935–37), 1. Aukabindi (1947) lists all manuscripts under *Bragða-Mágus saga*, whereas the *Katalog over den Arnemagnæanske Håndskriftsamling*, and the catalogues of the Royal Libraries in Copenhagen and in Stockholm select the heading *Mágus saga* for all manuscripts.

known as *Saga af Samson friða* (Lbs 3938, 8vo), *Saga af Artus Konge og hans syne Samson fagre* (AM 527, 4to), *Sagann af Samsyni fagra riddara* (Lbs 221, fol.), and *Saga af Samsyni fagra og Sigurði Guðmundssyni* (Lbs 228, 8vo). Orthographic and lexical variants – and confusion of the given name “Samson” with a patronymic – make of *Samsons (!) saga* (AM 343a, 4to) an elusive shape-shifting entity.

The case is not otherwise with *Mágus saga jarls* (Cederschiöld and Bjarni Vilhjálmsson) / *Bragða-Mágus saga* (Gunnlaugur Þórðarson, Páll Eggert Ólason). The titles in the manuscripts are at variance: *Sagann af Magus Jalle* (AM 590a, 4to), *Sagann af Mauus Jalle og fru Ermenga* (AM 592b, 4to), *Sagann af Mágus Jarle og þeim Amundasonumm* (Rask 31), and *Mágus saga med Hrólfs þátrr skuggafífls, Vilhjálms þátrr Læssonar, och Geirarðs þátrr Vilhjálmssonar* (Stockholm Papp. 4:o nr 17). The significant clue for determining whether a manuscript – or an edition – contains the older or younger version is mention of the *þáttir*, or, in the case of Bjarni Vilhjálmsson’s text, the clarifying addition “hin meiri” to the title. Although Bjarni Vilhjálmsson bases his modern text on the 1858 edition, that is, the younger and longer version, he oddly enough uses the title chosen by Cederschiöld for the older and shorter version, *Mágus saga jarls*. A check of the catalogues that contain secondary literature pertinent to Iceland reveals that cataloguers have understandably made no attempt to distinguish between the two works. All editions and secondary literature are entered under “*Mágus saga*”.⁴⁷

The considerable variation of titles in manuscripts on the one hand, and normalization of titles in catalogues and bibliographies on the other hand, provide one explanation for some infelicitous mixing of scribal apples and oranges by literary critics. In a recent article on kingship in the *riddarasögur* Shaun F. D. Hughes isolated and contrasted two types of royal encomia to be found in the *riddarasögur*.⁴⁸ On the one hand he cites from *Möttuls saga* a portrait of King Arthur that focuses on the chivalric virtues of the monarch (p. 324). On the other hand, Hughes observes that more commonly the royal portrait will dwell “on the physical appearance and personality of the monarch” (p. 326). An outstanding example of the latter type is the depiction of King Þiðrik in *Mágus saga*. Hughes’ study suffers methodologically, because of his reliance solely on Bjarni Vilhjálmsson’s edition of the *riddarasögur*. In the case of *Mágus saga* the portrait cited is that of the younger redaction, an augmented revised version – by the redactor’s own admission, as we noted above. Not so much theory of kingship, or portraiture, determined the character of Þiðrik’s encomium, but rather the redactor’s avowal that he intended to improve the older version with “fair words”. The author of the younger saga is not “the translator” (as implied in the article, p. 325). The

⁴⁷ See Halldór Hermannsson, *Catalogue of the Fiske Icelandic Collection Bequeathed by Willard Fiske* (Ithaca, 1914); *Additions 1913–26* (1927); *1927–42* (1943); University of Leeds, *A Catalogue of the Icelandic Collection* (Leeds, 1978).

⁴⁸ Shaun F. D. Hughes, “The Ideal of Kingship in the *Riddarasögur*”, *The Michigan Academician* 10 (1977), 325–26.

portrait (younger *Mágus saga*) extending to 14½ lines of printed text in Bjarni Vilhjálmsson's edition,⁴⁹ is an expansion of the following laconic depiction of the king in the older version of the saga:

Hann var mikill maðr at þui, sem nu er mannfolk, nær at vexti, ok ek em; hafði mikitt andlit ok bleikt; harðligr ok grimmligr, þa er hann var reiðr (29.6–9).

A slightly different problem of textual transmission is posed by the introductory portrait of King Arthur in *Möttuls saga*.⁵⁰ The encomiastic prologue does not exist in the French source, *Le mantel mautaillié*, and would seem to be the work of the Norwegian translator. The extended portrayal of the king has been cited as evidence to support the thesis that the *riddarasögur* “depicted an ideal and absolute king in Arthur, and a model court in the company of his knights.”⁵¹ In the article mentioned above, Hughes pointed out that the portrait of King Arthur in *Möttuls saga* is unique among the translated *riddarasögur* “because it concentrates so much on the chivalric virtues of the monarch” (p. 324) in contradistinction to portraits in other romances that focus on physical appearance. The two preceding observations are valid in respect to the texts cited, the one from the Cederschiöld-Wulff edition, the other from Bjarni Vilhjálmsson's edition. The textual basis is the same, however, since the 1949 edition with modern orthography is based on the Cederschiöld-Wulff edition. The main text for both editions is provided by two seventeenth-century manuscripts, AM 179 fol. and AM 181b fol. The prologue is also preserved in a vellum fragment (AM 598 4to Iβ) from c. 1300, however, and in this fragment – that antedates by some four centuries the manuscripts on which the texts of the published editions are based – Arthur's encomium is only about two-thirds the length of the text normally cited. If the longer prologue represents a reasonable facsimile of the translator's work, then the vellum fragment provides evidence of extensive textual reduction within the first century of transmission. The alternative – that the shorter AM 598 4to Iβ recension represents the translator's work – would suggest that much of the stylistically sophisticated amplification in *Möttuls saga* is the work of a later Icelandic redactor.⁵² We would then be confronted in *Möttuls saga* by a process of scribal augmentation as in *Mágus saga* rather than the more common reduction. Either position is tenable – that the longer text is original, or that the shorter text is original – and can be argued by adducing evidence from other romances, both translated and indigenous. From a methodological point of view, the literary critic who would talk about the work of “the translator” would do well to exercise caution.

The transmission of two substantially dissimilar redactions of *Mágus saga*

⁴⁹ *Riddarasögur* 2:287.1–15.

⁵⁰ See G. Cederschiöld and F.-A. Wulff, eds. *Versions nordiques du fabliau français “Le mantel mautaillié.” Texte et notes* (Lund, 1877), p. 1, lines 1–14.

⁵¹ Geraldine Barnes, “The *riddarasögur* and Medieval European Literature”, *Mediaeval Scandinavia* 8 (1975), 148.

⁵² See Marianne E. Kalinke, “Amplification in *Möttuls saga*: Its Function and Form”, *Acta Philologica Scandinavica* 32:2 (1979), 239–255.

raises an issue to which scholars have not yet adequately addressed themselves: when is an Icelandic “redaction” – that is, a text historically considered a redaction of a saga by reason of the classification of manuscripts by cataloguers and the selection of manuscripts by nineteenth-century editors – no longer a “redaction” but rather a “version” of a tale? Or, at what point does an Icelandic copyist become an author? We speak of Eilhart’s and Gottfried’s versions of the Tristan legend, or of Béroul’s and Thomas’ version. Similarly we speak of a Norwegian and an Icelandic *Tristrams saga*, by implication – and in fact – two different versions.

That the Norwegian and Icelandic sagas of Tristram are perceived as distinct compositions must be credited primarily to Paul Schach, who has devoted much of his scholarly endeavor to the study of the Tristan legend in Scandinavia.⁵³ The Icelandic *Saga af Tristram ok Ísodd* deviates so strikingly and iconoclastically from the Norwegian *Saga af Tristram ok Ísönd* – in manuscripts the titles of the two sagas are distinguished solely by reason of the variants *Ísodd / Ísönd* – that Schach has argued the Icelandic version to have been conceived as a parody.⁵⁴ The discrete character of the two compositions is not evident from various catalogues of manuscripts and books, however. For example, the catalogue of the Arnamagnæan Collection of manuscripts in Copenhagen refers in the index to manuscripts of both works under the single entry *Tristrams saga ok Ísoddar*, the title that should by reason of scribal tradition be reserved for the Icelandic version of the legend. Understandably the uninitiated assumes that the several manuscripts of *Tristrams saga* located in the Arnamagnæan Institute represent redactions of a single work. That is not the case, however. Only the manuscript AM 489 4to contains a redaction of the Icelandic saga; the other manuscripts (or fragments) represent the Norwegian translation – *Saga af Tristram ok Ísönd* – that is of primary interest for the comparatist.

The Norwegian *Saga af Tristram ok Ísönd* was edited twice in 1878, by Gísli Brynjúlfsson and by Eugen Kölbing.⁵⁵ In 1949 Bjarni Vilhjálmsson published the saga (with modern orthography) in vol. 1 of *Riddarasögur*. This recent edition is based on Gísli Brynjúlfsson’s. The *Saga af Tristram ok Ísodd* (the

⁵³ See, for example, “Some Observations on Tristrams Saga”, *Saga-Book* 15 (1957–59), 102–29; “Tristan in Iceland”, *Prairie Schooner* 36 (1962), 151–64; “Tristan and Isolde in Scandinavian Ballad and Folktale”, *Scandinavian Studies* 36 (1964), 281–97; “The Style and Structure of *Tristrams saga*”, *Scandinavian Studies: Essays presented to Dr. Henry Goddard Leach on the Occasion of his Eighty-Fifth Birthday*, eds. Carl F. Bayerschmidt and Eric J. Friis (Seattle, 1965), 63–86; “Some Observations on the Influence of *Tristrams saga ok Ísöndar* on Old Icelandic Literature”, *Old Norse Literature and Mythology. A Symposium*, ed. Edgar C. Polomé (Austin, 1969), pp. 81–129; “The Reeves Fragment of *Tristrams saga ok Ísöndar*”, *Einarsbók. Afmælis-kveðja til Einars Ól. Sveinssonar. 12. desember 1969*, eds. Bjarni Guðnason, Halldór Halldórsson, Jónas Kristjánsson (Reykjavík, 1969), 296–308; “An Unpublished Leaf of *Tristrams saga*: AM 56/ Quarto, XXII, 2”, *Research Studies* 32 (1964), 50–62.

⁵⁴ “The Saga af Tristram ok Ísodd. Summary or Satire?” *Modern Language Quarterly* 21 (1960), 336–52.

⁵⁵ Gísli Brynjúlfsson, ed. *Saga af Tristram ok Ísönd samt Möttuls saga* (Copenhagen, 1878). Eugen Kölbing, ed. *Tristrams saga ok Ísöndar* (Heilbronn, 1878).

Icelandic version) was also edited by Gísli Brynjúlfsson, in 1851, and Bjarni Vilhjálmsson's text in vol. 6 of *Riddarasögur* is based on that 1851 edition. Although we are dealing with two editions of two distinct works, catalogues combine the two under one heading. The catalogues of both the Fiske Icelandic Collection and of the Leeds Icelandic Collection list the several editions of the two versions under *Tristrams saga*. Furthermore, the only comprehensive, but selective, bibliography of translated *riddarasögur* hopelessly confuses the issue. Knud Togeby's "Les relations littéraires entre le monde roman et le monde scandinave. Relevé bibliographique" conflates Gísli Brynjúlfsson's editions of the two sagas into one entry. Under "Version Islandaise" we read:

Saga af Tristram ok Ísönd samt Möttuls saga. Ed. Gísli Brynjúlfsson, dans *Annaler for Nordisk Oldkyndighed*, Copenhagen. 1851, pp. 1–160.⁵⁶

The title given above is that of the Norwegian *Tristrams saga*, published in 1878 by Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. Pp. (4), 456, (2). The title that should have been listed under "Version Islandaise" is *Saga af Tristram ok Ísödd, i Grundtexten med Oversættelse*.

The indiscriminate grouping of editions of the two versions under one title in the catalogues, or the misleading bibliographical entry cited above may account for an infelicitous gaffe in a recent article by Marina Mundt. In "Omkring dragekampen: Ragnars saga loðbrókar" she argues that the dragon episode in *Ragnars saga loðbrókar* derives from the dragon episode in the Norwegian *Tristrams saga*.⁵⁷ The argument is convincing – except that a selected text cited suggests that Marina Mundt has based her conclusions not on the text of the Norwegian translation but on that of the Icelandic version! A footnote (p. 132) confirms that her source is Gísli Brynjúlfsson's 1851 edition of the Icelandic *Saga af Tristram ok Ísödd*.

In an article published a few years ago, E. F. Halvorsen stressed the need for a typology of Old Norse-Icelandic translations. He called for a description and classification of "the literal translations, the faithful translations, the adaptations, and paraphrases" with due regard to their style and in relation to their sources.⁵⁸ Such a typology, Halvorsen argued, would not only facilitate chronological classification but would also lead to a refinement of syntactic and stylistic analyses.⁵⁹ Presumably no one will deny the desirability of the type of

⁵⁶ In *Les relations littéraires franco-scandinaves au Moyen Age* (1975), p. 320.

⁵⁷ *Arv. Tidskrift för nordisk folkminnesforskning. Journal of Scandinavian Folklore* 27 (1971), 121–40.

⁵⁸ "Translation – Adaptation – Imitation", *Mediaeval Scandinavia* 7 (1974), 59.

⁵⁹ One recalls Peter Hallberg's analysis of certain syntactic-stylistic features to arrive at a "Tristram-Group" of Norwegian translations ("Norröna riddarsagor. Några språkdrag", *Arkiv för nordisk filologi* 86 [1971], 114–37). The validity of Hallberg's conclusions is questionable since his calculations are based on normalized nineteenth-century editions that do not always adequately reflect the language and style of the works in question. For reaction to Hallberg's analyses, see especially: Foster W. Blaisdell, "The So-Called 'Tristram-Group' of the *riddarasögur*", *Scandinavian Studies* 46 (1974), 134–39 (Hallberg responded to the preceding in "Is There a 'Tristram-Group' of the *riddarasögur*?" *Scandinavian Studies* 47 [1975], 1–17); also comments by various scholars participating in the Liège Colloquium, *Les relations littéraires franco-scandinaves . . .*, pp. 133–5.

research proposed by Halvorsen. As far as the *riddarasögur* are concerned, such classification is as yet not feasible: to date we possess but few editions that satisfy current critical standards. To be sure, the translated *riddarasögur* are well served by Foster Blaisdell's editions of *Erex saga* and *Ívens saga*,⁶⁰ by Robert Cook's and Mattias Tveitane's *Strengleikar*,⁶¹ and by Jonna Louis-Jensen's *Trójumanna saga*.⁶² In the same breath we observe, however, that there exist no modern editions of i.a. *Tristrams saga ok Ísöndar*, *Parcevals saga*, *Bevis saga*, *Mágus saga*, *Partalópa saga*, *Flóres saga ok Blankiflúr*. The situation is not otherwise in regard to the Icelandic *riddarasögur*. Two editions published by the Stofnun Árna Magnússonar in Reykjavík are exemplary: *Dínus saga drambláta* (1960) and *Viktors saga ok Blávus* (1964), both edited by Jónas Kristjánsson. Some 35 to 40 indigenous romances still remain to be edited, however. Agnete Loth's contribution to scholarship with her five-volume edition of *Late Medieval Icelandic Romances* is admirable;⁶³ nonetheless, we must not overlook the editor's enunciated intention: "to provide a long-needed provisional basis" for the study of the indigenous *riddarasögur* (I:vii). For want of a complete variant apparatus the editions are far from definitive. As the basis for a study of style or for purposes of chronological classification they are inadequate.

Not until definitive editions are available, will scholars be able to address themselves to the issue of translational typology. Needless to say, the categories suggested by Halvorsen are as elusive as the works they are intended to categorize. One scholar's "faithful translation" may be another scholar's "adaptation".⁶⁴ Not until definitive editions are available, will scholars be able to address themselves to a related task, that of classifying the varying redactions of one work. Not a few *riddarasögur* – both translated and Icelandic – are extant in two or three redactions that diverge substantially in style and content. In such cases one cannot identify the style or content of x-saga, but only the style or content of the a-redaction or the b-redaction of x-saga, or the a-version or the b-version of a particular romance. As a rule, the literary critic of the twentieth century does not emulate his nineteenth-century counterpart, for he does not edit the work he wishes to subject to literary analysis. He is thus at the mercy of another's editorial judgment. Fortunately variorum editions of some of the major translated *riddarasögur* are in progress. Upon their completion depends to no small degree the integrity of critical analysis in the field of Old Norse-Icelandic romance.

⁶⁰ *Erex saga Artuskappa*, Editiones Arnarnagnæanæ B, 19 (Copenhagen, 1965); *Ívens saga*, see note 33.

⁶¹ *Strengleikar. An Old Norse Translation of Twenty-one Old French Lais. Edited from the Manuscript Uppsala De la Gardie 4-7 – AM 666b, 4°*. Norsk Historisk Kjeldeskrift-Institutt. Nørrøne Tekster nr. 3 (Oslo, 1979).

⁶² *Trójumanna saga*, Editiones Arnarnagnæanæ A, 8 (Copenhagen, 1963).

⁶³ 5 vols. (Copenhagen, 1962-66). Editiones Arnarnagnæanæ B, 20-24.

⁶⁴ For example, Halvorsen considers *Möttuls saga* "une traduction, pas un remaniement" ("La traduction scandinave des textes français", *Les relations littéraires franco-scandinaves* . . . p. 253), whereas I consider *Möttuls saga* an interpretive re-telling of the French source ("Amplification in *Möttuls saga*: Its Function and Form", *Acta Philologica Scandinavica* 32 (1979), p. 255).

Das Fiktionalitätsproblem in der altnordischen Prosaliteratur

I

Das Gattungsgefüge innerhalb der altnordischen, besser der altwestnordischen Prosaliteratur scheint auf den ersten Blick durch die traditionellen, stofflich bedingten Gattungsbezeichnungen *Konungasögur*, *Byskupasögur*, *Íslendingasögur*, *Fornaldarsögur* usw. hinlänglich gesichert und klar gegliedert zu sein. Quer durch diese Systematik zieht sich jedoch eine nicht genau fixierbare, und noch schwerer apperzipierbare Grenze zwischen Fiktionalität und Nichtfiktionalität, die diese Texte in zwei Gruppen aufspaltet, welche durch Erzählhaltungen und Erwartungshorizonte – hier ist dieser Modebegriff einmal wirklich am Platz – sich voneinander unterscheiden.

In der Debatte der letzten Jahre über das Fiktionalitätsproblem¹ wurden wesentliche neue definitorische Kriterien zur Erhellung dieses Fragenkomplexes entwickelt, freilich nahezu ausschliesslich am Beispiel neuerer und neuester Literatur. Bei der Übertragung solcher Kriterien auf mittelalterliche – hier altnordische – Literatur ergeben sich jedoch grosse Schwierigkeiten, da gewisse in der neueren Literatur relativ leicht lösbare Grundfragen für das skandinavische Mittelalter bis heute stark umstritten sind und bisweilen den Charakter einer literaturhistorischen Aporie annehmen. Gemeint sind die von der neueren Literatur völlig abweichenden „Produktionsbedingungen“ der – oft anonymen – Autoren und die in noch höherem Grade unterschiedlichen Rezeptionsvoraussetzungen und damit die Rezeptionshaltung des mittelalterlichen Publikums. Die Diskussion über die Fiktionalität eines mittelalterlichen Werks muss daher häufig ab ovo beginnen: im Gegensatz zur neueren Literatur ist bei vielen Werken zunächst zu klären, ob sie zur fiktionalen oder zur pragmatischen Literatur gehören. Die Grenzlinien sind dabei häufig so unscharf, dass exakte Beschreibungen oder gar Definitionen daran scheitern. Um überhaupt einen Ausgangspunkt zur Klärung problematischer Fälle im umstrittenen Grenzbereich zwischen fiktionaler und pragmatischer Literatur zu finden, muss man von folgenden Feststellungen und Voraussetzungen ausgehen:

1. Zunächst muss man sich vor der simplen und völlig falschen Gleichung Fiktionalität/Nichtfiktionalität = Dichtung/Nichtdichtung hüten; denn die für unsere neuere Literaturgeschichte weitgehend richtige Gleichung Poesie = Fiktion gilt für das Mittelalter überhaupt nicht. Es gibt eine Reihe pragmatischer Gattungen wie Heiligenlegende, Kultdichtung, Mythographie

¹ Vgl. u. a. Jürgen Landwehr: *Text und Fiktion*. München 1975. – Gottfried Gabriel: *Fiktion und Wahrheit. Eine semantische Theorie der Literatur*. Stuttgart 1975 (= *Problemata* 51).

usw., deren literarischer Charakter unbestritten ist, deren Nichtfiktionalität im übrigen aber nicht dadurch aufgehoben wird, dass der spätere Rezipient ihre Inhalte als teilweise erfunden erkennen konnte.

2. Die Entscheidung, ob ein mittelalterlicher Text oder eine Gattung (z.B. die Isländersagas) dem fiktionalen oder pragmatischen Bereich zuzuordnen ist, lässt sich, wie die wissenschaftliche Debatte zeigt, aufgrund von Textbeschreibungen nicht immer eindeutig klären.
3. Ein Text ist nur dann als fiktional zu betrachten, wenn der fiktionale Charakter
 - a) vom Autor intendiert, und
 - b) für sein zeitgenössisches Publikum zumindest potentiell erkennbar ist.

Wenn in der neueren Literatur Autorintention und Publikumshaltung hinsichtlich fiktionaler Texte in der Regel klar erkennbar sind, so gilt dies für das skandinavische Mittelalter kaum. Der Nachweis der Autorintention ist schwierig, da direkte Äusserungen fehlen; er ist jedoch nicht unmöglich: Analysen der Erzählhaltung innerhalb der Texte, verstreute poetologische Aussagen und der Vergleich mit anderen Gattungen erlauben gezielte Schlussfolgerungen. Viel schwieriger ist eine klare Erkenntnis über die Rezeptionshaltung des mittelalterlichen Publikums. Selbst wenn der Nachweis für die Fiktionalität einzelner Werke hinsichtlich der Autorintention zu erbringen ist, kann man eine pragmatische Rezeption durch das mittelalterliche Publikum nicht ausschliessen. Karlheinz Stierle erörtert in seinem Aufsatz „Was heisst Rezeption bei fiktionalen Texten?“² u.a. auch die „quasipragmatische Rezeption“ fiktionaler Texte, die am „reinsten und uneingeschränktesten . . . in der Rezeption des Kindes“³, z.B. in der Rezeption von Märchen, ausgeprägt sei. Eine solche – naive – quasipragmatische Rezeptionshaltung setzen eine Reihe von Forschern auch für das mittelalterliche isländische Publikum voraus, z.T. mit gewichtigen Argumenten, die nicht ohne weiteres zu widerlegen sind.

Vielfach wird eingewendet, dass die Fragestellung für die mittelalterliche Literatur gar nicht relevant sei, weil Leser und Zuhörer zwischen in Dichtung aufscheinender Wirklichkeit, geglaubter Wirklichkeit (das können z.B. auch Wunder, Spuk u.ä. sein) und purer Erfindung der Autoren nicht differenzieren konnten, weil die Bewusstseitslage sich von der des modernen Publikums radikal unterschieden hat.

Die Debatte über dieses Problem ist in der Nordistik jüngst wieder aufgeflammt: Peter Hallberg warf in zwei Besprechungen des Buches *The Saga Mind*⁴ dem Autor M. I. Steblin-Kamenskij vor, er würde moderne Anschauungen, die dem Mittelalter nicht gemäss seien, auf die altwestnordische Sagaliteratur übertragen.⁵ Tatsächlich gibt es keine Belege dafür, dass Begriffe wie „Autor“, „Fiktion“, die freilich so modern nun auch wieder nicht sind, im

² In: *Poetica* 7 (1975), S. 345–387.

³ *Ibid.* S. 357f.

⁴ Odense 1973; vgl. dort bes. S. 25ff.

⁵ In: *Mediaeval Scandinavia* 7 (1974), S. 102–117 und *Edda* 74 (1974), S. 133–140.

Mittelalter für die altwestnordische Prosaliteratur existiert haben, und man kann mit einiger Sicherheit davon ausgehen, dass es diese Terminologie tatsächlich nicht gegeben hat, ja dass auch Konzeption und Struktur dieser Begriffe völlig irrelevant waren. Trotzdem finden sich unzweifelhaft narrative Strukturen in der Sagaliteratur, denen mit dem Fiktionalitätsbegriff am ehesten beizukommen ist; trotzdem hat es Kompilatoren, Verfasser, Autoren, Dichter, oder wie immer man sie nennen will, von Sagas gegeben. Im übrigen ist selbst im Umkreis einer hochartifizialen Dichtungsgattung, wie sie die Skaldik darstellt, das poetologische Vokabular, wie Gert Kreutzer in einer überzeugenden Studie nachgewiesen hat⁶, relativ simpel und mit Verben wie *smíða*, *gera*, *kveða*, *yrkia* usw. für „dichten“ auf einer sehr handwerklichen, unspirituellen und auf jeden Fall nicht abstrakten Ebene angesiedelt⁷. Ein Vergleich der poetischen Terminologie mit der Skaldendichtung selbst zeigt sofort die grosse Distanz und Differenz zwischen diesen Ansätzen einer Beschreibung der Dichtung samt ihrer Poetik und der hochartifizialen Dichtung selbst.

Von einer solchen Differenz müssen wir sicherlich auch bei den anderen Hauptgattungen der altnordischen Literatur ausgehen, auch bei der Sagaliteratur. Der Streit zwischen Hallberg und Steblin-Kamenskij ist also schon von dieser Basis aus gesehen unergiebig. Hinzu kommt, dass Kamenskij in seiner Antwort die beiden Grundpositionen mit „the non-identity“ und „the identity hypothesis“, der Nichtidentität bzw. Identität zwischen mittelalterlicher und moderner Anschauung, Mentalität, Psychologie usw. umschreibt⁸ und damit letztlich seine eigene Ausgangsbasis allzusehr entstellt. Denn, auch wenn man mit recht einfachen modernen narrativen Begriffen wie Autor, Fiktion usw., die im nordischen Mittelalter nicht belegt sind und vermutlich auch nicht bekannt waren, an die narrativen Strukturen der Texte herangeht, so wird die Distanz zwischen Mittelalter und Jetztzeit nicht einfach ausgelöscht, sondern mitgedacht. Von einer „identity-hypothesis“ kann auch in diesem Fall nicht die Rede sein. Steblin-Kamenskij sagt im übrigen ganz richtig, dass die Sagaautoren, auch wenn es keine mittelalterliche Vorstellung vom „Autor der Sagas“ gab, gleichwohl sich ihrer Existenz als Sagaautoren bewusst gewesen sein müssen⁹. Und, so möchte man hinzufügen, wenn in der Saga narrative Strukturen, gekünstelte, ja manieristische Komposition vorhanden sind, so müssen zumindest wiederum die Autoren diese bewusst eingesetzt haben, wenn man nicht die uralten Theoreme vom unbewusst dichtenden Volksgeist wieder hervorholen will.

Ähnliches gilt auch für das Fiktionalitätsproblem. Wenn allerdings M. I. Steblin-Kamenskij in einer früheren Arbeit über das gleiche Thema¹⁰ den Grad

⁶ Gert Kreutzer: Die Dichtungslehre der Skalden. Poetische Terminologie und Autorenkommentare als Grundlage einer Gattungspoetik. Kronberg 1974 (= Scriptor Hochschulschriften. Literaturwissenschaft 1).

⁷ Ibid. S. 169ff.

⁸ „Some Considerations on Approaches to Medieval Literature“. In: *Mediaeval Scandinavia* 8 (1975), S. 187–191.

⁹ Ibid. S. 190.

¹⁰ „On the Nature of Fiction in the Sagas of Icelanders“. In: *Scandinavica* 6 (1967), S. 77–84.

der Fiktionalität am Grad der historischen Realitätsnähe bzw. -ferne misst, so scheint dieser Fiktionalitätsbegriff unbrauchbar zu sein. Als Beispiel für Fiktion führt Steblin-Kamenskij die Tatsache an, dass Augenzeugen oft schon fünf Minuten nach einem Ereignis dieses nicht mehr wahrheitsgemäss berichten¹¹. Dies ist jedoch, solange das Bewusstsein und der Wille des Berichterstatters, des „Autors“ fehlt, Fiktionalität zu erzeugen, allenfalls ein falscher, irrtümlicher Bericht, der mit dem Fiktionalitätsproblem überhaupt nichts zu tun hat.

Steblin-Kamenskij geht ausserdem prinzipiell davon aus, dass die Sagas zwar fiktive Literatur in unseren Augen sind, dass sie aber im Mittelalter durchweg als „truthful“ angesehen wurden, weil es keine Belege für das Gegenteil gäbe¹². Träfe dies zu, so wären die Debatten um das Fiktionalitätsproblem leeres Gerede. Tatsächlich finden sich aber doch zumindest in der Prosaliteratur, vermutlich auch in der eddischen Dichtung, erkennbare Grenzlinien zwischen fiktionaler und nichtfiktionaler Dichtung, auf die im folgenden näher eingegangen werden soll.

II

Das Problem der Fiktionalität in der Sagaliteratur scheint auf den ersten Blick durch die Extrempositionen des Gefüges dieser Prosagattung leicht lösbar zu sein. Den „geschichtlichen“ Königssagas auf der einen Seite stehen auf der anderen Seite die „ungeschichtlichen“ Vorzeitsagas gegenüber, von denen ein Teil schon im Mittelalter mit der inzwischen zum Gattungsbegriff gewordenen Bezeichnung „Lügensagas“ („lygisögur“) dem fiktionalen Bereich zugeordnet wurde. In der Mitte dieser Gattungspalette kann man die isländische Familiensaga einreihen¹³, deren vermeintliche oder tatsächliche „Geschichtlichkeit“ seit mehr als hundert Jahren die heftigsten Debatten in der Forschung ausgelöst hat. Die erste grosse Geschichte des norwegischen Volkes von P. A. Munch¹⁴, die auch die isländische Geschichte einschliesst, basiert in vielen Einzelheiten auf Angaben in den Familiensagas. Von der „Geschichtlichkeit“ überzeugt war der Grossteil der ersten und zweiten Forschergeneration, der wir vor allem philologisch auch heute noch so viel zu verdanken haben: von C. R. Unger und Konrad Maurer bis hin zu Knut Liestøl und Andreas Heusler.

Erst in den letzten Jahrzehnten setzte sich bekanntlich die Auffassung durch, dass es mit der „Geschichtlichkeit“ der Isländersaga nicht so gut bestellt ist, dass weite Partien als Geschichtsquellen nicht verwendbar sind. Beigetragen zu dieser Revision hat wohl auch die Erkenntnis der Mediävistik, dass mittelalterliche Literatur (auch hoher Qualität) fast immer in die feste Tradition einer literarischen Formensprache eingebunden ist. Die heute oft mit

¹¹ Ibid. S. 80.

¹² Ibid. S. 81.

¹³ Eine grundsätzliche Debatte über das Gattungsgefüge der gesamten Sagaliteratur ist jüngst in Gang gekommen, aber noch nicht abgeschlossen. Vgl. Lars Lönnroth: „The Concept of Genre in Saga Literature“. In: *Scandinavian Studies* 47 (1975), S. 419–426. – Joseph Harris: „Genre in the Saga Literature: A Squib“. Ibid. S. 427–436. – Theodore M. Andersson: „Splitting the Saga“. Ibid. S. 437–441.

¹⁴ *Det norske Folks Historie*. 1851–63.

nachsichtigem Abwinken betrachtete Toposforschung hat an diesem Erkenntnisprozess der Sagaforscher sicher ihren Anteil und führte zu Ergebnissen, die freilich die sogenannte „Isländische Schule“ mit ihrer Variante der „Buchprosaehre“ schon in den vierziger Jahren auf anderen Wegen vorweggenommen hatte.

Die lange Debatte um die „Geschichtlichkeit“ der Isländersaga hat freilich unsere Fragestellung manchmal mehr verdeckt als erhellt: Sind die Isländersagas fiktionale Texte? Die Frage ist noch längst nicht beantwortet, wenn man die Ungeschichtlichkeit der Gattung nachweist: Auch die Heiligenlegende ist auf weite Teile oft ungeschichtlich und gehört doch sicherlich nicht zu den fiktionalen Texten. Hier entscheidet die Haltung von Autor, Tradition und Publikum und nicht die Perspektive des 20. Jahrhunderts. Man muss also fragen: Wurde die Isländersaga von Autoren und mittelalterlichem Publikum durchweg für geschichtlich, d.h. wahr angesehen?

Das Hauptproblem bei einer solchen Fragestellung liegt in der Tatsache, dass man die Autoren nicht kennt und über das Publikum nur wenig weiss. Dietrich Hofmann hat in seinem Aufsatz über die *Reykðæla saga* treffend formuliert: „Um die historische Glaubwürdigkeit der Sagas (...) ist es auf jeden Fall schlecht bestellt. Es ist jedoch ein wesentlicher Unterschied, ob das, was in den Sagas an Unhistorischem oder jedenfalls Zweifelhaftem erscheint, von schreibenden Verfassern frei erfunden oder nach irgendwelchen literarischen Vorlagen und Vorbildern beliebig eingebaut worden ist, oder ob die Verfasser es als Bestandteile einer ihnen überkommenen mündlichen Tradition kannten und mit dieser in ihr Werk einbrachten“¹⁵. Die potentielle Autorenhaltung ist durch diese beiden Möglichkeiten – Hofmann rechnet mit beiden – bezeichnet. Die Haltung des Publikums freilich erst bestimmt endgültig die Fiktionalität eines Textes, und Hofmann glaubt nicht daran, dass dem breiten Publikum „die ungeschichtlichen Bestandteile“ und damit der fiktionale Charakter der Gattung erkennbar gewesen sein können. Dieser These widerspricht auch nicht Baetkes von der extremen Buchprosaehre geprägte Auffassung, dass sich „die isländischen Schriftsteller ... der Aufgabe des Geschichtsschreibers voll bewusst“ waren und diese „von der des unterhaltenden Erzählers“ unterschieden¹⁶. Denn Baetke spricht nur von der Autorenhaltung und nicht von der des Publikums. Nun besteht gar kein Zweifel, dass zumindest die Verfasser zwischen den einzelnen Gattungen annähernd unterscheiden konnten. Zweifelhafte bleibt, inwieweit das Publikum dies vermochte, zumal der Gattungsbegriff „saga“ ja „Geschichte“ im Sinne von „history“ und „Geschichte“ im Sinne von „story“ umfasste und damit Unterscheidungen nicht gerade erleichterte.

Weitere Schwierigkeiten bei der Frage nach der Fiktionalität der Isländersagas entstehen durch die theoretisch zwar klar trennbare, aber in der Praxis nicht ganz klar durchschaubare Schichtung von:

¹⁵ Dietrich Hofmann: „Reykðæla saga und mündliche Überlieferung“. In: Skandinavistik 2 (1972), S. 1–26. Zitat: S. 25.

¹⁶ Walter Baetke: „Über den geschichtlichen Gehalt der Isländersagas“. In: Die Isländersaga. Hg. v. W. Baetke. Darmstadt 1974, S. 315–335. Zitat: S. 327 (=Wege der Forschung CLI).

1. echter Historizität, die sich in nachweisbaren historischen Handlungsteilen, Personen und in meist knappen Hinweisen auf die politische Geschichte, etwa die Personalgeschichte der norwegischen Könige manifestiert;
2. vom Autor bzw. Kompilator intendierter bzw. suggerierter und vom Zuhörer unter Umständen geglaubter Scheinhistorizität, die durch die Erzählhaltung des Scheinrealismus erzeugt wird und die aus heutiger Perspektive sich in einer erfundenen, „gestalteten“, oft geradezu manieristisch „komponierten“ Handlung zeigt;
3. der vom mittelalterlichen Zuhörer bzw. Leser erkannten Fiktionalität, die sich für ihn in der simplen Antinomie wahr-gelogen darstellt.

Das Kernproblem bildet natürlich der zweite Punkt. Denn da wir, wie gesagt, über die Autoren der Isländersagas so gut wie nichts wissen, wird am ehesten die erst in jüngster Zeit in Angriff genommene Untersuchung der Erzählhaltung in den Isländersagas zumindest Teilantworten zur Erhellung des Fiktionalitätsproblems geben. Der „imaginative Charakter“ der Gattung ist freilich, so Hofmann, „durch den Scheinrealismus der Erzählkunst oft überdeckt“ worden und wird „mittelalterliche Hörer und Leser noch weniger gestört haben als uns“¹⁷, zumal auch Generationen von Forschern nicht erkannt haben, dass dieser Realismus nichts anderes ist als eine geschlossene literarische Tradition, deren Fiktionalität darin besteht, den Anschein von Geschichtlichkeit zu erwecken. E. Jessen hat freilich schon 1872 in seinem Aufsatz „Glaubwürdigkeit der ‘Egilssaga’ und anderer Isländersagas“ ganz im Sinne der modernen Erzählforschung Erzähltechniken in den Isländersagas erkannt, die für den Autor oder Schreiber sicherlich, eigentlich auch für das Publikum als fiktional hätten erkennbar sein müssen, „am handgreiflichsten“, so Jessen, „wo Leute verschiedener Zungen sich ungeniert unterhalten oder wo Dinge berichtet werden, die unmöglich zu irgend jemandes Kenntnis hätten kommen können“¹⁸. Jessen unterscheidet freilich nicht zwischen Unhistorizität und erkennbarer Fiktionalität, wenn er den Eingriff übernatürlicher Mächte, das Auftauchen von Gespenstern usw. in seine Argumentation einbezieht, da ja solche Vorgänge, die zur Erfahrungswelt des Mittelalters gehörten, auf keinen Fall als fiktiv begriffen werden konnten, ein gravierender Fehler, der auch noch Baetke vor wenigen Jahren unterlief, als er nicht zwischen subjektiver und objektiver Geschichtlichkeit unterschied¹⁹. Jessens Erkenntnisse blieben auf jeden Fall ohne grössere Folgen, und als besonderer Beweis für die vermeintlich „geschichtliche“ Haltung der Isländersagas wurden immer wieder die zahlreichen Quellenberufungen in den einzelnen Werken angeführt, die Richard Heinzel schon 1881 in eben dieser Absicht katalogartig zusammengestellt hatte²⁰.

Der stereotype toposartige Charakter dieser Quellenberufungen wurde

¹⁷ D. Hofmann [Anm. 15], S. 21.

¹⁸ Zit. nach: Die Isländersaga. [Anm. 16], S. 8–39. Zitat: S. 10.

¹⁹ Walter Baetke: Über die Entstehung der Isländersagas. Berlin 1956, S. 28 (= Ber. ü. d. Verh. d. Sächs. Akad. d. Wiss. z. Leipzig. Phil. hist. Kl. Bd. 102, H. 5).

²⁰ R. Heinzel: Beschreibung der isländischen Saga. Wien 1880, S. 133ff. (= Sitz. ber. d. phil.-hist. Cl. d. Kais. Ak. d. Wiss. Wien Bd. 97, Jg. 1880, H. 1, S. 107–308).

schon vor Jahrzehnten von der isländischen Schule erkannt²¹. Jedoch noch 1972 glaubte Gerd Wolfgang Weber in einer Entgegnung zu meinem Aufsatz „Zur Poetik der Isländersagas“ Baetkes Feststellungen über die Scheinobjektivität solcher Quellenberufungen als „überspitzt“ ablehnen zu können, indem er in einem Zirkelschluss, wie ich meine, diese Quellenberufungen als Beweis für die „Existenz einer Erzählkonvention“ nimmt, „die sich auf die Historizität der Saga als wesentlichen Bestandteil des Erwartungshorizonts der Zuhörerschaft gründet“²². Aber schon die Termini „Erzählkonvention“ und „Erwartungshorizont“ weisen doch auf den primär narrativen Charakter dieser Quellenberufungen hin und geben letztlich Baetke recht.

Die Quellenberufungen in den Isländersagas bestehen bekanntlich aus stereotypen Wendungen wie „svá er sagt“, „svá segja menn“, „þat er sögn manna“ usw. oder in verneinender Form aus Wendungen wie „ekki er getit“, „ekki er sagt“ und bewirken die Fiktion einer historischen Beglaubigung des Erzählten. Theodore M. Andersson hat in seinem bahnbrechenden Aufsatz „The Textual Evidence for an Oral Family Saga“²³, auf den sich auch Weber bezieht, diese Quellenberufung erneut gesammelt – vollständiger als Heinzl – und dabei zwingend und überzeugend nachgewiesen, dass drei Viertel von ihnen sicherlich ausschliesslich Merkmale der literarischen Struktur sind. Zieht man die besonders zahlreichen Belege aus der *Reykðæla saga* ab, so bleiben immer noch etwa zwei Drittel sicher doch fingierte Quellenberufungen mit pseudohistorischer Attitüde, aber fiktionalem Charakter übrig²⁴. Und selbst hinsichtlich des als genuin bezeichneten kleinen Prozentsatzes an Quellenberufungen bleibt auch für Andersson die Möglichkeit „that these references are fictitious, though they contain nothing that makes them suspect“²⁵.

Die Funktion der mit Sicherheit fiktiven Quellenberufungen hat Andersson differenziert beschrieben und glaubhaft gemacht: Sie dienen als Absatzmarkierungen, als rhetorische Stilmittel insbesondere zur Kennzeichnung der Emphase und als manieristische epische Formeln. Andersson arbeitet ausschliesslich innerliterarisch mit dem Material der *Íslendingasögur* aus Bd. II–XII der Reihe *Íslenzk fornrit*²⁶.

Ein Vergleich mit den anderen Sagagattungen, der im folgenden versucht werden soll, kann indes das Fiktionalitätsproblem anhand der Quellenberufungen weiter klären. Zu fragen ist, wie es mit den Quellenberufungen in den sicher als nichtfiktional angesehenen *Königssagas* auf der einen und in den auch im Mittelalter als fiktional erkennbaren *lygisögur* auf der anderen Seite im Vergleich zu den Isländersagas steht, eine kombinierende Fragestellung, die

²¹ Vgl. das Vorwort von Jón Jóhannesson zu den *Austfirðinga sögur*. Reykjavík 1950, S. IX (= *Íslenzk fornrit* XI): Die Quellenberufungen seien kaum mehr als ein stilistischer Zug.

²² Gerd Wolfgang Weber: „Fact‘ und ‘Fiction‘ als Masstäbe literarischer Wertung in der Saga“. In: *Zeitschrift für deutsches Altertum* 101 (1972), S. 188–200. Zitat: S. 199. Während der Umbruchkorrektur erschien vom selben Verfasser: „Zur Methodenkritik in der Sagaforschung (1)“. In: *Skandinavistik* 11 (1981), S. 141–148. Der Vf. stellt mich dort (S. 144) an die Seite Steblin-Kamenskij, ein gründliches Missverständnis!

²³ *Arkiv för nordisk filologi* (ANF) 81 (1966), S. 1–23.

²⁴ *Ibid.* S. 20.

²⁵ *Ibid.* S. 19.

²⁶ *Ibid.* S. 5.

meines Wissens noch nicht untersucht wurde. Andersson hat in seinem Aufsatz eine Typologie der Quellenberufung hinsichtlich der Aussage, die bezeugt werden soll (z.B. Tod, Lebensalter, Reisen, Konflikte) aufgestellt. Es fehlt die sehr simple typologische Unterscheidung zwischen der recht allgemeinen Berufung des Typs „svá er sagt“ und der Berufung auf bekannte, historisch belegbare Gewährsleute.

Es verwundert vielleicht nicht, dass – nur ein Ergebnis vorweggenommen – diese Art der Quellenberufungen in Königssagas und Isländersagas in einem reziproken Verhältnis zueinander steht: Die vage Quellenberufung vom Typ „svá er sagt“ kommt in den Königssagas und vor allem bei Snorri wesentlich seltener vor. Es dominiert vielmehr weitgehend die echte Quellenberufung, z.B. auf den isländischen Historiker Ari, die in allen Isländersagas wiederum nur an fünf Stellen vergleichbar vorkommt²⁷. Und auch diese Stellen sind als echte historische Referenzen weitgehend unbrauchbar. In der *Eyrbyggja saga* ist es eine negative Quellenberufung: Ari führe eine bestimmte Person, nämlich die Tochter Thorsteins des Roten, nicht auf. Andersson rechnet diese Stelle trotzdem zu den echten Quellenberufungen²⁸. Noch interessanter verhält es sich mit der Quellenberufung auf Ari in der *Eiríks saga rauða*: In den beiden Haupthandschriften, der Hauksbók, AM 544 und der Skálholtsbók, AM 577, fehlen diese Quellenberufungen²⁹; die Saga ist hier neben den anderen Isländersagas der Handschriften in erster Linie Erzählwerk. In der Redaktion der als historisches Werk konzipierten *Landnámabók* hingegen findet sich die Quellenberufung auf Ari in zwei Handschriften, der Þórðarbók, AM 106 fol. und der Hauksbók, AM 105 fol., sowie die Berufung „svá segja fróðir menn“ in der Sturlubók AM 107 fol³⁰.

Die beiden Typen des Umgangs mit Quellenberufung könnten sich kaum deutlicher unterscheiden als an diesem Beispiel. Bei den beiden Stellen der *Laxdæla saga*, die Andersson in seinem Katalog nicht aufführt, handelt es sich zum einen um den Todesort eines auch in der *Landnámabók* genannten Thorstein³¹, eine Stelle, die am ehesten als echte historische Quellenberufung anzusehen wäre, ebenso wie der Hinweis auf den Tod des Goden Snorri: „Þat var einum vetri eptir fall Óláfs konungs ins helga; svá sagði Ari prestr inn fróði“³². Auch beim letzten Beleg aus der *Njáls saga* dreht es sich um den historischen Goden Snorri; für den Namen eines Vorfahren wird Ari als distinktive Quelle genannt. Die Stelle würde nach Andersson zu der genuinen Kategorie von Berufungen einer doppelten Tradition gehören. Sie ist bei ihm nicht aufgeführt. Auch wenn diese distinktive Quellenberufung nirgendwo anders bestätigt wird, würde ich sie doch zu den subjektiv authentischen rechnen, da es ja jenseits aller Fiktionalität einen relativ sicher tradierten Vorrat an historischen Namen und Personen gab, der freilich auch durch mancherlei Varianten nur eine

²⁷ *Eyrbyggja saga*, Íslenzk fornrit IV, S. 12; *Eiríks saga rauða*, ÍF IV, S. 201f.; *Laxdæla saga*, ÍF V, S. 7 und S. 226; *Brennu-Njáls saga*, ÍF XII, S. 286.

²⁸ Andersson [Anm. 23], S. 15.

²⁹ Vgl. ÍF IV, S. 201, Anm. 10.

³⁰ Vgl. ÍF IV, S. 202, Anm. 1 und ÍF I, S. 132f. (*Landnámabók*).

³¹ ÍF I, S. 136; dort jedoch ohne Todesort.

³² *Laxd.* ÍF V, S. 226; jedoch nicht in der *Íslendingabók*, vgl. ÍF V, S. 226, Anm. 2.

subjektive Geschichtlichkeit bezeugt und, wie später noch dargelegt wird, durchaus in den Fiktionalisierungsprozess miteinbezogen wurde. Baetke lässt allerdings nicht einmal die erwähnten Quellenberufungen auf Ari gelten, für ihn gibt es in den Isländersagas nur „zwei Fälle. In der *Bjarnar saga Hitdælakappa* (c. 19) wird ein gewisser Runolf Daksson als Quelle erwähnt für eine Angabe, die vielleicht historisch ist (es handelt sich um den Bau einer sonst nicht bekannten Kirche), . . . ebenso verhält es sich mit der zweiten Stelle, Eyrb. c. 65³³. Diese beiden Stellen³⁴ berufen sich tatsächlich auf anderweitig belegte Personen, die freilich nicht als Historiker bekannt waren.

Nimmt man auch diese Stellen als echte Quellenberufungen hin, so kommt man zu dem Ergebnis, dass das riesige Korpus der Isländersagas nur fünf Beispiele von Quellenberufungen auf einen älteren Historiker (Ari) aufweist; von diesen fünf sind wiederum nur die beiden Stellen aus der *Laxdæla saga* als echt und die aus der *Njála* als subjektiv authentisch anzusehen. Akzeptiert man dazu die von Baetke genannten zwei Stellen, so kommt man auf gerade fünf authentische Berufungen auf historische Zeugen, eine verschwindend geringe Zahl!

Der Unterschied zur historischen Gattung der Königssagas wird deutlich, wenn man vergleichbare Quellenberufungen heranzieht, wie sie Siegfried Beyschlag in seinem Buch über die Königssagas gesammelt und interpretiert hat³⁵. In Snorris *Heimskringla* etwa finden sich Formulierungen wie: „Svá segir Ari prestur“³⁶, „Þessa grein konungdóms hans ritaði fyrst Ari prestur Þorgilsson inn fróði“³⁷, „at sögu Ara prests ins fróða“³⁸, Formulierungen, die sich doch so deutlich von den stereotypen Wendungen der Isländersagas unterscheiden, dass zu fragen ist, ob nicht auch das vielleicht nicht sonderlich kritische isländische Publikum sich seinerseits die Frage stellen musste, wer denn die in den Isländersagas berufenen anonymen Quellen und Traditionsträger seien und wie es mit deren Glaubwürdigkeit stehe, zumal in den erkennbar historischen Werken so anders verfahren wurde. So beruft sich etwa Snorri im „Prologus“ zur *Heimskringla* auf „kundige Männer“³⁹ („svá sem ek hefi heyrt fróða menn segja“), auf Ahnenüberlieferungen („þat, er finnsk í langfeðgatali“), auf alte Weisen und Erzähllieder („... er ritat, eptir fornum kvæðum eða

³³ Walter Baetke: Über die Entstehung der Isländersagas [Anm. 19], S. 31.

³⁴ ÍF III, S. 163 und IV, S. 183 f.

³⁵ Vgl. Siegfried Beyschlag: Konungasögur. Untersuchungen zur Königssaga bis Snorri. Kopenhagen 1950, S. 280 f. (= Bibliotheca Arnarnagana 8).

³⁶ *Heimskringla. Óláfs saga Tryggvasonar*, Kap. 14: Heimskringla I, Reykjavík 1941, S. 239 (Íslenzk fornrit 26).

³⁷ *Óláfs saga helga*, Kap. 179: Heimskringla II, Reykjavík 1945, S. 326 (Íslenzk fornrit 27).

³⁸ Ibid. Kap. 246, S. 410; weitere Belege siehe: *Saga Óláfs Konungs hins helga*. Den store saga om Olav den Hellige. Hg. O. A. Johnsen und Jón Helgason. Oslo 1941, S. 20. *Saga Óláfs Tryggvasonar af Oddr Snorrason Munk*. Hg. Finnur Jónsson. Kbhn. 1932, S. 88 f. und S. 90.

³⁹ Die Berufung auf nachweisliche oder vermeintliche Autoritäten (auctoritates) ist bekanntlich eine gemeineuropäische mittelalterliche Tradition, die in allen Bereichen des geistigen Lebens fest verwurzelt war. Es ist daher nicht verwunderlich, dass sich dieser Traditionalismus auch in der mittelalterlichen isländischen Geschichtsschreibung vorfinden lässt, sondern vielmehr umgekehrt, dass er in der narrativen Sagaliteratur fehlt, ein weiteres Indiz für den fiktionalen Charakter dieser Gattung.

söguljóðum“) und kommt zu dem quellenkritischen Schluss: „En þótt vér vitim eigi sannendi á því, þá vitum vér dæmi til, at gamlir frœðimenn hafi slíkt fyrir satt haft“⁴⁰.

Eine geradezu distinktiv-quellenkritische Haltung – wie sie ebenfalls für Isländersagas undenkbar wäre – findet sich zu Beginn der *Haralds saga harðráða* in der Redaktion der Flateyjarbók:

„og liggja þo nidre osagðer miklu fleire hlutir þeir sem osagdir eru af hans afreksverkum og kemr mest til þess ofrodleikr vor og þat med ath ver vilium eigi rita uitnesburðarlausar saugur þott uer hofum heyrð þær frasagnir. Þuiat oss þikr betra ath hiedan af se uid aukit helldr en þetta sama þurfe aprt ath taka“⁴¹.

Die sorgfältige quellenkritische Verfahrensweise, die hier deutlich wird, ist gattungstypisch und von der vagen, nicht spezifizierbaren Quellenberufung der Isländersagas klar unterschieden. Dieser Unterschied wurde freilich in der älteren Forschung nicht beachtet. Finnur Jónsson hat in seiner grossen dreibändigen Literaturgeschichte einen (unvollständigen) Katalog solcher Quellenberufungen aufgestellt⁴². Obwohl Jónsson hier den – von seinem historischen Standpunkt aus verständlichen – Fehler macht, Quellenberufungen aus allen Gattungen (Königssagas, Vorzeitsagas, Bischofssagas, Isländersagas usw.) nebeneinander oder vielmehr durcheinander aufzuführen, so ist dieser Katalog trotzdem aufschlussreich im Sinne unserer Fragestellung, da von der Fülle namentlich genannter Gewährsleute nur ein verschwindender Bruchteil (S. 210: je ein Beispiel aus der *Droplaugarsonar saga*, *Eyrbyggja saga*, *Egils saga*, *Bjarnar saga*) in den Isländersagas vorkommt, von dem wiederum, wie bereits ausgeführt wurde, Baetke wohl zurecht nur zwei für echt hält, so dass unser Minimalkatalog von echten Berufungen auf namentlich bekannte Gewährsleute nicht revidiert werden muss.

An der Art der Quellenberufungen unterscheiden sich also die beiden Gattungen Königssagas und Isländersagas recht deutlich als nichtfiktionale und fiktionale Texte. Hinzukommt, dass diese Gattungsunterscheidung wohl auch im Mittelalter dadurch dokumentiert wurde, dass kein einziger Verfasser von Isländersagas, aber eine ganze Reihe Autoren historischer Sagas namentlich überliefert wurden⁴³. Bezeichnend ist auch, dass mit Ausnahme der genannten Stellen über Ari nur einer der (bei Bandle aufgeführten) 12 namentlich bekannten Historiker in irgendeiner Isländersaga in Form einer Quellenberufung als

⁴⁰ Heimskringla I, S. 3 f.

⁴¹ Flateyjarbók. Bd. III. Christiania 1868, S. 343. – Ähnlich in der (als historisches Werk konzipierten) *Íslendingabók* (Prolog): „En hvatki es missagt es í frœðum þessum, þá es skylt at hafa þat heldr, es sannara reynisk.“ (Íslendingabók. Hg. Jakob Benediktsson. Reykjavík 1968, S. 3 = Íslenzk fornrit I, 1). – Es handelt sich also bei diesen Wendungen um eine für die *Geschichtsschreibung* typische Formel (vgl. auch Vorwort zur *Íslendingabók*, S. XXVII, Anm. 19), die jedoch bezeichnenderweise von den Autoren der Isländersagas nicht verwendet wird.

⁴² Finnur Jónsson: Den oldnorske og oldislandske Litteraturs Historie. Bd. II. København ²1923, S. 209–211, Anm. 1.

⁴³ Vgl. Oskar Bandle: „Die Verfasserfrage in den Isländersagas“. In: Zeitschrift für deutsche Philologie 84 (1965), S. 321–353, bes. S. 324–326.

Zeuge genannt wird⁴⁴, dabei nicht ein Historiker der älteren Periode wie etwa Sæmundr Sigfússon enn fróði (1054–1133), der durchaus selbst im Sagapersonal vorkommt⁴⁵. Ein solch deutlicher Unterschied in der Quellenberufung als Gattungsmerkmal sollte eigentlich auch dem mittelalterlichen isländischen Publikum – zumindest dem gebildeten – erkennbar gewesen sein können. Trotzdem glauben viele Forscher, dass dieses die stereotypen Quellenberufungen in den Isländersagas durchweg für echt gehalten habe.

Eine der wenigen Originalstellen, die etwas über das Publikum aussagen, zeigt jedoch das Gegenteil. In der *Þorgils saga ok Haflíða* zu Beginn der *Sturlunga saga* wird berichtet, dass der König Sverrir Lügensagas für die unterhaltendsten hielt⁴⁶. Diese Stelle beweist, dass auch das mittelalterliche Publikum Fiktionalität deutlich erkennen konnte. Daran mindert auch nichts, dass der später zum Gattungsbegriff gewordene Terminus *lygisögur* wohl nur an dieser Stelle belegt ist. Er wird durch Bezeichnungen wie „stípv meðra saugvr er hjarðar sveinar segia“⁴⁷ u.ä. ergänzt⁴⁸.

Wären nun die Quellenberufungen in der Isländersaga eindeutige Kennzeichen dafür, dass das Publikum sie für historisch halten musste, so dürften solche Quellenberufungen in den *lygisögur* nicht vorkommen, da diese für das Publikum erkennbar fiktional waren als „werke von verfassern . . . , die offenbar sich selbst dessen bewusst gewesen sein müssen, dass alles, was sie schrieben, reine dichtung war“, wie Åke Lagerholm in der Einleitung zu seiner Ausgabe von *Drei lygisögur*⁴⁹ schreibt, wobei er freilich unglücklicherweise wieder einmal, wie so oft, Dichtung und Fiktion identisch setzt, als ob es nicht auch nichtfiktionale dichterische Texte gäbe. Auch Baetke hat bereits ähnlich argumentiert, wenn er sagt, die Quellenberufungen vom Typ *svá er sagt* hätten „keinen Zeugniswert“, weil sie sich „auch in solchen Sagas finden, die unzweifelhaft Dichtung sind“⁵⁰. Auch hier muss man die unreflektierte, falsche Verwendung des Begriffs Dichtung im Sinne von Erdichtung monieren. Ausserdem ist Baetkes Argument nicht beweiskräftig, da er Isländersagas im Auge hat, die zunächst nur aus heutiger Perspektive mit Sicherheit als nicht historisch erkennbar sind. Sie gehören jedoch solange nicht dem fiktionalen Bereich an (wie auch Heiligenlegenden, kultische Dichtung u.ä.), solange sie nicht als solche vom Autor konzipiert und zumindest potentiell vom Publikum erkannt wurden.

Wenn hingegen, wie schon gesagt, die sicherlich fiktionalen *Lügensagas* ähnlich wie die Isländersagas Quellenberufungen des genannten Typs aufweisen, wären auch diese eher als fiktional einzustufen.

⁴⁴ Vgl. Register der Bände von Íslenzk fornrit II–XII und XIV. In der *Grettis saga* wird Sturla Þórðarson zweimal als Quelle erwähnt (ÍF VII, S. 226 u. 289).

⁴⁵ Vgl. z.B. *Grænlandinga þátr.* ÍF. IV, S. 275; *Brennu-Njáls saga.* ÍF. XII, S. 69 und S. 72.

⁴⁶ *Sturlunga saga* I. Hg. Kr. Kålund. København 1906–11, S. 22.

⁴⁷ *Saga Ólafs Tryggvasonar af Oddr Snorrason* Munk, [Anm. 38] S. 2.

⁴⁸ Vgl. hierzu und zum folgenden auch: H.-P. Naumann: „Die Abenteuersaga. Zu einer Spätform altisländischer Erzählkunst.“ In: *Skandinavistik* 8 (1978), S. 41–55, bes. S. 44.

⁴⁹ Halle 1927, S. XIV (= Altnordische Sagabibliothek 17).

⁵⁰ Über die Entstehung der Isländersagas [Anm. 19], S. 30.

Tatsächlich gibt es in den *lygisögur* die völlig gleichen stereotypen Quellenberufungen wie in den Isländersagas. Einige Beispiele mögen dies verdeutlichen:

Aus der *Egils saga einhenda*:

„Er nú eigi getit“⁵¹

„ok til sanninda om sögu þeirra segir svá, at ...“⁵²

Aus der *Ála flekks saga*:

„ok er eigi sagt af hans ferð fyrr ...“⁵³

„Svá er sagt“⁵⁴

„Eigi er mér sagt“⁵⁵

„er nú var frá sagt“⁵⁶

Im Prolog zur *Flóres saga konungs ok sona hans* heisst es weiterhin:

„En þó er þat hátt margra manna, at þeir kalla þær sögur lognar, sem fjarri ganga þeirra náttúru, ok er þat af því, at óstyrkr maðr kann þat ekki at skilja, hversu miklu þeir mega orka, er bæði eru sterkir ok höfðu ágæt vápn, er allt bitu“⁵⁷.

Diese Belegstellen zeigen meines Erachtens deutlich, dass die Quellenberufungen des Typus' *svá er sagt* in den Isländersagas als Belege für die vom Publikum geglaubte Historizität nicht taugen. Sie sind vielmehr, wie Heinrich Beck ausgeführt hat, „ein hervorragendes erzählerisches Mittel zur Konstituierung“ eines „spezifischen Erzählerhorizontes“, denn die „Quellenberufungen charakterisieren das Erzählte wiederum als Erzähltes, Berichtetes. Es entsteht eine poetische Fiktion, in der das Erzählte durch eine eigene Autorität legitimiert erscheint“⁵⁸. Wenn man den Autoren nicht jegliche Bewusstheit bei der Abfassung oder Kompilation ihrer Sagas absprechen will, müssen sie dies erkannt haben, so wie auch das Publikum zumindest den graduellen Unterschied der Fiktionalität zwischen den einzelnen Gattungen erkannt haben wird.

Hinzukommt, dass der Pseudorealismus der Sagakunst in Wirklichkeit mit all seinen stereotypen Verfahren, etwa den genealogischen Anfangs- und Schlussteilen, den oft wortwörtlichen Einleitungs- und Schlussformeln, eine hochartifizielle manieristische Kunstform war, deren Gesetzmässigkeiten keinesfalls durch Verfahrensweisen objektiver Geschichtsschreibung durchbrochen werden durften. Hans Schottmann hat z.B. für die *Gísla saga*, die er zu Recht eine „geradezu gekünstelt stilisierende Isländergeschichte“

⁵¹ Egils saga einhenda ok Ásmundar beserkjabana. In: Drei Lygisögur. Hg. Åke Lagerholm. Halle 1927, S. 29 (= Altnordische Sagabibliothek 17).

⁵² Ibid. S. 79.

⁵³ Ibid. S. 107.

⁵⁴ Ibid. S. 108.

⁵⁵ Ibid. S. 112. Diese Stelle ist ungewöhnlich und besonders interessant, da sich hier in der normalerweise durch unpersönliche Erzählweise gekennzeichneten altnordischen Prosaliteratur der Verfasser zeigt. Ähnlich am Ende der *Njála*: „Ok lýk ek þar Brennu-Njáls sögu“. (Í.F. XII, S. 464; nicht in allen Handschriften. Interpolation?). Den Hinweis verdanke ich D. Hofmann.

⁵⁶ Ibid. S. 115.

⁵⁷ Ibid. S. 122. – Ähnlich im Prolog der *Þiðreks saga*.

⁵⁸ Heinrich Beck: „Erzählhaltung und Quellenberufung in der Egils saga“. In: Skandinavistik 3 (1973), S. 89–103. Zitat: S. 101.

nennt, einen streng schematischen Erzählaufbau nachweisen können, den man vor lauter Scheinrealismus und vermeintlicher Geschichtlichkeit unterschätzt hat⁵⁹. Wahrscheinlich wird man bei genauester Analyse ähnliche Ergebnisse auch in den anderen grossen Sagas erzielen können⁶⁰.

Und selbst bei den meist toposartig angeordneten genealogischen Sequenzen, die die Anfänge und Schlüsse einzelner Handlungsblöcke markieren, ist ein deutlicher Unterschied zwischen historischen Werken, wie etwa der *Landnámabók*, und den Isländersagas zu konstatieren, obgleich man zunächst eigentlich annehmen müsste, dass hier Geschichtlichkeit am ehesten vorzufinden, dass bewusste Fiktionalität am ehesten auszuschliessen wäre. Rolf Heller hat in einer bewundernswert minutiösen Studie über „*Laxdæla saga* und *Landnámabók*“ das Problem der Unterschiede bei denselben genealogischen Angaben in der *Laxdæla saga* und in den verschiedenen Redaktionen der *Landnámabók* untersucht. Es sei wenig wahrscheinlich, so Heller, dass dem Sagaautor „besonders am Herzen lag, historisch getreue Genealogien darzubieten – sein eigentliches Ziel war es doch, ausgehend von solchen Genealogien eine unterhaltende Erzählung zu schaffen (und das Publikum des 13. Jahrhunderts wollte eine solche Erzählung hören). Dabei musste der Gedanke naheliegen, das genealogische Material umzuformen, wenn dadurch neue Erzählbereiche zu erschliessen waren“⁶¹. Heller gelingt überzeugend der Nachweis, dass die Genealogien vom Autor in der *Laxdæla saga* aus Gründen der literarischen Komposition umgeändert wurden, etwa um zu vermeiden, „einen grösseren ihn nicht interessierenden Personenkreis an die Saga heranzuziehen“⁶². Die These von der absoluten, zumindest subjektiven Geschichtlichkeit gerade dieser Passagen, die bis in die jüngste Zeit erbittert verteidigt wurde⁶³, ist damit unhaltbar geworden, und der partielle Fiktionalitätscharakter der genealogischen Angaben erwiesen⁶⁴.

⁵⁹ „Gísli in der Acht“. In: *Skandinavistik* 5 (1975), S. 81–96. Zitat: S. 81.

⁶⁰ Vgl. z.B. Lars Lönnroth: „Structural Divisions in the *Njála* Manuscripts“. In: *ANF* 90 (1975), S. 49–79: „narrative organization“, „artistic effect“ (S. 78 u. 79).

⁶¹ In: *ANF* 89 (1974), S. 84–145. Zitat: S. 86.

⁶² *Ibid.* S. 110.

⁶³ Vgl. Heller S. 144, Anm. 115 über Magerøya.

⁶⁴ Dietrich Hofmann kommt in einem ähnlich gelagerten Fall freilich zu ganz anderen Ergebnissen („Hrafnkels und Hallfreðs Traum: Zur Verwendung mündlicher Tradition in der *Hrafnkels saga* Freysgoða“. In: *Skandinavistik* 6 (1976), S. 19–36). Auch für die *Hrafnkels saga*, die bislang geradezu als Musterbeispiel einer „erfundenen“ Saga galt, gibt es eine ältere schriftliche Parallele in der *Landnámabók*. Hofmann geht zwar – ähnlich wie Heller für die *Laxdæla saga* – davon aus, „dass der Sagaverfasser die Ansiedlungsgeschichte der *Landnámabók* gekannt und benutzt hat“ (S. 20), er erklärt aber die Abweichungen nicht wie Heller – auf dessen parallele Thesen er leider nicht eingeht – aufgrund struktureller Intentionen des Sagaautors, sondern aufgrund einer hypothetischen zweiten mündlichen Tradition, die der Verfasser „quellenkritisch“ (S. 26) mit der Fassung der *Landnámabók* kompiliert habe. Hofmann schliesst freilich nicht vollständig aus, dass der Autor „auch im Interesse einer Gesamtkonzeption“ geändert haben könnte. Der Verfasser habe aber das, „was er erzählte, ohne Zweifel für historisch wahr gehalten“ (S. 35). – Dagegen führt Klaus von See gewichtige Argumente ins Feld, die in der die Thesen meines Aufsatzes stützenden Schlussfolgerung gipfelt, der Autor selbst habe „bereits seine Saga als literarische Schöpfung betrachtet wissen“ wollen und er habe sein zeitgenössisches Publikum für fähig gehalten, „ihren fiktionalen Charakter zu durchschauen“. (Klaus von See: „Die *Hrafnkels saga* als Kunstichtung“. In: *Skandinavistik* 9 (1979), S. 47–56, Zitat S. 56).

Um nun nicht missverstanden zu werden, sei hier ausdrücklich betont, dass es natürlich „Geschichtlichkeit“ in den Isländersagas gibt, so gut wie in anderen fiktionalen Texten. Einar Ól. Sveinsson hat dies in seinem Referat „Fact and Fiction in the Sagas“ auf dem Germanistenkongress 1970 in Princeton so ausgedrückt, dass die ältere Schicht der Sagas „profess to be a kind of history“ – auch damit ist bereits Fiktionales angedeutet –, während bei der jüngeren Schicht, also wohl in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts, „this form may become no more than a literary convention“⁶⁵. Der Saga-Autor, von dem wir nicht viel mehr wissen, als dass er nie als Dichter, wie die Skalden, sondern nur als Kompilator (vgl. samsetja) bezeichnet wurde, jedenfalls muss wegen seines oft gekünstelten Verfahrens, des manieristischen Umgangs mit fingierten Quellenberufungen, der raffiniert komponierten Handlung, die Bewusstheit in der Regel gehabt haben, dass er den Fiktionalitätsgrad seines Werks erkannte und ihn umgekehrt auch durch Scheinhistorizität bewusst verschleierte.

Zumindest diese Bewusstheit der Verfasser lässt sich – wenn auch nur sporadisch – belegen. Einer der wenigen Autorenkommentare zur Sagaliteratur, die überhaupt bekannt sind, findet sich am Ende der *Hrólfs saga Gautrekssonar*, einer relativ jungen Fornaldarsaga vom Typ Abenteuersaga. Der Autor oder Kompilator erörtert hier eine Reihe von Fragen der Sagapoetik: das Problem der Glaubwürdigkeit, der Tradition, der Auswahl des Stoffes:

„Svá segja fornir menn ok fróðir, at saga sjá sé sönn, þóat hón hafi eigi á tabulum skrifuð verit (. . .), ok hafa menn þó í minni lagt, ok mörg sé þau hreystiverk Hrólfs konungs Gautrekssonar, er eigi standa í þessi sögu; þrýtr fyrr seinan penna en hans snildarverk. Má af því samanfara um þessa sögu ok margar aðrar, þóat eigi segi allir einn veg, at margr er maðrinn fróðr ok ferr víða, heyrir þat annarr, er annarr heyrir eigi, ok má þó hvárttveggja satt vera, ef hvárrgi hefir gersamliga atkomiz (. . .) Þicki mér ok þeim bezt sama at finna, er tilfærr er um at bæta; en hvárt sem satt er, eða eigi, þá hafi sá gaman af, er þat má afverða, en hinn leiti annars, þess er meira gaman verðr at. Gleði Guð þann er ritaði ok sagði ok alla þá er tilhlýða“⁶⁶.

Der Erzähler, der sich und sein Publikum hier ausnahmsweise in der Segensformel des Schlusses ausdrücklich bezeichnet, will auf der einen Seite zwar mit Hilfe einer Quellenberufung auf „fornir menn ok fróðir“ auf den Wahrheitsgehalt seiner Erzählung hinweisen, aber er sieht auch genau die Probleme der Fiktionalität. Deshalb sagt er nicht ausdrücklich, seine Erzählung sei wahr, sondern nur, dass sie von Männern aus alter Zeit als wahr erklärt worden sei. Verschiedene Versionen erklärt er durch den Umfang des Gegenstandes, dem die Feder nicht gewachsen ist, und durch differierende Zeugenberichte. Dem-

⁶⁵ Einar Ól. Sveinsson: „Fact and Fiction in the Sagas“. In: Dichtung, Sprache, Gesellschaft. Akten des IV. Internationalen Germanisten-Kongresses 1970 in Princeton. Frankfurt 1971, S. 293–306. Zitat: S. 303.

⁶⁶ Zwei Fornaldarsögur. Hg.v. Ferdinand Detter. Halle 1891, S. 78.

jenigen gesteht er das Recht zur Kritik zu, der das Werk verbessern kann⁶⁷. Mit diesem Hinweis auf auktoriale Änderungen ist deutlich auch der fiktionale Bereich angesprochen, zumal am Ende die Wahrheitsberufung des Anfangs mit der Formel „ob wahr oder nicht“ total relativiert und als Topos entlarvt wird: entscheidend ist nur das Vergnügen, das die Erzählung bereitet. Diese ganz deutlichen Relativierungen betreffen nun freilich eine Gattung, deren fiktiver Charakter auch im Mittelalter durchschaubar war.

Dies gilt nicht ohne weiteres für die Isländersaga. Deren Autor freilich muss auch über sein (fiktionalisierendes) Verfahren, über seine „Komposition“, über seine Zurechtbiegungen der „Wahrheit“ etwas gewusst haben⁶⁸. Beim Publikum hingegen bleibt ein Unsicherheitsfaktor zurück: Die raffinierte Erzähltechnik der fiktiven Quellenberufung und deren formelhafte Verwendung wird es nicht immer durchschaut haben. Das Fiktionalitätsproblem reduzierte sich für Leser und Zuhörer auf die simple Antinomie „wahr“ oder „gelogen“. Immerhin haben wir Belege dafür, dass die erlogenen Geschichten zumindest teilweise als solche durchschaut und gerade in ihrem spezifischen Unterhaltungswert goutiert wurden. Hinzu kommt, dass die erlogenen Geschichten sich mit denselben historisierenden Quellenberufungen wie die Isländersagas den Anstrich der Glaubwürdigkeit geben möchten, so dass dieses Verfahren zumindest theoretisch auch von einem kritischen mittelalterlichen Publikum hat durchschaut werden können. Die Erzählforschung wird dieses Thema in der nächsten Zeit weiter verfolgen müssen.

⁶⁷ Ähnlich in der *Göngu-Hrólf's saga*: Keiner dürfe die Saga schmähen oder der Lüge zeihen, wenn er nicht wahrscheinlicher oder wortgewaltiger berichten könne; ausserdem seien die alten Lieder und Geschichten eher zur zeitweiligen irdischen Unterhaltung als zum ewigen Glauben vorgelegt worden:

„Stendr því bezt at lasta eigi eða kalla lygð fróðra manna sagnir, nema hann kunni með meirum líkendum at segja eða orðfærilgar fram at bera. Hafa ok forn kvæði ok frásagnir meir verit fram sett til stundligrar gleði en ævinligrs átrúnaðar“. (Fornaldar sögur norðurlanda. Hg. Guðni Jónsson. Bd. III. Reykjavík 1950, S. 279.)

⁶⁸ Es wäre zu überlegen, ob mit dem Begriff der „Fiktionalisierung“ nicht auch für die enormen strukturellen Unterschiede zwischen ältester und jüngster Schicht der Eddalieder – also etwa zwischen *Völuspá* und *Lokasenna*, *Atlakviða* und *Atlamál*, älteren Sigurdliedern und *Gripisspá*, – eine neue Erklärung gefunden werden könnte. Für die Heldenlieder ist eine solche Interpretation sicher nicht auszuschließen, nachdem Karl Hauck den Nachweis geführt hat, dass die Heldensage in Deutschland seit dem 11. Jahrhundert „nur noch literarische Fiktion“ war, für die „der Realitätsgehalt des ‚Märchens‘“ galt (Karl Hauck: „Heldendichtung und Heldensage als Geschichtsbewusstsein“. In: *Alteuropa und die moderne Gesellschaft*. Festschrift für Otto Brunner. Göttingen 1963, S. 118–169), und Sigurður Nordal bereits lange vor Hauck für Island den nämlichen Zeitpunkt „gegen 1100 und danach“ nannte, von dem an man die Eddalieder nicht mehr für „geschichtlich wahr gehalten“ habe (Sigurður Nordal: „Isländische Geschichtsschreibung“. In: *Die Isländersaga* [Anm. 16], S. 110). Hans Robert Jauss hat einen vergleichbaren Fiktionalisierungsprozess bei der Entwicklung vom *Chanson de Geste* zum *Roman Courtois* festgestellt (Hans Robert Jauss: „Epos und Roman – eine vergleichende Betrachtung an Texten des XII. Jahrhunderts (Fierabras- Bel Inconnu)“. In: *Nachr. d. Giessener Hochschulges.* 31. Giessen, 1962, S. 76–92). Sobald nicht mehr an die Historizität bestimmter Stoffe geglaubt wird, werden diese zur Fiktionalisierung gleichsam freigegeben. Dies gilt offensichtlich für mittelalterliche Heldendichtung verschiedenster Provenienz.

FREDERIC AMORY

Towards a Grammatical Classification of Kennings as Compounds*

Even one step in the above direction would have to be very big one. Little grammatical attention has been paid to the *kenningar* as syntactic noun compounds, and definitions and classifications of them have been purposely avoided (e.g., by Meissner, 1921: 35) as not worth the effort. Consequently, we have for scholarly tools of research the monumental *Lexicon Poeticum* of Sveinbjörn Egilsson and Finnur Jónsson on the one hand and a meagre secondary literature on the other which shows occasional flashes of insight into their grammatical and stylistic significance. Of the latter the statement of Eric V. Gordon is the most penetrating:

The *kenning* had the meaning of a subordinate clause in briefer space and with less emphasis. A phrase like *branda elgr* rendered literally is “elk of beaks”, but really means “a ship with its projecting beaks resembling an elk roaming the seas”; but such a long description (if it were stated thus) would be diffuse and out of proportion in the sentence, “Let our *branda elgr* resound upon the billows as it fares to Bergen” (Gordon, 1957: xi).

A collection of such statements, however, would not amount to a grammar of kennings, and though in my opinion Gordon pinpointed the syntactic quintessence of kennings in “a subordinate clause in briefer space”, even this phrase might be disputed as a handy definition of them.

Old Norse scholars remain in an unbalanced pose, holding a heavy dictionary in one hand with no systematic grammar in the other, while straining to decipher the meanings of the kennings in the *dróttkvaett* stanza. But if, as has been said, “skaldic poetry is indeed a poetry of nouns” (Hollander, 1945: 15), we need for a preliminary understanding of kennings at least a phrase structure grammar of ON poetic nominal compounds, perhaps of the recursive design sketched by John Lindow in his suggestive article on riddles and kennings (1975: 315ff.). Lexical lists of kenning referents which “translate” the poetic images of the skalds into prosaic equivalents are simply not enough for all their exhaustiveness in the *Lexicon Poeticum*, and they tell us nothing about the grammatical processes through which ON noun elements must pass to become kennings.

* I wish to thank Karl Zimmer and Julian Boyd for bibliographical contributions to this paper.

Reading over the secondary literature,¹ one gains the uncomfortable impression that skaldic specialists, who by and large are philologists rather than linguists, have not altogether realized that the compounding of kennings by nominalization and deletion is in one view of them a poetic refinement on certain very ancient and basic principles of Indo-European syntax (see Lehmann, 1974: 75–82). ON compounds like *baugbroti* (“ringbreaker” = chieftain) and *hrafnáss* (“raven god” = Óðinn), with their agentive and possessive constructions, are two of the oldest syntactic types in the IE languages. The locative compound *hreinbraut* (“reindeer path” = wilderness) may be syntactically less ancient in type (cf. Meillet, 1973: 288). The common Germanic type *killyjoy*, so abundant in German and English, was almost nonexistent in the ON “poetry of nouns” (but cf. in prose *sendimaðr*, “envoy”), and the predicate-adjective type *madman* was not overly productive in skaldic usage, despite the theoretical room that Snorri Sturluson made for it in his poetics (*Skáldskaparmál* and *Háttatal*, ed. Jónsson, 1954: 242, 251f.).

Traditionally, compounds have been classified after the Hindu grammarians by mode of reference as well as syntactic type. *Baugbroti* and *hrafnáss* can be paired together among the above examples as self-determining *tatpurusha* compounds, in which the head members are in the same fields of reference as the compounds themselves; but *hreinbraut*, a metonym for “wilderness” (where the “path of the reindeer” runs), is to be singled out as a *bahuvrīhi* compound because its head member *braut* is in a different field of reference from that of the whole compound. In skaldic usage other, headless *bahuvrīhi* compounds were readily formed from substantive adjectives, e.g., *Sessrúmnir*, “the Wide of Seat” (= Freyja’s hall and any ship’s name), or from nominalized verb participles, e.g., *árflognir*, “the early flown” (= the raven), *brattra barða byggvendr*, “the inhabitants of steep cliffs” (= giants). In general, kennings fall into either an endocentric category of *tatpurusha* compounds, which are predicative and subordinative in construction, or an exocentric category of *bahuvrīhi* compounds, which are metonymic and metaphoric in reference.² This traditional approach to kennings is, as we shall see, not outdated by the latest tendencies in American linguistic research on noun compounds.

We turn now to the modern American studies of compounding to see what they have to offer towards the grammar of kennings. A thoroughgoing syntactic analysis of English compounds was not attempted by American linguists until the sixties when Robert B. Lees (1960–65) applied transformational rules to them from Chomsky’s *Syntactic Structures* to arrive at their underlying sentential forms. Bloomfield had sorted compounds into syntactic, semisyntactic, and asyntactic groups, according as their syntax was intuitively apparent in

¹ See, e.g., Finnbogason (1934–5: 69–75), Foote and Wilson (1970: 328–40), Frank (1978: 40–9), Lie (1963: 8. 375–81), Marold (1976), Marquardt (1938: 110–57), Mohr (1933: 1–23, 129–38), Nordal (1942: I. 257–67), Reichardt (1928) and (1930: i. 32–62; iii. 199–258), Spamer (1977), Sveinsson (1956: 34–63), and Turville-Petre (1976: xl–lix).

² I disregard in this paper the hypercriticisms of the term “exocentric” by Marchand (1969: 13f.) and Benveniste (1974: 156).

their surface structure (1933: 234 f.), but Lees assumed that even the syntax of seemingly asyntactic compounds was recoverable in their deep structure. The two linguists could probably have agreed on the sentential forms of nearly all the above cited kennings except for *hreinbraut* and *hrafnáss*, which Bloomfield would have left alone as inscrutably asyntactic. However, Lees's arbitrariness in his reconstructions of the syntax of many complex English compounds laid him open to the charge of "indeterminacy of analysis", since these compounds admitted of more than one syntactic interpretation. Under that charge the conviction has been voiced that the deleted syntax in complex compounds is irrecoverable (so Downing, 1977: 815; cf. the Gleitmans, 1970: 94 ff.).

Yet another, more sweeping objection to his work – from Chomsky (1970: 184–221; cf. 1965: ch. 4, sect. 2.3) – came out of the methodological development of transformational grammar towards the end of the sixties. I am speaking of the lexicalist and transformationalist controversy over the proper derivation of nominals – a controversy which eventuated in diametrically opposite ideas of the lexicon for transformational grammar and generative semantics. The technical question was, briefly, whether crosscategories of morphemes in the lexicon, such as *destroy/destruction*, *paint/painter*, *eager/eagerness*, etc., should be correlated by syntactic transformations the way Lees had handled them, or by lexical-feature specification (semantic, phonological, and syntactic), as Chomsky, revising himself, proposed. Henceforth in the lexically revised transformational grammar of Chomsky only gerundive nominals might be *syntactically transformed* by nominalization, but all other deverbal and adjectival nominals were to be *lexically derived*, inasmuch as they behave grammatically as nouns and not as nominalized sentence elements, and their derived forms are morphologically capricious (e.g., *eager* > *eagerness*, but *certain* > *certainly*; *destroy* > *destruction*, but *prove* > *proof*).³ In the face of this methodological development Lees retreated to case grammar, while those who stuck to the unchanged transformationalist position consolidated it in generative semantics and made every lexical item transformable without exception.

The foregoing objections to Lees's syntactic interpretation and transformational treatment of English compounds will chiefly affect the breakdown in Old Icelandic grammar of compound-noun kennings, at once the most numerous and the most complicated of kenning compounds. Individual nominal members derived from verbs or adjectives are susceptible of some systematization in a highly inflected language like Old Norse-Icelandic. The derivational suffixes of adjectival nominals must be lexically tabulated by noun gender (see Cleasby and Vigfússon's tabulations, 1962: xxxii f.), but the morphemic alternants of deverbal nominals are regularly deducible from the participial paradigms, the

³ Cf. B. Fraser's perceptive qualifications (in 1970: 83–98) of Chomsky's lexicalist self-revision: in English, gerundive *-ing* nominals having "direct" objects and substantive nominals with *-tion*, *-al*, *-ure*, or zero suffixes and genitival objects are factive-state verb derivatives, but the "mixed forms" of gerundive and substantive nominals, with *-ing* endings and genitival objects, are sentence transforms of action verbs – hence "action nominalizations".

Germanic verb-stem classes, or the IE agentive suffix of the nominalized verbs. Between noun members genitival linkage is optional (*contra* Levi, 1978: 89), be it possessive or more vaguely adnominal,⁴ but the objective genitive inflection is obligatory for the derivative gerundive nominals in kennings, as in *brattra barða byggvendr* (= the giants inhabiting steep cliffs) and the Christian kennings cited by Meissner (1921: 13; cf. in Chomsky's 1970 paper the "mixed forms" of nominals, which may be both lexical and syntactic in form, e.g., *John's refusing of the offer*). Beyond this morphology the derivation and inflection of the members of compound noun kennings give us hardly a hint of their joint meaning and syntax. So far they seem to invite a case grammar study in greater depth.

The course of linguistic research on noun compounds during the seventies was prophetically charted by the Gleitmans, who wrote (1970: 97):

We cannot know at this stage exactly where the rules for compounding will fit into a grammar, but we regard it as unlikely that compounds and relative clauses will be found to be in a derivational relation. We suspect that this process of word formation will appear as a systematic part of the lexicon, along with the various affixing rules ... which it closely resembles.

Although the syntactic problem before the Gleitmans could have been solved by a simple rule-writing procedure (cf. Downing, 1977: 823), linguistic research in the past decade has been edging away from the syntactic transformations of noun compounds and moving on to their semantic interpretation and their formal status in the lexicon. In the semantics of compounds the Gleitmans have emphasized their generic representativeness (1970: 96) and Pamela Downing their deictic indicativeness (1977: *passim*). As the generic Viking chieftain a "ring-breaker" (*baugbroti*) representatively breaks off arm-rings to distribute to his men for a reward; not anyone who breaks off an arm-ring is thereby a representative "ring-breaker", a chieftain. But when the kenning points to a

⁴ On the phrase structure and deep case of the genitive see the chapter, "Genitive", by P. Schachter and F. Heny in R. P. Stockwell *et al.* (1973: 687 ff. especially). Nouns triggering the genitive are "picture" nouns (*X's picture, image, statue ...*), nouns of kinship and social relationship (*X's mother, cousin, friend, enemy ...*), nouns of characterization (*X's age, health ...*, *Y's depth, height ...*), and partitive nouns (*X's head, arm ...*, *Y's snoot, hooves ...*, *Z's top, bottom ...*). Schachter and Heny have derived these genitival constructions from a single deep-structure case, NEUTRAL (= Fillmore's OBJECTIVE), but they treat the possessive genitive as a syntactic surface transformation of a predicating relative clause, *X that is Y's* → *Y's X*. Their separate treatment of the possessive genitive seems to beg the morphological question of the source of the genitival marker *'s*. To be recommended therefore is the more unified traditional conception of J. Kuryłowicz (1964: 186f.) that the *genitivus possessivus* is one subspecies of the dominant adnominal genitive and like other species under the same (*partitivus, definitivus, qualitativus*, etc.) is "based on the subjective-objective gen.", i.e., the NEUTRAL or OBJECTIVE case. Not irrelevant to ON noun compounds ± genitive, furthermore, is a paper by K. Zimmer and P. Kay (1976: 30–5) in which the authors divide genitive noun phrases from genitiveless noun compounds by the referential scope of the noun modifiers – individual or personal in phrases, generic or collective in compounds (cf. *Ethel's gait* vs. *bicycle-wrench*). But even so there are plenty of counterexamples to the cogency of this division among the kennings, e.g., *benregn/benja regn* ('wound-rain / wounds' rain' = blood), *ormbeðr/orma beðr* ('snake-bed / snakes' bed' = gold hord), *Niðbrandr/Niðar brandar* ('Niðriver firebrand / Niðriver's firebrands' = gold), etc. The inflection of kenning members in the genitive is unaffected by scope of reference.

particular chieftain it has indicative rather than representative force. A grammar of kennings ought to be able to capture the generic and deictic properties of compounds.

The semantic interpretation of noun compounds began with a consideration of their deep-structure cases. Swayed by Charles Fillmore's argument that the subject/object relationship in English sentences is a superficial syntactic rearrangement of more fundamental case relationships (cf. with Fillmore, 1968: 17–23, Lees, 1970a: 136ff.), Lees tried next (in 1970b) a semisemantic approach to double-noun compounds through case grammar. An English double-noun compound was to be generated by case-grammar rules from a sentential schema consisting of a "generalized verb", the nouns to be compounded, and selected case markers. The case markers of Fillmore will map the semantic and syntactic cofunctions of the nouns on a deeper level of sentence structure than the subject/object relationship, but the semantic primes of Lees's "generalized verb" are barely differentiated by the verb actions "*impel, propel, energize, activate, power, drive, actuate, etc., or cause, engender, produce, yield ...*" (Lees, 1970b: 182), nor are deletion rules provided that might recoverably filter out the verb actions from the compounding process.⁵

These last two defects in Lees's case grammar of compounds have not been equally well remedied in the more recent work of Judith N. Levi and Herbert E. Brekle, a German case-grammarians. Levi's semisyntactic approach to double-noun compounds and "non-predicating adjective"-and-noun compounds (like *polarbear*) simultaneously improves upon Lees's 1970b paper and regresses to his earlier monograph on English nominalizations. Distinguishing between compounding by nominalization and compounding by deletion, she took the unchanged transformationalist position on nominalized compounds that "the underlying predicate survives overtly in the head noun, with the modifier deriving from either the subject or object of the underlying S" (Levi, 1974: 404). This assertion of hers may be syntactically plausible, but only so at a superficial level of sentence structure. Where deletion has operated, however, as in N + N and Nonpred. Adj. + N compounds, she posited in deep structure a deletable set of nine quasisemantic primes – CAUSE, HAVE, MAKE, USE, BE, IN, FOR, FROM, ABOUT (1974: 405 and 1978: 86–106) – which can be deleted from, without being lost to, the composition of such compounds; for her primes will be retraceable in the indices of successive derivations registered under the deletion rules. With this formalism she met a condition of recoverability stipulated for transformations by Chomsky in *Aspects* (144ff.). In effect, her reaffirmation of the subject/object relationship in the underlying sentences of nominalized compounds and her fulfillment of Chomsky's condition of recoverability on deletions advance Lees's starting approach to compounding and promote a standing transformational conception of compounds as syntactic combinations. But partly for that very reason her nine deletable

⁵ Ideally, the deletion rules would have to be global in scope, as in generative semantics; cf. Downing, 1970: 9 fn. 5.

primes, with their twelve-way ambiguousness of meaning, are not yet *semantically* primitive or all-inclusive, and some of them, e.g., IN, FOR, FROM, ABOUT, seem to be nothing but pale syntactic reflections of cases (cf. Downing's criticisms in 1977: 814f.).

Herbert Brekle has likewise not insured the primacy and semanticity of his primes against syntactic superficiality (see Zimmer's criticisms in 1971: C 4f.), but he has put to ingenious use a central mechanism of case grammars – topicalization (cf. with Fillmore, 1968: 57 ff., Brekle, 1970: 77 ff.) – which Lees never exploited. Primary topicalization is an alternative means of arranging the subject/object relationship in the underlying sentences of compounds. If, as Brekle does, one shifts the focus of topicalization, then one may transform an underlying sentence into two or more compounds: thus the participial phrase (*some*) *hog travelling* [+LOCATIVE] (*some*) *road* yields the compounds *hog road* and *road hog*, not to mention *travelling hog*, *road-travelling*, etc. Kennings too were topicalized in one focus or another: cf. the deverbal nominals *herði*, “hardness”, and *herðandi*, “hardened man”, or *herðir*, “hard man”, in the man-kennings *herðimeidr*, “beam of hardness”, and *sverða hriðar herðandi*, “hardened hero of the storm of swords”, or *herðir gunnar*, “hard man of battle” (cited by Meissner, 1921: 75, 88). The topical focus is in the verb *herða*, “to harden”, and its derivatives in these examples. However expedient for the grammatical classification of kennings, it must yet be said of Brekle's formalism as of Levi's that its special advantages benefit the syntactic rather than the semantic interpretation of noun compounds in the Germanic languages.

Most recently, Pamela Downing has drawn up a set of proven semantic primes for English noun compounds, whose meanings are catalogued as Whole-Part, Half-Half, Part-Whole, Composition (= Material as in *stone furniture*), Comparison, Time, Place, Source, Product, User, Purpose, and Occupation (Downing, 1977: 828). Quite unlike Levi, Downing makes no claims to completeness for her primes with regard to all the shades of meaning in noun compounds. The inconclusiveness of this conclusion is in good measure consequent upon a fresh insight into the nature of noun-compounding, which she owes to her M. A. thesis director at the University of California (Berkeley), Karl E. Zimmer, who has contended in a couple of papers (1971: C 15f. and 1972: 3–20) that noun compounds are not condensed descriptive phrases at all, but rather word formations which are lexically somewhat like names, being denotative of persons and things according to appropriateness conditions on speakers' experiences of the world. Hence, syntactically, N + N compounds are not in strictness transformable from *a priori* kernel sentences, but are merely *ex post facto* paraphrasable in so many weak sentential equivalents. Downing sums up the final implications in Zimmer's insight judiciously (1977: 824):

The novel compound thus bears similarities to both full sentences (by virtue of its non-arbitrary internal structure) and to unitary lexical items (by virtue of its

frequent function as a name). If it survives beyond the situation in which it is coined . . . , it acquires more and more of the characteristics of a unitary lexical item. *Compounding thus serves as a back door into the lexicon* [my italicization]. In this sense, the objections to considering compounds only in terms of their relationships to sentential paraphrases are valid. Sentential paraphrases are incomplete, for they cannot convey the fact that the speaker considers the referent worthy of a name rather than a description . . .

Our review of post-Bloomfieldian theories of compounding has circled the lexicon, as it were, from front to back. Presumably, in the Zimmer and Downing theory, it is through *lexicalization*, which neutralizes any description in names, that new, unstable compounds achieve the generic status that the Gleitmans envisaged for permanent compounds in 1970. Once “frozen” in the lexicon of a language, compounds sometimes become virtually unparaphrasable in the titular sense of the Gleitmans’ book, *Phrase and Paraphrase*, but in their lexical rigidity they can still always inspire analogical formations of new compounds like themselves – a linguistic situation which is naturally congenial to the conservative art of skaldic poetry. Downing empirically tested the productivity in English of her noun-compound primes in conjunction with the head-noun referents of new compounds – generically, Human, Animal, Plant, Natural Object, or Synthetic (= Man-Made) Object (1977: 829) – and the same test could be profitably repeated with the kenning referents of ON noun compounds (Man, Woman, Weapon, Ship, etc.). Hers, then, is the safest semantic approach *via* the lexicon to Germanic noun compounds.

One caveat, nevertheless, is in order: her testing frames of semantic primes and head-member referents are not designed to fit exocentric *bahuvrīhi* compounds in English or Icelandic. An English noun compound of exocentric reference, *egghead*, must therefore be construed within these frames as predicating Comparison of a Natural object (in inalienable possession), without the human connotation of intellectual. In Old Icelandic poetry, moreover, the kennings *hreinbraut* (“reindeer path”), *hreggshábraut*, “storm’s highroad”, or *brims vegr*, “surfway”, would each be marked for Place, but their right exocentric referents – respectively, wilderness, heavens, sea – could not be assigned locatively under Downing’s classification, as it is set up. Evidently, a crucial referential dimension of compounds known to traditional grammarians has been neglected by Zimmer’s pupil.⁶ In fact, exocentric noun compounds, English and Icelandic, afford counterevidence to Zimmer’s insight, that noun compounds are not shorthand syntactic descriptions but lexical appellations,

⁶ The symbolic import of this dimension cannot be extrapolated, of course, from Downing’s semantic primes of endocentric compounds, such as Whole-Part, Part-Whole, and Comparison, or the corresponding primes of Brekle, Inclusive, Partial, and Resembling. Levi (1978: 106–18) dispenses with a prime of Comparison or Resembling and yet pretends that her smaller set of primes can somehow be adapted from endocentric to exocentric compounds. At the other extreme, Levin (1977: 91–4) excludes kennings from his theory of metaphor, and Marchand (*loc. cit.* in fn. 1) refuses to call *bahuvrīhi* combinations real compounds. Fidjestøl (1974: 10ff.) comes to grips with the metaphoric and metonymic sides of kennings, but he in turn does not grasp the kennings’ compound character in his *kenningdefinisjon* (7f.).

for the just-cited examples of them are on the contrary patently descriptive of their exocentric referents.

On the whole, we have grounds for declaring, after this review of the formalizations to date of the syntax and semantics of compounds, that a) no generative model of either will ever reproduce (in the astringent phrase of *Syntactic Structures*) "all and only" the appropriate sentential forms and associated meanings of the Germanic compounds, and b) the most workable generative model, *viz.*, Judith Levi's, loses explanatory power outside the syntactic domain of the compounding process in English. By contrast, c) the most hopeful semantic explanation of noun compounds – by Downing – is nongenerative in approach, but also noncommittal about their sentence structure, and it takes no account of their exocentric referentiality. To formalize the syntax or semantics of compound-noun kennings in the poetic language of the skalds is in the present state of linguistic research on noun-compounding an eclectic, piecemeal task which cannot be carried out satisfactorily before some of the controversial issues in the grammar of compounds have been settled that will crop up in the classification of kennings. At issue here are d) the permanence of compounds as word combinations, e) their syntactic basis in relative clauses, f) their lexical status as names, and g) their exocentric referentiality.

Recognition that kennings are "multi-expandable" nominal compounds (in Lindow's definition of them, 1975: 317), that their members can be disjoined by tmesis and their word order changed to suit the metrical exigencies of the *dróttkvaett* stanza (Reichardt, 1969: 200–26; cf. Amory, 1979: 42–9), or that they can be replaced *in toto* by dependent and independent clauses (Meissner, 1921: 54–5 fn.) may waken suspicions that a lot of kennings were never real compounds, but artificial and ephemeral congeries of noun phrases instead. Against these suspicions one should recall the parenthetic words of Downing, quoted above, to the effect that the novel compound resembles a sentence "by virtue of its non-arbitrary internal structure." Elsewhere (1977: 810 fn.) she herself doubts that "the dividing line between N + N compounds and nominal phrases is always well-defined." The kennings' convertibility to phrases and sentences, far from compromising their overall compound character, actually corroborates its syntactic coherence at every stage of the compounding process in Old Icelandic, short of lexicalization. Needless to say, it is this convertibility which has made very credible the common opinion, which is mine, that kennings and other compounds are transforms of relative clauses.

Now, if generic representativeness and habitualness of association are hallmarks of the Germanic compound as a fixed construction, then new kennings do not formally qualify as compounds until they have been permanently instated – *i.e.*, lexicalized – in skaldic usage. But many new kennings were too idiosyncratic to have been lexicalized. Unless one chooses to have recourse to some rather *ad hoc* appropriateness conditions of Zimmer's for the occurrence of very novel compounds in poetry (cf. his 1972 paper), what textually harmonizes individual stylistic innovation with the overall compound character

of kennings is *grammatical analogy*,⁷ whereby the new kennings are conformable in type, more or less, to older lexicalized ones, on which they were not infrequently calqued. In a discriminating classification of kennings we should have to segregate those lexicalized kennings and kenning formatives – e.g., *haukland*, “hawk territory” (= the arm), *eggmót*, “sword-edge encounter” (= battle), *-viðr*, “tree” (= man), *-eldr*, “fire” (= gold), etc. – which have rooted themselves in the poetic diction of the skalds and serve for the production of new kennings. If the lexicalized kennings to be segregated are obscure in meaning – as is *haukland*, which refers to the perch of the hawk on the fowler’s arm – new kennings calqued on them may help to explicate their syntax and semantics. Cf. Þjóðólfr Arnórsson’s explicatory arm kenning (as quoted by Snorri in *Skáldskaparmál*, verse 124): “... hlémyldar holdi / hauks kölfur mér sjölfum”, “strips of the hawk’s land, warmly covered with earth of my own flesh” (= his two arms). Obscurities of form and meaning in the new and the older kennings both are mutually illuminated by the skalds’ continual interweaving of the ones with the others in analogical word formations.

The fact that it is hardest to supply, by paraphrase, the relevant underlying sentence to a lexicalized compound-noun kenning need not entail the implication that the kenning compound is in itself a noun appellation before anything else. Its naming function as a composite noun will not be denied (see Meissner on its noun substitutions, 1921: 72), but that function is secondary to the revealing syntactic and semantic processes that it passed through first in being compounded. The stylistic evidence of the kenning in Old Icelandic, which is a periphrastic figure of speech, would suggest that these processes were as strongly motivated by a desire to describe as to name something or someone.

Last but not least, in the semantic interpretation of kennings their exocentric referentiality cannot be ignored if only because most kennings are figurative expressions – metaphors and metonyms – which have this extra symbolic dimension of compounds. *Hreinbraut*, as I have said, is a metonym for the wilderness, of which the “path” running through it is part, but *haukland* is a metaphor for the arm, which has merely a slight similarity to “land” as the hawk’s perch. Skaldic metaphors do not rest there on faint likenesses but branch out into bold antitheses. *Hljóðgreip*, “the handgrip of sound”, is anatomically quite a mixed metaphor for the ear, its exocentric referent, and *Haka bláland*, “the blue land of Haki” (a mythical sea king), connotes the very reverse of dry land, i.e., the ocean, which the “blue land” symbolizes.

The paradoxical thrust of metaphoric kennings has led skaldic scholars (e.g., Lindow, 1975: 311–19) to equate kennings with riddles in enigmaticity. The

⁷ Because of the prevailing Chomskyite doctrine of the absolute creativity of the language faculty in the realm of syntax, American linguists have slighted its humbler analogical innovations in phonology and morphology, which were codified by Kuryłowicz in a classic paper of the late forties (reprinted in E. P. Hamp *et al.*, 1966: 158–74). Innumerable as the syntactic and semantic interpretations of noun compounds may seem to be, their range is in practice narrowed by phonological and morphological analogies at the final stage of word formation in the compounding process – cf. the humorously “poetic” phonological curtailment of “rubber neck(er)” to “blubber neck(er)” for “whale watcher”.

decipherment of riddles is measured by folklorists in one or more descriptive bits of information, two of which may be in binary opposition to each other. Thus the oppositional leek riddle in *Heiðreks saga* (ed. Tolkien, 1960: 35), “*høfði sínu vísar / á helvega, / en fótu til sólar snýr*” (“its head points the way to Hell, while its feet turn up to the sun”), conveys two conflicting pieces of information about the leek in its Hell-bent head and its sun-seeking feet. This dichotomy in the semantics of riddles patterns the phrase structure grammar of kennings. In the semantic component of the latter, however, an overriding linguistic requirement for the interpretation of metaphoric kennings will surely be that the similarity principle of metaphor, as laid down by Roman Jakobson (1956: 61), extend to *both* synonyms *and* antonyms among their exocentric referents. Even if the metaphoric image of a kenning is self-contradictory, to the degree that “blue land” is sea, a faint likeness between image and object – the blue of the sea – must transcend the bold antithesis intervening – of land to sea – in order to permit of a correct interpretation.

As for the metonymic kennings, whose semantic interpretation is guided by the principle of syntagmatic proximity, or Jakobsonian contiguity, one can correctly infer their exocentric referents from their immediate contexts – e.g., “wilderness” from “reindeer path”, “Freyja’s hall” or a ship’s name from “The Wide of Seat”, and so forth. Roughly speaking, with metonymic kennings one’s inferences are in the nature of generalizations from their head-noun members, or else particularizations of their headless adjectival members. But these syntagmatic accesses to the meaning of metonymic kennings are blocked to that of the metaphoric by paradigmatic substitutions of terms – e.g., “land” for “sea” or “arm”, “hand” for “ear”, etc. – which were poetically licensed in skaldic diction under the similarity principle. The exocentric referents of metonymic kennings are within outside range of logical inference, whereas the referential substitutions in metaphoric kennings cannot be unravelled without inside knowledge of skaldic diction (cf. Levin, 1977: 91 ff., on the semantic factor of expertise).

Recapitulating, let me illustrate again summarily the most prominent classificatory features of kennings in a stanza of the early twelfth century poet, Markús Skeggjason. Viking ships were conventionally styled animals in skaldic verse (bears, reindeer, horses, boars, etc.), and in the eleventh century a lexicalized kenning was current, *skautbjörn*, meaning literally “sheet bear”, i.e., “bear of the sail sheet” (a lower corner of the sail), in reference to a ship. In Markús’s stanza this metaphoric ship kenning inspired four variations on itself, which I have numbered off in subscripts to the text quoted below (from Frank, 1978: 75):

1. Fjarðlinna óð fannir
fast vetrliði rastar;
1 1
hljóp of húna gnípur
2
hvalranns íugtanni;
2

5. björn gekk framm á fornar
3
flóðs hafskiða slóðir
3
skúrðrðigr braut skorðu
4 4
skers glymfjötur bersi.
4

Transposed in Old Icelandic prose (as in Frank, 207):

Rastar vetrliði (1) óð fast fjarðlinna fannir; *húna íugtanni* (2) hljóp of hvalranns gnipur; *flóðs björn* (3) gekk framm á fornar hafskíða slóðir; *skúrþrðigr skorðu bersi* (4) braut skers glymfjötur.

English translation:

The yearling [bear] *of the current* (1) waded stoutly through the snows of the fjord snakes [= beach combers teeming with fish]; *spike-tooth* [= a bear] *of the mastheads* (2) leapt over the peaks of the whale house [= the high seas]; *the bear of the sea* (3) proceeded along old trails of ocean skis [= sailing routs of ships]; *the storm-breasting bear with the underprop* [=ship's cradle] (4) burst the rattling shackle of the skerry [= eddy swirling around an offshore rock].

As Roberta Frank has remarked in elucidation of the stanza (46 ff.), Markús reiterates four times nothing more eventful than that “the ship sailed over the sea”. Each time the bearish ship appears to have sailed farther along on its voyage from the fjord of its departure (in Iceland?) to the rocky coast of its destination (Norway?), reaching which it will be hauled out of water and propped up on a pole. However, it was not the navigational log of the ship’s voyage that mattered to Markús and his Scandinavian audiences, but the extravagant imagery in the stanza, which has engulfed ship and sea like a storm, blotting out the real world of the North Atlantic.

Half of the ursine ship kennings of Markús come under Levi’s semisyntactic rubric N HAVE₁ N, and half under N IN N. In other words, *húna íugtanni* (“spike-tooth of the mastheads”) and *skúrþrðigr skorðu bersi* (“the storm-breasting bear with the underprop”) are possessive compounds of the sentence construction X *hafa* Y, while *rastar vetrliði* (“the yearling of the current”) and *flóðs björn* (“the bear of the sea”) are locative compounds of the case construction X LOC Y. The former, kennings (2) and (4), stand closest syntactically to the prototype, *skautbjörn* (“the bear of the sail sheet”), which is a possessive compound.

The head members of the four ship kennings all refer metaphorically to the ship as a bear, but to vary the mode of reference two of them are paraphrased as metonyms – *vetrliði*, lit. “one who has passed a winter”, and *íugtanni* < *ígultanni*, “sea-urchin tooth” = “tooth like the spikes of a sea urchin” or “spike-tooth” (conjectural; see de Vries, 19–61: *sub nom.*). The first of these is a deverbal nominal derived from the phrase *líðr fram vetrinn einhverjum*, “the winter passes for someone” (with lapse of a year of age), and was itself an already lexicalized kenning for a man or an animal; the second, more daring, is a *pars-pro-toto* noun compound, which probably involves a comparison of bear’s teeth to sea-urchin spines. Since the head members of kennings (1) and (2) are twice-removed from their exocentric referents (the ship), one of Downing’s or Brekle’s semantic primes of Comparison or Resembling will not cover the simile in the second. A third, the head noun of kenning (4), is unpara-

phrased, but it is modified by a deverbal adjective compound, *skúrǫrðigr* (= *skúr*, "storm" + *ǫrðigr* < *ǫrðga*, "to rear up against"); as Gordon would say (*loc. cit.* above), the head-noun modifier condenses a relative clause into a more compact composite epithet. This noun modification and the overlay of metonyms on metaphors⁸ in kennings (1) and (2) testify together to the descriptiveness of kenning compounds as periphrastic figures of speech. Consistency of description throughout a stanza was the stylistic aim of Markús and subsequently the critical ideal of Snorri in the compounding of new kennings (*nýgervingar*, on which see Snorri's *Háttatal*, ed. Jónsson, 252 f.).

I have gone a little in detail into the form and meaning of Markús's ship kennings in order to bring out more concretely the descriptive syntactic and referential semantic aspects of kenning compounds, and the formulaic interconnections between new and older kennings. The unsettled state of American linguistic research on Germanic compounds restrains me from formalizing further the outstanding syntactic and semantic features of kenning compounds in this paper, but if the ON kennings have anything to teach us about compounding it is that their double role in skaldic verse is as much to describe as to name persons and things, and that their meaning is largely determined by their syntactic coherence and their modes of reference.⁹ Taxonomically, kennings are of three main syntactic types, of very unequal distribution – a noun plus a predicating adjectival modifier (*pace* Meissner, 1921: 3), a deverbal noun plus a noun "object", or an underived noun plus another noun, optionally in the adnominal genitive case. The first two kenning types are compounded by nominalization, the other by deletion. Heavy deletions of syntax in type three may be reconstituted from the most fundamental case relationships between noun and noun – the so-called semantic primes of noun compounds. Kennings like compounds have either endocentric or exocentric reference "inside" or "outside" their syntactic construction. If the reference is exocentric, it will be connoted by a metonymic or metaphoric kenning, approximating contiguously to the exocentric referent, or substituting symbolically yet a different referent for it. Kenning compounds are usually generically representative of their referential objects, except in *ad hominem* contexts where they are individually indicative of them, or deictic. In addition, any grammatical classification of kennings as compounds must segregate the older, lexicalized from the new, unlexicalized formations within the compounding process of Old Norse-Icelandic. So much seems clear and incontrovertible in the linguistic picture of the North Germanic poetic compounds. It is to be expected that in the future more linguists will want to explore these avenues of research in skaldic diction which have been opening up to them as a result of the publications of Bjarne Fidjestøl (1974) and John Lindow (1975).

⁸ The kenning has been defined (in Levin, 1977: 93) as a figurative blend of metaphor and metonym, X of Y, where X is a metaphor and Y a metonym (the "ship-of-the-desert" type). The descriptive overlays of metonyms on metaphors merely invert this schema to Y of X, e.g., in kenning (2) above, conjecturally "the tooth like the spikes of a sea urchin of the bear of the mastheads."

⁹ Reference and meaning, J. D. Fodor reminds us (1977: 14 f.), are not actually identical; cf. L.

Bibliography

- Amory, F. 1979. "Tmesis in MLat., ON, and OIr. Poetry: an unwritten *notatio norrœna*", *Arkiv för nordisk filologi* 94: 42–9.
- Benveniste, E., 1974. *Problèmes de linguistique générale II*. Paris: Gallimard.
- Bloomfield, L., 1933. *Language*. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Brekke, H. E., 1970. *Generative Satzsemantik und transformationelle Syntax im System der englischen Nominalkomposition*. Munich: W. Fink.
- Chomsky, N., 1957. *Syntactic Structures*. The Hague: Mouton.
- 1965. *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- 1970. "Remarks on Nominalization", in *Readings in English Transformational Grammar*, eds. R. A. Jacobs and P. S. Rosenbaum: 184–221. Waltham: Ginn.
- Cleasby, R., and Vigfússon, G., 1962. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.
- Downing, P., 1970. *Pragmatic Constraints on Nominal Compounding in English*. MA dissertation, University of California at Berkeley.
- 1977. "On the Creation and Use of English Compound Nouns", *Language* 53: 810–42.
- Egilsson, S., 1966. *Lexicon Poeticum Antiquae Linguae Septentrionalis*, rev. ed. by F. Jónsson. Copenhagen: Lyngé.
- Fidjestøl, B., 1974. "Kenningsystemet. Forsøk på ein lingvistisk analyse", *Maal og Minne*: 5–50.
- Fillmore, C. J., 1968. "The Case for Case", in *Universals in Linguistic Theory*, eds. E. Bach and R. T. Harms: 1–88. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Finnbogason, G., 1934–5. "Nogle bemærkninger om skjaldedigtningens 'kenningar'", *Acta Philologica Scandinavica* 9: 69–75.
- Fodor, J. D., 1977. *Semantics: Theories of Meaning in Generative Grammar*. New York: Thomas Y. Crowell.
- Foote, P., and Wilson, D., 1970. *The Viking Achievement: The Culture and Society of Early Medieval Scandinavia*. London: Sidgwick and Jackson.
- Frank, R., 1978. *Old Norse Court Poetry*. Ithaca, N.Y., and London: Cornell University Press.
- Fraser, B., 1970. "Some Remarks on the Action Nominalization in English", in Jacobs and Rosenbaum: 83–98.
- Gleitman, L. R., and Gleitman, H., 1970. *Phrase and Paraphrase*. New York: W. W. Norton.
- Gordon, E. V., 1957. *Introduction to Old Norse*, rev. ed. by A. R. Taylor. Oxford: Oxford University Press.
- Halle, M., and Jakobson, R., 1956. *Fundamentals of Language*. The Hague: Mouton.
- Hollander, L. M., 1945. *The Skalds*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Kuryłowicz, J., 1964. *The Inflectional Categories of Indo-European*. Heidelberg: Carl Winter.
- 1966. "La nature des procès dits 'analogiques'", in *Readings in Linguistics II*, eds. E. P. Hamp, F. W. Householder, and R. Austerlitz: 158–74. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Lees, R. B., 1960–5. *The Grammar of English Nominalizations* (through four printings). Bloomington, Ind., and The Hague: Indiana University Press.
- 1970a. "On very deep grammatical structure", in Jacobs and Rosenbaum: 134–42.
- 1970b. "Problems in the Grammatical Analysis of English Nominal Compounds", in *Progress in Linguistics*, eds. M. Bierwisch and K. E. Heidolph: 174–86. The Hague: Mouton.

Linsky in Steinberg and Jakobovits (1971: 83–5) on the semantic paradox of "the morning star" and "the evening star", which both refer to Venus, but do not mean exactly the same thing.

- Lehmann, W. P., 1974. *Proto-Indo-European Syntax*. Austin, Texas, and London: University of Texas Press.
- Levi, J. N., 1974. "On the alleged idiosyncrasy of non-predicate NP's", *Papers from the 10th Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society*: 402-15.
- 1978. *The Syntax and Semantics of Complex Nominals*. New York: Academic Press.
- Levin, S. R., 1977. *The Semantics of Metaphor*. Baltimore, Md., and London: The Johns Hopkins University Press.
- Lie, H., 1963. "Kenning", in *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 8: cols. 375-81. Copenhagen: Rosenkilde og Bagger.
- Lindow, J., 1975. "Riddles, Kennings, and the Complexity of Skaldic Poetry", *Scandinavian Studies* 47: 311-27.
- Linsky, L., 1971. "Reference and Referents", in *Semantics*, eds. D. D. Steinberg and L. A. Jakobovits: 76-85. Cambridge: University Press.
- Marchand, H., 1969. *The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation*. Munich: C. H. Beck.
- Marold, E., 1976. *Kenningkunst. Ein Beitrag zu einer Poetik der Skaldendichtung*. Habilitationsschrift (typescript), Universität des Saarlandes.
- Marquardt, H., 1938. *Die altenglischen Kenningar*. Halle, Saale: M. Niemeyer.
- Meillet, A., 1973. *Introduction à l'étude des langues Indo-Européennes* reprint, University of Alabama Press.
- Meissner, R., 1921. *Die Kenningar der Skalden*. Bonn-Leipzig: K. Schroeder.
- Mohr, W., 1933. *Kenningstudien*. Stuttgart: W. Kohlhammer.
- Nordal, S., 1942. *Íslenzk menning* I. Reykjavík: Mál og Menning.
- Reichardt, K., 1928. *Studien zu den Skalden des 9. und 10. Jahrhunderts*. Leipzig: Meyer und Müller.
- 1930 "Beiträge zur Skaldenforschung", I-II *Arkiv för nordisk filologi* 46, i: 32-62, and iii: 199-258.
- 1969. "Tmesis", in *Old Norse Literature and Mythology*, ed. E. C. Polomé: 200-26 Austin: University of Texas Press.
- Saga Heiðreks Konungs ins Vitra*, 1960. C. Tolkien, ed. London: Thomas Nelson and Sons.
- Schachter, P., and Heny, F., 1973. "Genitive", in *The Major Syntactic Structures of English*, eds. R. P. Stockwell, P. Schachter, and B. H. Partee: 672-716. New York: Holt, Rinehart, and Winston.
- Snorri Sturluson, 1954. *Skáldskaparmál and Háttatal*, in *Snorra Edda*, ed. G. Jónsson: 97-304. Akureyri: Íslendingasagnaútgáfan.
- Spamer, J. B., 1977. *The Kenning and the Kent Heiti: A Contrastive Study of Periphrasis in two Germanic Poetic Traditions*. Ph.D. dissertation, Brown University.
- Sveinsson, E. Ól., 1956. *Við Uppspretturnar*. Reykjavík: Helgafell.
- Turville-Petre, E. O. G., 1976. *Scaldic Poetry*. Oxford: Oxford University Press.
- de Vries, J., 1961. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Leiden: E. J. Brill.
- Zimmer, K. E., 1971. "Some General Observations about Nominal Compounds", *Working Papers on Language Universals* 5: C1-21. Language Universals Project, Stanford University.
- 1972 "Appropriateness Conditions for Nominal Compounds", *Working Papers on Language Universals* 8: 3-20. Language Universals Project, Stanford University.
- Zimmer, K. E., and Kay, P., 1976. "On the Semantics of Compounds and Genitives in English", *Sixth California Linguistics Association Conference Proceedings*: 30-5.

Valkyries and Heroes

What strikes one in the female figures of the heroic lays of the “Edda” is that they as a rule have so to say a double aspect: on the one hand, they are human beings, women, in a tragical situation; on the other hand, they are (not simultaneously, however!) supernatural beings who by their nature are capable of performing what is beyond human power and possess knowledge and wisdom greater than those accessible to mankind.

In the Helgi lays such twofold female figures are Sigrún and Sváva.

On the one hand, Sigrún is a girl whom Hogni, her father, wants to marry to Høðbroddr, *konung óneisan, sem kattar son*, as Sigrún disparagingly calls him (HH., 18, 7–8¹). At Sigrún’s request Helgi intercedes for her and kills Høðbroddr. As is said in the prose following stanza 24 of the second “Helga-*qvíða Hundingsbana*”, Helgi married Sigrún, and they had sons. But Dagr, Sigrún’s brother, killed Helgi in revenging his father. When Sigrún learns what has occurred, she utters a crushing curse against Dagr: *Þic scyli allir | eiðar bíta, | þeir er Helga | hafðir unna, | at ino líosa | Leiptrar vatni | oc at úrsvølom | Unnar steini. | Scriðiat þat scip, | er und þér scriði*, etc. (HH. II, 31–33). Significantly enough, however, Sigrún does not undertake anything to take vengeance on her brother. Such a vengeance would be a violation of a sister’s duty! Quite another thing is a vengeance for one’s brother. Such a vengeance is a sister’s duty.

Then Sigrún gives vent to her unconsolable grief and extols Helgi: *Sitca ec svá sæl | at Sefafiøllom | ár né um nætr, | at ec una lífi, | nema at liði lofðungs | líoma bregði, | renni und vísa | Vígblær þinig, | gullbitli vanr, | knega ec gramí fagna. | Svá hafði Helgi | hrædda gorva | fiáendr sína alla | oc frændr þeira, | sem fyr úlfí | óðar rynni | geitr af fialli, | geisca fullar. | Svá bar Helgi | af hildingom | sem itrscaþr | ascr af þyrni, | eða sá dýrkálfr, | döggo slunginn, | er øfri ferr | øllom dýrom | oc horn glóa | við himinn síalfan* (HH. II, 36–38). She comes into Helgi’s burial mound and addresses him: *Nú em ec svá fegin | fundi ocrom | sem átfrekir | Óðins haucar, | er val vito, | varmar bráðir, | eða dögglitir | dags brún síá. | Fyrr vil ec kyssa | konung ólífðan, | enn þú blóðugri | brynio kastir, | hár er þitt, Helgi, | hélo þrungit, | allr er vísi | valdøgg sleginn, |*

¹ References will be to “Edda, die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmälern, herausgegeben von Gustav Neckel”, I. Text, vierte umgearbeitete Auflage von Hans Kuhn, Heidelberg, 1962. Abbreviations of the titles of the lays will be the same as in Neckel und Kuhn’s edition. The first figure will signify the stanza, the second – the verse.

hendr úrsvalar | Høgna mági; | hvé scal ec þér, buðlungr, þess | bót of vinna | <...> Hér hefī ec þér, Helgi, | hvílo gorva, | anglausa mioc, | Ylfinga niðr; | vil ec þér í faðmi, | fylkir, sofna, | sem er lofðungi | lifnom myndac (HH. II, 43–44, 47). But Helgi declared that he must ride away before the daybreak, and, as it is said in the prose following stanza 48 of the same lay, Helgi and his warriors rode away, while Sigrún went home and the next day told her handmaid to be on the watch by the burial mound. But Helgi did not come and, as the prose following stanza 51 relates, Sigrún soon died of grief and sorrow.

Thus, Sigrún is a human being, a woman in a tragical situation and showing great strength of feeling.

On the other hand, however, Sigrún is a valkyria, a supernatural, sacred, divine being. Accompanied by other valkyries she descends to Helgi from heaven: *Þá brá líoma | af Logafjöllom, | en af þeim líomom | leiptrir qvómo; | þá var und hiálmom | á Himinvanga. | Brynior vóro þeira | blóði stocnar. | Enn af geirom | geislar stóðo* (HH., 15). She inspires Helgi with martial mood: *Enn af hesti | Høgna dóttir | – líddi randa rym – ræsi sagði* (HH., 17, 1–4). She helps him during the battle: *En þeim siálfom | Sigrún ofan, | fólcdiqr̥f, um barg | oc fari þeira* (HH., 30, 1–4) and: *Kómo þar ór himni | hiálmvitr ofan | – óx geira gnýr –, | þær er gramī hlífðo* (HH., 54, 1–4).

A quite similar double role is played by Sváva in “*Helgaqviða Hiqrvarðzsonar*”. On the one hand, Sváva is a girl with whom Helgi exchanges vows of fidelity, but whom he later on cedes to his brother Heðinn, because he has a presentiment of his death and learns that, due to the evil will of a malicious witch, Heðinn has vowed to marry Sváva. On the other hand, Sváva is a valkyria who gave Helgi his name and a magical sword, and in the prose following stanza 9 it is explicitly said that Sváva, Eylimi’s daughter, was a valkyria and rode heaven and sea.

Brynhildr is the central figure not only in “*Helreið Brynhildar*”, but also in “*Brot af Sigurðarqviða*” and “*Sigurðarqviða in skamma*” (half of the latter lay, one of the longest in the “*Edda*”, are her monologues). Brynhildr is a woman who does not reconcile herself with her fate when she finds herself married not to the one she loves. However, she seeks for a way out of her situation not at the price of violation of conjugal duty, but at the price of heroic sacrifices – at the price of the life of the man she loves, but who has deceived her, and her own life. In a quite analogous situation Guðrún Ósfivrsdóttir in “*Laxdæla*” and Hedda Gabler in Ibsen’s play contented themselves with only one of these sacrifices: Guðrún Ósfivrsdóttir, a woman of an age when the blood revenge was still a living institution, contented herself with the death of the man she loves, while Hedda Gabler, a woman of an age when blood revenge had long ago ceased to be a living institution, with suicide.

Brynhildr’s love for Sigurðr, just as the love of other heroines of the heroic lays, is not a romantic love, not a woman’s love for a man she fell in love with even though she thereby violated her duty, but a love that at the same time is fulfilment of duty. Brynhildr made a vow to marry the one who does not know fear. Thereby the one who does not know fear is the object of her love. While

seeking her in marriage Gunnarr cannot ride through the flame-wall surrounding her abode, that is, cannot show himself to be the one who does not know fear. Then Sigurðr, Gunnarr's sworn brother, exchanges appearances with him, rides through the flames and spends three nights with Brynhildr, but so that a naked sword lies between them during those nights, whereupon he receives from her the wedding-ring, thanks to which Gunnarr, when he and Sigurðr exchange the appearances once more, marries Brynhildr. Meanwhile Sigurðr marries Guðrún, Gunnarr's sister. When, however, Brynhildr learns that it was not Gunnarr, who rode through the flame-wall, but Sigurðr, and the deceit becomes thus exposed, she realizes that she is married not to the one who does not know fear, that is, has broken her vow, and at the same time that she loves not her husband, Gunnarr, but the husband of another woman, since in virtue of her vow Sigurðr is the object of her love. The exchange of appearances is a vivid figurative expression of the fact that the object of her love is not a concrete person with whom she has fallen in love, but the man who by marrying her would enable her to fulfil her vow, that is, her duty.

A breach of conjugal duty as a way out of her tragical situation is for Brynhildr impossible. As it is related in chapter 29 of "Völsungasaga" (and possibly this is a paraphrase of a lost lay), when Sigurðr says that he would like to lie with her in one bed and make her his wife, she answers that she would rather die than be unfaithful to Gunnarr, her husband.

In seeking Sigurðr's death Brynhildr is taking vengeance not so much upon Sigurðr, who deceived her by changing appearances with Gunnarr, as upon Sigurðr's wife Guðrún, who has become Sigurðr's wife, while it was she, Brynhildr, who should be it. In fact, as people of those times thought, the most effective vengeance was not the killing of the offender himself, but of the one whose death would be the most telling blow upon the offender.

But, of course, Brynhildr seeks the death of Sigurðr, whom she loves, and not of his wife Guðrún, whom she hates, also because Guðrún is a woman, and the object of bloody revenge could be only a man, and not a woman.

In seeking Sigurðr's death Brynhildr strikes a blow upon herself, since she loves him. But this is also in perfect accord with what people thought about the duty of vengeance. The greater the sacrifices one made in taking vengeance, the more heroic seemed the fulfilment of the duty of vengeance. It is just the fact that she seeks the death of the man she loves that her heroism consists in. Admittedly, she hopes to unite with Sigurðr after death, as follows from her request to be burnt at his side (*Liggi occar enn í milli | málmr hringvariðr, | egghvast iárn, | svá endr lagið, | þá er við bæði | beð einn stigom | oc hétom þá | hióna nafni* (Sg., 68) and the last words in "Helreið Brynhildar": *Við scolom ocrom | aldri slíta | Sigurðr, saman – søcstu gýgiarkyn!* (Hlr., 14, 5–8). But Brynhildr's hope does not make her fate less tragical and her conduct less heroic.

When Brynhildr learns Sigurðr's death, she bursts out laughing (*Hló þá Brynhildr | – bær allr dunði – | eino sinni | af þlloim hug, Br., 10, 1–4*). This laughter does not mean, of course, that Sigurðr's death made her glad. In the

same lay it is said: *Þogðo allir | við því orði, | fár kunni þeim | fljóða látom, | er hon grátandi | gorðiz at segia, | þat er hlæiandi | hǫlða beiddi* (Br., 15). Brynhildr's laughter is the same "heroic laughter" that Hogni laughs when his heart is being cut out of his breast (*Hló þá Hogni, | er til hiarta scáro | qviqvan kumblasmíð, | klecqva hann sízt hugði*, Akv., 24, 1-4), or Iormunrekkr when he learns that those who want to kill him are at hand (*Hló þá Iormunreccr*, Hm., 20, 1), or Guðrún when her sons set out on an expedition that will be fatal to them: *Hlæiandi Guðrún | hvarf til scemmo, | kumbl konunga | ór kerom valði, | síðar brynior, | oc sonom færði*, Ghv., 7, 1-4. Heroic laughter expresses triumph over death or over what, as an irretrievable loss, is equivalent to death.

Thus, Brynhildr is a woman in a tragical situation, a human being.

On the other hand, however, as follows from "Helreið Brynhildar", she is the valkyria whose name is Sigrdrífa. In the prose following stanza 4 in "Sigrdrífumál" it is related that Sigrdrífa brought about the death of the old Híalm-Gunnarr, whom Óðinn had promised victory, and gave victory to Agnarr, Auða's brother, and that Óðinn in revenge plunged her into sleep and said that she would win in battle never more and be given in marriage, whereupon Sigrdrífa answered that she had given a vow not to marry anyone who knows fear. Woken by Sigurðr, Sigrdrífa teaches him various runic wisdom and gives him several wise counsels. But it follows in no way from "Sigrdrífumál" that Brynhildr and Sigrdrífa are one and the same person. In "Helreið Brynhildar", however, it is said: *Þá lét ec gamlan | á Godþióðo | Híalm-Gunnar næst | heliar ganga; | gaf ec ungom sigr | Auðo bróður; | þá varð mér Óðinn | ofreiðr um þat. | Lauc hann mic sciöldom | í Scatalundi, | rauðom oc hvítom, | randir snurto; | þann bað hann slíta | svefni mínom, | er hvergi lanz | hræðaz kynni* (Hlr., 8-9). And in "Völsungasaga" (chapter 22, where probably some lost lay is paraphrased) Brynhildr is also identified with the valkyria whose words are cited in "Sigrdrífumál", and from what is related in this chapter of the saga it follows that even then Sigurðr became betrothed with Brynhildr. But, strangely enough, from two other lays – "Grípispá" and "Fafnismál" – it is clear that the valkyria waked by Sigurðr and Brynhildr are two different persons.

The usual explanation of this contradiction is that originally the valkyria waked by Sigurðr and Brynhildr were characters of two independent heroic legends and that their identification must be therefore characteristic of lays that are "late". But the explanation does not hold water, because there is no trace of this identification in "Grípispá", the lay universally considered to be one of the very "latest" of the eddic lays. It is then far more probable that lays where Brynhildr is identified with the valkyria and those where no such identification occurs coexisted, and that their coexistence is simply a manifestation of the above-mentioned tendency to treat female figures as having a double aspect – human and superhuman, sacred, divine.

It is generally considered that the plot of "Oddrúnargrátr" is "a late fiction", that is, something radically different from heroic legend. It is thereby

assumed that the plot of a heroic lay was something fixed and existed independently of the lays. It is far more probable, however, that in oral tradition not only old plots underwent change, but new plots arose on the basis of the old ones, and these new plots coexisted with the old ones. As a matter of fact, the plot of “Oddrúnargrátr” is a variant of those of eddic lays where a heroine is the central figure: as Brynhildr, Oddrún is a woman who did not marry the man she should marry, and at the same time, as Guðrún, she is a woman who grieves over her beloved. There is in the lay a number of characters from other heroic lays of the “Edda” – Gunnarr, Högni, Atli, Brynhildr, Grimhildr – and a number of motifs connected with those characters – Gunnarr in the snake-pit etc. As other female figures of the eddic lays, Oddrún has a double aspect: on the one hand, she is a woman whose betrothed married another woman, then seduced the heroine and was put to death by her brother, that is, she is an ordinary woman in a tragical situation; on the other hand, she is a woman who vowed to help everybody (*hét ec oc efndac, | er ec hinig mælt, | at ec hvívetna | hiálpa scyldac*, Od., 10, 5–8), a woman who assists women in childbirth and knows potent incantations (*ríct gól Oddrún, | ramt gól Oddrún | bitra galdra*, Od., 7, 5–7), that is, she is a being with superhuman qualities.

Guðrún is the central figure of a number of lays. In the first and the second “Guðrúnarqviða” she is a woman grieving over her husband; in the third “Guðrúnarqviða” – a woman unjustly accused of being unfaithful to her husband; in “Atlaqviða” and “Atlamál” – a woman avenging her brothers; in “Guðrúnarhvöt” – a woman inciting her sons to avenge their sister.

Guðrún’s grief over Sigurðr exceeds that felt by other women in her situation; *Ar var, þatz Guðrún | gorðiz at deya, | er hon sat sorgfull | yfir Sigurði; | gerðit hon hiúfra | né hǫndom slá, | né qveina um | sem konor aðrar* (Gðr. I, 1, cf. Gðr. II, 11, 5–10). As is said in the first “Guðrúnarqviða”, she could not weep because she was petrified with grief. Attempts to allay her grief with tales of still greater losses experienced by other women prove unsuccessful. Then one of the women pulls off the shroud and says: *Lítu á liúfan, | legðu munn við grǫn, | sem þú hálsaðir | heilan stilli* (Gðr. I, 13, 5–8) and Guðrún throws herself upon the dead body, bursts into tears, extols Sigurðr (*Svá var minn Sigurðr | hiá sonom Giúca, | sem væri geirlaucr | ór grasi vaxinn, | eða væri biartr steinn | á band dreginn, | iarnasteinn | yfir þǫðlingom*, Gðr. I, 18) and complains of her cruel lot: *nú em ec svá lítil, | sem lauf sé | opt í iqlstrom, | at iqlfur dauðan* (Gðr. I, 19, 5–8). Then Brynhildr curses the woman who has helped Brynhildr to burst into tears: *Vǫn sé sú vætrr | vers oc barna, | er þic, Guðrún, | gráz um beiddi | oc þér í morgon | málrúnar gaf* (Gðr. I, 23, 3–8).

But it is nowhere said that Guðrún married the man she had fallen in love with. On the contrary, from the words *Mey buðo hánom | oc meiðma fiqlǫ, | Guðrúno ungo, | Giúca dóttur* (Sg., 2, 1–4), the only words said about Sigurðr and Guðrún’s marriage, it is obvious that nothing romantic preceded the marriage. So that her love to Sigurðr is a love to one whom it is her duty to love, because he is her husband.

It is typical also that, although Guðrún curses her brothers, who are guilty of her beloved husband's death (*Svá ér um lýða / landi eyðit, / sem ér um unnoð / eiða svarða*, Gðr. I, 21, 1–4), she does not, similarly to Sigrún in an analogous situation, undertake anything to take vengeance upon her brothers: one cannot take vengeance *upon* one's brothers! But, significantly enough, Guðrún reaches the height of tragic heroism in taking vengeance *for* her brothers. As is related in “Atlaqviða” and “Atlamál”, when her brothers Gunnarr and Högni were put to death by Atli, whom she had been induced to marry after Sigurðr's death, she first killed her two sons begotten with Atli, then fed him with their flesh and then killed him and set fire to the house.

To a modern man it might seem that Guðrún's vengeance is a piling up of monstrous crimes designed to horrify the hearers. But to interpret thus her vengeance would be, of course, to ignore the ethics of the society where this heroic legend and the lays based on it were popular. Since the greater the sacrifices a vengeance requires the more heroic it is, Guðrún's vengeance for her brothers no doubt seemed an unexampled heroic deed, and this is explicitly said in the lays: *ferr engi svá síðan / brúðr í brynio / bræðra at hefna* (Akv., 43, 2–4) and *Sæll er hverr síðan, / er slíct getr fæða / ióð at afreki, / sems ól Giúki* (Am., 105, 1–4).

From the viewpoint of a modern reader it might also seem unnatural that Guðrún considers it her duty to avenge her brothers even though it was her brothers who were guilty of the death of her husband, whom she mourned all her life, as is evidenced by what she says about him after her third marriage: *Þriá vissa ec elda, / þriá vissa ec arna, / var ec þrimr verom / vegin at húsi; / einn var mér Sigurðr / þllo m betri, / er bræðr mínir / at bana urðo. / Svára sára / sácað ec né kunna* (Ghv., 10, 11, 1–2). The explanation is that, since vengeance for a brother was duty, while vengeance upon a brother was contrary to duty, it was natural to take vengeance for brothers even if one had a grudge against them.

Guðrún is a heroic avengeress also in “Guðrúnarhvot” and “Hamðismál”. She incites Hamðir and Sqrli, her sons by Ionacr, her third husband, to set out against Iqrmunrekkr, who let Swanhild, her daughter by Sigurðr, be trampled to death by horses. Hamðir and Sqrli know that they will perish in the expedition. Hamðir says: *Svá komaz meirr aptr, / móður at vitia, / geir-Niqrðr, hniginn / á Goðþjóðo, / at þú erfi / at þll oss dryccir, / at Svanhildi / oc sono þina* (Ghv., 8, 3–10) and Sqrli says: *ocr scaltu oc, Guðrún, / gráta báða / er hér sítium feigir á mqróm, / fiarri munom deya* (Hm., 10, 5–8). Thus, by sending her sons against Iqrmunrekkr, Guðrún is ready to make a heroic sacrifice – to avenge her daughter by her first and beloved husband at the price of the lives of her sons by her third husband.

In the third “Guðrúnarqviða” Herkja, a malicious handmaid, calumniates Guðrún by saying that the latter has been unfaithful to her husband Atli. Guðrún is subjected to God's judgement (immerses her hands in a boiling kettle) and proves to be unguilty. The lay is usually considered to be among the “latest”, because its plot has no correspondences in the Germanic epic poetry

(although all its chief characters are therefrom) and God's judgement is a Christian custom. Be that as it may, the third "Guðrúnarvíða", just as the other eddic lays about Guðrún, treats of the fulfilment by the heroine of her duty, but in this lay it is the duty of conjugal faithfulness, while in the others – the duty of conjugal love or the duty of vengeance.

The valkyrian aspect is less conspicuous in Guðrún than in other eddic heroines. Still it is visible somewhere in the lays: *Sá þá sælborin, | at þeir sárt léco, | hugði á harðræði | oc hrauzc ór sciccio; | nøþan tók hon mæki | oc niðia fiþr varði, | hæg var at hialdri, | hvars hon hendr festi. | Dóttir lét Giúca | drengi tvá hníga, | bróður hió hun Atla, | bera varð þann síðan, | scapþi hon svá scæro, | sceldi fót undan. | Annan réð hon hoggva, | svá at sá upp reísat, | í helio hon þann hafði; | þeygi henni hendr sculfo* (Am., 49–51). Cf. also: *Þriú vórom systkin, | þóttom óvægin, | fórom af landi, | fylgðom Sigurði; | scæva vér létom, | scipi hvert vart stýrði, | orcoðom at auðno, | unz vér austr qvómom* (Am., 98). It may be noted also that, while usually it is a man who effects vengeance, it is different in the case of Guðrún's vengeance for her brothers.

While it is characteristic of all eddic heroines that they show strength of mind and strength of feeling in fulfilling what they consider their duty, the eddic heroes, even if they show strength of mind, it is only by their contempt of death. But this contempt of death they show not so much because they thereby fulfil their duty towards somebody else, that is, defend, save or avenge somebody, as because they consider this contempt in itself the duty of a hero. What is essential for a hero is physical strength, not strength of mind. And as regards strength of feeling it does not seem to be typical of a hero, perhaps even does not befit him. At the same time, the glory characteristic of an eddic hero seems to be not so much something acquired by him as a result of heroic feats, as something inherent in him or even inborn. Therefore, more often than not, the glory attaching to a hero is not borne out by what is related about him in lays.

The principal hero of the eddic lays is Sigurðr the Dragon-slayer. While foretelling Sigurðr his fate, Grípir says: *Þú munt maðr vera | mæztr und sólo | oc hæstr borinn | hveriom iqfri, | giqfull af gulli, | enn glöggr flugor, | útr álitu oc í orðom spacr* (Grp., 7). In the same lay Grípir says to Sigurðr: *þviat uppi mun, | meðan öld lifir, | naddéls boði, | nafn þitt vera* (Grp., 23, 5–8) and *munat mætri maðr | á mold koma, | und sólar siqt, | en þú, Sigurðr, þiccir* (Grp., 52, 5–8). It is significant that everything said about the superiority of Sigurðr over other men are prophecies: the glory of the best of konungs seems to have been inherent in him before he has accomplished anything.

To judge from his surname – Fafnisbani – the slaying of the dragon Fafnir is his most glorious deed. But as appears from "Fafnismál", this slaying required only physical strength, but did not involve any risk, that is, required no strength of mind: Sigurðr slew the dragon not in battle, but from an ambush. He thrust his famous sword Gramr into the dragon's heart while sitting in a pit over which the dragon, not suspecting anything, had to creep to his watering-place. The slaying of Fafnir was neither vengeance for somebody nor fulfilment of some other duty. Its sole motive was the desire to take possession of the

gold on which the dragon was lying. What is more, the slaying of Fafnir involved treachery: after having killed the dragon Sigurðr killed also Reginn, that is, the one with whom he should share the gold. And it was Reginn who taught him how to kill the dragon and forged the sword that ensured the success of the enterprise.

It is also said in the lays that Sigurðr slew Hundingr's sons and thus avenged his father, Sigmund, but, as is well known, it was infamous not to avenge one's father, and it is significant that the fulfilment of this duty by Sigurðr is mentioned only in passing (Grp., 9, Rm., 26). All the rest of what is related about Sigurðr in the lays still less evidences strength of mind.

His coming across the sleeping valkyria (in some lays identified with Brynhildr) is obviously mere chance. As follows from chapter 27 of "Völsunga-saga", it was he and not Gunnarr who rode through the flame-wall surrounding the abode of Brynhildr because Grani, Sigurðr's steed, would not ride through the flames, unless his master sat upon him. So that the ride was Grani's feat. The fact that Sigurðr did not deflower the bride of his sworn brother during the three nights he spent with her is also hardly a manifestation of strength of mind. And as to the exchange of appearances, with regard to Brynhildr it was sheer deceit. The deceit proved fatal, because, when he showed Guðrún, his wife, the wedding-ring he had received from Brynhildr after those nights, that is, could not refrain from boasting, Sigurðr himself exposed the deceit and paid for his boast with his life.

About Sigurðr's marriage to Guðrun only this is said: *Mey buðo hánom / oc meidma fiqløð, / Guðrúno ungo, / Giúca dóttur; / drucco oc dæmðo / dægr mart saman, / Sigurðr ungi / oc synir Giúca* (Sg., 2). And about his feelings towards Guðrún nothing at all is said in the lays.

As regards Sigurðr's love for Brynhildr, it is mentioned only in Grípir's prophecy, that is, only as something awaiting him in future: *Hon firrir þic / flesto gamni, / fōgr álitu / fóstra Heimis; / svefn þú né sefr, / né um sacar dæmir, / gáraðu manna, / nema þú mey sér* (Grp., 29). But later on in the same lay it is said that, when he would recollect his betrothal with Brynhildr, he would, contrary to Brynhildr, reconcile himself with his fate: *Minnir þic eiða, / máttu þegia þó, / antu Guðrúno / góðra ráða; / enn Brynhildr þicciz, / brúðr, vargefín, / snót fiðr vélar / sér at hefndom* (Grp., 45). In no other lays anything is said about Sigurðr's feelings towards Brynhildr. Admittedly, "Völsungasaga", chapter 29, where possibly some lost lay is retold, contains a long conversation of Sigurðr with Brynhildr. But what he says here to Brynhildr is merely that Gunnarr is also not a bad husband and that she should reconcile herself with her fate. Thus, Sigurðr shows no strength of feeling with regard either to Guðrún or to Brynhildr.

Nor does he get opportunity to show strength of mind in dying. As is stated in the prose following the "Brot", Sigurðr was murdered when he was lying and unprepared for defence. This conforms to what is said about his death in the lays: *Soltinn varð Sigurðr / sunnan Rínar* (Br., 5, 1-2), *Sundr hōfom Sigurð / sverði hōgginn* (Br., 7, 3-4) and *Dælt var at eggia / óbilgiarnan, / stóð til hiar-*

ta | hiqrr Sigurði (Sg., 21). Admittedly, in the same lay it is said that, mortally wounded, Sigurðr threw his sword, which clove the murderer in two: *Hné hans um dólgr | til hluta tveggja; | hendr oc haufuð | hné á annan veg, | enn fóta-hlutr | fell aprt í stað* (Sg., 23). But this is a manifestation of physical strength rather than of strength of mind.

With regard to Helgi Hundingsbani, another eddic hero who is extolled in the lays as the best of konungs etc., it is still more evident that his superiority over other men was inborn in him and not acquired as a result of some extraordinary deeds. Thus it is said in one of the lays: *Nótt varð í bæ | nornir qvómo, | þær er qðlingi | aldr um scópo; | þann báðo fylki | frægstan verða | oc buðlunga | beztan þiccia* (HH., 2). His surname (Hundingsbani) would seem to indicate that the slaying of Hundingr was his most heroic deed. But in the lays this deed is mentioned only in passing (*Scamt lét vísi | vígs at biða, | þá er fylkir var | fimtán vetra; | oc hann harðan lét | Hunding veginn, | þann er lengi réð | lqndom oc þegnom*, HH., 10) or figuratively (HH. II, 8–11), and nothing is said about what was heroic in this killing. Similarly to Sigurðr, in dying Helgi Hundingsbani had no opportunity to show his contempt of death. In the prose following stanza 24 of the second “Helgaqviða Hundingsbana” it is said that Dagr met Helgi near Fiqturlund, pierced him with a spear, and Helgi fell. The death of the other Helgi, the hero of “Helgaqviða Hiqrvarðzsonar”, is characteristically also mentioned only in prose (a prose line following stanza 35 says that Helgi was mortally wounded in battle).

There are, however, in the lays of the “Edda” heroes for whom death is a heroic deed: in dying they show utter contempt of death, that is, a heroic strength of mind.

Thus, although Guðrún warns her brothers Gunnarr and Hqgni that Atli, her husband, invites them with a malicious intent (Akv., 8 and Am., 2–4) and Gunnarr’s and Hqgni’s wives dream evil dreams foreboding the death of their husbands and dissuade them from the journey (Am., 9–28), Gunnarr nevertheless decides to set out: *Rístu nú, Fiqrnir, | láttu á flet vaða | greppa gullscáilir | með gumna hqndum! | Úlfr mun ráða | arfi Niflunga, | gamlir granverðir, | ef Gunnars missir, | birnir blacfiállir | bíta þrefstqnnom, | gamna greystóði, | ef Gunnarr ne kqmrað* (Akv., 10–11). It is obvious that what induces Gunnarr and Hqgni to accept Atli’s invitation is neither a sense of duty with regard to somebody nor greed (by accepting Atli’s invitation they risk to miss the gold they took possession of after Sigurðr’s death), but only their wish to show their contempt of death.

The wish to show his contempt of death urges Gunnarr to go so far as to beg his enemies to cut the heart out of his own brother’s breast: *Hiarta scal mér Hqgna | í hendi liggia, | blóduct, ór briósti | scorið baldriða, | saxi slíðrbeito, | syni þióðans* (Akv., 21). The fact is that Gunnarr and Hqgni have sworn to each other not to disclose where their gold is hidden so long as one of them knows that the other is alive. Therefore, when Hqgni’s heart is cut out of his breast and shown to Gunnarr (*Hló þá Hqgni, | er til hiarta scáro | qviqvan kumblasmið, | kleqva hann sízt hugði; | blóduct þat á bióð loqðo | oc báro fyr Gunnar*, Akv.,

24) and Gunnarr is sure that it is really Hǫgni's heart (*Mærr qvað þat Gunnarr, | geir-Niflungr: | "Hér hefi ec hiarta | Hǫgna ins fræcna, | ólíct hiarta | Hialla ins blauða, | er lítt bifaz, | er á bióði liggr, | bifðiz svági miȝc, | þá er í briósti lá"*, Akv., 25), he can save his life by disclosing the secret. But he does not do so, showing thereby his contempt of death, and is thrown into a snake-pit. Thus Gunnarr sacrifices the life of his brother in order to be able to show his contempt of death. But, of course, he knew that Hǫgni would not disclose the secret and consequently would be killed anyway.

Yielding to Guðrún's instigation, Hamðir and Sǫrli set out on their expedition against Iǫrmunrekkr. Obviously, however, they are moved to action not so much because they want to fulfil their duty towards their sister, as because their bravery has been called in question (*Urðoa iþ glíkir | þeim Gunnari, | né in heldr hugðir, | sem var Hǫgni; | hennar myndið iþ | hefna leita, | ef iþ móð ættið | minna bræðra | eða harðan hug | Húnkonunga, Ghv., 3*), as well as because by setting out on the expedition they show their contempt of death, since they know that the expedition will be fatal to them: *ocr scaltu oc, Guðrún, | gráta báða, | er hér sitiom feigir á mȝrom, | fiarri munom deyia* (Hm., 10, 5–8).

On the way Hamðir and Sǫrli quarrelled with Erpr, their stepbrother, and killed him. Thereby *þverðo þeir þrótt sinn | at þriðjungi* (Hm., 15, 5–6). Obviously, the meaning of the incident is that by killing Erpr they enhance the chances of their being killed themselves and thereby show their contempt of death. At the end of the lay Hamðir says: *Af væri nú haufuð, | ef Erpr lifði, | bróðir occarr inn þoðfræcni, | er við á braut vágom* (Hm., 28, 1–4), that is, if Erpr were alive, we would overpower Iǫrmunrekkr and probably remain alive ourselves. Thus, at the basis of Erpr's killing and Gunnarr's request to show him Hǫgni's heart lies the same motive: a wish to show one's contempt of death, even though at the price of one's brother's life. But Hamðir and Sǫrli went farther than Gunnarr: Hǫgni would have been killed anyway, while Erpr would have remained alive, if they had not killed him. However, Erpr's mother seems to have been a foreign concubine, and this probably justified Hamðir and Sǫrli in the eyes of the contemporaries.

It is generally considered that in heroic poetry the interest for emotions must have been something "late" in comparison with the interest for events, in other words, that heroic poetry must have been developing from narratives about events to narratives about emotions, that is, so-called heroic elegies. And since it is always the emotions of a heroine, and not of a hero, that are treated in heroic elegies (as is known, these usually consist of a monologue of a heroine and contain a survey of past events), it is generally held that the interest for a heroine's emotions must have been something comparatively "late" in heroic poetry.

I am afraid that this conception is an illusion of the same kind as is the interpretation of the eddic lays as texts composed at different epochs and by different authors and fixed from the very moment of their composition, that is, composed in exactly the same way as written works are composed in our

times. In reality, however, as is usually the case in anonymous oral tradition, the composition of these lays must have been undifferentiated from their performance, and consequently the resulting texts could become fixed only when they were written down. Therefore any attempt to penetrate beyond their fixation in writing or to separate the "late" from the "ancient" or the "original" in them is a Sisyphean toil. What is considered "late" in heroic lays proves as a rule characteristic of lays considered "late" because they contain what is considered "late"!

Had heroic poetry developed in the direction outlined above, this development would have found reflection in literary productions which, in opposition to the eddic lays, are exactly datable. As a matter of fact, nothing even remotely similar to the development in question can be traced in the only exactly datable literary productions of the period within which the eddic lays are usually supposed to have been composed (9th–13th cent.), namely, in scaldic poetry and especially scaldic *lausavísur*, where a growing interest for emotions and particularly those of women could have easily found expression, if such an interest had really existed.

Nor can a growing interest for a heroine's emotions be traced in prosaic paraphrases of heroic lays, that is, in what is obviously later than the lays themselves. Thus, in "Völsungasaga", as compared with the lays it paraphrases, verbose descriptions of outward appearances, arms, clothes, and battles are introduced, while the lays or their passages where the emotions of the heroines find expression are either omitted altogether, as the whole first "Guðrúnarqviða", Guðrún's monologues in the second "Guðrúnarqviða" and "Guðrúnarhvot" and Brynhildr's monologues in "Helreið Brynhildar" and "Sigurðarqviða in scamma", or transposed into matter of fact conversations. At the same time in a number of cases heroines are made emotionally coarser and their tragical heroism is shaded down. In "Þiðrekssaga" this development went still farther. Only physical strength is here characteristic of Brynhildr. Those who seek her in marriage must win victory over her in throwing stones, jumping and casting spears, and during the bridal night she offers resistance to Gunnarr, and Sigurðr must a second time come to his aid and deprive her of virginity.

The lays where the central figure is a heroine, and not a hero, are heroic elegies because ever since heroic legends originated, it was acts requiring physical strength – feats of arms, victories in battles etc. – that characterized a hero, while characteristic of a heroine were strength of mind and strength of feeling, which is due, of course, to the purely physiological fact – a woman's lesser physical strength combined with her more difficult role in the continuation of the human species.

No doubt, it is this moral superiority of women over men that explains why from time immemorial it was believed that there is something sacred in women (cf., for instance, the well known words of Tacitus about Germanic women: *Inesse quin etiam sanctum aliquid et providum putant, nec aut consilia earum asperrantur aut responsa neglegunt*, Germanica, 8). It is then most probable

that the attribution of a super-human aspect to the heroines of the eddic lays (see above, pp. 82ff.) was an unconscious attempt to express what from time immemorial seemed superhuman, sacred, divine in women. As might be expected, therefore, so long as a hero is dealt with, consecutive events – feats of arms, victories etc. – form the content of the lay, but when a heroine becomes the central figure, it is her strength of mind or strength of feeling that comes to the fore. When, however, feelings form the subject of a lay, a breach of temporal perspective is unavoidable. A feeling cannot be located at a definite point on the temporal axis. A feeling is always so to say diffuse in time. And if the feeling treated of implies tragical heroism, a heroic elegy results. It seems, however, that heroic elegies presuppose also an archaic conception of time: the present was less isolated from the past and the future, and the future was almost as real as the present, whence the important role played by predictions and prophetic dreams. The monologues of heroines in heroic lays as a rule contain surveys of the past, and in a number of cases future events are mentioned in these surveys as if they have already happened, and often it is not clear whether it is a future compared with the present or with some moment in the past. Such a temporal interfusion occurs not only in heroic elegies. Thus it is traceable in “Grípispá”. Here the future seems to exist not only for Grípir, who predicts it, but also for Sigurðr, who supplements the prediction. This is usually interpreted as a blunder of the author of this, as is generally considered, “latest” of the heroic lays of the “Edda”. But in the light of what has just been said, it may well be a manifestation of an archaic conception of time rather than a blunder.

I am afraid that the reader will suspect me of wanting to interpret the heroic lays of the “Edda” as mere parables, as a kind of “purpose-poems” intended to show the moral superiority of women over men and thereby to disparage the heroes. But such an interpretation would be absurd, of course. Those who composed and performed the lays surely did not want to disparage the heroes of the lays. On the contrary, they admired them, and this admiration found expression in the halo invariably surrounding the heroes due to exalted qualities – valour, renown, liberality etc. – attributed to them in the lays. But these qualities are exactly what scalds used to attribute to any konung they glorified. As is well known, however, although scalds called the konung they celebrated “valiant”, etc., they never attributed to him deeds he had not really performed, that is, they remained truthful. Similarly, although the heroes of the heroic lays are extolled as “valiant”, etc., what is related about them may well contradict the halo that surrounds them as konungs, they may prove inferior to heroines in strength of mind and strength of feeling and in a lesser degree actuated by a sense of duty.

Heroic poetry is not an idealization of the reality, it is artistic generalization of the reality, artistic truth, epical realism, and heroines and heroes in heroic poetry are not ideal figures, they are types. But epical realism is a primitive, archaic realism: although heroic poetry is artistic truth, that is, fiction, it was taken for factual truth, for a narrative about what had really happened and its

characters were taken for persons that had really existed. This explains the extraordinary objectivity of heroic poetry and in particular the possibility of a contradiction between the halo surrounding the hero and what is related about him in the lays.

Efterskrift

Professor M. I. Steblin-Kamenskij avled den 17 september 1981 i hjärtinfarkt. Han efterlämnar minnet av en framstående forskare, som gav värdefulla bidrag till förståelsen av de nordiska språkens historia och av den fornvästnordiska litteraturen.

Ovanstående artikel antogs till tryckning den 21 april 1981, och korrektur förelåg kort efter det att meddelande om professor Steblin-Kamenskij's bortgång hade nått redaktionen. Korrekturläsning har ombesörjts av tidskriftens huvudredaktör och sekreterare.

Sven Benson

Narrative and the Nature of Skaldic Poetry

The secondary literature on skaldic poetry sometimes conveys the impression of a literature so convoluted, so obsessed with form, so extravagant, that its texts are devoid of content. Few observers have troubled to mention the narrative element of this poetry, for telling a good story does not at first seem to have interested the skalds. Andreas Heusler's statement presumably typifies the opinion of many: "Das Berichten des Skaldenlieds ist kaum Erzählung, mehr Aufreihung von Zustandsbildern, wechselnd mit trockener Tatsachenbuchung. . . . Das skaldische Wortstil hinderte vollends das Führen einer Handlung."¹ Jón Helgason agreed that skaldic poetry "... fremstiller en række billeder med svag indre sammenhæng . . ."² and added that "Skjaldedigterne har ingen afrundet sammenhængende handling, men skildrer en række hændelser."³ Fredrik Paasche attributed this stringing together of static images, the arid cataloguing of events, to an overall failure of organization: "Det vi savner, er fremdrift i fortellingen og en lykkelig stigning i uttrykket. Sjelden kan vi fri oss fra fornemmelsen av noe oppskriftsmessig og utvendig."⁴

At first glance such statements seem convincing. If one compares, for example, Snorri's account of the death of Hamðir and Sörli at Jormunrekkr's court with Bragi's, one compares a flowing narrative with what indeed seems to be a string of images.

En er þeir komv til Iormvnræks konvngs of nott, þar sem hann svaf, ok hioggv af honvm hendr ok fætr, þa vacnaþi hann ok kallaþi amenn sina, bað þa vaka. Þa mælti Hamþir: "af mvndi nv havfvðit, ef Erpr lifþi". Þa stoþv vpp hirðmenninir ok sottv þa ok fengv eigi sott þa með vapnvm. Þa kallaþi Iormvnrækr, at þa skal beria grioti; var sva gert. Þar fellv þeir Savrli ok Hamþir; þa var ok davðavll ætt ok afqvæmi Givka.⁵

3. Knátti eðr við illan
Jormunrekkr at vakna
með dreyrfáar dróttir
draum í sverða flaumi;
rósta varð í ranni

¹ *Die altgermanische Dichtung*, 2. Aufl., (Potsdam, 1945), 127.

² *Norrøn litteraturhistorie* (København, 1934), 56.

³ *Ibid.*, 66.

⁴ *Norges og Islands litteratur inntil utgangen av middelalderen*, 2. oppl. (Oslo, 1957), 167.

⁵ Finnur Jónsson, ed., *Edda Snorra Sturlusonar udgivet efter håndskrifterne* (København, 1931), 133.

- Randvés höfuðniðja,
þás hrafnbláir hefnðu
harma Erps of barmar.
4. Flaut of set, við sveita,
sóknar alfs, í golfi
hræva dög, þars hoggnar
hendr sem fœtr of kendusk;
fell í blóði blandinn
brunn ǫlskála – runna
þat's á Leifa landa
laufi fátt – at hǫfði.
5. Þar, svát gerðu gyrðan
golfhǫlkvís sá fylkis,
segls Naglfara siglur
saums andvanar standa;
urðu snemst ok Sǫrli
samráða þeir Hamðir
hǫrðum herðimýlum
Hergauts vinu barðir.
6. Mjök lét stála stökkvir
styðja Gjúka niðja
flaums, þás fjörvi næma
Fogl-hildar mun vildu,
ok bláserkjar birkis
(ball) fagr-götu allir
(ennihogg ok eggjar)
Jónakrs sonum launa.⁶

Even the corresponding passage in *Hamðismál* is lively and dramatic in comparison to *Ragnarsdrápa*, achieving “fremdrift i fortellingen og en lykkelig stigning i uttrykket”:

24. Hitt qvað þá Hamðir, inn hugomstóri:
'Æstir, Iormunreccr, occarrar qvámo,
brœðra sammœðra, innan borgar þinnar.
Fœtr sér þú þína, hǫndum sér þú þínom,
Iormunrekk, orpit í eld heitan.'
25. Þá hraut við inn reginkunngi,
baldr í bryjnio, sem biörn hryti:
'Grýtið ér á gumna, allz geirar né bita,
eggjar né iárn, Iónacrs sono.'

⁶ Finnur Jónsson, ed., *Den norsk-islandske skjaldedigtning* (København, 1912–15), BI: 1–2. (cf. A1: 1–2). Finnur Jónsson's translation: 3: Fremdeles [ses, at] vågnede Jormunrekk som af en ond drøm tilligemed de blodbestænkte skarer i sværdtummelen; der opstod kamp i Randves faders hus, dengang da Erps ravnsorte brødre hævnedes deres sorg; 4: Krigerens legems blod flød over bænkene i salen, der hvor de afhuggede arme og ben sås tilligemed blodet; han styrtede på hovedet i drikkekarrenes brønd, blandet med blod – det er malet på skjoldet; 5: Dér står krigerne (skjoldmasterne, uden søm), således at de omringede kongens soverum; Hamde og Sörle blev straks slåede ifølge samråd med de hårde sten; 6: Krigeren lod i høj grad stene Gjukes ætlinger, dem som vilde berøve Svanhilds elsker (Jormunrekk) livet, og alle er i færd med at lønne Jonakrssonerne sårene; pandehug rungede og sværdene lød.

26. Hitt qvað þá Hamðir, inn hugomstóri:
 ‘Böl vanntu, bróðir, er þú þann belg leystir,
 opt ór þeim belg þöll ráð koma.’
27. ‘Hug hefðir þú, Hamðir, ef þú hefðir hyggiandi;
 mikils er á mann hvern vant, er manvitz er.’
28. ‘Af væri nú haufuð, er Erpr lifði,
 bróðir occarr inn þøðfræcni, er við á braut vágom,
 verr inn vígfræcni – hvöttomc at dísir –,
 gumi inn gunnhelgi – gorðomz at vígi –.
29. Eccí hygg ec ocr vera úlfa dæmi,
 at vit mynrim siálfir um sacaz,
 sem grey norna, þau er gráðug ero
 í auðn um alin.
30. Vel høfom við vegit, stöndom á val Gotna,
 ofan, eggmóðom, sem ernir á qvisti;
 góðs høfom tírar fengið, þott scylim nú eða í gær deya,
 qveld lifir maðr ecci eptir qvið norna.’
31. Þar fell Sqrli at salar gaffi,
 enn Hamðir hné at húsbaki.⁷

Bragi’s apparent disdain for narrative seems to begin on the linguistic level, for where Snorri and the *Hamðismál* poet connect their clauses logically with such conjunctions as *en*, *ok*, *er*, *þá*, and so forth, Bragi essentially does not.⁸ With the exception of an occasional relative like *þás* (3:7) or *þars* (4:3), he lets his sentences stand in isolation.

One important consequence of such lack of connective tissue, fairly typical of much of the skaldic corpus, is ambiguity in the logical relationship between clauses. The listener is forced not only to supply conjunctions, but also to infer whether connection (*ok*, *en*) or logical negation (*þó*, *þó at*) is intended.⁹ This grammatical ambiguity sometimes seems to mirror the narrative ambiguity of the string of isolated scenes the skald may offer. The listener is left to puzzle out the inner relationship between these scenes, an act that can only be carried out by one familiar with the details of the story or event the skald has chosen for his raw material. At the highest level of organization, some poems, primarily certain shield poems, seem to defy logical connection. The scenes or myths portrayed are all of equal priority, and their actual linear sequence appears irrelevant. In such cases it is difficult to avoid a feeling of consonance between the overall form of the poem and the twisted word order of the skaldic stanza. In the absence of linear sequence, events and worlds would appear to assume special significance in their isolation.

⁷ Gustav Neckel, ed., *Edda: Die Lieder des Codex Regius nebst verwandten Denkmäler*, I: Text, 4. Aufl. von Hans Kuhn (Heidelberg, 1962), 272–274.

⁸ The absence of connectives has long been noted and was included in Konr. Gíslason’s list of characteristics delineating skaldic poetry, “Nogle bemærkninger om skjaldedigtenes beskaffenhed i formel henseende”, *Videnskabs Selskabets Skrifter*, 5. Række, Hist. og Phil. Afd., 4:7 (Kjøbenhavn, 1872), 299–301, with examples.

⁹ See the examples of the connectives joining helmings gathered in Lee M. Hollander, “Is the Skaldic Stanza a Unit?”, *Germanic Review*, 22 (1947), 298–319.

Another relevant syntactic feature is the lack of anaphora, especially as measured in the scarcity of personal pronouns.¹⁰ Even after decoding a kenning or *heiti*, the listener had to determine whether anaphora was involved. The style itself offers no clue as to whether a referent has been newly introduced or has an antecedent.¹¹

Related to this lack of anaphora is the lack of apposition in the use of kennings. In West Germanic verse, kennings typically occur in apposition to a noun. "In solchem Fall ist der durch die Kenning umschriebene Begriff im Satze selbst unumschrieben ausgedrückt", as Wolfgang Krause noted.¹² Such usage is rare in Eddic poetry and altogether lacking in skaldic poetry.¹³ Thus the syntactic use of the kenning in skaldic poetry reduces redundancy to a level near or beyond the boundary of easy comprehension.¹⁴ The kenning is no longer ornament, but rather essential structure. In the absence of the antecedent, the listener must unravel the kenning before any communication can take place. Thus the kenning substitutes not only for the personal pronoun, but also for the unambiguous syntactic nominal elements. This substitution represents, surely, the most important feature separating skaldic verse, as narrative or as communication system, from its Germanic counterparts.

As a final stylistic idiosyncrasy theoretically impinging on the narrative possibilities of skaldic poetry, we may cite the drabness and scarcity of its verbs. As the statistics compiled by Lee M. Hollander show, skaldic verbs tend to be "functional" (that is, they lead to an infinitive or *at* clause) rather than "descriptive".¹⁵ If, then, one accepts Aristotle's definition of narrative as men in action, the lack of verbs in classical skaldic poetry must limit its narrative possibilities. Further, the generally pale verbs chosen by the skalds must reduce whatever narrative thrust a poem may have. The early skalds

¹⁰ An exception is the use of the second person *þú* in such encomia as Óttarr svarti's *Hofuðlausn*, Arnórr jarlaskáld's *Magnúsdrápa hrynhenda*, and the fragments to Þórr of Vetrliði Sumarliðason and Þórbjörn díarskáld. Such usage is rare.

¹¹ The point has been raised by Jón Helgason, who makes the interesting claim that skaldic poems have so many nouns "at det vil være vanskeligt at finde nogen anden tekst, der paa dette punkt kan maale sig med dem" (*Litteraturhistorie*, 59–60).

¹² *Die Kenning als typische Stilfigur der germanischen und keltischen Dichtersprache*, Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft, Geisteswissenschaftliche Kl., 7:1 (Halle, 1930), 10.

¹³ Cases of this appositive use of kennings in Eddic poetry are gathered in Wolfgang Krause, "Altindische und altnordische Kunstpoesie, ein Vergleich ihres Sprachstils", *KZ*, 53 (1925), 223–224.

¹⁴ Here I follow the model of information theory as applied to poetics by Roman Jakobson, "Linguistics and Poetics", in *Style in Language*, ed. Thos. Sebeok (Cambridge, Mass., 1960), 350–377.

¹⁵ Lee M. Hollander, "The Rôle of the Verb in Skaldic Poetry", *APhSc*, 20 (1949), 267–276, esp. 271–275; see also Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*, 2. udg., I (København, 1920), 378. Hollander also investigated the ratio of verbs to the total word length of three classical texts, Kormákr's *lausavísur*, Sighvatr's *Erfdrápa Óláfs helga*, and Arnórr Þórðarson's *Hrynhenda*. He found a range of 1:5.4 to 1:6.3, with an average of 5.9 (p. 270). Despite Hollander's rather odd omission of any Norse material or prose in his control group, the relative lack of verbs in skaldic poetry seems established. Had Hollander included any Norse prose, we may be fairly certain that he would have found a relatively high incidence of verbs. A rough count of Snorri's short account of the fall of Hamðir and Sörli, for example, shows a ratio of approximately 1:3.

traded verbs for nouns and adjectives, which show not action but state.¹⁶ It is therefore consistent that they avoid the historical present.¹⁷

Moving to the level of narrative organization, we may summarize as follows the early skalds' apparent narrative deficiencies, based on the extant corpus. Skalds do not seem to introduce their characters, present an initial situation, and proceed through a chronological presentation of the actions of the characters or the events which befall them. There is no suspense, no building of the story toward a climax, and no aftermath. Jǫrmunrekkr awoke to cruel reality, and all his warriors succeeded in repaying the sons of Jónakr for their attack, in an account rife with complex imagery of battle. One of the most stirring tales of doomed heroism is transformed into a series of vignettes. However striking they may be, they appear to dispense with an orderly recounting of the story.¹⁸

Thus Heusler spoke of reporting, not narrating. The difference is primarily one of inner connection within the text and narrative point of view. Isolated incidents, recounted without aim and lacking context, are reports; connected incidents which are recorded as part of an overall plan make up narrative.

¹⁶ As regards narrative, adjectives are perhaps the most static part of speech (whence, perhaps, their relative scarcity in the highly narrative style of classical saga prose). Complex kennings, however, tend toward a similar level of stasis. On adjectives of color in skaldic style, see Rudolf Meissner, "Das rote Meer", *ZfjA*, 73 (1936), 229–234.

¹⁷ Axel Åkerblom ("Bruket av historiskt presens i den tidigare isländska skaldediktningen (till omkr. 1100)", *ANF*, 33 [1917], 293–314) found the historical present so rare in earlier skaldic poetry that he attempted to explain away each and every putative occurrence of it (at least in *Skjaldedigtning* B). It is not difficult to accept his general premise that the present tense in early skaldic verse generally either relates to an object or person in the here and now (e.g. a shield or prince) or is iterative. His arguments in individual cases, however, especially that of Sighvatr's *Knútsdrápa* 4 and some of the battle descriptions, border on the tendentious, and some will find the article naive. Even so, he raises the interesting point that skalds seem to have ignored the alternation between preterite and historical present even though it might have afforded them greater flexibility in meeting the constraints of meter and rhyme. Åkerblom (p. 294, n. 1) cites Nygaard's speculation that the relative lack of the historical present in Eddic poetry might reflect the stage of the language before the development of a definite form for the future tense; when one tense had to serve for both the present and the future, applying it to the past might have been confusing (Marius Nygaard, *Eddasprogets syntax*, II [Bergen, 1867], 6, anm.). As Nygaard's later *Norrøn syntax* (Kristiania, 1906; rpt. Oslo, 1966, arts. 169–171) shows, however, present tense forms could coexist for present, past, and future (at least, immediate and/or perfective future). Consider, too, Ulrike Sprenger's conclusion that the alternation of historical present and preterite in saga prose is older than reliance on the preterite, which she views as the result of clerical influence (*Praesens historicum und Praeteritum in der altisländischen Saga: Ein Beitrag zur Frage Freiprosa-Buchprosa*, Basler Studien zur deutschen Sprache und Literatur, II [Basel, 1951]). If Sprenger is correct, and if we are justified in projecting her findings back to the time of the early skalds, then the skalds deliberately eschewed the historical present, presumably because of the conventions of the tradition in which they worked.

¹⁸ In their own view of their art, as implied in the metaphors they chose for "poetry", the skalds themselves do not seem to have had narrative primarily in mind. The central metaphor, the mead of poetry, suggests an inheritance from the dark days of myth, that of a force over which the poet has little control. Other images compare the skald's raw material to such obdurate, inanimate substances as wood, metal, and stone, and the finished product to a craftsman's achievement like a building or ship. See Carol J. Clover, "Skaldic Sensibility", *ANF*, 93 (1978), 63–81; also Gert Kreutzer, *Die Dichtungslehre der Skalden: Poetologische Terminologie und Autorenkommentare als Grundlagen einer Gattungspoetik* (Kronberg Ts., 1974).

Such is the case against the narrative skill of the skalds.¹⁹ It is important because it implies a basic limitation in the genre, a reduction of possibilities within discourse. It portrays the skalds as the victims of their form, trapped by their own aesthetic in a sterile backwater far from the mainstreams of Germanic narrative. According to this view the confidants of kings, the great individualists of the saga age, and (later) the highest servants of the Church, contented themselves with a mannered parlor game where only the rules mattered.

And yet, as Roberta Frank has recently reminded us, “few subjects were thought unsuitable for such versemaking.”²⁰ Why this discrepancy?

Two factors stand behind the problem: a scholarly predilection to examine the stanza rather than the poem, and an overlooking of the spotty transmission of the entire corpus. The first has medieval precedents. The men who etched the great prose narratives in Old Norse used skaldic stanzas to illustrate their points; at least in their role as narrators they were not interested in entire skaldic poems.²¹ One thinks immediately of Snorri Sturluson as the exception (or the scribes of *Snorra Edda*?), for his *Edda* offers large chunks of such poems as *Hauströng* and *Þórsdrápa* without interruption. And yet Snorri interlaced his own great skaldic magnum opus, *Háttatal*, with a prose commentary that draws attention away from the entire poem and focuses it on the individual stanzas as examples of metrical variation; and most of the strophes cited in *Skáldskaparmál* are immediately demonstrative, wrenched from their poetic context. In these cases I am inclined to the view that the indubitably oral genre of skaldic poetry was inconsistent with the written genres of history or scholarship. *Vellekla* and *Háttatal* were praise poems, intended for presentation before an audience in a king’s hall; *Heimskringla* and *Snorra Edda* were works of scholarship, intended for a learned tradition.²²

The phenomenon of the *lausavísa* must also have drawn attention away from complete poems. We have no way of knowing how old the tradition of the single occasional *dróttkvætt* stanza may be, since some *lausavísur* attributed to early skalds may just as well be fragments of lost poems, and others may have

¹⁹ A final factor contributing to the view that skaldic poetry is not narrative might be context, namely its anchoring in the present and use as occasional verse. This misses the point that all oral poetry (including Eddic poetry) is occasional, in that it is performed at a given time and place, before a given audience. Lars Lönnroth draws attention to the tension between the scene of the text and the scene of the performance, calling this phenomenon the “double scene” (*Den dubbla scenen: muntlig diktning från Eddan till Abba* [Stockholm, 1978]). As his analyses show, the contents of verse delivered orally will always reflect the specific situation of performance – but the contents themselves may vary from epic to lyric. In the North this variation encompasses both skaldic *lausavísa* and Eddic lay.

²⁰ *Old Norse Court Poetry: The Dróttkvætt Stanza*, *Islandica*, 42 (Ithaca and London, 1978), 24.

²¹ See Finnur Jónsson, *Litt. hist.*, I:359.

²² Perhaps the best example is provided by Snorri’s nephew Sturla Þórðarson, whose verse on Hákon Hákonarson and Magnús lagabætir is extant only in his sagas about them. Apparently Sturla was so constrained by the formal demands of the *konungasaga* that he intertwined his prose with his own skaldic stanzas even though they could have no more claim to authority than the prose. It has even been suggested that Sturla composed his poems on Magnús at least in part with the intent of using them in his saga. See Jan de Vries, *Alt-nordische Literaturgeschichte*, *Grundriss der germanischen Philologie*, 16, II, 2. Aufl. (Berlin, 1967), 306.

been composed later than their prose context indicates, and by a different poet. On the other hand, by the time writing arrived to permit the recording of skaldic tradition, there can be no doubt that people composed and remembered *lausavísur* and imagined that older skalds had done the same. If the *lausavísa* made up part of the ordinary context of a man's everyday life, it would be difficult to regard skaldic poetry from any other point of view than the stanza. Even an exquisite *drápa* might be reduced in the mind's eye to nothing more than a string of *lausavísur*.

Medieval men of letters have therefore passed down a picture of skaldic poetry emphasizing not the poem but the individual stanza.²³ This picture has dominated modern views of skaldic poetry. What one reads, in manuscript or edition, is prose communicating the author's message, and skaldic stanzas appearing individually, scattered throughout the prose. Much has been written in keen judgement of this combination,²⁴ but little in appreciation of its persuasive power in forming views of skaldic verse.²⁵

It would not be an exaggeration to state that Finnur Jónsson has done more to mold modern opinion of the skaldic poem than any skald. With a few notable exceptions, manuscripts do not transmit poems, only individual stanzas, some attributed to specific poems, many others not. Reconstituting the poems from this uncertain basis had of course been going on for some time before the appearance of *Skjaldedigting*,²⁶ but subsequently anyone seeking the text of a skaldic poem has begun with Finnur Jónsson's readings. Even Kock, who could be so caustic in his criticisms of *Skjaldedigting*, limited the major part of his attention to specific readings of individual helmings and thus implicitly accepted Finnur Jónsson's assignments of stanzas to poems, ordering of the stanzas, and so forth.²⁷ Finnur Jónsson was indeed a giant of philology, but that

²³ Perhaps it is no coincidence that the thirteenth century, the age of the recording of the classical saga literature, produced relatively few noteworthy skaldic poems. Besides Snorri and his nephews Óláfr and Sturla Þórðarson, the century boasts only Gunnlaugr Leifsson, who died at the onset of the period and whose major work is a translation using *fornyrðislag*, thus outside the mainstream of skaldic poetry despite its rich kennings. The anonymous *Liknarbraut* is the skaldic pinnacle of the century, looking back to *Harmsól* and *Leiðarvísan* and forward to the majestic religious *drápur* of the fourteenth century, but it too dates from the onset of the period. Thereafter one meets only a handful of names; that their poetry was deemed insignificant by their contemporaries is perhaps indicated by the highly fragmentary transmission it underwent.

²⁴ E.g. Alois Wolf, "Zur Rolle der visur in der altnordischen Prosa", *Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft*, 11 (1965), 459–484; Klaus von See, "Skaldenstrophe und Sagaprosa: Ein Beitrag zum Problem der mündlichen Überlieferung in der altnordischen Literatur", *Mediaeval Scandinavia*, 10 (1977), 58–82.

²⁵ In the last few years two fine books on skaldic poetry have appeared in English. Both center not on skaldic poems but on skaldic stanzas. E. O. G. Turville-Petre's *Scaldic Poetry* (Oxford, 1976) emphasizes the *lausavísur* of the *Íslendingasögur* and offers only one complete poem, Egill's *Sonatorrek*. The aim of Roberta Frank's *Old Norse Court Poetry* is presented in its subtitle, *The Dróttkvætt Stanza*. On her choice Frank writes, "Since the individual stanza is treated as a self-sufficient aesthetic entity by medieval saga author, rhetorician, and chronicler alike, I felt free to follow their example" (p. 10).

²⁶ See the early editions cited in Lee M. Hollander, *A Bibliography of Skaldic Studies* (Copenhagen, 1958).

²⁷ Ernst Albin Kock, *Den norsk-isländska skaldediktningen I–II* (Lund, 1946–49), was intended only for the interim until the corpus could be edited afresh from the manuscripts and is admittedly

he alone should dictate the contents of a poem composed a millenium earlier imposes a heavy burden of suspicion on anyone who would read a skaldic poem.

Indeed, it is hardly possible to read a skaldic poem from any earlier than the end of the twelfth century. Because of their attitude favoring the stanza or helming at the expense of the entire poem, medieval men of letters recorded, practically speaking, no complete skaldic poems from the classical period (Bragi to 1150 or thereabouts). This attitude might also have caused copyists to eliminate skaldic verse they deemed unessential, thus contributing to the fragmentary nature of transmission; the damage inflicted on skaldic verse by uncomprehending copyists is, in any case, well documented. A glance at *Skjaldedigtning I* shows that most of the “poems” printed there are very short fragments, many no more than a single stanza or helming, in the case of *drápur* often the *stef*.²⁸

Of greater significance is the length of the longest extant texts from this period. Einarr skálaglamm's *Vellekla*, the longest, numbers thirty-seven strophes in the edited versions, of which, however, nearly half (seventeen) are helmings only. In other words, only 228 lines are extant, corresponding to 114 Germanic long lines. Of Þjóðólfr Arnórsson's *Sexstefja* thirty-five strophes are extant, of which fifteen are helmings or shorter fragments. The total number of lines is 216, or 108 Germanic long lines. Sighvatr Þórðarson's *Erfidrápa Óláfs helga* is extant in twenty-eight strophes, of which three are helmings, and Hallfreðr vandræðaskáld's second *Óláfsdrápa*, the *erfidrápa*, in twenty-nine strophes, of which six are helmings. Other significant monuments are Egill Skallagrímsson's *Sonatorrek* and *Arinbjarnarkviða*, Þjóðólfr Arnórsson's *Magnúsflokkr*, and Arnórr jarlaskáld's *Þórfinnsdrápa*, all now twenty-five strophes, of which some are helmings, Sighvatr's *Austrfararvísur* (twenty-one full strophes), Þjóðólfr ór Hvíni's *Haustlǫng* (twenty full strophes), and Eilífr Goðrúnarson's *Þórdrápa* (twenty-one strophes, of which two are helmings). With the exception of Egill's *Sonatorrek* and Sighvatr's *Austrfararvísur*, both of which depart to some extent from skaldic convention, not one of these eleven poems can be complete.²⁹ How short the seven *drápur* fall may be

based on “den Jónssonska upplagan.” Still, it is Kock's edition of skaldic poetry, and it differs from *Skjaldedigtning B* only in its readings of individual helmings.

²⁸ Examples in which the *stef* alone is cited are gathered in Th. Möbius, “Vom Stef”, *Germania*, 18 (1873), 129–147.

²⁹ The list of “‘vollständig und zusammenhängend’ überlieferten Gedichten” compiled by Th. Möbius (*Háttatal Snorra Sturlusonar*, II: Gedicht und Commentar [Halle a.S., 1881], 92) contains thirty-two poems, of which, however, the vast majority are late or Eddic. Of the eleven longer poems I have cited from the classic period, Möbius includes only *Sonatorrek*. He also includes the twenty stanzas of Egill's *Höfuðlausn*. It is difficult to judge whether the poem is complete, for although it seems “vollständig und zusammenhängend”, the short strophes in which the *stef* are located seem suspect (I say this in spite of Möbius, “Vom Stef”, 146, who thought that a two line *stef* could make up a separate stanza), as do the tiny *stefjubeikir*, and the abbreviated *upphaf* and *slæmr*. The structure of the edited poem is neat and symmetrical (*upphaf* of five strophes, *stef I*, two strophes, *stef I*, two strophes, *stef II*, two strophes, *stef II*, and a *slæmr* of five strophes, or in diagrammatic form 5, SI, 2, SI, 2, SII, 2 SII, 5). This structure is, in fact, nearly realized in AM 162, fol. ε. There, however, strophe 21 (all references are to the numbering of the edited version in

indicated by the length of the later religious *drápur* preserved more or less intact. *Geisli* is seventy-one strophes, *Harmsól* sixty-five, the incomplete *Plácítúsdrápa* fifty-nine, and *Leiðarvísan* forty-five. The fourteenth-century religious *drápur* are even longer. *Lilja* reaches one hundred strophes, Abbot Árni Jónsson's *Guðmundar drápa* seventy-nine, Abbot Arngrímur Brandsson's *Guðmundar kvæði* (actually a *drápa*) sixty-six, and so forth. Even allowing for a gradual expansion of the poem (in the fourteenth century paralleled by the lengthening of the line from *dróttkvætt* to *hrynhent*), the longest early poems cannot be more than fragments.³⁰

As noted above, more of Einarr skálaglamm's *Vellekla* exists than of any other poem from the pagan period or the first century of Christianity. Finnur Jónsson and other editors assign twenty full strophes and seventeen helmings to it. Of these, however, strophes 1–6 (the apparent *upphaf*) and 33–36, all helmings cited in *Snorra Edda*, are attributed to Einarr but not specifically assigned to *Vellekla*, which may render them suspect;³¹ and as no *stef* is retained, the poem must be incomplete. The transmission of the poem is fragmentary, with portions of the text also appearing in *Heimskringla* and *Fagrskinna*, generally in the form of individual strophes cited as authority. As Jan de Vries noted, “Die Art der Überlieferung macht es unmöglich, den ursprünglichen Aufbau des Gedichtes zu bestimmen.”³² Editors have arranged the poem chronologically, proceeding from Hákon jarl's revenge for the death of his father to the battle at Hjörungavágr. Given the nature of transmission

Skjaldedigtning BI: 30–33) must be included; Finnur Jónsson discarded it from his edited version, challenging its validity, and thus he kept the *slæmr* at five strophes, equalling the *upphaf*. Further, the order of strophes following the first occurrence of the second *stef* departs from that of the edited text, viz. 14a+13b, 18, 15 (= *stef* II), 17, 14b+16b, 19–21. Even more significant is the order of strophes in the Wolfenbüttel codex (copied in AM 461, 4°), which Finnur Jónsson used as the basis of his text. There the structure of the poem is 4, SI, 3, SI, 1, SII, 1 1/2, SII, 5 (not including strophe 21). Such is the evidence of *Skjaldedigtning* A regarding the manuscript tradition. To my mind it casts considerable doubt on the completeness of *Höfuðlausn*. Further, if the poem is not genuinely Egill's work but the product of a later century, the question of a complete tenth-century *drápa* of twenty stanzas is mooted. Use of the expression *drápa tvítug* to refer to *Höfuðlausn* in *Egils saga* hardly demonstrates that twenty was a usual number of strophes for a *drápa*, either; the context seems to show that although twenty was a small amount, it would do for a *drápa* composed in one night under such circumstances. Arinbjörn is advising Egill: *Nú vil ek þat ráð gefa, at þú vakir í nótt ok yrkir lofkvæði um Eirík konung; þætti mér þá vel, ef þat yrði drápa tvítug ok mættir þú kveða á morgin, er vit komum fyrir konung. Svá gerði Bragi. frændi minn, þá er hann varð fyrir reiði Bjarnar Svíakonungs, at hann orti drápa tvítuga um hann eina nótt ok þá þar fyrir höfuð sitt* (Sigurður Nordal, ed., *Egils saga Skallagrímssonar*, Íslenzk fornrit, 2 [Reykjavík, 1933], 182). The absence of Bragi's putative *Höfuðlausn* does not strengthen the case for the early *drápa tvítug*.

³⁰ An indication of contemporary notions of the proper length of *drápur* and their form is given in a redaction of *Jóns saga postola* (IV), which tells of Kolbeinn Tímason's poem about the evangelist John. At forty-seven strophes it was long enough to be a *drápa*, but it lacked a *stef*: *Hann orti ok miðil annarra hluta sémðarlof sulum Jóhanni ewangeliste, þat er han kallaði Jons visur, þviat verki sa er eigi stefsettr, en þo kvæði sva langt, at þat hefir .xl. eyrenda ok .vij. umfram* (C. R. Unger, ed., *Postola sögur* [Christiania, 1874], 511). See Sigurður Nordal, “Icelandic Notes, I: Drápa”, *APhSc*, 6 (1931–32), 144–149.

³¹ See Hallvard Lie, “Vellekla”, *KLNM*, 19 (1975), 640–643.

³² *Literaturgeschichte*, 1: 174–175.

and the fragmentary nature of the text, however, judgement of the narrative thrust of the poem is not justified.

Nor can much be determined about Þjóðólfr Arnórsson's *Sexstefja*, the next longest of the extant fragments from the classical period. That the poem is incomplete is guaranteed by the absence of the six *stef* implied by the title. The original poem must have been rather long, and the extant strophes cannot represent a great percentage of the original total. Further, the transmission presents the usual confused picture. The strophes of the edited poem are taken from manuscripts of various works, and the half dozen of them limited to *Snorra Edda* (28–31, 34–35) are attributed to Þjóðólfr without mention of the specific poem. Judgement of the narrative element is again excluded.

The other early poems present the same picture. Given such incomplete and confused transmission, it is plain that virtually any negative evaluation of the skalds' skills in narration lacks authority. Heusler and others were led astray by considering only the extant corpus. To offer a fair account of skaldic narrative, one must begin with the fact that we know the early corpus only very imperfectly.

What in fact the shreds of evidence indicate is that when skalds wished to tell stories they could. The twelve strophes of Þjóðólfr ór Hvíni's *Haustlǫng* detailing Þjazi's rape of Iðunn make up the longest consecutive text from the classical period dealing with a single story. Perhaps, then, it is not surprising that the narrative elements of the poem have long been recognized.³³ Except for its diction, *Haustlǫng* offers straightforward, relatively simple narration. The section dealing with Þjazi and Iðunn begins, as stories usually do, with an introduction of the characters and subject matter:

Týframra sék tíva
trigglaust of far þriggja
á hreingöru hlýri
hildar fats ok Þjaza.³⁴

Delaying Þjazi's name until the end of the final line seems a skillful means of introducing tension. In more typical skaldic fashion, however, the gods are not ordinarily mentioned by name, but rather in kennings. *Hœnir* is *hrafnásar vinr* 'the friend of the raven god' (strophe 4a),³⁵ *Óðinn foldar dróttinn þekkiligr* 'the

³³ Indeed, Hollander claims to have considered omitting it from his *Bibliography*: "... to admit only non-narrative verse would rule out the typically Skaldic *Haustlǫng*" (5). When scholars praise the "clarity" of *Haustlǫng*, as did Finnur Jónsson, (*Litt. hist.* I: 440) and Jón Helgason (*Litteraturhistorie*, 73), for example, they are presumably responding to the relatively large narrative burden of the poem. Jón Helgason seems unaware of it, however, when he writes "Både her [*Haustlǫng*] og i Brages digte er fremstillingen tungtflydende og langsom. . . ." ("Norges og Islands digtning", *Litteraturhistorie*, Nordisk Kultur, 8B [Oslo, 1944], 112). Peter Hallberg also finds that *Haustlǫng* "rolls on heavily, massively, laden with kennings" (*Old Icelandic Poetry: Eddic Lay and Skaldic Verse*, transl. Paul Schach and Sonja Lindgrenson [Lincoln, Nebraska, 1975]), 111.

³⁴ *Skjaldedigtning* BI: 14; cf. AI: 16. Finnur Jónsson's translation: "Jeg ser på det blanke skjolds rand tre kraftige guders og Tjatses svigfulde mellemværende."

³⁵ *Hœnir* is also apparently called *fet* or *feta mela*. Following Codex Wormianus, Finnur Jónsson reads it as *fet-Meila*, which makes little sense. Kock agrees but interprets it as "den gångande guden" in art. 1016 of his *Notationes Norrænae*.

handsome god of the earth' (strophe 5a) – the adjective is odd –, and Þórr kennings abound throughout the poem.³⁶ Of great interest are the kennings *segjendr sagna* for the gods (strophe 2a) and *sagna hrærir* for Loki (9a). Anne Holtsmark reads *sagna* in both cases as the genitive plural of *saga* (*søgn* 'tale' would also yield the same kenning), not of *søgn* 'tribe, men'.³⁷ Thus: "Tjodolv kaller gudene 'de som sier sagaene', og de 'sagaer' de forteller, må nettopp være de som 'gerast' her i kvadet Haustlǫng",³⁸ and "Tjodolv kaller Loke *sagna hrærir*, og denne kjenningen bør oppløses på samme måten som *segjendr sagna* i str. 2; *sagna* er gpl av *saga*, og den som *hrærir*, setter i gang, sagaene i Haustlǫng, er nettopp Loke, den eneste aktive av de tre guder."³⁹ From this she concludes that "Skalden tenker på det hele som en 'saga', noe som blir sagt."⁴⁰

Holtsmark offered this interpretation as evidence for her theory that *Haustlǫng* represents ritual drama, which is surely why she insisted on the etymological interpretation of *saga* rather than its more usual sense of a story or tale.⁴¹ Although her theory of ritual drama has not gained acceptance, the readings seem possible and perhaps probable.⁴² If the readings are correct, if what the skald had in mind was a *saga*, then the basis for his verse was narrative. It would hardly be surprising if, beginning with narrative, he produced narrative.

Þjóðólfr unfolds his story simply, with strictly chronological presentation of the main events. Rather than leaping from scene to scene, without transition, he tells what amounts to virtually the entire story. Curiously, however, the extant strophes omit what would seem to be the narrative crux, namely the mechanism of Iðunn's rescue.⁴³ It is possible that some strophes are missing between 11 and 12. On the other hand, Snorri did not have much to say about this part of the story either:

³⁶ For example, the seven strophes dealing with Þórr's encounter with Hrungnir contain eleven kennings for Þórr.

³⁷ Anne Holtsmark, "Myten om *Idun* og *Tjatse* i Tjodolvs *Haustlǫng*", *ANF*, 64 (1949), 1–73.

³⁸ *Ibid.*, 12.

³⁹ *Ibid.*, 28.

⁴⁰ *Ibid.*, 28–29.

⁴¹ Bragi certainly had the usual sense in mind when he used *saga* (or *søgn*) in the *stef* of *Ragnarsdrápa*: *Ræs gøfumk reiðar mána | Ragnarr ok fjǫld sagna* 'Ragnarr gave me the shield (the moon of the conveyance of the sea king Rær, or ship) and (or with?) a multitude of stories' (strophes 7, 12). The reference is surely to the myths depicted on the shield. On the other hand, Þjóðólfr may have used the word with the more basic sense of something talked about, in *Ynglingatal* 20: *Þau frákk verk | Váts ok Fasta | sænskri þjóð | at søgum verða*.

⁴² Turville-Petre found the theory "an interesting suggestion, but rather far-fetched" (*Scaldic Poetry*, 9), but he offered Holtsmark's reading of *sagna hrærir* as an alternative to the standard (10). De Vries called the theory "eine sehr subjektive und wenig überzeugende Deutung" (*Literaturgeschichte*, I: 129 fn. 55).

⁴³ This part of the story forms the crux according to the general definition of narrative implicit in the work of many folklorists as a progression from disruption of the status quo to restoration of the status quo. For a brief discussion with references see John Lindow, "Personification and Narrative Structure in Scandinavian Plague Legends", *Arv*, 29–30 (1973–74), 89–90.

Ok er hann [scil. Loki] fær vals haminn, flygr hann norðr i Iotvnheima ok kemr ein dag til Þiáza iotvns; var hann roin asæ, en Þþvn var ein heima; bra Loki henni ihnotar liki ok hafþi iklom ser ok flygr sem mest.⁴⁴

Perhaps this part of the story was felt to be less significant than other parts.⁴⁵

In keeping his story flowing smoothly and in linear organization (note e.g. the word *síðan* [9:8], which is only possible in linear chronology), Þjóðólfr takes advantage of his connectors. He uses few if any more of these words than other early skalds do,⁴⁶ but in their context they appear more efficient. For many skalds, *ok* or *þá* at the beginning of a helming seems little more than an empty filler; for Þjóðólfr such words suggest logical parataxis.

Except for his elaborate kennings, Þjóðólfr's style is relatively straightforward. He tends to avoid intertwining of sentences and seldom departs from clear word order. As an example one may cite the pattern *þá varð* followed by a nominative element (7A: *þá varð fastr*; 8B: *þá varð Þórs of-rúni*),⁴⁷ sentences in which the listener need only identify simple syntactic elements to decode the sentence.

The most striking concession to narrative is the speech presented in strophe 11B:

Þú skalt véltr, nema, vélum,
– vreiðr mælti svá – leiðir
mun stærandi mæra
mey apr, Loki, hapta.⁴⁸

Containing apostrophe and marked as dialogue with some indication of the speaker (*vreiðr mælti svá*), this is apparently the earliest example of direct address in skaldic poetry, virtually unique at this early period. That Þjóðólfr chose to employ it, and seems to have done so successfully, suggests that skaldic form was more malleable than a casual reading might indicate.

It might be argued that Þjóðólfr created successful narrative because the shield he was describing had more panels on it than did other shields, or that fewer stories were pictured, in greater detail. Such an argument would be speculative and ill advised in view of the nature of transmission. On the other hand, it is plain that Þjóðólfr created narrative largely because the object he

⁴⁴ *Edda Snorra Sturlusonar*, 80.

⁴⁵ Another obvious possibility is that this scene was lacking on the shield Þjóðólfr received from Þórléifr. Speculation of this sort is, however, at best adventurous and can be misguided and circular. Even Holtsmark's confident postulation of the scenes portrayed on the shield, which at least has the benefit of being based on what is preserved, not what is lacking, derives only from speculation, however plausible.

⁴⁶ By my rough count, *Haustlǫng* has twenty-eight connectors in its twenty strophes. Examples of similar figures include *Glymdrápa's* nine connectors in nine strophes and *Vellekla's* thirty-five connectors in thirty-seven strophes.

⁴⁷ The same pattern simplifies decoding of the tmesis in strophe 10a: *þá vas Ið- ... unnr*.

⁴⁸ *Skjaldedigtning*, B1: 16; cf. A1: 18. Finnur Jónsson's translation: "du skal lide hård medfart Loke – den vrede talte så –, medmindre du bringer tilbage den herlige mø, der forøger (giver) gudernes fryd (livsglæde)". But cf. Finnur Jónsson, *Tekstkritiske bemærkninger til skjaldekvad*, Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab, Hist.-filologiske Meddelelser, 20:2 (København, 1934), 5–6.

was describing pictured narrative. Had Þjóðólfr set about to portray a nonnarrative subject, the result would not have been narrative. The lesson taught by *Haustlǫng* is that the early skalds were capable of narrative.

This is not to suggest that the narrative element is primary. It is not. There is, however, nothing unusual about that in the context of Germanic poetry. Eddic poets do not tell stories, either. Like skalds, they begin with the raw material of a story and fashion something else: the typical Eddic crystallization of the more stirring scenes of a story. Eddic poets *allude* to a story already known to their audience, glossing the high points of the drama. Bragi has Jǫrmunrekkr awaken to cruel reality, and the poet of *Hamðismál* starts the scene with the laconic words *Styrr varð í ranni* – just after Hróðrglǫð has detailed the odds against the sons of Jónakr. Hamðir and Sǫrli *hogggu af honum hendr ok fætr*, Snorri tells us, but the *Hamðismál* poet and Bragi share a visual means of alluding to the incident: *Fætr sér þú þína, hǫndom sér þú þínom, Jǫrmunrekkr, orpit í eld heitan*, the Eddic poet has Hamðir say, and the skald conjures up the image of corpse dew and Jǫrmunrekkr's flowing blood, *þar er hǫggnar hendr sem fætr of kenndusk*.

Since much the same tendency is to be found in the shorter Old English poems and *Hildebrandslied* (though not, of course, in the epics *Beowulf* or *Hêliand*), it seems plain that what skaldic poetry does is develop or intensify a trend already present in and characteristic of Germanic poetry. To be sure, skaldic poetry has developed the trend somewhat further than Eddic or other Germanic poetry. For example, the dramatic dialogue typifying much Germanic poetry is severely restricted by the skalds, although, as *Haustlǫng* shows, it is by no means eliminated. A more fundamental difference lies in the scale of the scene other Germanic poets choose to present. Eddic poets tend toward larger, more elaborate scenes, beginning with background, switching to foreground, and sometimes ending again with background.⁴⁹ By contrast, the skalds seem to have preferred to seize on a single moment, one vivid image from the vast tissue of the story or event. Such a judgement must, however, be made tentatively, as we know the corpus in so imperfect a form.

In intensifying the allusive nature of Germanic poetry, skaldic poetry follows a pattern in general typical of its relationship to Germanic poetry. Other intensified trends include alliteration, internal rhyme, stanzaic form, and so forth. Thus the relative lack of narrative in skaldic poetry, in part simply the result of the kinds of subject matter skalds chose to commemorate, is at bottom no more than a matter of quantity rather than intrinsic quality. In this context it is instructive to consider the case of the Northern heirs of heroic poetry, the classical *Íslendingasögur*. In them the narrative flows unimpeded, until "Just before the climax a saga frequently lapses into a fuller and denser narrative. There is a deceleration of pace, a magnifying of detail, and a dwelling on incidentals in order to focus the central event one last time and enhance its

⁴⁹ The same pattern typifies saga prose and apparently derives from native expository practice. See Carol J. Clover, "Scene in Saga-Composition", *ANF*, 89 (1974), 57–83.

importance in relation to the rest of the story",⁵⁰ as Theodore M. Andersson describes the process. Andersson terms it "staging", but it must represent a subclass of what he calls "retardation", as the examples he cites for the two categories overlap.⁵¹ As phrases like "deceleration of pace", "dwelling on incidentals", and particularly "retardation" indicate, the narrative flow is impeded, and a certain lyric quality controls these passages anticipating and describing the hero's last stand. Yet it was just this moment that skalds were frequently called on to depict: the battles of their patrons, sometimes their deaths. As Roberta Frank put it, perhaps with a pun, "The Norse eulogist's central concern was to recapture that moment of triumph in which a hero is illumined by glory, the end and justification of his life."⁵² To express it another way, for much of their professional production the early skalds were expected to dwell on the least forward moving part of the narrative of their subjects' careers.

If the rhetoric of the *Íslendingasögur* seems beside the subject of skaldic expression, I would draw attention to the linguistic details of skaldic poetry described above as contributing to the impression that skaldic poetry is not capable of narrative. Many of them also typify classical saga style – that most narrative medium –, including ambiguous connectors, sparing use of dependent clauses, lack of anaphora, and relatively pale verbs.⁵³ Thus, once again, skaldic poetry reveals itself not as unique but merely as an intensification of trends presumably present in Germanic tradition.

A development almost directly opposed to that taken by skaldic poetry is provided by the West Germanic epics *Beowulf* and *Heliand*. Instead of intensification, they represent adaptation of Germanic style to the classical and medieval epic mode, offering not allusion to a story but its details and inner form, with corresponding expansion.⁵⁴ Thus they break more radically with

⁵⁰ *The Icelandic Family Saga: An Analytic Reading*, Harvard Studies in Comparative Literature, 28 (Cambridge, Mass., 1967), 54.

⁵¹ Namely *Heiðarvíga saga* and *Bjarnar saga hítælakappa*.

⁵² *Old Norse Court Poetry*, 123. The examples cited suggest that *end* is used with both senses: "goal" and "termination".

⁵³ See the catalogue of Otto Springer, "The Style of the Icelandic Family Sagas", *JEGP*, 38 (1939), 107–128. Also useful is Richard F. Allen, *Fire and Iron: Critical Approaches to Njáls saga* (University of Pittsburg Press, 1971), 9–14 and 191, fn. 24 for references and the valuable reminder that "This style is by no means as stereotyped as some commentators would have it."

⁵⁴ Although these epics stand narratively apart from the typical Germanic lay, in their epic form they depart substantially from classical epic, in the Germanic direction. J. M. Evans discusses this distinction in "Genesis B and its Background", *Review of English Studies*, N.S. 14 (1962), 1–16, 113–123. Germanic "epic", he argues, is distinguished from classical epic by an emphasis on situation: "The constant stress on situation gave Germanic epic a very distinctive kind of plot structure. The story unfolds not in a continuous action but in a series of vivid 'stills'. As each arrives it is given historical perspective and psychological depth by the author's comments or the speeches of the characters themselves. The aim of Germanic narrative technique, then, is to illuminate the motives and feelings which are in tension within a clearly defined situation" (117–118). In other words, the audience is expected to be more or less familiar with the story. The narrator's aim is not to present the story his audience already knows, but to actualize the tension of certain key scenes. Evans seems to use the term "Germanic epic" to mean "Old English narrative poetry", and in this regard his remarks may be applied to short lays as well as to longer texts. Where epic differs from these lays is in the amount of "historical perspective and psychological depth" the poet manages.

their presumed Germanic antecedents than the skalds do.⁵⁵

Indeed, skaldic form showed itself in other ways to be more resilient, more adaptable than the rest of Germanic verse. Otfrid abandoned alliteration when he set out to imitate Latin end rhyme, and *Knittel* ruled the German Middle Ages. The skalds, however, were able to adapt *runhent* to virtually all their meters;⁵⁶ and to accommodate the trochaic tetrameter of Latin hymns⁵⁷ or rhymed prayers⁵⁸ they produced *hrynhent*, an obvious variation of *dróttkvætt*, *upphaf allra háttu*. In subject matter, too, the skalds were adaptable.

Skaldic pliability in form and content is well demonstrated by Sighvatr Þórðarson, of whose verse so much remains because Snorri seems to have admired it and quoted it so frequently. As is well known, Sighvatr adapted kennings to Christianity by curtailing reference to pagan gods, produced a generally more comprehensible style, and boldly fashioned *dróttkvætt* about newer, different subjects, opening his verse to European influence. Although none of his poetry is, strictly speaking, narrative, the versified travelogue of *Austrfararvísur* has something of a story to tell, as *Vestrfararvísur* does, too. A traveler's itinerary, however, provides an unsatisfactory narrative structure; and much of Sighvatr's impulse seems to have been lyric. Even if all Sighvatr's travel poetry were extant, and the verses arranged in the order he intended, the result would probably not be satisfying narrative, for that does not seem to have been Sighvatr's intention.

Other subjects required other structures, and in some the narrative element remains small. *Krákumál*, for example, follows essentially the same structural principle as *Ragnars saga loðbrókar* or any biographical *fornaldarsaga* (themselves demonstrations that prose is no guarantee of narrative quality): a string of conventional descriptions of viking battles, with little or no connective linking. The only real progression is associated with the hero's lifetime. He starts fighting as a young lad and only stops when death stays his sword arm. Where *Krákumál* seems to depart from this pattern is, of course, in the expanded moment of Ragnarr's acceptance of his doom, which so appealed to the romantics.

Íslendingadrápa follows a slightly different principle, similar in its mechanical operation. Instead of enumerating the battles of one life, Haukr Valdísarson catalogues the virtues – that is, the battles – of some two score early Icelandic heroes. Each life is distilled into its greatest moment in armed struggle. Lacking the chronology of a single life to follow, however, Haukr apparently could not find any way to impose overall structure on his *drápa* (he also seems

⁵⁵ In his brilliant "Skaldestil-studier" (*MoM*, 1952, 1–92), Hallvard Lie described the confrontation between the unnatural style of the skalds and the organic style of medieval Europe, the heir of classical form tempered by Christianity. He concluded that skaldic verse may have been the most conservative artistic phenomenon in European artistic history (92).

⁵⁶ A telling example is Snorri's *Háttatal*. Obviously fascinated with end rhyme, Snorri offered up fifteen variations of *runhent* (strophes 80–94), of which several are based directly on *dróttkvætt* and *hrynhent*. One senses, however, that end rhyme is no more than an adornment, which hardly affects the basic quality of the verse.

⁵⁷ Andreas Heusler, *Deutsche Vergeschichte*, I (Berlin, 1929), 302–306.

⁵⁸ Lie, "Skaldestil-studier", 80–92.

to have forgotten the *stef*). The result is no more than a loose collection of verses on Icelandic heroes. The verses might be read in virtually any order. In its complete lack of structure and its insistence that the sum of a man's life may be rendered into forty-eight syllables, *Íslendingadrápa* lends itself to comparison with the other accounts of early Icelandic heroes, the *Íslendingasögur*. No other comparison could so well justify the claim that the skaldic mode was hostile to narrative.

Such a claim founders, however, when one considers another of the poems often said to typify the heroic revival of the late twelfth century, Bjarni Kolbeinsson's *Jómsvíkingadrápa*. It offers an ideal example of the capabilities of skaldic form. The opening five strophes present Bjarni's amusing parody of skaldic openings, from which strophe 1 is justly famous.⁵⁹

Engan kveðk at óði
órum malma rýri
(þó gatk hróðr of hugðan)
hljóðs (atferðar prýði);
framm mun ek fyr öldum
Yggjar bjór of færa,
þótt einigir ýtar
ættgóðir mér hlýði.⁶⁰

The fifth strophe, though defective, offers an important key to unlocking the problem of skaldic narrative, in the clause *þat berum upp fyr ýta ... sǫgu-kvæði*. Finnur Jónsson glosses the apparent hapax legomenon *sǫgukvæði* with 'historisk digt'.⁶¹ It seems far more likely, however, that the first component of the compound refers not to the historic element of the poem but rather to the narrative element. In many of the other *sǫgu-* compounds, either aspect or both may be present, e.g. *sǫgubók* or *sǫgubót* (Fritzner: 'hvad der tjener til at gjøre en Fortælling fuldstændigere eller paalideligere'),⁶² *sǫgumaðr*, or even *sǫguligr*. Finnur Jónsson was apparently led astray by his conviction that skaldic verse was a reliable historical source. Thus he argues that "Digte med historisk indhold kaldes sǫguljóð",⁶³ by which he seems to have meant all encomia. What Snorri meant by *sǫguljóð* in his Prologue to *Heimskringla* is unclear. The verses he goes on to cite in the body of the work are historical in that they tell of events in the past, but Snorri says too they are verses *er menn hafa haft til skemmtanar sér*,⁶⁴ which in light of accounts of *sagnaskemmtun* might imply narrative. The two semantic components merge, however, precisely in cases where skaldic verse makes up the narrative backbone of a text,

⁵⁹ On Bjarni and *Jómsvíkingadrápa* see Anne Holtsmark, "Bjarni Kolbeinsson og hans forfatter-skap", *Edda*, 37 (1937), 1-17; on the context of Bjarni's opening stanza, where he "inverts a tradition then more than three centuries old", see Frank, *Old Norse Court Poetry*, 67-71.

⁶⁰ *Skjaldedigtning*, BII: 1; cf. AII: 1. Finnur Jónsson's translation: "Ingen mand opfordrer jeg til at høre på mit digt; dog har jeg tilvejebragt en sang om den udmærkede mand [Vagn]; frem vil jeg for folk føre digtet, selv om ingen ætgode mænd vil høre på mig."

⁶¹ *Lexicon Poeticum*, 2. opl. (København, 1931), s.v. *sǫgukvæði*.

⁶² Johan Fritzner, *Ordbog over det gamle norske sprog*, 4. utg. (Oslo, 1973), III: s.v. *sǫgubót*.

⁶³ *Litt. hist.*, I: 330, cf. also 352, 358.

⁶⁴ Bjarni Aðalbjarnarson, ed., *Heimskringla* I, Íslenzk fornrit, 26 (Reykjavík, 1941), 4.

such as sections of *Óláfs saga helga ens mesta* (based on *Geisli*) or *Kormáks saga*.⁶⁵

In any case, Bjarni Kolbeinsson's use of the term *sögukvæði* has much to say about skaldic narrative. It indicates the possibility of a skaldic poem intended not for ornament, praise, or lyric, but to tell a story. And that is just what Bjarni does. The next stanzas (6–9) proclaim the story as *söguligt* (6: *vel samir víst at telja vinnur hreystimanna*) and introduce the main characters: Hákon blátǫnn, the sons of Vésteinn, Sigvaldi, the son of Áki,⁶⁶ Búi and Vagn. Thus upsetting the apparent convention, *Jómsvíkingadrápa* does not begin *in medias res*. Like any saga, it commences with a nonnarrative introductory setting, parallel to Andersson's "Introduction", Propp's "Initial Situation", and so forth.⁶⁷ Strophe 10 presents the journey to Denmark for the funeral feast, *feðra sinna* according to the poem. We note here an encapsulation of the fuller story preserved in the versions of *Jómsvíkinga saga*, which identifies the dead as Strút-Haraldr; but the plural *feðra* may indicate that Bjarni knew a different variant of the story. Narratively, however, it matters little whose memory is toasted. The point is to get the Jómsvíkingar to the feast. In thus beginning the narrative with a journey, Bjarni follows established narrative conventions; cf. Lönnroth's "Travel Pattern", itself an extension of Harris's plot of the so-called *Íslendingaþættir*.⁶⁸ At the banquet the oath sequence is clearly presented in ascending order of importance. Vagn's famous double oath is last (strophe 14), after which the *stef* (15) signals the end of the section, and the commenced journey (15–16) effects a transition to the next major incident. The harrying of the Jómsvíkingar in Norway precedes the actual battle (20ff.). Once again Bjarni sets the scene, in this case by describing the odds against the Jómsvíkingar (21–23, which also includes the *stef*). The next six stanzas, although replete with skaldic battle stereotype, manage to convey the impression of increased pressure on Hákon, until strophe 30 states quite explicitly Hákon's decision to sacrifice his son (not, however, without authorial comment that would be out of place within a saga: *framm kom heipt en harða*). The ensuing storm, called forth by Þorgerðr hǫlgabrúðr, is described in a fairly straightforward way, followed by Sigvaldi's desertion (strophe 33). Only at this point does Vígfúss Víga-Glúmsson kill Áslákr, although in versions of the saga this event occurs before Hákon's sacrifice. Bjarni's rearrangement seems to reflect

⁶⁵ On this see most recently Hermann Enger's review of Turville-Petre, *Scaldic Poetry*, in *Fabula*, 17 (1976), 323: "Es zeigt sich da, dass die Skaldenstrophen nicht allein als historische Belege für das Berichtete dienen, sondern in hohem Masse selbst als Handlungsträger und Bauelemente der szenischen Darstellung in der Sagas fungieren, indem sie die als historische Realität angesehenen Personen und Ereignisse aufs Sagenhaft-Heroische oder Mythische hin stilisieren."

⁶⁶ Introducing the "son of Áki" (strophe 8) before Sigvaldi (strophe 9), who logically belongs with the sons of Vésteinn (strophe 7), breaks the linearity of the introduction. On the positive side, however, it creates narrative tension.

⁶⁷ Andersson, *Family Saga*, 28; V. Propp, *Morphology of the Folktale*, 2. ed., American Folklore Society Bibliographical and Special Series, 9 (Austin, 1968), 25–26.

⁶⁸ Lars Lönnroth, *Njáls saga: A Critical Introduction* (Berkeley etc., 1976), 71–75; Joseph C. Harris, "Genre and Narrative Structure in Some *Íslendinga þættir*", *Scandinavian Studies*, 44 (1972), 1–27.

a desire to streamline the narrative: until Hákon's sacrifice, all has gone well for the Jómsvíkingar; thereafter they fall. That the poet expected his audience to know more detail than he chose to tell is implied in his reference to Áslákr's death:

34a. Þar lét Vigfúss verða
vegrækin Ásláki
(þann erat þörf at segja
þótt) helfarar veittar.⁶⁹

Perhaps Bjarni was too fastidious to permit even one of his lesser heroes to have his head bashed in with an anvil.

Strophes 36–37 detail Búi's legendary leap, coffers in hand, and conscientiously note the later lore accruing to the treasure.

36. Bað fyr borð at skyldi
bøðsvellandi allir
(þá frá k vópnum verjask
Vagns lið) Búa þegnar,
áðr hreggboði hjörva
hraustr með þungar kistur
(sá var illr af aurum)
ótrauðr á kaf réði.
37. Nam eldbroti Yggjar
ýgr fyr borð at stíga;
út bar hann af húfum,
hraustr Gullbúi, kistur;
ok optlíga eptir
óblauðir þar síðan
kneigu lýðir líta
langan orm á hringum.⁷⁰

As Dag Strömbäck pointed out, the language of 36a retains intact the formula found in many prose sources and surely derived from oral tradition, *fyrir borð allir Búa þegnar*.⁷¹ This is yet another sign of Bjarni's ability to adapt skaldic language to his purpose.

The remainder of the battle is recounted in strophes 38–40. Of these, and of the entire battle sequence,⁷² it may fairly be stated that the narrative thread is

⁶⁹ *Skjaldedigtning*, BII: 8; cf. AII: 8. Finnur Jónsson's translation: "Der gav den ærgærrige Vigfus Aslak døden; det afsnit er der ingen grund til at fortælle videre om."

⁷⁰ *Skjaldedigtning*, BII: 8; cf. AII: 8. Finnur Jónsson's translation: 36: "Krigeren bød, at alle Bues mænd skulde springe over bord, – da har jeg hørt at Vagns mandskab værgede sig med våben –, for den tapre kriger ufortrøden styrkede sig i dybet med de tunge kister; han var karrig på sit guld"; 37: "Den voldsomme kriger steg over bord; han, den tapre Guld-Bue, tog sine kister med sig fra borde; og ofte har frygtløse mænd senere derefter kunnet se en lang orm liggende på ringe."

⁷¹ "Draken i Hjörungavåg", in *Scandinavica et Fenno-Ugrica: Studier tillägnade Björn Collinder* (Stockholm, 1954), 384, fn. 1.

⁷² Even in his choice of stereotype, Bjarni leans toward the kind of vivid detail typical of saga prose. He demonstrates the prowess of his heroes by having them cleave their opponents to the shoulders. In his use of an expanding triad (Sigvaldi cleaves helmets and shields in strophe 24, Búi cleaves helmets and shields and sinks his sword down to his victims' shoulders in strophe 26, and Vagn despatches several hundred in this way according to strophe 28), Bjarni makes use of one of the most established features of Western narrative.

never lost. Events follow one another in linear order; details separating *this* battle from others are given; and one always has a grasp of the changing fortunes of the two sides. Strophe 41, however, compresses a great deal of material, namely the heroic posturings of the Jómsvíkingar as they are beheaded, one by one. What takes pages in the saga and is one of its most memorable sequences is allotted only one helming in the extant poem.

41b. mæltu hraustar hetjur
 (haukligt var þat fikjum)
 – þau hafa þjóðir uppi –
 þróttar orð með fyrðum.⁷³

Strophe 41 makes little sense without a knowledge of the story, and yet it would be strange for Bjarni to omit this stirring scene detailing his heroes' bravery, with rich possibilities for ironic exaggeration. However, the text in Codex Regius of *Snorra Edda* breaks off after strophe 40, and strophe 41 and the following strophes are found only in the fragmentary rendition in *Óláfs saga Tryggvasonar en mesta*. It seems likely that some strophes have been lost at just this point.⁷⁴ In any case, the remaining extant strophes recount Vagn's sly attack on the executioner Þorkell, Eiríkr's clemency, and Vagn's marriage to Ingibjörg. That the final two strophes are just helmings indicates that the transmission of the poem is incomplete, and the somewhat hasty ending of the poem should not incline us to denigrate the narrative effect of the poem. Indeed, marriage of the hero is one of the most common – and thus presumably satisfying – endings in popular narrative.

What Bjarni managed in his *sögukvæði* is nothing less than the cloaking of an entire linear narrative, replete with detail, internally consistent and comprehensible on its own terms, in the form of a skaldic *drápa*.⁷⁵ This narrative includes dialogue, which is used when needed and (as in prose) tagged for speaker. Thus strophe 43:

Vilt – kvað hringa hreytir
 hyggju-gegn at Vagni –
 élsvellandi yðvart
 Yggjar líf of þiggja?
 Eigi munk, nema efnak
 – ungr – þats heit nam strengja,
 – svá kvað Ullr at jarli
 egghríðar – fjör þiggja.⁷⁶

⁷³ *Skjaldedigtning*, BII: 9; cf. AII: 9. Finnur Jónsson's translation: "de tapre helte udtalte da blandt mændene kraftige ord; dem mindes folk; det var overmåde modigt gjort."

⁷⁴ The usual guess is that four strophes are now lost. See Anne Holtsmark, "Jómsvíkingadrápa", *KLNM*, 7 (1962), 606; also Finnur Jónsson, *Litt. hist.*, II: 40.

⁷⁵ Such was Bjarni's accomplishment from the point of view of narrative. The total accomplishment was greater, encompassing daring use of irony and skillful interweaving of Bjarni's own matters of the heart with those of his hero, Vagn. It is a better poem than its apparent lack of popularity during the Middle Ages (recorded as a separate entity in only one manuscript) and more recently among critics would indicate. Perhaps it flouted too many conventions.

⁷⁶ *Skjaldedigtning* BII: 10; cf. AII: 9. Finnur Jónsson's translation: "'Vil du', sagde den for-

Question and response, each occupying a helming, make up a balanced stanza pivotal to the narrative element of the poem.

In its skaldic craft Bjarni's poem withstands comparison with other skaldic texts. Although the meter, *munnvörp*, is perhaps less demanding than *dróttkvætt* in that odd lines lack rhyme and even lines require only *skothending*, the poem is equipped with an appropriate *stef* and uses kennings, if somewhat sparingly. Only one conclusion naturally follows: there is nothing about skaldic form that precludes its use for narrative purposes. Indeed, Bjarni's debt to earlier skalds indicates that their art could readily be turned to narrative purposes.⁷⁷

Lest one wonder whether a decision to render the traditions surrounding the battle of Hjørungavágr into skaldic verse might somehow entail a more narrative mode and vitiating of "typical" skaldic technique, it is instructive to compare *Jómsvíkingadrápa* to the fragments of Þórkell Gíslason's *Búadrápa*, a presumed contemporary. To judge from the extant strophes, *Búadrápa* had little narrative thrust. It offers instead a relatively conventional description of the battle at Hjørungavágr, with uncontextual images like the following:

6b. fellu fleinbörvar,
flugu af streng örvar,
sungu hót hjörvar
við hlífar görvar.⁷⁸

Sometimes the strophes gloss various aspects of the battle. *Hvert hagl vá eyri* is a touching detail, and

10a. Örum réð sér snörpum
(slíkt vas raun görpum)
flagð et forljóta
af fingrum skjóta.⁷⁹

Runhent seems to have been too much for Þórkell. Forcing his material into full feminine rhymes, he never rose above the commonplace in his description.⁸⁰ Of the specific details of Búi's exploits the fragment offers only the information that he pressed the attack through a throng:

8. Búa frá k greitt ganga
(gladdi svan hanga,

standige gavmilde mand til Vagn, 'kriger, modtage dit liv?.' 'Ikke vil jeg modtage mit liv, med mindre jeg kan udføre, hvad jeg har aflagt løfte om'; så talte den unge kriger til jarlen."

⁷⁷ A list of Bjarni's putative borrowings, perhaps somewhat exaggerated, is offered by de Vries, *Literaturgeschichte*, II: 36, fn. 57.

⁷⁸ *Skjaldedigtning* BI: 537; cf. AI: 554. Finnur Jónsson's translation: "mændene faldt; pilene fløj af strængen; sværdene klang højt mod de udmærkede skjolde."

⁷⁹ *Skjaldedigtning* BI: 538; cf. AI: 555. Finnur Jónsson's translation: "Den hæslige trold skød skarpe pile fra sine fingre; det var en hård prøve for heltene."

⁸⁰ As Finnur Jónsson put it, "kampschildringerne er ikke uden en vis kraft, men nogen særlig originalitet lægges ikke for dagen" (*Litt. hist.*, II: 105).

vokð vas gøll geira)
gognum lið þeira.⁸¹

Búi's famous devotion to his chests of gold rates both helmings of a strophe, but not without sententious insert:

11. Sté fyr húf hesti
hrófs enn þrekmosti
gæðir gunnskára;
gladdisk nagr sára;
niðr kom bens bára,
Búi nam sér hvára
(ferð hykk friðar mistu)
frækn í hønd kistu.⁸²

Although the fragmentary nature of the texts precludes certainty, this comparison of the two skaldic *drápur* commemorating the fall of the Jómsvíkingar at Hjørungavágr should serve to demonstrate that skalds could choose to offer widely varying amounts of narrative material in their art.

It might be objected that *Jómsvíkingadrápa* is selective in its choice of the motifs it chooses to tell from the "complete" story, or rather from all the motifs that might be gathered into this particular narrative. In the Germanic context there is nothing unusual about such selectivity, as has been mentioned above. Poets could expect that their audience knew the story they were setting out to tell. The same was certainly true for at least some prose narratives, including, somewhat ironically, one of the redactions of *Jómsvíkinga saga*. N. F. Blake, the editor of the redaction in Cod. Holm. 7, 4° (H), commented on the compression and omission of this redaction: "This compression and omission often result in . . . a too rapid transition from one action to the next. In several cases it has been carried so far that it is impossible to understand *H* properly unless one compares it with the other texts."⁸³ In other words, appreciation and interpretation of this version of the saga demand prior knowledge of the story. In this light it is difficult, indeed, to criticize the narrative ability displayed by Bjarni Kolbeinsson in *Jómsvíkingadrápa*.

Bjarni's poem provides a splendid example of the versatility of the skalds, which has been stressed throughout this discussion. The adaptation requiring the greatest tact and skill must have been that of skaldic form to Christian subjects. That it was made at all testifies to the malleable nature of the form. From the tentative early efforts of the skalds of the conversion period to the great religious poems is a large step, one requiring that increasing amounts of narrative be set in skaldic form. An excellent early example is *Plácítúsdrápa*.

⁸¹ *Skjaldedigtning* BI: 537; cf. AI: 554. Finnur Jónsson's translation: "Jeg har hørt, at Bue gik let igennem deres skare; ravnene glædedes; kampen var i fuld gang."

⁸² *Skjaldedigtning* BI: 538; cf. AI: 555. Finnur Jónsson's translation: "Den overmåde kraftige kriger steg over bord på skibet; ravnene blev glad; blodet strømmede ned; den tapre Bue tog en kiste i hver hånd; jeg ved, at mændene mistede freden."

⁸³ N. F. Blake, ed., *The Saga of the Jomsvikings* (London etc., 1962), xxi.

The anonymous *Plácítúsdrápa* is the oldest recorded verse in Old Norse (AM 673 b, 4°)⁸⁴ and in fact was probably composed before Bjarni's *Jómsvíkingadrápa*.⁸⁵ It is instructive to compare the relevant strophes of the poem (1–8) with the prose fragment in AM 655, 4°, said to be the oldest Norwegian manuscript.⁸⁶ The story told in both poem and saga is the same: Plácítús has met the stag, who reveals himself as God. Plácítús affirms his willingness to convert, and God orders Plácítús to return home, permitting him to tell his wife of the encounter. When the wife hears of it, she tells of her dream, in which she too saw God. Together with their two sons they set forth that very night to be baptized. The bishop carrying out the ceremony gives them new names (Plácítús is now Eustachius, his wife Theopista, their sons Agipius and Theopistus) and blesses them. The next morning Eustachius returns to the place where he met the stag, and God again reveals Himself.

Each account gives the same amount of detail, and both are clear, well constructed, syntactically consistent narratives.⁸⁷ The narrative point of view is the same, namely that of the omniscient, pious third person narrator typical of hagiography. There is, however, apparently some variety in tone. For example, when Plácítús learns that the stag is God, in the saga he falls from his horse in fear (*Ða varð hann sva rædr at han fell niðr a jorð af hestenom*), whereas the poet has Plácítús rise from the earth – *vas áðr til foldar ormstalls boði fallinn* (strophe 2a). The saga appears exaggerated, at times almost burlesque, the poem dignified.

⁸⁴ AM 673b, 4°, is dated to ca. 1200 (Kr. Kålund, *Katalog over den Arnemagnæanske håndskriftsamling*, 2:1 [København, 1892], 92; Jón Helgason, "Til skjaldedigtingen", *AphSc*, 7 [1932–33], 150; Jakob Benediktsson, "Plácítúsdrápa", *KLNM*, 13 [1968], 326; D. A. Seip puts it at or before 1200 ("Plácítúsdrápa", *Studier i nordisk filologi*, 39 [1949], 20), and Marius Hægstad assigns it to the second half of the twelfth century (*Vestnorske maalføre fyre 1350, II: Sudvestlandsk, 2: Indre sudvestlandsk. Færøymaal. Islandsk. Tredje bolken*, Skrifter utg. av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo, II. Hist.-filos. kl., 1941, nr. 1 [Oslo, 1942], 172). Regarding the contents of the earliest Icelandic manuscripts, which show *Plácítúsdrápa* to be the earliest preserved verse, see Hreinn Benediktsson, *Early Icelandic Script as Illustrated in Vernacular Texts from the Twelfth and Thirteenth Centuries*, Íslenzk Handrit, Icelandic Manuscripts, Series in Folio, 2 (Reykjavík, 1965), 13–14.

⁸⁵ Those dating *Plácítúsdrápa* to the middle of the twelfth century (at least a generation before Bjarni could have composed *Jómsvíkingadrápa*) include Konráð Gíslason, "U- og regressiv V-umlaut af á í islandsk", *ANF*, 8 (1892), 82; Fredrik Paasche, "Kristendom og kvad", in his *Hedenskap og kristendom* (Oslo, 1948), 117; idem., *Norges og Islands litteratur*, 290; Vemund Skard, "Harmsól, Plácítúsdrápa og Leiðarvisan", *ANF*, 68 (1953), 105–108. Jan de Vries dated *Plácítúsdrápa* to around 1180 in the first edition of his *Altnordische Literaturgeschichte*, Grundriss der germanischen Philologie, 16 (Berlin, 1942), II: 115, but in the second edition pronounced it no earlier than 1155 (II: 56). Finnur Jónsson reversed himself in the opposite way, dating the poem to around or before 1150 in the first edition of his *Litt. hist.*, II (København, 1894), 120, but to around or before 1180 in the second edition (II: 118). Skard (op. cit.) suggests not implausibly that 1180 in the second edition is a printer's error for 1150.

⁸⁶ Didrik Arup Seip, *Palæografi B: Norge og Island*, Nordisk Kultur, 28B (Oslo, 1954), 5–6. The manuscript fragment, which also contains parts of *Blasius saga* and *Matteus saga postola*, is apparently a copy executed in Trondheim (Seip, loc. cit.). The text is printed in *Heilagra manna sögur II* (Oslo, 1877), 207–209.

⁸⁷ Indeed, an argument could be made that the poem tells the more complete story, for it contains God's warning to Plácítús that he is to suffer a fate like Job's (strophe 1), which is missing from the saga. If it was present in the lost portion of the fragment, it must have come at a different place in the narrative, either earlier in God's speech, or, more appropriately, during the second revelation.

Indeed, the poet seems in general to have constructed his narrative with more skill than the saga writer used. Fine touches include God's final words to Plácítús after their first meeting, *þá munk yðr, þats ófir⁸⁸ yfir (þegjum nú) segja* (strophe 3), with the rhyme pair *þegjum ... segja*, and the full strophe setting forth majestically the Christian names of the newly baptized Eustachius and his family, with each person assigned one clause – half a helming – and the names occurring initially in the even lines.⁸⁹ By contrast the prose writer seems humbler and less subtle. The only factor complicating the poet's presentation of his material is his diction, primarily his kennings.

The most complete printed version of the saga is that of Cod. Holm. 8, 8°, a paper copy of an Icelandic translation of the saga probably carried out somewhat later than that found in the fragment AM 655, 4°. ⁹⁰ It tells the entire story, starting with the background of Plácítús (*A dogum Traiani keisara var hofdingi riddara, sa er Placidus het*)⁹¹ and ending with the martyrdom of Eustachius and his family. Compared, however, to the fifty-nine extant strophes of *Plácítúsdrápa*, this prose version generally emphasizes dialogue. The narrative of *Plácítúsdrápa* is tighter, sparser (except for the diction), and more circum-spect. Where the saga quotes long stretches of dialogue, the poet is frequently content to report the gist of the speeches. The tone of the poem is more dignified, more pious; but it omits none of the action of the story,⁹² unfolding it in clear linear fashion, often with direct speech, and from the same narrative point of view. The saga is slightly less linear, in that it leaves Theopista's fate unclear until her sons are rescued from the wild animals, whereas the poem notes directly after she is forced to remain with the heathen ferryman that she remains pure:

19. Fljóð varð heim með heiðnum
 hlunnýrs fara runni;
 kona bað sér við synðum
 saurlífis goð hlífa;
 blíðr dugði svá brúði
 brátt, at saurgask máttit,
 himna valdr, af hildar
 hauknistis samvistu.⁹³

⁸⁸ I follow Finnur Jónsson's emendation to *ófir* here; cf. Jón Helgason's remarks in "Til skjaldedigtningin", 151.

⁸⁹ This verse is typical of the poet's procedure. He seems to prefer to offer two "bits" of information in each helming. Strophes 16–17 are good examples; others abound.

⁹⁰ Ole Widding, Hans Bekker-Nielsen and L. K. Shook, "Lives of the Saints in Old Norse Prose: A Handlist", *Mediaeval Studies*, 25 (1963), s.v. Eustace; Hans Bekker-Nielsen, "Plácítús saga", *KLNM*, 13 (1968), 327. Text printed in *Heilagra manna sögur*, II: 193–204.

⁹¹ *Heilagra manna sögur*, II: 193; cf. the opening of the version in *Acta Sanctorum*, Septembris VI: 123: *In diebus Trajani imperatoris ... erat quidam magister militum nomine Placidus.*

⁹² Poem and saga allot virtually equal space to the various incidents of the story, too. For example, the recognition scenes between the various members of the family – which the Norsemen seem to have taken as the dramatic high point of the story – occupy ca. 800 of 5000 words in the saga, and seven of the extant thirty-nine strophes of the *drápa* (51–57); were the *drápa* complete, the percentage occupied by these scenes in the two versions would be virtually identical.

⁹³ *Skjaldedigtning*, BI: 611; cf. AI: 611. Finnur Jónsson's translation: "Kvinden måtte begive sig

The saga version creates slightly more suspense here, but it must be noted that both saga and poem intertwine their accounts of Theopista's fate by postponing their accounts of the death of her captor and Theopista's assumption of his inn.

I have dwelt at some length on these versions of the story of St. Eustace because they demonstrate so clearly the narrative capability of the skaldic *drápa*. Nothing could reveal more clearly the adaptability of skaldic poetry; the same form which was apparently used to celebrate the Norse gods could be successfully bent on a saint's life, just as the diction depending in large part on pagan myth could be reinvigorated with nonpagan metaphors just after the conversion to Christianity.

Plácítúsdrápa belongs to the movement in the middle and later twelfth century toward stately *drápur* on religious subjects. With a few notable exceptions – *Íslendingadrápa*, *Jómsvíkingadrápa*, the Sturlung revival –, religious subjects dominated skaldic poems for the remainder of their history. Since much churchly literature involved the lives of saints and their corresponding miracles, this verse tended to be narrative. To be sure, some of it is more introspective and less concerned with the outer flow of events, but taken as a whole this body of poetry might be regarded as primarily historical and narrative. For the fourteenth century the typical *drápa* narrates the life of a holy person, emphasizing the course of his life and the attendant miracles. The immediate source is narrative and the result intended to be narrative.

The fourteenth century religious *drápur* have not attracted a great deal of attention. Here is Finnur Jónsson's pronouncement on their sources and style: "Disse digte er historisk-opbyggede og for det meste byggede over helgensagaer og legender; deres fornemste indhold er derfor jærtegn. De er *drapaer* i den gamle stil, i de gamle versemaal, især drotkvædet eller hrynhent, og overhovedet affattede efter alle kunstens regler."⁹⁴ On the anonymous poems he adds that the authors "... har i reglen taget en saga eller en jærtegnsberetning og sat den temmelig ligefrem på verse."⁹⁵ The poems reveal nothing to belie Finnur Jónsson's statements.⁹⁶

One sees this process of setting a saga into verse quite clearly in several places, but perhaps most strikingly in the case of Abbot Arngrímr Brandsson, who composed both a *drápa* and a saga on Bishop Guðmundr Arason inn góði, probably inspired by the washing of Guðmundr's remains undertaken in 1344.⁹⁷ That Arngrímr was anything but a skilled narrator is shown by his *Guðmundar saga*, an Icelandic rendition (perhaps by Arngrímr himself) of his now lost

hjem med den hedenske skipper; hun bad gud beskytte sig mod ukyskhedens synder; himlens blide herre hjalp straks kvinden således, at hun ikke kunde besmittes af samlivet med ham."

⁹⁴ *Litt. hist.*, III: 8.

⁹⁵ *Ibid.*, 19.

⁹⁶ One may, however, harbor suspicions concerning Finnur Jónsson's patriotic and rather romantic outburst that these *sagadigte* – the word indicates how narrative the poems are – were inspired by the "sagaånd, der i en alt overvejende grad besjælede ... slænder, høj og lav" (*Litt. hist.*, III: 19).

⁹⁷ Recorded in the annals, cited by Magnús Már Lárusson, "Guðmundr inn góði", *KLNM*, 5 (1960), 540.

Latin life of Guðmundr, clearly intended to bolster the movement to canonize Guðmundr in the mid-fourteenth century.⁹⁸ By far the longest saga on an Icelandic bishop, Arngrímr's *Guðmundar saga* is a compilation of the earlier written sources – some of which are compilations themselves – laced with Arngrímr's learned asides. Finnur Jónsson's statement that the contents of the poem "slutter sig nær til sagaen"⁹⁹ seems at first astonishing but is supported by a comparison of the two texts. (It must be noted, however, that the *drápa* was probably composed before the saga.)¹⁰⁰ The structure of both texts is roughly identical; in both Arngrímr charts the course of Guðmundr's life, emphasizing the outer chronology of his ascension to the see and its eventful history, interspersed with examples of Guðmundr's piety. Following Guðmundr's death, in both texts Arngrímr offers an extended comparison of the just man Guðmundr to the palm and cedar (based presumably on Psalm 91:13) and thereafter a catalogue of several additional miracles. The differences in detail are of course enormous, but anyone familiar with Guðmundr's story can follow the poem without difficulty. The inner connection of the narrative is less skilled than, say, *Jómsvíkingadrápa* or *Plácítúsdrápa*, but Arngrímr's saga suffers the same fault.¹⁰¹ Arngrímr's *Guðmundar kvæði*, as narrative, is hardly less cohesive than the saga. Both share the same point of view and the same rhetorical aim of glorifying Guðmundr's career and miracles. In both Arngrímr reveals himself as a learned if uninspired writer with didactic aims. Since the narrative failures of his *Guðmundar kvæði* are to a large extent shared with his saga, we conclude that it was not skaldic form that presented any obstacles to narrative.

The one exception to this statement as observed in the material examined thus far consists of the kenning. The fourteenth-century poets knew full well that kennings were not compatible with narrative, and they felt little compulsion to retain this aspect of diction. Árni Jónsson even explains in the remarkable penultimate strophe of his *Guðmundar drápa* why he has abandoned the "Edda" style:

78. Yfirmeisturum mun Eddu listar
allstíður sjá hróður virðaz

⁹⁸ Björn Magnússon Ólsen, "Um Sturlungu". *Safn til Sögu Íslands ok Íslenzkra Bókmennta*, 3 (1896), 297–301.

⁹⁹ *Litt. hist.*, III: 9.

¹⁰⁰ Björn Sigfússon, "Guðmundar saga biskups Arasonar", *KLNM*, 5 (1960), 543.

¹⁰¹ The following passages should suffice to demonstrate Arngrímr's style. *Peir réntu ok þar mörgu ok góðu í femunum, áðr þeir fóru í brott. Tveir gripir vóro þeir þar, er Guðmundr biskup hafðe gefit Rafne, er frá er sagt, þat var sólarsteinn ok kvennyrtill með hlöðum blábrúnaðr. En er þeir étloðo hann á brott at taka, þá sýndist þeim sem þat vére svartr fats töturr, ok köstoðo eptir, en sólarsteinenn höfðo þeir til sjófar; þá sýndist þeim [hann] sem annarr fjörosteinn, ok köstoðo niðr, ok er þeir vóro á brott farnir, þá fannst sólarsteinninn (Guðmundar saga biskups, Resensbók redaction, *Biskupa sögur*, I [Kaupmannahöfn, 1858], 506); En svá sem hann var af sleginn, ok þeir dauða synir rupluðu bæinn, leita þeir gripanna Guðmundar nauta, þviat þat var í allra manna vitand, at Rafn hafði þegit þá, en þó vóro þeir í þenna tíma eigi kenniligr, þviat kristallur var nú at sjá grár sem hégeitill, en bránn kyrtill hlaðbúinn sem leppr rotinn (Arngrímr's version, printed in *Biskupa sögur*, II [Kaupmannahöfn, 1878], 564). Arngrímr's version is inferior both stylistically and in its narrative arrangement.*

þeim er vilja svá grafa ok geyma
 grein klókasta fræðibóka;
 lofi heilagra líz mér hæfa
 ljós ritninga sætra vitni,
 en kenningar auka mönnum
 engan styrk en fagnað myrkva.¹⁰²

Disavowal of the “Edda” style was, indeed, a topos of this poetry, found also in Arngrímr’s *Guðmundar kvæði 2* and in Brother Eysteinn’s *Lilja*, the great monument of the period (strophe 97). Eysteinn follows it with his well known remarks on *hulin fornryðin* (strophe 98):

Sá, er óðinn skal vandan velja,
 velr svá mörög í kvæði at selja
 hulin fornryðin, at trautt má telja,
 tel ek þenna svá skilning dvelja;
 vel því at hér má skýr orð skilja,
 skili þjóðir minn ljósan vilja,
 tal óbreytiligt veitt af vilja,
 vil ek at kvæðit heiti Lilja.¹⁰³

In this final adaptation of skaldic form, then, all that hinders communication is eliminated. It remains to investigate the underlying factors.

The history of skaldic poetry is one of adaptation to changing social conditions. We do not, in all likelihood, know this history from its beginning, which surely precedes Bragi, but from the time we do know it the picture it presents is relatively consistent. The form is capable of being turned to many uses, including – throughout its known history – narrative. Statements denying the skalds’ narrative abilities rest, as we have seen, on a reading of only part of the corpus, the early centuries, and on a transmission which raises more questions than it settles. Examination of the entire corpus reveals the complexity and range of the form.

There does, however, seem to be a gradual move toward narrative over the centuries, culminating in the great fourteenth-century *drápur* in *hrynhent*. Some indications of this tendency include the splitting of a single clause into both helmings of a strophe, first carried out in the last strophe of Hallfreðr’s *Erfidrápa* to Óláfr Tryggvason,¹⁰⁴ the carrying over of dependent clauses to following strophes, which becomes common during the twelfth century, and the alignment of clause and verse line in *hrynhent*, particularly during the fourteenth century.

¹⁰² *Skjaldedigtning*, BII: 461; cf. AII: 429. Finnur Jónsson’s translation: “Eddas kunsts store mestre vil synes dette digt meget lidet smidigt, de som vil grave så dybt i lærdomsbøgernes kloge regler og iagttage dem; det synes mig at søde skrifters lyse vidnesbyrd passer til hellige mænds lovprisning, men omskrivninger øger ingen mænds styrke, men formørker glæden.”

¹⁰³ *Skjaldedigtning*, BII: 416; cf. AII: 394. Finnur Jónsson’s translation: “Den, som skal udføre et omhyggeligt digt, vælger at indsætte i sit kvad så mange dunkle oldtidsord, at de næppe kan tælles; jeg siger, at han således forhindrer forståelsen; da man her godt kan forstå de klare ord, skal man høre min klare vilje: disse simple ord, givne med lyst, dette digt ønsker jeg skal hedde Liljen.”

¹⁰⁴ Frank, *Old Norse Court Poetry*, 66.

The distaste for *hulin fornyrðin* and kennings is the final part of this process. These aspects of diction hindered the passing of information and greatly slowed the narrative pace. They were, therefore, out of place in Christian literature, whose aims were at least partially didactic. Earlier religious poetry had, to be sure, retained kennings and complex diction when it appropriated the *drápa*, but to varying degrees. Gamli's *Harmsól*, for example, shows a particular fondness for four part kennings, whereas *Leiðarvísan* is distinguished by its humble diction. In his thorough study of the language of the great twelfth-century skaldic religious poems, Wolfgang Lange judged the *Leiðarvísan* poet "... ein schlichter Künstler, der predigt." But Lange attributed the simple diction to the needs of communication when he hastened to add "Wortschatz und Wortstellung müssen leicht verständlich sein."¹⁰⁵ Furthermore, even the complex kennings of this period are more transparent than those of the classical period, for the context of the Christian kennings was common knowledge to any believer, whereas the background of the "pagan" kennings depended in some cases on a fairly arcane system of myths and legends, as Lange noted.¹⁰⁶ In addition, Christian kennings tend to avoid the substitution of nouns within similar semantic classes that so complicates classical skaldic diction.¹⁰⁷ A far greater percentage of Christian kennings, too, consists of *sannkenningar*.

Early skaldic poetry belonged to an aristocracy: chieftain and *drótt*, later king and *hirð*. The Christian poetry also belonged to an elite, namely the educated brothers of the Church. They used skaldic poetry, however, not to honor their immediate patron, glorifying themselves in his glory (and also hoping for monetary reward), but rather to edify. The court poetry looked to within, perhaps seeking to seal the bonds of the group (those who could readily comprehend and appreciate the form).¹⁰⁸ The religious poetry was aimed outward, treating universal subjects of the universal Church. The courtly aristocracy existed by defending itself from other such elites, or by conquering them, whereas the religious elite had brothers in monasteries and churches not just all over Iceland but all over the known world. It is little wonder the religious elite was larger and more oriented to the outer world.¹⁰⁹

It was probably only a matter of time before kennings and *hulin fornyrðin* – the Edda style – were eliminated altogether from Christian poetry. Perhaps the

¹⁰⁵ *Studien zur christlichen Dichtung der Nordgermanen 1000–1200*, Palaestra, 222 (Göttingen, 1958), 157.

¹⁰⁶ "Die Umschreibungen der christlichen Dichtung sind zumeist inhaltlich anderer Art als alles bis dahin von den Göttern Ausgesagte, aber formel bleiben sie in der Tradition und führen die schwere Würde und Bürde dieser eigentümlich nordgermanischen Dichtweise mit sich. Allerdings werden sie durchsichtiger, da sie nicht auf eine alte, figurenreiche Mythologie beziehen können, durchsichtiger bis zur blossen Umschreibung, die man nicht mehr als Kenning bezeichnen kann, weil ihr der Rätsel- und Verweisungscharakter abgeht" (ibid., 208).

¹⁰⁷ Notable exceptions center on the semantic category "man" and are particularly common in *Plácítúsdrápa*, which uses such mythic names as Baldr, Njörðr, Móði, Gefn, and Sjöfn.

¹⁰⁸ See John Lindow, "Riddles, Kennings and the Complexity of Skaldic Poetry", *Scandinavian Studies*, 47 (1975), 311–327.

¹⁰⁹ See Bernhard Kahle, "Das Christentum in der altwestnordischen Dichtung", *ANF*, 17 (1901), 1–40, 97–159.

many *drápur* about Guðmundr inn góði were intended in a semi-political spirit, as part of the movement toward canonization, and thus required to be understood. Or perhaps the poets were moved by Guðmundr's famous asceticism toward an ascetic skaldic style. Brother Eysteinn, however, cannot have felt any such influences, and it was his poem that lived longest. In his case we can discern only a desire to communicate his emotion, to touch all whom the Church would reach. This spirit altered forever the diction in skaldic poems. The form apparently continued in use until the Reformation, however, ever adaptable, now being put almost exclusively to uses of communication and narrative.¹¹⁰

¹¹⁰ Cf. the discussion in Jón Þorkelsson, *Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede* (København, 1888).

RUSSELL POOLE

Ormr Steinþórsson and the *Snjófríðardrápa*

I

One of the more unusual metres described by Snorri Sturluson in the commentary to his *Háttatal* is *hálfhnept* (ed. Finnur Jónsson, 1931, p. 246).¹ This is illustrated by stanza 77 of his poem:

Snyðja lætr í sólroð
snekkjur á Manar hlekk . . . (*Skj.* B II, 82)

The peculiarity of this form, as compared with *dróttkvætt*, is that the final foot in each line is not a dissyllable but a monosyllable. The name *hálfhnept* evidently derives from this “truncation”. In *Háttalykill*, an earlier “clavis metrica”, the same term is used for an even rarer metre, which, however, is not of concern here (ed. Jón Helgason and Anne Holtmark, 1941, pp. 27 and 74).

Hálfhnept in Snorri’s sense occurs first, if for the moment we follow the datings to be inferred from the traditional attributions, in a poem ascribed to Haraldr hárfagri, the *Snjófríðardrápa*. Our source here is the *Flatexjarbók* (ed. C. R. Unger and G. Vigfússon, I [1860], 567). If the ascription to this celebrated king were correct, the poem, along with the *hálfhnept* metre, would have to date from before AD 940. In *Skjaldedigtning* Finnur Jónsson printed the first stanza of the poem (all that the compiler of *Flatexjarbók* had included in his text) directly after the verses of Bragi gamli, and so among the very oldest Norwegian poetry (*Skj.* A, 5). He did so, however, with the reservation, as appears from his *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie* (I, 422), that the *hálfhnept* metre might not really have been devised so early. Jan de Vries took a much more sceptical stance, proposing a twelfth or preferably thirteenth century dating. He followed Heusler in believing that *hálfhnept* had evolved as a variant of *hrynhent*, which is first attested in the 980’s (1940, pp. 169–70 and 172). But this hypothesis is anything but certain, as Heusler himself makes clear (1925, I, 307). I reproduce and translate the *Flatexjarbók* fragment of *Snjófríðardrápa* later in this article.

Björn Ásbrandsson, known as Breiðvíkingakappi, is the next person to whom we find a *hálfhnept* stanza attributed in the mediaeval records: the source is *Eyrbyggja saga* (ÍF IV, 110–11 and *lv.* 30). Like the *Snjófríðardrápa*, his stanza has to do with separation from a loved woman:

¹ Full references are supplied in the bibliography.

Sýlda skark svana fold
 súðum, þvit gæibrúðr
 óstum leiddi oss fast,
 austan með hlaðit flaut;
 víða gatk vásbúð;
 víglundr nú um stund
 helli byggir hugfullr
 hingat fyr konu þing.

“I cut the frozen sea with planks (i.e. with the ship) for, in her love, the watchful woman drew me inexorably westwards with a laden craft; far and wide I found cold, wet lodging; now, for a time, bold in spirit, I occupy a cave here, instead of a woman’s bed.”²

According to the chronology of *Eyrbyggja saga*, Björn Breiðvíkingakappi must have composed this stanza in the year 997. Jan de Vries objected to that dating too, on the grounds that if *hálfhnept* does derive from *hrynhent* the evolution of the variant follows uncomfortably close upon that of the main type (1964, pp. 195–96). Yet we know so little about the origins of Norse-Icelandic metrics in general and possess extant so few poems from this period that, as Einar Ól. Sveinsson justifiably argues, the ascription has to be accepted provisionally, until more powerful objections can be raised against it (ÍF IV, ix).

As it happens, the first securely datable use of *hálfhnept* occurs only twenty-one years later, in Óttarr svarti’s praise-poem for Óláfr sænski (*Skj. A*, 289–90).

When we next see *hálfhnept* verse, it is once more upon the subject of love. In his *Edda* Snorri cites five fragments (reproduced and translated below) which he ascribes to an otherwise unknown skald, Ormr Steinþórsson. Each fragment is cited in a different context, to illustrate a particular kenning type, and Snorri gives no indication that they belonged together originally in a single poem. Nor does he give the title of any poem by Ormr. Finnur Jónsson places Ormr in the eleventh century (*Skj. A*, 415–16, but with query), but, as we shall see presently, the fragments are most probably only a few decades older than *Snorra Edda* itself. On these fragments ascribed to Ormr Ólafur Halldórsson wrote an important article (1969), which the present investigation is designed to supplement.

Another fragment in the same metre is quoted without attribution by Magnús Ólafsson (1573–1636) in his reworking of *Snorra Edda*, the so-called *Laufás-Edda*. Magnús derived this and some other verses not elsewhere recorded from Codex Wormianus of *Snorra Edda*, at a stage when that manuscript was in a more complete state than it is today (Jón Helgason 1966, p. 175). Since, as we shall see presently, the *Laufás-Edda* fragment is in the same idiom as Ormr’s, Guðbrandur Vigfússon placed it with four of the Ormr fragments (1, 2, 3, and 4) as verses from a “dirge” for a lady in *Corpus Poeticum Boreale* (II 322–23). Subsequently, the existence of the *Laufás-Edda* fragment came to be over-

² Translation after E. O. G. Turville-Petre, in *Scaldic Poetry*, Oxford 1976, p. 65 (with modifications).

looked, because, unaccountably, Finnur Jónsson failed to include it in *Skjaldedigting*. Nevertheless, as Jón Helgason has pointed out (1966, p. 177), the entries in *Lexicon Poeticum* under *Friðr* and *gustr* cite “Ormr 6 (AM 738)” and so make it apparent that Finnur Jónsson agreed with Guðbrandur Vigfússon’s ascription. So far as I can tell, Ólafur Halldórsson did not know of the existence of the *Laufás-Edda* fragment when he wrote his article on *Snjófriðardrápa*.

Two more occurrences of *hálfhnept* complete our survey. The first is a two-line fragment from a religious poem by the fourteenth-century abbot Árni Jónsson (*Skj.* A II, 430, *lv.* 2). The second is a *níð* stanza from the marginalia of a fourteenth-century manuscript (*Skj.* A II, 463, *v.* 1). Written in an elementary code, it mocks a man who has been jilted (“had his back broken”):

Meyjar bað men-Týr
 mætrar, sá er fágætr,
 hljótr fekk við hryggbrot
 hásetrs vatar nætr;
 krapti var ok konu svipt
 kauði, var hann þess trauðr;
 slík gjöræz mál mjó
 mærdar í skaup færð. (*Skj.* B II, 495–96, *v.* 1)

“The man proposed to the fine lady (he’s in a class of his own); she rebuffed him and now he has ‘wet nights’. His lady and his strength deserted him – that was not his wish. Small matters like these make one the butt of satirical verse.”

II

These are the extant examples of *hálfhnept* verse, and we notice immediately that a number of them are concerned with love. This may be simply a matter of genre, but I doubt it, since love verses are so commonly in *dróttkvætt*. When the metre is so rare the shared genre leads one to wonder whether some special relationship – of influence, parody, or common origin – existed between the fragments. Vigfússon and Finnur Jónsson found it natural to ascribe the anonymous *Laufás-Edda* verse to Ormr, while Guðmundur Þorláksson (1882, p. 54), followed by Benedikt Sveinsson in his edition of *Eyrbyggja saga* (1921, p. 187), more speculatively suggested that Ormr was the true author of the stanza ascribed to Björn Breiðvíkingakappi. Certainly Ormr’s *gæi-Þrúðr* (5) and Björn’s *gæibrúðr* are very close.

A more recent attempt to enlarge Ormr’s output has been made by Ólafur Halldórsson in the article already mentioned. His theory is that the fragment of *Snjófriðardrápa* given to Haraldr in *Flateyjarbók* and the untitled *hálfhnept* fragments given to Ormr in *Snorra Edda* belong together in the original *Snjófriðardrápa* and that this poem should be assigned to Ormr, not Haraldr. In my opinion the *Laufás-Edda* fragment should be restored to it too.

Before discussing this reconstruction of the *drápa*, I provide a text and translation of the verses. Those from *Snorra Edda* are numbered to indicate the

order in which they appear in that work, but arranged to bring verses of similar content together, as far as possible.

Flateyjarbók: Haraldr hárfagri (hereafter H)

Hneggi ber ek æ ugg;
 † ótta † – hlýði mér drótt –
 † dána uek ek dulat mey †
 drauga á kerlaug.
 Drápu lætk ór Dvalins greip
 dynja meðan fram hrynr
 – rekkum býðk Regins drykk
 réttan – á bragar stétt. (I [1860], 582)

“In my heart there is an unremitting fear (people, listen to my poem) ... in poetry (?). I let the ode resound from my mouth, as it issues forth on the paths of verse: I offer men a correctly-composed poem.”

Snorra Edda: Ormr Steinþórsson (hereafter O)

2. Seggir þurfut ala ugg
 – engu sný ek í Viðurs feng
 háði, kunnum hróðrs smíð
 haga – of minn brag. (1931 ed., p. 94)

“Men need not entertain any fear about my poetry – I include no satire in it; I am skilled in the encomiastic art.”

4. Þvíat hols hrynbáls
 hramma, þats berk fram,
 Billings á burar full,
 bjarkar hefki lagit mark. (1931 ed., p. 147)

“Because I have dedicated the poem I now recite to a woman.”

5. Hrosta drýgir hvern kost
 † hauk † lúðrs gæiþrúðr,
 en drafnar löga Lofn
 löstu rækir vinföst. (1931 ed., p. 176)

“The lady possesses every excellence; loyal to her friends, she eschews vices.”

3. Skorða var í fót færð
 fjarðbeins afar hrein;
 nýri slöng nadd-Freyr
 nisting of mjaðar Hrist. (1931 ed., p. 146)

“The woman was arrayed in garments of unsullied purity; the man draped a new cloth over her.”

1. At væri borit bjórs
 bríkar ok mitt lík
 – rekkar nemi dauðs drykk –
 Dvalins í einn sal. (1931, p. 92)

“That my body and the woman’s were borne into one stone – men, attend to my poem.”

An alternative reading and translation of O.1 will be discussed later; it is as follows:

...
 – rekkar nemi dauðs drykk
 Dvalíns – í einn sal.

‘... into one hall – men, attend to my poem.’

Laufás-Edda: anonymous (hereafter A)

Hróðrar njóti funa Fríðr,
 Fundíns mæðð ek salar grund,
 fastan lagða ek flagðs gust,
 fjarðar, á brims garð. (Jón Helgason 1966, p. 177)

‘‘May my poem of praise please the lady; I have done honour to her: I bestowed my love on Sæunn.’’³

Versions of the Snjófríðr story appear in *Ágrip* (1929 ed., pp. 3–4), *Heimskringla* (1941 ed., pp. 125–27), and *Flatøyjarbók* (I [1860], 582); *Ágrip* and *Heimskringla* are almost identical. The events can be summarized as follows (sources being noted in parentheses):

Haraldr hárfagri is enticed by one Svási (a dwarf, according to *Flat.*) into meeting his daughter Snjófríðr (*Ágr.*, *Hkr.*, *Flat.*). As Haraldr takes the mead she has poured him, he touches her hand (*Ágr.*, *Hkr.*). He feels a fiery heat in his skin and a burning desire for the woman (*Ágr.*, *Hkr.*, *Flat.*). After their marriage, on which Svási insists (*Ágr.*, *Hkr.*), she bears him sons (*Ágr.*, *Hkr.*, *Flat.*). So infatuated is the king that he never leaves her side so long as she lives (*Ágr.*). At her death, a sheet or shroud (*blæja*) called *Svásanautr* is draped over her (*Flat.*). Through its magical properties (*Flat.*), her complexion remains unaltered and so the king imagines she might revive (*Hkr.*) He remains with her for three years, distracted from all affairs of state (*Ágr.*, *Flat.*), and will not allow her body to be buried (*Flat.*). This obsession develops into madness (*Ágr.*, *Hkr.*, *Flat.*). The king recites a poem about her called *Snjófríðardrápa* (*Flat.*: the ‘‘upphaf’’ is cited). A wise counsellor (Þorleifr spaki in *Ágr.* and *Hkr.*, Egill ullserkr in *Flat.*) approaches Haraldr and persuades him to permit the shroud to be removed from the body (*Ágr.*, *Hkr.*, *Flat.*). He manages this by complimenting the king on his devotion but suggesting that the corpse has lain too long ‘‘í sama fatnaði’’ (*Ágr.*, *Hkr.*). When the true, corrupt state of the body is revealed, Haraldr comes to his senses and lets it be buried (*Ágr.*, *Hkr.*, *Flat.*).

³ My text of these fragments is from the following sources:

H. *helmingr* 1: *Flatøyjarbók* (normalized)

helmingr 2: E. A. Kock, *NN* 133

O.1: Ólafur Halldórsson 1969, p. 153; Kock, *NN* 898

O.2–5: *Skj.* B I, 385, v. 2–5

A: Jón Helgason 1966, p. 177

In O.5 Finnur Jónsson’s explanation of *hauk* as ‘proud’ (*Lexicon Poeticum*) seems unsatisfactory, since the only parallel to this adjective, in a *lausavísa* attributed to Tjörvi háðsami (*Skj.* B I, 94), has recently been accounted for in a more convincing way: see Einar Ól. Sveinsson, ‘The Verse of Tjörvi háðsami’, in *Saga og språk. Studies in language and literature* ed. John M. Weinstock (Austin, Texas 1972), pp. 2–8. For another suggestion, see Kock, *NN* 899.

The Björn Breiðvíkingakappi stanza obviously has nothing to do with this story, whereas the Ormr fragments do contain certain parallels. Bjarni Einarsson was, I believe, the first to notice this (1961, p. 35); his comments were enlarged on by Ólafur Halldórsson in the 1969 article on *Snjófríðardrápa*.

In O.3 we learn that “the woman was arrayed in garments of unsullied purity; the man draped a new cloth (*nisting*) over her”. The natural inference is that the woman is dead and the *nisting* is her burial shroud. This unusual word throws emphasis on the process of manufacture (stitching or sewing), and so may be a hint that the fabric is specially sewn for the occasion. The stress on cleanliness implies care and devotion on the part of the mourner. The verse is therefore consistent with the *Flateyjarbók* account of *Svásanautr*, the magic shroud.

In O.1 the wish is expressed that “my body and the woman’s were borne into one stone” (or “one hall”). Bjarni Einarsson comments that Haraldr recites his verse as he sits by his wife’s dead body (*Flateyjarbók*), while Ormr mentions the woman’s body in such a way as to imply that it too is dead. Clearly the speaker will not permit death to sever him from his beloved, as in the *Snjófríðr* story. If “stone” is read instead of “hall”, his wish is for a common burial, and the specification of “stone” rather than “grave” might be significant, since dwarves live in stones. In *Ynglinga saga* one of them captures a king, Sveigðir, inside a great boulder (1941 ed., 27–28).

So far we can say that O.1 and 3 appropriately (though not very specifically) express certain motifs in the *Snjófríðr* story. Also, the legendary and fabulous nature of the story precludes an ascription of *Snjófríðardrápa* to Haraldr. The legend was later used in at least two ways, to provide a genealogical link back to Haraldr hárfagri from Haraldr harðráði, by way of Sigurðr hrísi, one of *Snjófríðr*’s sons (Nielsen 1908, p. 153), and as an exemplum against excessive love in kings (de Vries 1940, p. 172). Thus the ascription to Haraldr can be rejected on historical as well as metrical grounds, and we are left with a poem called *Snjófríðardrápa* in search of an author.

III

So far the argument can be recapitulated as follows. The sheer rarity of the *hálfhnept* metre enhances the likelihood that some of the fragments in it belong to a single poem. The mention of a *drápa* in *Flateyjarbók* makes it apparent that this poem would have been no brief effusion but a longish sequence of *hálfhnept* stanzas about Haraldr and *Snjófríðr*; the verse itself confirms this conclusion (“drápu lætk ór Dvalins greip/dynja”). When, on the other hand, the prose of *Flateyjarbók* credits Haraldr with the poem we ought not to be gullible. If we compare the Ormr fragments 1 and 3 with the prose account of *Snjófríðr* in *Flateyjarbók* we find that they contain motifs which are also at home in the *Snjófríðr* story, and so – being composed in the right metre – most likely belong with the lost *drápa*.

A close examination of the style and content of all the fragments provides

other indications that they originated in a single composition. Embedded in the kennings, as Ólafur Halldórsson has pointed out, is an unusually high incidence of dwarf names – *Dvalins* and *Regins* in H, *Dvalins* (again) in O.1, and to these can be added *Fundins* in A. I exclude *Billings* (O.4), since though possibly a dwarf name it might instead mean the giant of *Hávamál* 97. In this context fragment O.1 is of special significance, as containing both a dwarf *heiti* and a probable allusion to the Snjófríðr story.

Further to this, O.4 and A seem to stand in a specific relationship to each other. Jón Helgason plausibly suggested that A belongs in the *slæmr* or concluding section of a poem in praise of a lady (1966, p. 177): in the fragment the poet first dedicates his work to this lady (“Hróðrar njóti funa Fríðr . . . fjarðar”) and then supplies an *ofljóst* on her name – *brims garð*, literally ‘sea wave’ but probably representing Sæunn or a similar name. Now if we refer back to O.4 we find a poet saying that he has placed the lady’s *mark* ‘sign, mark’ on the poem. It looks very much as if the *mark* or ‘signature’ mentioned in O.4 is provided by the punning phrase *brims garð* in A.

The notion behind the word *mark* also warrants discussion. By selecting a kenning for ‘poetry’ of the type founded on *full* ‘cup’, the poet has worked in a witty allusion to *signa full* – that is, to inscribe or dedicate a drinking cup to one of the gods. This cup the poet “brings forward”, like mead or ale for the guests; the choice of that verb revives the ‘cup’ image petrified within the kenning. The same concatenation of this image can be observed in H, in the conceit of offering the drink of poetry to the men, and in O.1, with the entreaty to accept it. Too much weight cannot be placed on these buried references to hall ceremonial, as they are common elsewhere; but they do demonstrate a consistency in the handling of kennings within the fragments.

Two other fragments, H and O.1, also seem to stand in a special relationship, in that the parentheses, positioned almost symmetrically in the *helmingr* (second-last line), are very similarly worded: “rekkuþ býðk Regins drykk/réttan” (H), as against “rekkar nemi dauðs drykk” (O.1). This formal parallelism goes hand in hand with the consistent treatment of the kennings for ‘poetry’. The word *Dvalins* of course occurs in both fragments.

This argument from symmetry of phrasing can also be extended to H and O.2, the latter a fragment which has not so far been drawn into the pattern. In H a poet states that he nourishes a fear in his heart: in O.2 the poet assures his listeners that they need entertain no fears. The word *ugg* is used to denote this fear in both fragments and with precise symmetry, at the end of the first line in a *helmingr*. Similarly, the word *bragr* ‘poetry’ appears in the last line of a *helmingr* in both fragments.

Thus all the fragments but one, O.5, have in common either Snjófríðr motifs or certain stylistic traits or both. The fifth Ormr fragment connects with the rest only by virtue of the attribution and the *hálfhnept* metre. Nevertheless, its content is highly appropriate: in A the skald implies that his poem has praised the lady, whereas in O.5 praise of a lady is eloquently provided.

The kennings used to denote the lady in the fragments are not in any way

distinctive; three groups occur, based on the familiar “dispenser of drink”, “wearer of gold”, and “wearer of precious stones” stereotypes. Possibly *mjaðar Hrist* contains an allusion to the story that Haraldr was poured a vessel of mead by Snjófríðr. But a more tangible clue lies, I believe, in the first kenning of A – “funa Fríðr fjarðar”.

Not that the composition of this kenning is in itself at all remarkable. Fríðr is an obscure goddess who failed to get a mention in *Snorra Edda*, but the poets make up for this neglect by availing themselves of her name four times to build kennings for ‘woman’ (Meissner 1921, p. 405). For its part, “funa fjarðar” is the very common “fire of the sea” form of gold kenning.

The arrangement of the words in the kenning and their context are of greater interest. The two elements *funa Fríðr* are juxtaposed at the end of the first line, but then the audience must wait until the opening of the fourth line for the completion of the kenning with *fjarðar*. In the meantime, the notions of ‘fire’ and Fríðr are linked in the listener’s mind. At the end of the fragment, as we have seen, comes a conspicuous example of verbal ingenuity – the *ofljóst* phrase “brims garð”. Given this context of punning on names, are we justified in seeing the poet’s “fire-Fríðr” as a kind of play on Snjó- (or “snow”) fríðr?

Fire and snow are of course often taken as incompatible opposites; thus Chaucer in *Troilus and Criseyde* (I 523–25):

But also cold in love towards the
Thi lady is, as frost in wynter moone,
And thow fordon, as snow in fire is soone.

But for a poet from Iceland the opposition of fire and snow, like fire and ice, would have a particular point. A striking instance of this occurs in the fragmentary remains of Einarr Skúlason’s poem in praise of an axe.

Einarr’s poem, like the *hálfhnept* fragments under discussion, exhibits fiendish ingenuity in the handling of kennings. Beginning from the ornamentation of his axe, which is in both gold and silver, the poet concatenates two standard kennings for these metals so as to conjure up a volcanic landscape.

Blóðeisu liggr bæði
bjargs tveim megin geima
sjóðs (ák søkkva stríði)
snær ok eldr (at mæra). (Skj. B, 450–51, v. 7)

“Both gold and silver cover each side of the back of the axe; I have reason to praise my benefactor.”

The combination of a gold kenning *geima eldr* ‘fire of the ocean’, a silver kenning *sjóðs snær* ‘snow of the purse’, and the punning substitution of *bjarg* ‘precipice’, ‘rock’ for *hamarr* (which can mean either ‘precipice’ or ‘back of an axe’) builds up within the stanza a sequence of words –

liggr bjargs tveim megin snær ok eldr
“snow and fire lie on both sides of the rock”

– that is, a mountain enveloped in both snow and fire.

The coexistence of these two incompatible elements is not exactly an *adynaton*, in keeping with such classic examples as rivers that flow uphill or stones that float on water, but in the fragment that follows Einarr begins to heighten the paradox.

Dægr þrymr hvert, en hjarta
hlýrskildir ræðr mildu
Heita blakks, of hvítum
hafleygr digulskafli;
aldri má fyr eldi
áls hrynbrautar skála
(öll viðr folka fellir
framræði) snæ bræða. (Skj. B, 451, v. 8)

“The gold is in its place there every day above the white silver – but the king has a generous heart. Never can the silver be melted by the gold; the warrior-prince performs every glorious deed.”

Here again the device of concatenation gives us the following sequence of words:

dægr hvert þrymr leygr of hvítum skafli
“the fire is there every day above the white snow-drift”
aldri má snæ bræða fyr eldi
“never can the snow melt because of the fire”.

The device is especially blatant in the second *helmingr*, because when the kennings are construed in the normal manner we are left with a nonsensical proposition: how can gold “melt” silver? Obviously Einarr is giving the main emphasis to his volcano scene, with its apparent violation of the natural law that snow and fire cannot coexist.

The force of these citations from Einarr Skúlason is to show that a twelfth-century skald could elaborate on the notion of ‘fire’ and ‘snow’ as opposites in a playful and amusing way. It is just this, I believe, that is going on in the *hálfhnept* fragments: in a poem about a lady called Snjófriðr, the poet devises a kenning for *his* lady that momentarily makes her a *funa Friðr*.

I have postponed discussion of the kennings with dwarf names because, although potentially significant, they present some complex problems and their interpretation is likely to remain controversial.

We can begin with the kennings for ‘poetry’. One of them is a straightforward reminder of the part the dwarves played in Óðinn’s theft: *Regins drykk* (H). To this category might also belong *Billings burar full* (O.4), if Billigr here is not a giant *heiti*. A third poetry kenning, *Viðurs feng* (O.2), belongs to the much more prevalent type (Meissner 1921, p. 429) where Óðinn himself is mentioned.

There remain, if we accept Ólafur’s interpretation of the fragments in question, two most irregular periphrases each of which must signify ‘poetry’: *drauga kerlaug* (H) and *dauðs drykk* (O.1). Neither of those collocations is free

from suspicion. In H *drauga* could perhaps be taken with *mey*; then if *dána* were emended to *Dáins*, as Ólafur suggests in passing (p. 151), we should have a regular kenning for ‘poetry’, *Dáins kerlaug*. A *kerlaug* ‘of ghosts’ is of course much harder to explain. As long as the rest of this *helmingr* remains obscure, the poet’s intentions cannot be known for certain. In O.1 we can avoid the collocation *dauðs drykk* by adding *Dvalins* to it, as Kock does (NN 898), so obtaining another regular kenning for ‘poetry’ of the *Regins drykk* type. That leaves *sal* without a defining word, so that it means simply ‘hall’. Finnur Jónsson also interprets the word in this way, though his handling of the rest of the stanza is different (*Skj.* B, 385). Although less striking than the instruction to carry the two bodies into the same ‘stone’ – envisaged as the dwelling place of dwarves and resting place of the dead – a command for the two bodies to be carried into the same ‘hall’ could conceivably have been the poet’s intention. What Kock would do with the word *dauðs* is less clear: he seems to construe it as ‘of the dead man’, but who is that? To take it as an adjective with *Dvalins* would be simpler.

Thus we are faced with a choice of possibilities. If in O.1 we read (*dauðs*) *drykk Dvalins* we have a parallel kenning to *Regins drykk* in H. But it may also be that the link between the two verses is differently constituted.

If for the moment we take *drauga kerlaug* and *dauðs drykk* as they stand, a possible explanation can be reached through a process of *ofljóst*: *draugr* ‘ghost’ is related in meaning to *dáinn* ‘dead’, and *Dáinn* is a dwarf name (Ólafur, pp. 150–51). In O.1 *dauðs drykk* can be assimilated to the normal type by the same process, and in fact more readily, because *dauðs* is closer in meaning (and number) to *dáins* than *drauga*.

But these idiosyncrasies might be more elegantly accounted for by supposing that what we have is not *ofljóst* so much as a general equation of the dwarves with the dead. Reichborn-Kjennerud states that in medieval Scandinavian religion the dwarves were “representatives” of the dead; this is evident from the names *Nár*, *Náinn*, *Dáinn*, and *Búinn* ‘prepared for burial’ (1934, p. 282). *Eggmóinn* ‘slain by the sword’ can be placed in the same context, as Chester Gould points out in his study of dwarf *heiti* (1929, p. 959). Anne Holtmark comes to a similar conclusion: that the dwarves are at home in a kingdom of the dead (1970, p. 77). And so the underlying idea in both fragments may be that poetry, being the “drink of the dwarves”, is also the “drink of the dead”. If the interpretation holds, we have here a unique extension of the kenning type – one so daring that it would link H and O.1 strongly in the mind of a medieval listener attuned to skaldic conventions.⁴

Another consequence of this interpretation is that we would then have two dwarf names used to form kennings for ‘stone’ or ‘rock’: *Dvalins sal* (O.1) and *Fundins salar* (A) – the latter (note the recurrence of *salr*) in a kenning for the poet’s lady. As it happens, that kenning type is quite rare; Meissner finds only

⁴ A factor that may tell against this hypothesis is that Snorri includes O.1 among *helmingar* containing kennings for ‘poetry’ in the *Edda*, and prefaces his examples with a discussion that expressly mentions dwarf names among the possible defining words (1931 ed., pp. 92–94).

three examples (1921, p. 89), in spite of the familiarity of the folk-belief which generated the type – namely, that dwarves live in stones and mountains (Reichborn-Kjennerud 1934, p. 280). The use of rare types of kennings is often a hint of some kind of programmatic emphasis in skaldic poetry, and an interest in the “dwarf’s hall” formula would be natural in a poem concerned with a dwarf’s attempt to capture a human being. An allusion to this motif in the kenning for the poet’s “mistress” could constitute another verbal link between the two love-interests in the fragments, analogous to “funa Fríðr”.

In addition, a programmatic use of kennings might help to explain the strange substitution of “dead” for “dwarves” which I have just noted as a possible interpretation. The composer of a poem on the Snjófríðr story would have had good reason to associate the dwarves with the dead. And indeed in some versions of the story Snjófríðr is presumably both these things, being Svási’s daughter.

The analysis above is offered tentatively, but meanwhile a clear instance of eccentricity in the construction of kennings is afforded by the phrase *Dvalins greip* in H. It has to mean ‘mouth’, as Ólafur Halldórsson shows from the context (p. 152); but it in no way accords with the patterns noted by Meissner (p. 132) in kennings for ‘mouth’. What we should expect is a formula on the lines of “space/room etc. of words” or “container of teeth/gums”. The circumlocution actually found here is quite unique. The poet seems to have started from the story (retold in *Snorra Edda*, 1931 edition, pp. 81–82) of the giants who took mouthfuls of gold rather than handfuls. Snorri states that this story generates the ‘speech of the giants’ type of gold kenning. Simultaneously it must have generated a little-used “grasp/hand of the giants” periphrasis for ‘mouth’ (Ólafur, p. 152). To magnify the obscurity of the kenning, however, we are presented not with a giant’s name, which would provide a clear allusion to the myth, but a dwarf’s, *Dvalins*. Even if a mere mistake, this choice seems to point to a preoccupation with dwarves and their names. Such an irregular kenning, at the very opening of the *drápa*, might have presaged for the medieval audience other idiosyncrasies and witticisms as the poem progressed.

We can conclude this analysis of the style and content of the fragments by observing that although the specific application of the dwarf names in the kennings is sometimes problematic their recurrence in little-used periphrases would in itself be a striking stylistic device in a poem that dealt with the machinations of a particular dwarf.

IV

The hypothesis outlined in the previous pages is that the *hálfhnept* verses which bear ascriptions to Haraldr hárfagri and Ormr Steinþórsson, together with the anonymous verse in *Laufás-Edda*, should be recombined into a fragmentary *Snjófríðardrápa*. Supposing this hypothesis is correct, what kind of a poem would *Snjófríðardrápa* have been?

Let us first consider the date of composition. We have seen that the date

implied by the *Flateyjarbók* attribution of the poem to Haraldr hárfagri must be discounted. The fallacy on which it rests is of a familiar kind: the compiler, knowing the poem but not the poet, draws on internal evidence for an identification and occasion of composition. Thus King Haraldr, the central figure within the poem, becomes its author. The compiler may also have been misled by the fluid movement between the voices of poet and central figure which is a feature of O.1 and may also have occurred elsewhere in the *drápa*:

At væri borit bjórs
bríkar ok mitt lík
– rekkar nemi dauðs drykk –
Dvalins í einn sal.

Here I take the third line as Ormr's and the rest as direct speech assigned to Haraldr. The compiler might also have identified the *drótt* of the stanza he reproduces (H) as Haraldr's perplexed courtiers rather than – what they must really be – Ormr's audience.

Jan de Vries wished to date H to the late twelfth or more probably the early thirteenth century. He argued from rather general and treacherous criteria: a certain vagueness about mythology, the presence of a love theme, and the notion, expressed in "réttan bragar stétt", of correctness in poetry (1940, pp. 170–71). These points, like his metrical evidence, have little weight individually, but perhaps amount to something collectively. His view of the Ormr fragments was, so far as I know, much the same; in a different context he points out that kennings for poetry with the word *fengr* (of which *Viðurs feng* in O.2 is an instance) are restricted to works from the end of the twelfth century or later (1934, p. 22). To this can be added the point that in O.3 the word *nisting* is oblique case (dative object of *slyngva*) and yet lacks the *-u* inflexion, which in early poetry persists in this class of noun (feminine *ō*-stems). According to Finnur Jónsson (1901, p. 41), the inflexion begins to be lost consistently not earlier than the eleventh or twelfth century. In his article, Ólafur Halldórsson reaches more precise conclusions from the vocabulary of the fragments. The verb *rækja* 'reject' belongs to learned style; its first occurrence in verse is in a strophe attributed to Máni skáld from the year 1184 (*Skj. A*, 539). The word *stétt*, used as in H, otherwise occurs only in late poetry, and is probably also a learned usage (Ólafur 1969, pp. 156–57).

When we consider the genre in which *Snjófríðardrápa* belongs, a striking series of parallels becomes evident between these fragments and the *Jómsvíkingadrápa* of Bjarni Kolbeinsson. Bjarni was son of a Norwegian who settled in the Orkneys round the middle of the twelfth century; he was consecrated Bishop of the Orkneys in 1188 and died in 1223: the date of his poem about the Jómsvíkingar is unknown, but must fit in a general way with that of the *Snjófríðardrápa*.

Both Ormr and Bjarni choose events and heroes from the distant Viking past. Jón Helgason notes this kind of 'digting om fortidens personer og begivenheder' as a marked characteristic of twelfth-century poetry in Iceland

and Orkney; he connects it with the general antiquarian enthusiasm that becomes prevalent at that period and also with the commemoration of early Scandinavian saints in religious verse (1934, sections 109 and 110). The *Jómsvíkingadrápa* deals with the foolhardy expedition of the Jómsvíkingar to Norway, where they are soundly defeated by Eiríkr jarl. The central figure is Vagn Ákason, praised as the bravest of the Jómsvíkingar. Thus Bjarni chooses a Viking hero and events that belong to the last decades of the tenth century, while Ormr chooses a great Norwegian king and events that belong in the early decades of the tenth century.

A second common feature is that in both poems these events involve love of a woman. With his comrades at the *heitstrenging*, Vagn vows to marry (or abduct) Ingibjörg, the daughter of Þorketill leira, who will be one of his Norwegian opponents. In the eventual battle Þorketill is outraged by Vagn's *mansögnr* but is overpowered before his axe-stroke can connect. Eiríkr jarl offers Vagn his life in recognition of his bravery, despite the defeat, but Vagn will not accept unless he is also given Ingibjörg; and this is arranged. In *Snjófríðardrápa* Haraldr's love is shown through his protracted mourning for his dead wife, and is of course the focus of the narrative; the emphasis on love in the *Jómsvíkingadrápa* is more surprising, but seems also to provide the poem with a focus and a climax, if the rather fragmentary *slæmr* fairly represents Bjarni's intentions.

What is still more remarkable is that in both poems these legendary loves of great heroes are offset by a more civilized and conventional "fine amour" on the part of the poet. During the exordium and then in the refrains of *Jómsvíkingadrápa* the poet alludes to his hopeless infatuation for the wife of a nobleman. Obviously we are entitled to take this secondary love-interest as a polite fiction; we need not relegate the poem to Bjarni's pre-episcopal youth or accuse him of going astray with one of his flock. Similarly in *Snjófríðardrápa* the counterpart of Haraldr's love, a bizarre obsession rather reminiscent of Heathcliff in *Wuthering Heights*, is the poet's hyper-refined setting of his heart on Sæunn (if that is her name). In both poems the cultivated and fastidious love of the skald would have contrasted, perhaps comically, with the fierce and fanatical love of the hero. But although poet and hero are therefore worlds apart, part of the wit in both works lies in the way the two worlds are made to collide. As Bjarni describes Vagn's vow to seize Ingibjörg he is reminded of his own ineffectual love, an association which is made graphic by the interlacing of the two themes in one *helmingr*:

Þá réð heit til hvítrar
 hringa meiðr at strengja
 (mér kþmr harmr at hendi
 hætt) Þorketils dóttur. (Skj. B II, 4, v. 14)

"Then the warrior (Vagn) swore an oath that he would win the fair daughter of Þorketill. I am seized by a mortal grief."

Following immediately upon this stanza comes the refrain, to be reiterated at

intervals through the *drápa* and always intertwining the melancholy tale of the poet's love with the triumphant progress of Vagn's valour in an elaborate interlace effect. At times, too, the suffering caused by the Jómsvíking raids seems to be associated with the poet's mental suffering:

*Ein drepr fyr mér allri,
eldr gnauðaði víða
elri skæðr of eyjar,
ítrmanns kona teiti;
góð ætt of kǫmr grimmu,
gaus upp logi ór húsum,
griðum rænti sá gumna,
gæðings at mér stríði.* (Skj. B II, 5, v. 19)⁵

"A nobleman's wife – fire, foe of the alder tree, crackled far and wide on the islands – destroys all my happiness. The daughter of a man of high birth – the fire shot up from the houses and robbed men of their peace – causes me cruel suffering."

So far as we can ascertain from the fragments, links of an analogous kind would have been set up between frame and inner narrative in *Snjófríðardrápa*. I have already pointed out how flexibly the verse moves from the hero's voice to the poet's in O.1 and the effect of the *funa Fríðr* word-play is to suggest an equation between the hero's lady and the poet's.

In *Jómsvíkingadrápa* the poet, who fails to win a nobleman's daughter, contrasts with his hero, who succeeds. But in *Snjófríðardrápa* it is the poet, not the hero, who seems to be the more enviable figure: Haraldr is deluded about his lady, whereas the poet can affirm the good qualities of *his* with confidence and gravity. This is a different relationship between the loves of past and present, so it seems to me, from that envisaged by the cynical author of the *Málsháttakvæði* in the refrain of his poem:

*Ekki var þat forðum farald,
Finnan gat þó ærðan Harald,
hǫnum þótti sólbjört sú,
slíks dæmi verðr mǫrgum nú.* (Skj. B II, 140–41, v. 11)

"In the old days this (i.e. love) was not a scourge; though the Finnish woman drove Haraldr to madness. To him she seemed as bright as the sun; now many undergo the same fate."

These lines may have been conceived of in mockery of the *Snjófríðardrápa*; it does not sound as if the rapt adorer of "Sæunn" would have acquiesced in the malicious equation between one man's madness in the old days and the madness of courtly lovers in the poet's own time.

Ólafur Halldórsson has shown that Ormr Steinþórsson was most probably an Icelandic rather than a Norwegian: this much is indicated by his father's name

⁵ Emphases mine, to show the refrain.

(Steinþórr was not current in Norway) and by the alliterations of fragments 2, 4, and 5, which imply a speaker who retained *h* in the combination *hr*, in the Icelandic fashion (1969, p. 156). Otherwise nothing is known about Ormr. We know that Bjarni Kolbeinsson had friends in Iceland (and also in Norway), and the strong resemblances in method between his *Jómsvíkingadrápa* and Ormr's *Snjófríðardrápa* suggest to me that one poet must have learnt from the other's work. If we accepted that Bjarni also composed the *Málsháttakvæði*, with its reference to Haraldr and Snjófríðr, we could of course draw the net a little tighter, but Anne Holtsmark's careful discussion of this ascription (1937) reaches the conclusion that it is merely probable, not provable. If anything the present study tends to undermine the uniqueness of *Jómsvíkingadrápa* and *Málsháttakvæði* as *drápur* with love as a central theme and unifying principle, and to point to the possibility of a group of poets who planned their compositions in this way.

Bibliography

- Ágrip af Nóreg's konunga sögum, ed. Finnur Jónsson. Altnordische Saga-Bibliothek 18. Halle, 1929.
- Bjarni Einarsson, *Skáldasögur*. Reykjavík, 1961.
- Corpus Poeticum Boreale*, ed. Guðbrandur Vigfússon and F. York Powell. Oxford, 1883.
- Eyrbyggja saga*. Búið hefir til prentunar Benedikt Sveinsson. Reykjavík, 1921.
- ed. Einar Ól. Sveinsson. Íslenzk fornrit IV. Reykjavík, 1935.
- Finnur Jónsson, *Det norsk-islandske skjaldesprog omtr. 800–1300*. Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur XXVIII. Copenhagen, 1901.
- *Den oldnorske og oldislandske litteraturs historie*. Copenhagen, 1920–24.
- *Lexicon Poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog oprindeligt forfattet af Sveinbjörn Egilsson ... 2 udg. Copenhagen, 1931.
- Flateyjarbók. En Samling af norske Konge-Sagaer ... I–III*, ed. C. R. Unger and G. Vigfússon. Christiania, 1860–68.
- Gould, Chester Nathan, "Dwarf-Names: A Study in Old Icelandic Religion", *PMLA*, 44 (1929), 939–67.
- Guðmundur Þorláksson, *Udsigt over de norsk-islandske Skjalde fra 9de til 14de Århundrede*. Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur VIII. Copenhagen, 1882.
- Háttalykill enn forn*, ed. Jón Helgason and Anne Holtsmark. Bibliotheca Arnarnæna 1. Copenhagen, 1941.
- Háttatal*: see *Snorra Edda*.
- Heimskringla*, ed. Bjarni Aðalbjarnarson. (Vol. I.) Íslenzk fornrit XXVI. Reykjavík, 1941.
- Heusler, Andreas, *Deutsche Versgeschichte*. Grundriss der germanischen Philologie VIII. Berlin, 1925; second edition 1956.
- Holtsmark, Anne, "Bjarne Kolbeinsson og hans forfatterskap", *Edda*, XXXVII (1937), 1–17.
- *Norrøn mytologi: Tro og myter i vikingtiden*. Oslo (Det Norske Samlaget), 1970.
- Jón Helgason, *Norrøn litteraturhistorie*. Copenhagen, 1934.
- "Verse aus der Laufás-Edda", *Festschrift Walter Baetke ...* hrsgb. von Kurt Rudolph, Rolf Heller, und Ernst Walter, pp. 175–80. Weimar, 1966.
- Kock, Ernst A., *Notationes Norrænæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning*. Lunds Uni-

- versitets Årsskrift N.F. Avd. 1. 1923–44.
- Meissner, Rudolf, *Die Kenningar der Skalden. Ein Beitrag zur skaldischen Poetik*. Rheinische Beiträge und Hilfsbücher zur germanischen Philologie und Volkskunde 1. Bonn and Leipzig, 1921.
- Nielsen, Yngvar, "Den gamle hadeland-ringeriske kongæt og Snefridsagnet", *Sproglige og historiske Afhandlinger viede Sophus Bugges Minde*, pp. 145–56. Kristiania, 1908.
- Ólafur Halldórsson, "Snjófriðardrápa", *Afmælisrit Jóns Helgasonar 30 júní 1969*, ed. Jakob Benediktsson et al., pp. 147–59. Reykjavík (Heimskringla), 1969.
- Reichborn-Kjennerud, I., "Den gamle dvergetro", *Studia germanica tillägnade Ernst Albin Kock*, pp. 278–88. Lund, 1934.
- Skjaldedigting: Den norsk-islandske skjaldedigting ...*, ed. Finnur Jónsson. A. Tekst efter håndskrifterne I–II. B. Rettet tekst I–II. Copenhagen, 1912–15.
- Snorra Edda: Edda Snorra Sturlusonar udg. efter håndskrifterne ...*, ed. Finnur Jónsson. Copenhagen, 1931.
- de Vries, Jan, *De skaldenkenningen met mythologischen inhoud*. Nederlandsche bijdragen op het gebied van Germaansche philologie en linguistiek IV. Haarlem, 1934.
- "Het Snjófriðlied von Harald Schoonhaar", *De Libris. Bibliofile Breve til Einar Munksgaard*, pp. 165–72. Copenhagen, 1940.
- *Altnordische Literaturgeschichte*. Grundriss der germanischen Philologie 15–16. Zweite, völlig neubearbeitete Aufl. Berlin, 1964–67.
- Ynglinga saga: Heimskringla*, ed. Bjarni Aðalbjarnarson. (Vol. I.) Íslenzk fornrit XXVI. Reykjavík, 1941.

ALFRED JAKOBSEN

Sophus Bugge og E. H. Linds „Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden“

Sophus Bugge ble tidlig klar over at vi i de gamle stedsnavnene og personnavnene har viktige språklige og kulturhistoriske kilder. Hans eldste stedsnavnarbeid kom allerede i 1854 – da var han bare 21 år gammel. Det er „*Altnordische Namen*“, trykt i *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* III. Året etter (14.9.1855) la han i et brev til dosent Carl Säve i Uppsala fram en storstilt plan for innsamling av nordiske personnavn. Han opplyser at han alt i lengre tid har hatt et slikt tiltak i tankene og også sanket en del materiale. Det heter videre i brevet: „En saadan Ordbog burde omfatte alle de tre nordiske Nationers Navne: en speciel oldnorsk Navnebog f. Ex. vilde jeg anse for lidet fyldestgjørende; Guders, Jøtners og de øvrige mythiske Væseners Navne burde optages, da Menneskenavnene mangelunde slutte sig nøie til dem; ogsaa de hos de nordiske Folk brugte Fremmednavne burde tildels (vel snarest i en egen Rubrik) opføres, i al Fald de, der allerede tidlig ere blevne hjemlige hos dem. – Man har at søge ikke blot i de af Alle kjendte, let tilgængelige Sagaer, Krøniker, Diplomsamlinger o.s.v. – Bibliotheker og Archiver gjemme mange uudgivne Skatte, der – saavidt mulig – burde benyttes. En af de vigtigste Kilder er Runeindskriftene, men kun for den mindre Del har man aldeles paalidelige Texter; selvstændige Forskninger i denne Retning burde altsaa anstilles. Hvert Landskab i det hele Norden burde omfattes af Undersøgelsen, forat man kunde erfare, hvilke gamle nordiske Navne af Folket paa de forskjellige Steder endnu bruges; ogsaa Stedsnavnene, og da især i deres ældre Skikkelse, maatte betragtes, da i dem saa ofte Personsnavne indeholdes“. – Et slikt arbeid stiller strenge krav til vitenskapelig grundighet og nøyaktighet. Det kan derfor ikke utføres av én mann alene, men han tenker seg at oppgaven kan løses ved samarbeid mellom forskere fra de tre nordiske land Danmark, Norge og Sverige, og han spør om Säve kunne være interessert i å hjelpe til med å realisere planen.

Det ble ikke noe av det ambisiøse samarbeidsprosjektet. Brevet er likevel interessant – ikke bare fordi det vitner om Bugges tidlige modenhet som forsker, men også fordi det den dag i dag kan gjelde som program for nordisk personnavngransking. Riktignok er en del av arbeidet gjort, men ennå står det igjen mange uløste oppgaver.

Innenfor navnegranskingen var det særlig stedsnavnene som i de kommende åra skulle bli Bugges arbeidsfelt. Personnavn beskjeftiget han seg bare sporadisk med, men han fulgte alltid med levende interesse forskningen også på dette området og støttet den. Indirekte kom han dermed til å gjøre en viktig innsats for personnavnstudiet.

I denne artikkelen skal jeg gi et eksempel på hans indirekte medvirkning. Det gjelder hans befatning med svensken E. H. Linds gedigne verk „Norsk-isländska dopnamn ock fingerade namn från medeltiden“. Linds arbeid lå helt innenfor rammen av det program Bugge hadde skissert, og han innså selvsagt fra første stund betydningen av foretaket. Det kan ha en viss vitenskapshistorisk interesse å få kastet klarere lys over den rolle Bugge spilte ved dette sentrale verkets tilblivelse.

Det var Adolf Noreen som gav Lind den første impulsen til innsamlingen, og siden stod han ham „outtrøttligt bi med råd ock dåd ock uppmuntran“ som Lind sier i forordet til utgaven (s. VI). Gjennom Bugges brev til Noreen (som han korresponderte flittig med), og også gjennom noen brev til Lind selv kan vi følge arbeidets gang.

Første gang Bugge kommer inn på Linds navnestudier, er i et brev til Lind datert 8.1.1893. Han sier her bl.a.: „Med Interesse har jeg hørt, at De tillige sysler med en Samling af oldislandske Personnavne. En saadan vil i mange Henseender være vigtig“. – Det er sannsynligvis Noreen som har informert Bugge om dette tiltaket.

Seks år seinere (29.9, 1899) er han igjen inne på samme emne. Det er i et brev til Noreen der han forteller om Oluf Ryghs plutselige død. Han beklager sterkt at Rygh ikke skulle få fullføre sitt store verk „Norske Gaardnavne“. Samtidig opplyser han at det er meget store og viktige samlinger etter ham, og at av disse vil det snart bli gitt ut en avhandling „Gamle Personnavne i norske Stedsnavne“. I den anledning spør han hvordan det går med Linds navnebok.

Seinere samme år forhører Noreen seg om muligheten for et pengebidrag fra norsk side for å få utgitt boka. Bugge kan ikke love noe, men han vil gjerne ha en prøve fra Lind (f. eks. bokstaven B) – dette for å kunne sammenligne hans bok med Ryghs etterlatte samling. Lind sendte prøven, og den 23.2.1900 skriver så Bugge til Noreen:

„Samtidig hermed sender jeg Bogstav *B* af *Linds Navnesamling*. Jeg har fundet, at det er et flittigt, samvittighedsfullt og nyttigt Arbeide. Jeg beklager, at dette Arbeide ikke er længere fremskredet, og at Tiden, da det kan være færdigt, synes temmelig ubestemt.

Hvorfor jeg har beholdt det saa længe, det er, fordi jeg, inden jeg sendte det tilbage, vilde se at klare Forholdet til Ryghs Samlinger.

Oluf Rygh har efterladt sig to Samlinger af norske Personnavne. Samling 1) vil blive udgivet som Universitetsprogram, og Trykningen vil blive paabegyndt sandsynlig om to Maaneder. Denne Samling optager kun de Personnavne, som findes i norske Stedsnavne, men optager alle de ældre Stedsnavne, hvori Personnavne efter Ryghs Mening findes. Jeg haaber at kunne sende Lind Arke- ne af denne Samling, eftersom de blive trykte. Han kan da om Stedsnavnene henvise til Rygh og indskrænke sig til at bemærke, i hvilke Egne af Norge vedkommende Personnavn findes i Stedsnavne. Han vil sandsynlig der finde flere *Personnavne*, som han ikke før har.¹

¹ „Gamle Personnavne i norske stedsnavne“ ble utgitt av Sophus Bugge og Karl Rygh i 1901. Boka omfatter ca. 4148 forskjellige navn, alfabetisk ordnet.

Den anden Samling (Nr. 2) af norske Personnavne, som Oluf Rygh har efterladt sig, tager ikke Hensyn til Stedsnavnene. Saavidt jeg tror, gaar denne Samling saa langt ned som det norske Diplomatarium. Denne Samling adskiller sig fra Linds i følgende: 1) Den optager *ikke* mythiske, poetiske, fingerede, sagnhistoriske Navne. (Hvorledes Forfatteren skjelner mellem historiske og sagnhistoriske Navne, tør jeg dog endnu ikke sige). 2) Det er en *norsk*, – ikke norsk-islandsk Samling. Derfor optages af islandske Navne i Regelen *kun* de, som findes i Landnámabók, (disse for Norges Skyld).

Men for de *norske historiske* Navnes Vedkommende falder Linds og Ryghs Stof for største Delen sammen. Ogsaa for en stor Del Behandlingsmaaden, forsaavidt som de begge holder sig til det faktiske og ikke taler om Navnenes Etymologi; ikke sammenstiller de norsk-islandske Navne med tilsvarende Navne i andre Sprog; ikke benytter fremmede (f. Eks. irske) Kilder. I Ryghs Samling findes flere for Historikerne nyttige Tilføjelser om vedkommende Personer, deres Tid, Stilling, Sted o. s. v.

Det forekommer mig nu lidet heldigt, at *begge* disse Samlinger, Linds og Ryghs, skulde udgives, eller at den ene Samlings Udgivelse skulde hindre, at den anden kom Videnskaben til Gode. Linds omfatter jo et videre Stof; men Ryghs Samling har utvivlsomt i flere Henseender sine Fortrin.

Med Samtykke af Overlærer Karl Rygh som Repræsentant for Prof. Ryghs Arvinger og efter Samraad med Prof. G. Storm og Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas vil jeg derfor tillade mig gennem Dig som Mellemand at fremsætte for Bibliotheks-Amanuensis Lind et Forslag, hvorom der nærmere kunde forhandles.

Han kunde *under visse Betingelser* faa overladt til Benyttelse og Indarbeidelse i sin Samling *Oluf Ryghs Samling af gammelnorske Personnavne* (den som jeg ovenfor har betegnet som Nr. 2). Disse Betingelser er 1) At O. Ryghs Navn nævnes sammen med Linds paa Titelbladet af den trykte Samling; f. Eks. i Formen „med Benyttelse af O. Ryghs Samlinger“ eller lign., og at der i Fortalen gjøres nærmere Rede for Forholdet mellem Linds og Ryghs Samlinger.

2) At O. Ryghs Samling, efter at være benyttet, sendes tilbage til Kristiania til Rigsarkivet. Det bemærkes, at Samlingen findes i en indbunden Protokol og er meget nitid skreven; altsaa let at benytte.

3) Vi maatte sørge for, at Samlingen bliver færdig i rimelig Tid. Derfor nævner jeg som tredje Betingelse den, at Ryghs Samling overlades under den bestemte Forudsætning, at Samlingen i sin Helhed er færdig til Trykning senest 3 Aar fra 1ste Januar 1900.

4) Der bør ogsaa træffes Bestemmelser for det Tilfælde, at *Lind* skulde dø eller blive udygtig til Arbeide, inden Samlingen var trykt. Man burde sørge for, at de to Samlinger, efter at være sammenarbejdede, i dette Tilfælde kom Videnskaben til Gode. Jeg vil bede Dig, efter at have raadført Dig med Bibl. Lind, fremsætte Forslag til Bestemmelse om dette Punkt.

Om Ryghs Samling vil jeg endnu sige, at vi kunde have god Brug for den her i Norge, inden en trykt Samling bliver udgivet. Det vilde derfor være ønskeligt,

at Bibl. Lind, hvis han gaar ind paa overnævnte Betingelser, først kunde anvende den Tid, han har til sin Raadighed, paa at faa benyttet Ryghs Arbeide, saa at Ryghs Manuskript ikke behøvede at blive i Sverige indtil Trykningen. Ved Trykningen kunde en norsk Mand her conferere Ryghs Manuskript i Kristiania.

Hvis paa denne Maade den svenske og den norske Samling bliver arbeidet sammen, vil Prof G. Storm, Rigsarkivar Huitfeldt-Kaas og jeg gjøre, hvad vi kan, for at skaffe nogen Understøttelse herfra til Verkets Udgivelse. I det første Par Aar har man her ikke mange Penge; siden haaber vi at faa lidt mere. Det vil være vanskeligt at skaffe herfra Penge i Form af Honorar; lettere at skaffe Penge til Trykning. Hvordan har Du tænkt Dig dette? Denne Bog maa jo blive kjøbt af ikke faa Bibliotheker, Historikere og Sprogmand. Skulde da ikke en Forlægger, naar han fik nogen Understøttelse, kunne give noget Honorar? Er der ikke nogen Understøttelse at haabe fra Vitterhets-Akademien eller fra en anden Institution i Sverige?

Førend der kan blive Tale om at indsende Forslag herfra om Understøttelse (enten til Nansen-Fondet eller til en anden Institution), maa vi faa et Overslag over, hvor stor man antager Bogen vil blive; hvad dens Udgivelse vil koste; naar og hvor hurtig den vil blive trykt, etc.

Jeg interesserer mig meget for at faa udgivet denne Samling af norsk-isländske Personnavne. Saavidt jeg ser, har Lind ikke optaget Navne fra norske Runeindskrifter. Jeg tør ikke love noget i denne Henseende. Men skulde Lind ønske en Samling af de Personnavne, som forekommer i de norske Indskrifter med yngre Runer? Jeg kunde da kanske faa gjort en saadan Samling til Sommeren“.

Lind tok naturligvis med takk imot tilbudet om å få låne Ryghs samling² og Bugges register over personnavn i runeinnskriftene.³ (Lista med runeinnskrift-navn ble sendt til ham den 21. juni 1900).

I en periode på tre år hører vi ikke mer om Linds prosjekt. Men 23.3.1903 spør Bugge Noreen på vegne av Karl Rygh hvordan det går med arbeidet: „Overlærer Rygh har bedet mig om at skrive til Sverige om Linds Samling af norske og isländske Personnavne. Da Oluf Ryghs efterladte Manuskripter blev overladt Lind til Benyttelse, var dette saavidt jeg mindes paa den Betingelse, at Linds Arbeide skulde være færdigt til Trykning Januar 1903. Under de Arbeider, som udføres i Norge, savnes ofte Ryghs Navnesamling meget. Jeg vil derfor være Dig taknemlig, om Du vil forhøre Dig hos Lind om hans Arbeides Fremadskriden og om til hvad Tid det sandsynlig kan være færdigt til Trykning.

² Samlingen er på 283 foliosider (jfr. Gustav Indrebø: Namnekommissjonen fraa 1878 og samlingane etter Oluf Rygh (MM 1919, s. 143 under bokstaven G)). Den inneholder anslagsvis ca. 1300 navn. (Linds bok rommer i alt mellom 4 og 5 tusen). De fleste beleggene er naturligvis fra Diplomatarium Norvegicum, men også andre kilder er ekserpert. For uten Landnåma kan nevnes biskop Eysteins jordebok, Flateyjarbók, Sturlunga saga, konge-, biskops- og ættesagaer. Beleggene fra DN er skrevet med blått blekk, de andre med rødt. Det ser ut til at praktisk talt hele Ryghs samling er innlemmet i Linds bok. Selv om han nok har måttet kontrollere hvert enkelt belegg hos Rygh, har han sikkert spart seg atskillig arbeid ved å nytte hans navnelister.

³ Det kan nevnes at registeret til „Norges innskrifter med de yngre runer“, b. 5, inneholder ca. 245 personnavn. En del av disse er nok kommet til etter Bugges tid.

Naturligvis vil vi ikke presse paa ham mere end rimeligt er. Men ogsaa for ham maa det jo være hyggeligt at kunne faa et saa vigtigt Arbejde udgivet“.

Dette brev til Noreen foranlediget Lind til å gi en rapport til Bugge om arbejdets gang. Bugge takker for redegjørelsen, og sender ham sine beste ønsker om arbejdskraft til å fortsette og avslutte det verket som alle med lengsel venter på (5.4.1903).

Manuskriptet til „Norsk-isländska dopnamn ...“ forelå ferdig i begynnelsen av 1905. Gjennom Nansen-Fondet klarte Bugge å skaffe en del penger til trykking av første del av verket. Det ble også gitt løfte om en ny bevilgning. Mot slutten av året mottok Bugge første hefte av samlingen. Hans vurdering av den får vi i et brev til Noreen den 18.12.1905:

„... Idag skriver jeg om *Linds Norsk-Isländska Dopnamn*. Det glæder mig meget, at dette vigtige Værk nu udkommer, og jeg vil bede Dig at bringe Forfatteren min hjertelige Tak for første Hefte, som jeg har modtaget. Jeg sender min Tak gennem Dig, fordi Du før har været Mellemand mellem Forfatteren og mig og fordi jeg vil bede Dig tale med ham om nogle Forhold, som angaar Værket.

Først: Betegnelsen „*Dopnamn*“ synes mig uheldig. Man skulde jo herefter tro, at Samlingen kun indeholdt Navne fra kristen Tid, thi Overøsningen med Vand i hedensk Tid kaldtes ikke *Daab*, og vi har mange Navne fra Egne, fra hvilke den hedenske Overøsning med Vand ikke kjendes. Hvorfor er ikke Betegnelsen „*Personnamn*“ valgt (som f. Eks. hos Lundgren)? Denne behøver jo dog ikke at omfatte Tilnavne. Men ved denne uheldige Betegnelse „*Dopnamn*“ er vel nu intet at gjøre, da den forekommer ikke blot paa Omslaget men ogsaa nede paa flere Sider.

For det andet: Samlingen er kun halvt brugbar, saa længe som der ikke følger en Forklaring over Forkortninger. Denne bør absolut følge med andet Hefte. Den forøgede Omkostning derved kan jo kun blive liden. Den tilsvarende Indvending blev rettet mod første Hefte af Falks og Torps etymologiske Ordbog.⁴

Min *tredje Bemærkning* til 1ste Hefte af Linds Samling vil jeg *bede Dig og Lind ikke at omtale til Andre*, for at den ikke skal blive misforstaaet. Jeg talte idag med Sekretæren i Nansen-Fondets Bestyrelse. Du ved, at Lind af Nansen-Fondet har faaet 1000 Kr. og at der er stillet ham i Udsigt en Understøttelse af 1000 Kr. til. Nu husker Du, at *Ryghs* Samling af Personnavne i sin Tid blev udlaant til Lind under Betingelse af, at det paa *Titelbladet* af Linds Samling blev nævnt, at han havde benyttet *Ryghs* Samling. Og denne Forudsætning var en af dem, som laa til Grund for Nansen-Fondets Understøttelse. Nansen-Fondets Bestyrelse vil derfor neppe bevilge 1000 Kr. til, uden den først faar Sikkerhed for, at *Ryghs* Navn bliver nævnt paa *Titelbladet*, hvilket jo kan ske paa det endelige *Titelblad*, uagtet det ikke er gjort paa 1ste Heftes *Titelblad*.

Fra mig personlig tilføier jeg: Nansen-Fondet skulde have nogle faa Exemplarer. Kan ikke disse sendes heftevis, eftersom Hefterne udkommer?

⁴ Det andre heftet av boka hadde med en liste over forkortninger.

Naar jeg fremsætter disse Bemærkninger ved 1ste Hefte af Linds Samling, er det, fordi denne er et saa vigtigt Arbeide, som jeg gjerne i enhver Henseende vil glæde mig ved.

Jeg vil afslutte mine Bemærkninger med at gjentage min hjærtelige Tak til Forfatteren og med en venlig Hilsen til Dig fra Din Ven S. Bugge“.

Siste gang Bugge kommer inn på „Norsk-isländska dopnamn ...“, er i et brev til Lind datert 9.1.1906. Han forteller her at han har talt med Nansen-Fondets bestyrer og fått denne til å frafalle kravet om at O. Ryghs navn skal stå på tittelbladet. Det er tilstrekkelig at Lind i forordet gjør rede for sin benyttelse av Ryghs etterlatte samling. Bestyreren forutsetter også at det blir nevnt i forordet at skriftet utkommer med bidrag fra Nansen-Fondet.

Bugge fikk ikke oppleve å se hele verket trykt. Han døde i 1907, og arbeidet ble ikke avsluttet før i 1915. Han ville ha gledet seg over det fullførte verket og sikkert satt pris på de vakre ordene Lind rettet til ham i forordet:

„Min tacksamhetsskuld till prof. Bugge är icke uttömd med det redan sagda. Hans intresse ock jättsamhet tog sig uttryck på flera andra sätt ock med den älskvardhet, som var för honom utmärkande ock för mig förbliver oförgätlig“.

Det er i år (1980) 75 år siden „Norsk-isländska dopnamn ...“ begynte å utkomme. Verket må framleis regnes som et av de mest uunnværlige hjelpemidlene for norrøn filologi og navnegransking.⁵ Norske og islandske forskere står i stor takknemlighetsgjeld til svensken E. H. Lind. Det kan derfor for oss nordmenn være en trøst å tenke tilbake på at Lind fra norsk hold fikk betydelig hjelp og støtte i arbeidet.

⁵ I 1931 kom et supplementsband, og i 1920–21 gav Lind ut en samling „Norsk-isländska personbi-namn från medeltiden“.

Hálogaland – Rogaland – Pelamørk

Zur Entwicklung der i-Deklination im Urnordischen

In Arkiv för nordisk filologi 94 (1979, S. 161–171) veröffentlichte Mattias Tveitane beachtenswerte neue Überlegungen zur Etymologie der Namen *Háleygir* und *Hálogaland* und, im Zusammenhang damit, einiger anderer norwegischer Einwohner- und Landschaftsnamen. Beachtung verdient insbesondere sein ausführlich dargelegter Vorschlag, *Háleygir* von einem Substantiv **hálaug* f. ‘høg avtale’ herzuleiten (S. 165f.).

Nicht glücklich und auch nicht notwendig zur Erklärung der Namensform *Hálogaland* erscheint allerdings der Vorschlag, aus diesem Landschaftsnamen **Hálogi* (Plur. **Hálogar*) als eine zweite Form des Einwohnernamens zu erschließen. Es wäre sehr ungewöhnlich, wenn neben *Háleygr* oder **Háleygir*, wie Tveitane als ursprüngliche Singularform ansetzt (< germ. **Hauha-laugiar*, S. 165), eine Variante **Hálogi* existiert hätte, die sich nach Ablautstufe und Flexionsklasse von der ersten Form unterschieden hätte (< germ. **Hauhalug-an*, S. 166). Es gibt wohl kaum eine Parallele für einen solchen „Luxus“, vor allem nicht innerhalb einer und derselben Sprache und Tradition. Wenn in *Hálogaland* der Genitiv Pluralis von **Hálogi* steckte, würde man außerdem eher **Hálognaland* erwarten, denn der Landschaftsname war sicher so alt, daß in ihm eigentlich die ursprüngliche Flexionsendung der an-Stämme bewahrt geblieben sein müßte (urnord. *-anō* > *-na*).

Bei der Beurteilung des Verhältnisses zwischen *Háleygir* und *Hálogaland* ist zu berücksichtigen, daß es zwei weitere altnorwegische Namenpaare mit vergleichbarem Vokalwechsel gibt, nämlich *Rygir* – *Rogaland* und *Pilir* – *Pelamørk*. In allen drei Fällen ist der Vokal der Haupttonsilbe beim Einwohnernamen durch folgendes *i* beeinflusst worden, dagegen beim Landschaftsnamen gegebenenfalls durch folgendes *a*. Tveitane beurteilt den Wechsel zwischen *Rygir* und *Rogaland* ähnlich wie den zwischen *Háleygir* und *Hálogaland*: Den Einwohnernamen führt er auf einen ja-Stamm **Rug-jak* > **Rygr* (Sing.) zurück, hält dagegen *Roga-* für den Genitiv Pluralis eines an-Stammes **(ga)rug-an* (allerdings mit Fragezeichen) > **Rogi* (S. 166f.). Nun ist *rogi* wirklich bezeugt, jedoch nur als zweiter Beiname des *Gunnvaldr Stordariarl* in der *Hálfs saga ok Hálfsrekka* und schwerlich als echter Einwohnernamen mit der Bedeutung ‘Rogaländer’¹. Denn *Gunnvaldr*, als *Stordariarl* auf der Insel *Storð* wohnend, war *Hordaländer*. Falls der Beiname nicht eine ganz andere Bedeutung hatte, könnte *Gunnvaldr* ihn deshalb bekommen haben, weil er Ziehva-

¹ *Hálfs saga ok Hálfsrekka*. Hg. v. A. Le Roy Andrews, Halle 1909, Kap. III 2, vgl. II 2.

ter des Königs Iǫsurr von Rogaland war, aber dann wäre *rogi* wohl nur als eine sekundäre Ableitung von *Rogaland* zu verstehen. Somit gelten für die etymologische Trennung von *Rygir* und *Rogaland* die gleichen Bedenken wie für die von *Háleygir* und *Hálogaland*. Bei *Þilir* und *Þelamörk* ließe sich eine solche Trennung vollends nicht rechtfertigen.

Es ist demgegenüber die einfachere und deshalb bessere Lösung, bei der alten, zuerst von Rudolf Much gegebenen Erklärung zu bleiben, wonach *Háloga-*, *Roga-* und *Þela-* als ältere Formen des Genitivs Pluralis der i-Stämme *Háleygir*, *Rygir* und *Þilir* zu betrachten sind². Das wäre allerdings nicht möglich, wenn diese Einwohnernamen in älterer Zeit ja-Stämme gewesen wären, die in allen Flexionsformen i-Umlaut entwickelt haben müßten. Tveitane nimmt das für *Háleygir* und *Rygir* an (über *Þilir* hat er sich nicht geäußert). Dabei stützt er sich auf Alf Torp, *Gamalnorsk ordavleiding* (Neuausgabe Lund 1974, S. 11), möchte aber den Übergang zu den i-Stämmen nicht, wie dieser, schon in die gemeingermanische Zeit setzen, sondern rechnet zumindest „i mange tilfeller“ eher mit verhältnismäßig späten norrönen Neuentwicklungen (S. 161, Anm. 3). Es gibt jedoch keine sicheren Belege dafür, daß die ja-Deklination bei den Stammes-, Völker- und Einwohnernamen im Nordischen und überhaupt im Germanischen je eine Rolle gespielt hätte.

Torp nennt nur *Grikkjar* und *Rygjar* als ältere Formen von *Grikkir* ‘Griechen’ und *Rygir*. Auch Adolf Noreen führt in seiner Grammatik neben einigen Appellativa diese beiden Namen an, für die neben der gewöhnlichen i-Deklination „in sehr alten hdschr.“ im Nom. und Akk. Plur. Formen auf *-iar*, *-ia* vorkommen sollen³. Wirklich alte handschriftliche Belege müßten in den Wörterbüchern von Ludvig Larsson und Anne Holtsmark verzeichnet sein⁴. **Rygiar* (und *Rygir*) findet man dort aber nicht. Möglicherweise bezog sich Noreen auf eine Strophe von Arnórr Þórðarson aus der Zeit um 1045, in der Finnur Jónsson die Form *rygia* als Akk. Plur. des Einwohnernamens interpretierte⁵. Diese Deutung ist jedoch wenig überzeugend und inzwischen wohl aufgegeben. Besser bezeugt ist *rygiar* = *rygiar*, Gen. Sing. von *rygr* f. ‘mächtige Frau, Riesin’, mit Bjarni Aðalbjarnarson als Bestandteil einer Kenning zu verstehen⁶. Und wenn man doch die Lesart *rygia* wählen wollte, könnte man die Form als Gen. Plur. desselben Wortes verstehen, oder mit E. A. Kock als Gen. Plur. des i-Stamms *Rygir*, was allerdings nicht sehr überzeugend ist⁷. Ein ja-Stamm **Rygiar* läßt sich mit dieser Stelle auf keinen Fall belegen.

² R. Much, Germanische Völkernamen. In: Zeitschrift für deutsches Altertum 39, 1895 (S. 20–52), S. 40.

³ A. Noreen, Altisländische und altnorwegische Grammatik, Halle (Saale) 1923, § 368.

⁴ L. Larsson, Ordforrådet i de äldsta isländska handskrifterna, Lund 1891. – A. Holtsmark, Ordforrådet i de eldste norske håndskrifter til ca. 1250, Oslo 1955.

⁵ Arnórr III 127: Den norsk-islandske skjaldedigtning, ved Finnur Jónsson. B. Rettet tekst, I, København og Kristiania 1912, S. 314 (vgl. A. Tekst efter håndskrifterne, I, 1908, S. 341). S. auch *Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis*. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog. Ved Finnur Jónsson, København 1931, S. 473.

⁶ Snorri Sturluson, *Heimskringla* III. Bjarni Aðalbjarnarson gaf út (Íslenzk fornrit 28), Reykjavík 1951, S. 56f.

⁷ E. A. Kock, *Notationes norrœne* I–VI, Lund 1923–1925, § 822.

Anders ist es mit *Girkjar* 'Griechen'. Diese Form ist durch den Akk. Plur. *Girkia* tatsächlich früh bezeugt, nämlich im altnorwegischen Homilienbuch (um 1200) und ebenso in dem Paralleltext der legendarischen *Óláfs saga helga* (um 1250)⁸. Es fällt jedoch schwer zu glauben, daß ausgerechnet in diesem Namen eines fremden Volkes der letzte Rest einer älteren Flexionsweise nach der ja-Deklination zum Vorschein käme, die sonst nicht nur bei *Girkir*, *Grikkir*, sondern auch bei heimischen Einwohnernamen durch die i-Deklination abgelöst worden wäre. Gerade der Name der Griechen wird auch sonst nicht einheitlich flektiert, allerdings nirgends sonst als ja-Stamm, sondern, wenn nicht als i-, dann als a-Stamm: got. *Krēkōs*, ahd. *Kriecha* (neben *Chreachi*, *Chrechī*, *Kriachi*), aengl. *Crēcas*, *Crēacas*, *Grēcas*, *Grēacas* (neben *Grēce*)⁹. Anscheinend wurde er teilweise auch im Altschwedischen und im Altgutnischen als a-Stamm behandelt. In schwedischen Runeninschriften erscheint neben der Dativform **krikium/kirkium/kirikium** auch **krikum** und der Genitiv **k[ir]jika**¹⁰. In der Guta saga findet sich die Form *grica kunungi* (Dat. Sing.) 'Griechenkönig' ebenfalls mit der Endung *-a* statt *-ia*¹¹. Die altnorwegische Form *Girkia(r)* dürfte deshalb auch nur eine Flexionsvariante gewesen sein, deren Gebrauch zeitlich und möglicherweise auch räumlich begrenzt war. Unter Umständen war sie nichts anderes als eine Mischform aus *Girkir* (Gen. *Girkia*) und *Girkar* (Gen. *Girka*).

Zusätzlich kann man noch die Form *Egðar* erwähnen als scheinbare ja-Variante zu dem i-Stamm *Egðir* 'Einwohner von Agðir', bezeugt einmal in der Handschrift K (Kringla) der Heimskringla sowie in einer Strophe des Biarni gullbráráskáld (*lagðisk land und Egða*)¹². Die seltene Form dürfte jedoch ebenfalls sekundär sein, entstanden vielleicht aus dem Bedürfnis, den Einwohnernamen nicht nur im Vokal der Wurzelsilbe, sondern auch in der Endung vom Landschaftsnamen abzuheben. Eine Parallele dazu ist *Filar* 'Einwohner von *Fialir*' in einer anonymen Strophe der Sverris saga aus dem Jahre 1180 (*Filar ok Sygnir*)¹³. Hier ist vollends deutlich, daß es sich um eine sekundäre Form

⁸ Gammelnorsk Homiliebog. Udg. af C. R. Unger, Christiania 1864, S. 152⁴ = Gamal norsk homiliebok. Cod. AM 619 4°. Utg. ved G. Indrebø, Oslo 1931, S. 114⁴ – Óláfs saga hins helga. Efter pergamenthaandskrift i Uppsala Universitetsbibliotek, Delagardieska samling nr. 8,2. Utg. ved O. A. Johnsen, Kristiania 1922, S. 94⁹.

⁹ Die gotische Bibel. Hg. v. W. Streitberg. 2. Teil, Gotisch-Griechisch-Deutsches Wörterbuch, Heidelberg ⁵1965, S. 75. – E. G. Graff, Althochdeutscher Sprachschatz oder Wörterbuch der althochdeutschen Sprache, IV, Berlin 1838, Sp. 591. – J. Bosworth, T. N. Toller, An Anglo-Saxon Dictionary, London 1898, S. 170 und 488, Supplement by T. N. Toller, Oxford 1921, S. 134.

¹⁰ S. in Sveriges runinskrifter (Stockholm 1900ff.): **krikium** Sö 163 (Rycksta), U 431 (Åhusby), **kirkium** Ög 94 (Harstad), **kirikum** U 73 (Hansta), U 140 (Broby), **krikum** Ög 81 (Högby), Sö 85 (Västerby), Sö 165 (Grinda), Vg 178 (Kölaby), Vg 792 (Ulunda), U 201 (Angarn), U 358 (**krkum**, Skepptuna), U 446 (Droppsta), U 518 (V. Ledinge), **kirkum** U 136 (Broby), **til k[ir]jika** U 104 (Ed, vgl. S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Sverige, Stockholm, Göteborg, Uppsala 1963, S. 48). Die durchgehende Normalisierung zu *Grikkium*, *Grikkia* in den Ausgaben wird den unterschiedlichen überlieferten Formen nicht gerecht.

¹¹ Guta lag och Guta saga jämte ordbok utg. af H. Pipping, København 1905–1907, S. 63⁹.

¹² Heimskringla. Nóregs konunga sögur af Snorri Sturluson, I. Udg. ved Finnur Jónsson, København 1893–1900, S. 122¹⁵ (Apparat). – Biarni, Kálfsflokkur 2^r: Skjaldedigtning (s. Anm. 5) A I, S. 394.

¹³ Skjaldedigtning (s. Anm. 5) A I, S. 595, Str. 19³.

handelt (wiederum zu einem Landschaftsnamen auf *-ir* gehörend): Das *i* der Wurzelsilbe kann nur vor den ursprünglichen Endungen *-ir*, *-i* der *i*-Deklination entstanden sein. Als ja-Stamm dekliniert, hätte sich die Form **Filiar* ergeben müssen.

Nicht die ja-Deklination, wohl aber die *i*-Deklination, wie sie bei *Háleygir*, *Rygir*, *Þilir* und einer ganzen Reihe weiterer altnorwegischer Einwohnernamen erscheint, ist kennzeichnend für ganze Gruppen solcher Namen in anderen germanischen Sprachen, so daß die Verwendung des *i*-Suffixes zu ihrer Bildung als gemeingermanisch zu bezeichnen ist. Schon in der zweiten Hälfte des 4. Jahrhunderts verwendet Wulfila die Bildungsweise in seiner gotischen Bibelübersetzung bei der Wiedergabe von fremden Namen, so daß sie bei den Goten sehr gebräuchlich gewesen sein muß: *Rūmōneis* 'Römer' (ausgehend von früh entlehntem lat. *Romani*), *Makidōneis* 'Makedonier', *Saureis* 'Syrer' (Sing. *Saur*), *Iairwsautwmeis* 'Einwohner von Jerusalem' u.a.m. Besonders interessant sind Fälle, wo Landes- oder Ortsnamen des griechischen Textes durch Einwohnernamen ersetzt sind, wo also gar kein direkter Zwang bestand, einen Einwohnernamen zu bilden. So ist es z.B. in Matth. 11, 22, wo Luther übersetzt: 'Es wird Tyrus und Sidon erträglicher gehen am Jüngsten Gericht als euch'. Wulfila verwendet statt der Ortsnamen *Τύρῳ καὶ Σιδῶνι* (Dat. Sing.) die Einwohnernamen *Twrim jah Seidōnim* (Dat. Plur.), was dem Kontext gut entspricht¹⁴.

Im Althoch- und Altniederdeutschen ist die Überlieferung solcher Kollektivnamen allgemein dürftig, weil fremde Namen oft unverändert in die Übersetzungen übernommen sind und heimische Namen sehr selten erscheinen. Im Althochdeutschen gibt es aber doch einige *i*-Stämme, so, außer *Kriachi* usw. 'Griechen', *Mōri* 'Äthiopier', *Sarci*, *Serzi* 'Sarazenen' (anord. *Serkir*), *Egypti* (Dat. Plur. *-in*) 'Ägypter', *Wilzi* 'Wilzen' (slavischer Stamm, = *Vilcinamenn* in der Þiðreks saga) und nicht zuletzt *Hāni* 'Hunnen' (Sing. *Hūn* und Gen. Plur. *Hūneo* z.B. im Hildebrandslied V. 39 und 35)¹⁵. Auch für das Altniederdeutsche (Altsächsische) ist wahrscheinlich *Aegypti* 'Ägypter' als *i*-Stamm anzusetzen, da man aus dem an sich doppeldeutigen Gen. Plur. in *Aegypteo land*, *Aegyptia land* (Heliand V. 704, 756) schwerlich einen ja-Stamm erschließen kann¹⁶. Weitere *i*-Stämme könnten in frühmittelalterlichen Landschafts- und Bezirksnamen aus Ober- und Niederdeutschland, die auf *-i* enden, enthalten sein, jedoch ist das unsicher, weil es sich auch um die lateinische Pluralendung

¹⁴ Die gotische Bibel. Hg. v. W. Streitberg. 1. Teil, Heidelberg 61970, S. 23.

¹⁵ Vgl. A. Bach, Deutsche Namenkunde, I, 1, Heidelberg 1952, § 179,3. – Die Dativform *Egyptin* in: Tatian. Lateinisch und altdeutsch mit ausführlichem Glossar. Hg. v. E. Sievers, Paderborn 1892, IX 4, S. 29. – Hildebrandslied: W. Braune, E. A. Ebbinghaus, Althochdeutsches Lesebuch, Tübingen 1979, S. 84f.

¹⁶ E. H. Sehr, Vollständiges Wörterbuch zum Heliand und zur altsächsischen Genesis, Göttingen 1966, S. 728: *Aegypteo* in der Handschrift M (dagegen *Egypto* in C). Die Form *Aegyptia* in dem neuentdeckten Heliand-Fragment S, s. B. Bischoff, Die Straubinger Fragmente einer Heliand-Handschrift, in: Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur 101, 1979 (S. 171–180), S. 179.

handeln könnte und weil auch die Pluralendung der ja-Stämme und eine singularische Lokativendung nicht auszuschließen sind¹⁷.

Im Altenglischen bilden Völker- und Einwohnernamen mit der Pluralendung *-e* der *i*-Stämme fast eine eigene Flexionsklasse, weil die Appellativa, zumindest die mit langer Wurzelsilbe, die Endung *-as* der *a*-Stämme übernommen haben, von einigen appellativischen Kollektivbezeichnungen (wie *lēode* 'Leute') abgesehen, die den Kollektivnamen nahestehen¹⁸. Darunter sind wiederum fremde Namen (von denen einige auch mit *-as* erscheinen) wie *Crēce (-as)* 'Griechen', *Egipste* 'Ägypter', *Perse (-as)* 'Perser', oder wie *Afdrede* 'Obotriten', *Wilte* 'Wilzen' u.a. die in König Alfreds Beschreibung von Mittel-, Ost- und Nordeuropa vorkommen,¹⁹ ferner Namen anderer germanischer Stämme wie *Dene* 'Dänen'. Besonders wichtig sind Namen für Bewohner des eigenen Landes wie *Engle* 'Angeln', *Seaxe* (hier jedoch nicht ursprünglich, älter *Seaxan* schwach flektiert), *Mierce* 'Mercier', *Norð(an)hymbre* und *Sūð(an)hymbre* 'Nord- und Südhumbrier' u.a. Insbesondere *Mierce* (auch *Myrce*, *Mirce*) und die beiden *-hymbre*-Namen sind aufschlußreich. Das sind keine primären – oder jedenfalls nicht mehr als abgeleitet erkennbaren – Eigennamen, sondern deutlich sekundäre Bildungen einerseits zu dem Appellativum *merc* f. 'abgegrenztes Gebiet, Land' und andererseits zu dem Flußnamen *Humbre*. Bemerkenswert ist im zweiten Fall außerdem die Verbindung mit den Himmelsrichtungsbezeichnungen, und zwar nicht nur mit *Norð-* und *Sūð-*, sondern auch mit *Norðan-* und *Sūðan-*²⁰. Diese Bildungen, wahrscheinlich die älteren, zeigen, daß mit den Namen nicht die nördlichen und die südlichen **Hymbre* gemeint waren, so wie z.B. mit *Ēastengle* und *Sūðengle* die östlichen und südlichen Angeln. Vielmehr wurden so die nördlich und südlich der *Humbre* Wohnenden bezeichnet, denn es gibt keine Bildungen vom Typ **Ēastanengle*, **Sūðanengle*.

Ganz besonders bei den deutlich sekundären Bildungen *Mierce*, *Norðan-* und *Sūðanhymbre* würde man statt der *i*-Deklination die *ja*-Deklination erwarten, denn das *ja*-Suffix wurde für Zugehörigkeitsbildungen verwendet, wie z.B. bei got. *hairdeis* (anord. *hirðir* usw.) 'Hirte', eigentlich 'der zur Herde (*hairda*, *hiqrð*) Gehörige'²¹. Das galt aber offenbar nur für den appellativischen Wortschatz. Bei den Völker- und Einwohnernamen erscheint das *ja*-Suffix am ehesten in Verbindung mit dem Suffix *-ing-* (vgl. anord. *Haddingiar*, *Helsingiar*) oder mit einem ursprünglich selbständigen Worthelement, das in Einwohnernamen gebraucht wurde, wie germ. **-warjōz* (vgl. anord. *Vikveriar*), aber dann hat *-ja-* keine eigenständige Funktion.

Wenn Torp und andere Forscher angenommen haben, daß zumindest ein

¹⁷ Vgl. P. von Polenz, Landschafts- und Bezirksnamen im frühmittelalterlichen Deutschland. Untersuchungen zur sprachlichen Raumerschließung. I. Bd. Namentypen und Grundwortschatz, Marburg 1961, S. 219–221.

¹⁸ K. Brunner, Altenglische Grammatik, Tübingen ³1965, § 264.

¹⁹ King Alfred's Orosius, ed. by H. Sweet, Part I, London 1883, S. 19.

²⁰ *Sūðanhymbre* nicht bei Brunner (s. Anm. 18), s. jedoch Bosworth-Toller (wie Anm. 9), S. 938.

²¹ Vgl. W. Meid, Germanische Sprachwissenschaft. III. Wortbildungslehre (Sammlung Göschen), Berlin 1967, § 74,4 (S. 72).

Teil der als i-Stämme flektierten germanischen Völker- und Einwohnernamen ursprünglich ja-Stämme gewesen seien, so haben sie sich offenbar allein darauf gestützt, daß einige lateinische Schriftsteller wie vor allem Tacitus in seiner *Germania* (98 n. Chr.) germanische Stammesnamen wie *Anglii*, *Rugii* u.a. mit der lateinischen Endung *-ii* versehen haben. Etymologisch entspricht diese der Endung germ. *-jōz* der ja-Stämme, ebenso wie lat. *-i* germ. *-ōz* der a-Stämme. Die Römer waren aber keine Etymologen, und es lag für sie gewiß nahe, auch die Pluralendung der i-Stämme, die sie bei solchen Namen am ehesten kennenlernten, durch *-ii* statt durch *-ēs* zu ersetzen, vollends dann, wenn die germanische Endung im ersten nachchristlichen Jahrhundert vielleicht noch nicht *-īz*, sondern *-ijiz* gewesen sein sollte²². Es ist natürlich nicht auszuschließen, daß beispielsweise hinter *Rugii* bei Tacitus ein ja-Stamm **Rugjōz* stand, aber **Rugijiz* als i-Stamm ist genauso gut möglich²³. Es würde auch wenig Zeit für einen Übergang von der ja- zur i-Deklination bleiben, denn die Goten hatten diese als produktives Bildungsprinzip für Einwohnernamen schwerlich erst in ihren Wohnsitzen am Schwarzen Meer und auf der Balkanhalbinsel kennengelernt, sondern sie hatten sie schon von der Ostseeküste mitgebracht, die sie gegen Ende des 2. Jahrhunderts verließen. Die Bildungsweise müßte also spätestens im 2. Jahrhundert, bald nach Tacitus, produktiv geworden sein.

Die drei zur Diskussion stehenden norwegischen Einwohnernamen können also durchaus von vornherein i-Stämme gewesen sein, auch *Háleygir* Plur. (**Hauha-laug-īz, -īr*) als Ableitung zu einem **hauha-laug-ō*, wie Tveitane vorschlägt. Selbst wenn sie aber ursprünglich doch als ja-Stämme behandelt worden sein sollten, wäre das für die Erklärung ihres Verhältnisses zu den entsprechenden Landschaftsnamen nicht relevant, denn das hätte zu weit zurückgelegen. Es ist die einfachste und naheliegendste Erklärung, daß die Formen *Háloga-*, *Roga-* und *Pela-* alte umlautlose Genitivformen der i-Stämme *Háleygir*, *Rygir* und *Pilir* waren.

Das einzige, was dieser Erklärung entgegenzustehen scheint, ist die Tatsache, daß es *Háloga-* und nicht **Hálauga-* heißt. Die Form läßt sich aber leicht als jüngere Lautentwicklung erklären. Tveitane hat recht, daß spätmittelalterliche norwegische Dialektformen, die wegen der Entwicklung von *au* zu *o* (*u*) im zweiten Kompositionsglied am ehesten als Parallelen in Frage zu kommen scheinen, zu jung sind, um überzeugen zu können (S. 161). Das zweite Kompositionsglied hatte einen starken Nebenton, der eine Monophthongierung für lange Zeit oder überhaupt verhinderte, so auch bei *Háleygir* (< **Hauha-laūg-īr*). In der Zusammensetzung mit *-land(a)* mußte aber dieses Wort den Nebenton erhalten, mit der Folge, daß in **Hauha-laugō-landa*, **Hálauga-land* das Element **-laugō-*, **-lauga-* seinen Nebenton bald weitgehend verlieren mußte. Eine Bildung mit zweifachem Nebenton, also **Hauha-laūgō-landa*,

²² Vgl. E. A. Makaev, in: M. M. Guchman, V. M. Žirmunskij, E. A. Makaev, V. N. Jarceva, *Sravnitel'naja grammatika germanskich jazykov. III. Morfologija*, Moskva 1963, 3. Kap., II, 11.7 (S. 191).

²³ So schon O. Bremer, *Sugambri = Gambriui*, in: *Zeitschrift für deutsches Altertum* 37, 1893 (S. 12–13), S. 13.

**Hálaugaland* wäre ungewöhnlich und auf die Dauer kaum akzeptabel gewesen. So kam *au* in *-*laugō*-, *-*lauga*- in eine Betonungsstufe, die der von schwachtonigen Wörtern wie *auk|ok* oder *braut|brot* vergleichbar ist und die die Entwicklung zu *-loga-* in *Hálogaland* verständlich macht – auch die Entwicklung zu *-luga-* (vgl. *brut(t)*, *burt*), wie in *Halugaland* an einer Stelle in der Fagrskinna-Handschrift A²⁴. Daß die Monophthongierung ziemlich früh eintreten konnte, zeigt die Form *uk* ‘und’ in der Runeninschrift von Eggja (um 700)²⁵.

Die drei Namenpaare *Háleygir* – *Hálogaland*, *Rygir* – *Rogaland* und *Bilir* – *Þelamörk* sind wichtige Zeugen für die Entwicklung der i-Deklination – vor allem der maskulinen i-Stämme – im Urnordischen. Ursprünglich gab es bei den i-Stämmen Formen mit und ohne i-Umlaut, je nachdem, ob die Flexionsendung *i*-haltig war oder nicht. Später wurde ausgeglichen und der i-Umlaut entweder in allen Flexionsformen durchgeführt oder ganz aufgegeben, vgl. z.B. *gestr* ‘Gast’, Gen. Plur. *gesta*, aber *sauðr* ‘Schaf’, Nom. Plur. *sauðir* (s. Noreen, § 392). Abgesehen von *Danir* ‘Dänen’²⁶ und einzelnen fremden Völkernamen wie *Valir* ‘Kelten, Nordfranzosen’ oder *Lappir* ‘Lappen’, hat sich in den Völker- und Einwohnernamen der Umlaut durchgesetzt²⁷. Dazu könnte vor allem bei den Einwohnernamen beigetragen haben, daß man sie umso deutlicher von den zugehörigen Landschaftsnamen abheben wollte, also die gleiche Tendenz, wie sie für die Umbildung von *Egðir* zu *Egðar* und von **Filir* zu *Filar* vermutet werden kann (oben S. 146). Sie spielte vielleicht auch eine Rolle bei der Wahl von Formen mit Ablaut, wie *Læsir* für die Bewohner von *Lesiar* und vor allem *-dælir* für die Bewohner von Landschaften mit Namen auf *-dalr*, *-dalir* (z.B. die *Orkdælir*, *Naumdælir*, *Gauldælir*, *Raumdælir* im *Orkadäl*, *Naumudäl*, *Gaulardäl* und *Raumsdäl*, ein Typ, der ja auch nach Island exportiert wurde, vgl. *Laxdælir* im *Laxárdäl*). Auch das Simplex *Dælir* mit dem Singular *Dæll* kommt vor, aber wohl nicht für Bewohner irgendeines beliebigen Tals, sondern jeweils einer bestimmten Landschaft, wie vor allem *Guðbrandsdalir*, *-dalar* = *Dalir*, *Dalar*, auch *Eystridalir*. Im übrigen hat die Tendenz zur Differenzierung der Endungen von Einwohner- und Landschaftsnamen hier möglicherweise ebenso gewirkt wie in *Egðar* – *Agðir* und *Filar* – *Fialir*, nur in umgekehrter Richtung. So ließe sich die Nebenform mit *-ar* im Landschaftsnamen erklären: *Dælir* – *Dalar* = *Guðbrandsdalar*.

Die alten Genitivformen in den Landschaftsnamen *Hálogaland*, *Rogaland*

²⁴ Fagrskinna. Noregs kononga tal. Udg. ved Finnur Jónsson, København 1902–03, S. 366³. Sonst in diesem Werk neben *Haloga-* auch *Hologaland* (S. 72*) und sogar einmal die junge Bildung (*af*) *Holæygia lande* (S. 23²¹).

²⁵ W. Krause, H. Jankuhn, Die Runeninschriften im älteren Futhark. I. Text, Göttingen 1966, S. 228.

²⁶ Im Altschwedischen und Altdänischen gibt es aber neben *Dani(r)*, *Dane(r)* auch die umgelautete Form *Dæni(r)*, *Dæne(r)*, Sing. aschw. *Dan* und *Dæn*. Vgl. A. Noreen, Altschwedische Grammatik mit Einschluß des Altgutnischen, Halle 1904, § 407, Anm. 1, § 409,3,a; K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltids-språket. I, Lund 1884–1918, S. 182f.; J. Brøndum-Nielsen, Gammeldansk Grammatik i sproghistorisk Fremstilling. I, København ²1950, § 81, III, 1935, § 456.

²⁷ Auf solche Namen durchgesehen habe ich die Namenregister zu Ausgaben von Heimskringla, Fagrskinna, Morkinskinna, Agrip, Odds Óláfs saga Tryggvasonar, legendarischer Óláfs saga helga, Sverris saga und Hákonar saga Hákonarsonar.

und *Þelamork* haben den Ausgleich, der in den Einwohnernamen zugunsten des i-Umlauts durchgeführt wurde, nicht mitvollzogen. Der Hauptgrund war sicher der, daß sie als Bestandteile der Landschaftsnamen von der Flexion der Einwohnernamen unabhängig geworden waren. Außerdem könnte auch hier die Differenzierungstendenz mitgewirkt haben: Dem umgelauteten Einwohnernamen stand auch in anderen Fällen ein nicht umgelauteter Landschaftsname gegenüber, so in *-dællir* : *-dalr* (*-ir*), *Egðir* (*-ar*) : *Agðir*, *Renir* : *Ranríki*, *Skeynir* : *Skaun*, *Sygnir* : *Sogn*, *Vestfyldir* : *Vestfold*, *Þrændir* : *Þrándheimr* (*Þrónd-*).

Die Formen *Háloga-*, *Roga-* und *Þela-* haben ihren Ursprung ohne Zweifel in der urnordischen Sprachperiode, in einer Zeit, bevor der i-Umlaut sich durchsetzte und bevor der a-Umlaut von *u > o* und von *i > e* seine Wirkung verlor. Dagegen zeigen die appellativischen i-Stämme mit dem Wurzelvokal *u*, die den Umlaut (also *y*) aufgegeben haben, normalerweise *u*, nicht *o*, so immer die Maskulina mit folgendem *g*, vgl. *bugr* 'Biegung', *dugr* 'Tüchtigkeit', *flugr* 'Flug', *hugr* 'Sinn', *rugr* 'Roggen' (vgl. Noreen, § 387 und 388). *Rugaland* ist nur eine seltene Nebenform von *Rogaland* in der Fagrskinna (S. 23¹⁵, 177⁶)²⁸. Bei *Þilir* – *Þelamork* ist nicht sicher, ob *e* durch a-Umlaut aus *i* entstand, oder umgekehrt *i* durch alten i-Umlaut aus *e*. Auch im zweiten Fall würde es sich um einen aus dem Urnordischen stammenden Vokalwechsel handeln. Übrigens gab es anscheinend neben *Þela-* auch **Þiala-* mit Brechung, die in dieser Umgebung normalerweise unterblieb (vgl. *stela* 'stehlen', *þeli*, obl. *þela* 'Frost in der Erde', Noreen, § 95, 3b): Saxo Grammaticus schreibt einmal *Thialamarchia* (S. 147³⁷, sonst viermal *Thelemarchia*²⁹). War das eine altdänische Variante des norwegischen Namens (vgl. adän. *stialæ* 'stehlen')?

Das Alter der erstarrt bewahrten Genitivformen ist deshalb besonders bemerkenswert, weil ihre Endung nicht die ursprüngliche der i-Stämme war. Im Urgermanischen müssen die Pluralendungen der i-Deklination alle *i*-haltig gewesen sein: Nom. *-ijiz > īz*, Gen. *-iǫ*, Dat. *-im(i)z*, Akk. *-inz*³⁰. Ihnen müßten im ältesten Urnordisch die Endungen *-īr*, *-iō*, *-imr* und *-in(n)* entsprochen haben. Danach hätten alle Pluralformen, auch der Genitiv, den i-Umlaut erfahren müssen, und es hätten keine umlautlosen Formen der Einwohnernamen *Háleygir*, *Rygir* und *Þilir* in die Landschaftsnamen eingehen können. Offenbar wurde aber die ursprüngliche Genitivendung *-iō* früh durch *-ō*, d.h. durch die Endung der a-Stämme ersetzt, die keinen i-Umlaut, stattdessen aber a-Umlaut bewirkte.

Ebenso wurde die ursprüngliche Dativendung *-imr* durch *-umr* verdrängt, eigentlich die Endung der u-Stämme und der konsonantischen Stämme, die aber auf alle Deklinationsklassen übertragen wurde. Für ihre Übertragung

²⁸ Vgl. auch **af ruhalande** auf dem Runenstein von Sandavágur auf den Färöern (um 1200), s. M. Olsen, Norges innskrifter med de yngre runer. V, Oslo 1960, S. 232.

²⁹ S. Saxonis Gesta Danorum, recognoverunt et ediderunt J. Olrik & H. Ræder. I, Haunia MCMXXXI, S. 600.

³⁰ Vgl. H. Krahe, Germanische Sprachwissenschaft. II. Formenlehre (Sammlung Götschen). Berlin 1967, § 13. – Sravnitel' naja grammatika (wie Anm. 22), 3. Kap., II, 11.7–11.10 und 12.4 (S. 191f., 193), dazu Tabelle 5 (S. 194).

gerade auf die i-Stämme haben wir ein Zeugnis aus der ersten Hälfte (bis Mitte) des 7. Jahrhunderts in der Runeninschrift von Stentofen: **gestumr** 'den Gästen'³¹. Hier ist die Entwicklung jedoch schon weiter fortgeschritten als in den Namen *Hálogaland*, *Rogaland* und *Þelamørk*, wo sie in einem früheren Stadium abgebrochen worden sein muß. Denn in **gestumr** zeigt sich, daß der Ausgleich zwischen umgelauteeten und nicht umgelauteeten Formen schon vollzogen war, in diesem Fall zugunsten des i-Umlauts: *a* ist zu *e* [æ] umgelauteet, obwohl die Endung keinen Anlaß dazu gab.

Es ist natürlich nicht sicher, ob die Entwicklung des Urnordischen in Blekinge und in Norwegen völlig synchron verlief, aber man darf doch annehmen, daß die drei norwegischen Landschaftsnamen schwerlich später als im 7. Jahrhundert, eher jedoch früher, sich von der Entwicklung ihrer Einwohnernamen trennten, in denen der i-Umlaut sich durchsetzte. Wenn ihre erstarrten Genitivformen andererseits auf der neuen Endung *-ō* statt *-iō* beruhen, so ergibt sich daraus allerdings nicht unbedingt ein – ohnehin nicht genauer zu bestimmender – Terminus post quem für die Entstehung der Landschaftsnamen *Hálogaland*, *Rogaland* und *Þelamørk*. Deren Beziehung zu den Einwohnernamen könnte in alter Zeit stärker oder anders im Bewußtsein der Sprecher gewesen sein als nach der Durchführung des i-Umlauts, und so könnten etwaige ältere Genitivformen **Hauhalaugiō-*, **Rugiō-* und **Þiliō-* auch in den Landschaftsnamen zu **Hauhalaugō-*, **Rugō-|*Rogō-* und **Þilō-|*Þelō-* umgebildet worden sein.

Das sonst so altertümliche und konservative Urnordische hat sich mit der Aufgabe der alten Endungen der i-Stämme im Genitiv und Dativ des Plurals offenbar recht früh vom Ursprünglichen entfernt. Im Gotischen zeigt der Genitiv Pluralis der maskulinen (und femininen) i-Stämme allerdings ebenso wie der a-Stämme die Endung *-ē-* – die bei beiden Klassen nicht ursprünglich und unerklärt ist –, aber im Dativ Pluralis ist *-im* bewahrt. Im Althochdeutschen und Altsächsischen lebte die alte Genitivendung *-io* (*-eo*) bis ins 9. Jahrhundert. Wenn dann stattdessen *-o* erscheint wie bei den a-Stämmen, so kann man doch nicht eigentlich von einer Übernahme von deren Endung sprechen. Der Wegfall des *-i-* [j] dürfte mit dem generellen Wegfall von postkonsonantischem j zusammenhängen, das aber durch den i-Umlaut nachwirkte (*gestio* > *gesto* 'der Gäste'). Im Dativ blieb ahd. *-im*, *-in*, später abgeschwächt zu *-em*, *-en*, bis ins 11. Jahrhundert erhalten, während im Altsächsischen mit *-iun*, *-ion* die Endung der ja-Stämme übernommen war, später *-un*, *-on*, auch hier mit j-Schwund³². Im Altenglischen war die Angleichung der maskulinen i-Stämme an die a-Stämme im 9. Jahrhundert weit fortgeschritten und vor allem bei den langsilbigen mit wenigen Ausnahmen völlig vollzogen, doch lag das schwerlich schon Jahrhunderte zurück. Im Genitiv Pluralis könnte *-a* zumindest teilweise ebenfalls im Zusammenhang mit dem j-Schwund lautgesetzlich aus *-ia* hervor-

³¹ Krause-Jankuhn (wie Anm. 25), S. 210.

³² W. Braune, H. Eggers, Althochdeutsche Grammatik, Tübingen ¹³1975, § 215, Anm. 5 und 6. – F. Holthausen, Altsächsisches Elementarbuch, Heidelberg ²1921, § 296,3, vgl. § 173.

gegangen sein, ebenso möglicherweise *-um* aus *-ium* im Dativ, falls *-im* wie im Altsächsischen durch die Endung der ja-Stämme ersetzt worden sein sollte. Der i-Umlaut ist jedenfalls durchgeführt. Im übrigen ist die alte Genitivendung *-ia* in zwei Formen mit kurzer Wurzelsilbe tatsächlich noch bezeugt, allerdings nur in der Dichtung und nur als metrisch relevante Variante zu den Formen mit *-a* (neben *-ia* auch *-iga*, *-igea* geschrieben): *winia*, *winiga*, *winigea* neben *wina* zu *wine* m. 'Freund' und *Denia*, *Deniga*, *Denigea* neben *Dena* zu *Dene* Plur. 'Dänen'³³.

Das frühe Eindringen der Endungen *-ō* und *-umR* (> *-a* und *-um*) in den Plural der i-Stämme trug sicher dazu bei, daß der i-Umlaut sich bei dieser Klasse im Späturnordischen/Altnordischen anders entwickelte als im Altdeutschen und Altenglischen. Die beiden nicht umlautenden Pluralendungen waren eine, wenn auch nicht die einzige, Ursache dafür, daß eine Entwicklung wie im Deutschen von vornherein unmöglich war, wo der i-Umlaut zu einem Kennzeichen des Plurals wurde und über die ursprünglichen i-Stämme hinaus wucherte (*Gast* – *Gäste*, aber auch *Hof* – *Höfe*, *Garten* – *Gärten* usw.). Als zweites kam hinzu, daß der i-Umlaut im Althochdeutschen und Altsächsischen erst wirkte, nachdem das *i* der Singularendungen geschwunden war, so daß der ganze Singular umlautlos blieb. Im Nordischen dagegen trat er im Singular wahrscheinlich in drei Kasus lautgesetzlich ein, nämlich nicht nur im Nominativ und Akkusativ vor den urnordischen Endungen *-iR* und *-i*, sondern auch im Dativ, hier ebenfalls vor erst später geschwundenem *-i*. Bei Wörtern mit kurzer Wurzelsilbe scheint *-i* im Dativ und Akkusativ allerdings von vornherein ohne Umlautwirkung geschwunden zu sein. Bei den langsilbigen Wörtern hatte im Singular wohl nur der Genitiv zur Zeit des i-Umlauts eine nicht umlautende Endung, sei es noch die als ursprünglich zu vermutende Endung urnord. *-ēR* (< germ. *-aiZ*), die zu nicht umlautendem *-iR* hätte werden müssen, sei es schon eine aus einer anderen Klasse übernommene Endung, nämlich anord. *-ar* (wohl < urnord. *-ōR* < germ. *-auZ* der u-Stämme) oder *-s* (< urnord. *-as* der a-Stämme).

Wären neben drei Singular Kasus alle Plural Kasus im Späturnordischen dem i-Umlaut ausgesetzt gewesen, dann wäre dieser wahrscheinlich ähnlich stark durchgedrungen wie im Altenglischen, wo nur ganz vereinzelte umlautlose Formen und sie nur als Varianten zu den umgelauteten Formen überliefert sind³⁴. Im Altnordischen ist demgegenüber die Zahl der Wörter nicht gering, in denen der nicht umgelautete Vokal verallgemeinert worden ist³⁵. Allein vom Genitiv Singularis her wäre das schwerlich in solchem Umfang möglich gewesen. Gestützt durch die beiden Plural Kasus, erhielt die umlautlose Variante der Wurzelsilbe so viel Gewicht, daß der i-Umlaut nicht zum unverzichtbaren Merkmal der i-Stämme (mit umlautfähigem Wurzelvokal) werden konnte.

Der Ausgleich innerhalb des Paradigmas führte zunächst wohl oft zu konkur-

³³ Vgl. Brunner (wie Anm. 18), § 263, Anm. 2. Die Belege für *wini(ge)a* und *Deni(ge)a* in: C. W. M. Grein, J. J. Köhler, Sprachschatz der angelsächsischen Dichter, Heidelberg 1912, S. 802 und 859.

³⁴ Brunner (wie Anm. 18), § 261.

³⁵ Vgl. Torp, Ordavleiding, S. 8 f. und 24 (Suffix *-þi*, *-di*). Für das Altschwedische vgl. Noreen, Altschwedische Grammatik (wie Anm. 26), § 409.

rierenden Doppelformen mit oder ohne Umlaut in allen Kasus. Wenn dann die eine Form bevorzugt und die andere aufgegeben wurde, dann war es nicht immer die umgelautete Form, die den Sieg davontrug. Andere Faktoren mögen mitgewirkt haben, etwa das Überwiegen der umlautlosen Kasusformen im Singular der kurzsilbigen Wörter (s. oben). Es ist aber zu fragen, ob die Entwicklung der i-Stämme nicht anders verlaufen wäre, hätten nicht die Endungen *-ō/-a* und *-umr/-um* im Plural die Durchführung des i-Umlauts behindert – indirekt selbst dann, wenn das eine oder andere Wort selten oder nie im Plural gebraucht wurde. Im Einzelfall fiel die Entscheidung für die eine oder die andere Form regional unterschiedlich aus. Der i-Umlaut war aber überall im Altnordischen kein notwendiges Merkmal der i-Stämme mehr, nachdem Pluralformen wie *(h)lutir* ‘Teile, Anteile’ möglich geworden waren, die sogar vor *-ir* mit erhaltenem *i* keinen Umlaut mehr zeigten.

Statt der ursprünglichen morphologischen Verteilung ergab sich im Nordischen somit eine lexikalische Aufteilung der Formen mit und ohne i-Umlaut. Eine gewisse Funktion als unterscheidendes Merkmal behielt dieser eigentlich nur bei der kleinen Gruppe altnorwegischer Einwohnernamen vom Typ *Sygnir* (zu *Sogn*) oder *Skeynir* (zu *Skaun*). Sie zeigen sich noch deutlich als vom Landschaftsnamen abgeleitet. Bei *Háleygir*, *Rygir* und *Þilir* war es umgekehrt; die Landschaftsnamen *Hálogaland*, *Rogaland* und *Þelamørk* waren von den Einwohnernamen ausgegangen. Es ergab sich jedoch ein entsprechendes Lautverhältnis, weil in den Landschaftsnamen die alten umlautlosen Genitivformen der Einwohnernamen erhalten blieben. Uns sind diese Formen wichtige Zeugen für die Entwicklung der maskulinen i-Stämme in urnordischer Zeit.

Trondheim og Trøndelag

„Annars barn er sem
ulf at frjá“

Málsháttakvæði

I ein mykje interessant og velskriven artikkel „Háleygir-Hálogaland“ i Arkiv för nordisk filologi bd. 94 (1979), s. 161–171, gjev Mattias Tveitane viktige bidrag til kunnskapen om norske innbyggjarnemningar og landskapsnamn i eldre tid. Særleg gjeld kanskje dette utgreiinga hans om stadnamnet (SN) *Hálogaland* og innbyggjarnemninga (IN) *Háleygir*.

Tveitane har til slutt (s. 169ff) eit kapittel der han drøftar SN *Trondheim* og *Trøndelag* og i den samanhengen IN *trønder*. Gjennom den såkalla Nidarosstriden rundt 1930 kom Trondheim til å bli eitt av Noregs mest omdiskuterte SN, ja, det skal vel godt gjerast i det heile å finne meir omstridde og gjenomdrøfta SN enn *Nidaros–Trondheim* i nordisk namnegransking. Dette forpliktar oss sjølv sagt til ekstra varsemd.

I

Utgangspunktet for Tveitanes *Þrónd*-diskusjon er ei tredeling av „norske og nordiske landskapsnavn . . . etter førsteleddets grammatiske form“ (s. 169). Vi vil sitere det han seier om første gruppa in extenso:

„1. Førsteleddet er et topografisk ord (appellativ), og opptrer oftest i stammeform, uten bindevokal: *Gaut-land*, *Ran-riki*, *Alf-heimar*, *Vingul-mørk*, *Heið-mørk*, *Grenland*, *Þrónd-heimr*, *Finn-mørk*.

De fleste navn på -dalr har derimot som førsteledd et topografisk ord (elvenavn) i genitiv entall: *Raums-dalr*, *Orka(r)-dalr*, *Naumu-dalr*, *Herjar-* eller *Herjár-dalr*.“ (s. 169)

Tveitanes andre gruppe har eit førsteledd „i genitiv flertall, og er sannsynligvis et avleidd innbyggernavn av typen svake an-stammer: *Gauta-land*, *Rauma-riki* . . .“ (loc. cit.). Hans tredje gruppe har førsteledd „i genitiv flertall med i-omlyd, og er da et innbyggernavn av typen ia/ja-stammer. Hit hører de fleste sammensetninger på -fylki: *Egða-fylki*, *Rygja-fylki*, *Firða-fylki* osv.; vidare *Þrænda-lög* . . .“ (loc. cit.).

Ei slik tredeling av desse namna kan synast streng, for ikkje å seie firkanta. Men i prinsippet lyt vi vera samde med Tveitane i at samansetningar med stornform (gr. 1) er eldre enn samansetningar med genitiv (gr. 2 og 3). Synspunktet er hevda av mange granskarar før. Men når Tveitane går vidare og hevdar at „dette innebærer (bl.a.) at førsteleddet i landskaps- eller bynavnet

Trondheim ikke kan være „stamme- eller folkenamnet *trønder*“, som det hevdes i Norsk stadnamnleksikon (s. 322), men heller et appellativ, sannsynligvis **brónd* f., med betydningen ‚trivelig, fruktbart område‘, e.l.“ (s. 169–70), ja, så er det vanskeleg å følgje resonnementet. I røynda har vi her ei sirkelslutning: Tveitane påstår at *brónd-* er eit lokalitetsappellativ og høyrer til gruppe 1 for di det har stamnform. Og lokalitetsappellativ må det vera for di det høyrer til gruppe 1! Wessén (1924:88) har og tidlegare peika på sirkelslutningar for temmeleg liknande forhold.

Reint metodisk må vi i sjølve utgangspunktet halde det vi vil granske, utafor den gruppa vi vil putte det (ordet) inn i som eit resultat av granskinga. Her betyr det at *brónd-* lyt stillast på fullstendig fritt grunnlag.

II

Med di det er eit avgjerande ledd i Tveitanes bevisføring at førsteledda i gruppe 1 er lokalitetsappellativ, så må vi og sjå kritisk på denne påstanden. Det undrar oss i denne samanhengen at *Gaut-land*, *Gren-land* og *Finn-mørk* er førde opp i denne gruppa. Så vidt eg kan forstå, må dette byggje på Noreens tankar frå først på 1900-talet om at stammenamn ikkje kunne stå i stamnform i førsteledd i SN (Noreen 1903,2:91). Ein tildriv til Noreens tese har sikkert vore Tamms og von Grienbergers framlegg om at *Gaut* i *Gautelfr* og *Gautland* skulle vera eit gammalt namn på Götaelven (Tamm 1902:269, von Grienberger 1902:158–59), jfr. òg dei luftige tesane om at folkenamnet *goter* kan ha samband med ‚der geografische Name **Gut* [Östersjön eller delar av han], d.i. ‚Haff‘ oder ‚See‘ ...“ hos von Grienberger (1900:102). Desse fekk følgje av fleire, bl.a. Lindroth (1917:48) som seier at „i namn som *Gautland*, *Gottland*, *Danmark* är förleden lokalbeteckning, folknamen *gautar*, *gutar*, *danir* äro sekundära“. Seinare gjekk han frå denne oppfatninga (Lindroth 1923:107, 1941:114), og etter Wesséns klare avvising av Noreens tese (Wessén 1924:82 ff) er det nok slik i dag at ein igjen hallar til at „enligt den äldsta och bäst motiverade meningen skulle namnet på götarnas stamområde, det nyss nämnda västnordiska *Gautland*, vara sammansatt med folknamnet i stamnform och betyda ”götarnas land.“ Själva folknamnet vore då primärt“ (Ståhl 1970:131).

Denne utsegna til Ståhl er gyldig, synest eg, trass i at vi må ha hatt eit elvenamn *Gaut* (til *gjóta*, v.) i Noreg. (Spor etter same stamnen i andre norske naturnamn synest eg derimot er meir tvilsame, t.d. *Torgauten* [tør:ˈgautˈn] i *Onsøy* (NG I 316, Indrebø 1929:206). Her kan ein anten ha mannsnamnet eller – meir tvilsamt – IN). Ståhl hevdar da òg, til liks med Hellquist (1918:193 mrk.) og Wessén (1924:89), mot eit utgangspunkt i eit eventuelt elvenamn at „en mycket viktig språklig invändning mot denna teori är att ett til *Gautland* eller *Gautelfr* bildat, sekundärt, inbyggarnamn inte borde vara en *a*-stam, som fallet är med *götar*, utan en *i-* eller *ia*-stam“ (Ståhl 1970:131). Vi skal og få lov å føye til at ein blir „betänksam, när man tager i betraktande de konsekvenser, som uppfattningen av älvnamnet som det primära ovillkorligen för med sig“ (Wessén 1924:90). Det er her særleg tenkt på det språklege sambandet til folkenam-

na *gutar* og *goter*. (Her vil det føre for langt å diskutere dette i detalj, så eg viser til Wesséns arbeid, også frå seinare tid, t.d. Wessén 1969:19.)

Det er og eit forhold som praktisk tala ikkje har vore framme i diskusjonen om førsteleddet i *Gaut-elfr* og *Gaut-land*.¹ Vi tenkjer her på bruken av *elfr* f. i norrønt. Sjølve lokalitetsappellativet (grunnordet) kan ikkje ha vore i vanleg bruk i norrønt. Der dominerte *á f.*, det ser vi i skriftstykkka frå mellomalderen og frå dei moderne SN. Ordbøkene reserverer *elfr* for skaldskap og sisteledd i ein tre-fire samansetningar: *Gaut-elfr*, *Eystri-elfr* (Glåma?), *Raum-elfr* (Glåma) og *Sax-elfr* (die Elbe i Nord-Tyskland). Dei to siste er altså sideformer til usamansette namn – det som vi må tru er eldre lagingar. At *Saxelfr* har stomnform av folkenamnet *saxar* m. pl. 'tyskarar' i førsteleddet, på same måte som *Saxland*, tvilar så vidt eg veit ingen på. Vi finn da og førsteleddet i same form i personnamna *Saxwulf* i geng. og *Saxolf* i alemannisk (de Vries 1962) – sjansen for at førsteleddet skal vera lokalitetsappellativ her, er vel i svært liten grad til stades. Det er vel og mykje rimeleg å rekne med at førsteleddet i *Raumelfr* er IN *raumar* når ein som i *Sax-elfr* har eit anna og sikkert meir opphavleg elvenamn ved sida. *Eystri-elfr* ber sterkt preg av å vera ei ad hoc-laging til *Eystri-dalir* og fell vel litt på sida i denne diskusjonen. I alle fall er det mest rimeleg å tru at det må vera ein del av Glåma som er nemnt med dette namnet.

Tilbake med eventuelt elvenamn i førsteleddet står da *Gautelfr* som i eldste tid vart nemnt berre *Elfr* (SOÄ 12:149). Wessén (1924:89) har gjort merksam på at vi her kan ha IN i genitiv, men med synkopert *a* framfor vokal. Og ein annan stad minner Hellquist oss om at „på landgränser framstrykande vattendrag ha icke sällan fått namn af folkslag o.d. Jag erinrar om *dana syo*, *dana bæc* (Valdem. II jordeb.) på gränsen mellan Vgl. och Hall., om de två danska ortnamnen *Jydebæk* i Sönderjylland ...“ (Hellquist 1909:199). Vi skal berre føye til at dette har vore eit velkjent prinsipp til å laga namn på grenselokalitetar generelt gjennom hundreåra, jfr. t.d. slike gamle namn frå norsk område: *Ryvarden*, mogleg til eldre *Rygja*- på grensa mellom Ryfylke og Hordaland (Indrebø 1932:157f), *Sognefjell* (eldre *Sygnefjell*) mellom Sogn og Gudbrandsdalen.

Göta elv dukkar først opp i svenske kjelder på 1600-talet, og da som eit litterært produkt (Wessén 1924:89). Dette blir da og bildet for alle dei norrøne lagingane på *-elfr*: Dei må helst vera litterære eller litterært-poetiske, ja, til dels med ein dâm av *kenning* over seg. Gamle folkemålsлага elvenamn er da og gjernast usms. i Noreg. Dei trefire namna på *-elfr* i norrønt har heller ikkje sett spor etter seg i vestnordisk talemål.

I vår samanheng blir det viktig å slå fast at det er mest rimeleg å rekne med at *Gaut*- i både elve- og områdenamnet er eitt og det same, nemleg IN. Det andre synspunktet har jo heilt og fullt bygd på at det skulle vera elvenamnet i *båe* tilfella. Det vil vera metodisk heilt uforsvarleg å ta *Gaut*- i *Gaut-land* til inntekt for ein teori om lokalitetsappellativ i førsteledd av eldre områdenamn.

¹ Tveitane (1980:62, 64) går og ut frå at førsteleddet i *Gaut-elfr* er eit lokalitetsappellativ.

III

Også i områdenamnet *Grenland* (Nedre Telemark) og fjordnamnet *Grenmarr* (Langesundsfjorden og eventuelt havbukta utafor, jfr. Hjärne 1947:25ff) er det vanleg hevda at ein i førsteleddet har folkenamnet *grenir*, Jordanes' *grannii* (NSL). Om vokalen i Jordanes' rotmorfem står til truande (og namnet er rett identifisert), er det klart at vi vil få store problem med å forklare førsteledda i *Grenland* og *Grenmarr*. Dei norrøne kjeldeskriftene skifter her mellom *e*, *æ* og *æ*, både Fritzner (1972, 1973) og Heggstad (1975) fører opp *grænir* som stammepnamnet. Per Nyquist Grøtvedt (1970:219, 226) har berre *Grønland* i materialet sitt frå mellomnorsk, og han oppfattar tydeleg *Grøn-* som ei labialisert form (jfr. og Vågslid 1958:194). Alt i alt er vel dette det synspunktet som best sameinar dei ulike skrivemåtane.

Det er og klart at ein bør sjå *Gren-marr* og *Gren-land* i samanheng, på same måten som *Gaut-elfr* og *Gaut-land*. Dette betyr at skal vi jakte på eit gammalt lokalitetsappellativ i *Gren-*, så bør det helst ha vore bruka for å karakterisere Langesundsfjorden, ja, helst må det ha vore eit proprium (som ved det eventuelle *Gaut*). Bortsett frå Eivind Vågslid (1958:195ff) har eg ikkje sett seriøse forsøk på å finne ut kva ord eller ordrot ein her i så fall skulle prøve seg fram med.

Vågslid meiner vi har for oss ei nøytral ja-avleiing til *grøn* i tydinga 'granskog', altså parallelt med *nøs* f. – *nes* n. Eit *gren* med denne tydinga er ikkje belagt i norrønt, men Vågslid viser til dei mange ia-stomnane, som t.d. *birki* (til *bjørk*) og *elri* (til *ølr*). Alle har kollektiv tyding, dvs. 'samling med tre av det slaget opphavsordet viser til'. Reint formelt kunne vi nok like gjerne ha venta eit (avvikande) **greni* på same måten som det belagte (*ill*)*gresi* n., slik som og eit sms. tilnamn *grenimeidr* kunne tyde på.

Vågslid syner til fleire stadnamn og samansetningar som kan gjera det rimeleg å tru at vi har hatt *gren(i)* n. med ei slik tyding. Dei fleste av døma er likevel såpass spekulative at vi som ved elvenamnet **Gren(ja)* (Vågslid op. cit. s. 200–01) for Skienselva må seie med Tveitane (1971:115) 'at det kanskje er teoretisk mulig, men ikke kan bli noe annet enn en usikker gjetting'. Vågslids konklusjon er at 'ibuenamnet *grener* og lagordet *grenske* tyder på at landluten *Grenland* opphavleg hev heitt **Gren*, men seinare vorti samansett med *land*, og i så fall truleg etter at den omrødde landluten hadde vorti eit rike el. ei styringseining. Fyrste lekk i namnet *Grenmar* kan vel òg vera eit opphavleg usamansett namn **Gren* in. for *Grenland*; men det er helst eit elvenamn **Gren* ho. eller **Grenja* om elve millom Norsjø og *Grenmar* (1958:200).'² Eit avgjerande argument mot å sjå ei slik kollektivnemning i førsteledd som *Gren-marr* og *Gren-land*, er at slike appellativ aldri finst i gamle og opphavlege områdenamn frå norskspråkleg område. Etter si grunntyding høver da heller ikkje slike kollektivlagingar særleg godt til områdenamn – det er først og fremst i gardsnamna vi finn dei. Derimot er det eit sterkt argument for å søkje eit folkenamn som førsteledd i *Grenland* at alle andre gamle, norske områdenamn i sg. på

² Etter mitt skjønn har Tveitane (1971) på ein overtydande måte dokumentert at det gamle namnet på Skienselva har vore *Skiða*. (Sjå særleg slutten s. 118 med tilv. til DN XXI 361.)

-land er samansette med folkenamn. – Elles må vi og seie at å gå over ei lokalitetsnemning *gren* < **granja* kompliserer lagingsmåten av IN.

„Grenland var oprindelig bare navn paa bygderne vest for Skiensselven og rundt Nordsjø, med andre ord paa Solum med Mælum, Holla, Lunde med Flaabygd, Nesherad, Saude, Bø og Drangedal. – Tørdal som nu er anneks til Drangedal hørte derimot til Telemark. – I gamle brev er det bare disse herreder og sokner som siges at ligge i Grenland. Men i videre forstand blev hele det senere Bamble fogderi, Sannidal, Skaatøy, Bamble, Eidanger, Gjerpen (det gamle *Høfund*) og Slemdal eller Siljan, regnet til Grenland“ (Bugge 1918:30). Alexander Bugges oppfatning av kva som var det eigenlege Grenland byggjer på opplysningar i dei skriftlege mellomalderkjeldene. Men grensene for det gamle folklandet trong jo slett ikkje å vera identiske med dei seinare administrative grensene. Samanlikna med andre folkland (*Haðaland*, *Rogaland*, *Hørðaland*) er det tvert imot rimeleg å tru at Grenland har vore såpass stort at det og har femnt om den ytste delen av det noverande Telemark fylke. Slik vil det og bli meir balanse mellom *Þela-mørk* på den eine sida og *Gren-land* på den andre. Det vil dessutan gjera det enklare å forstå fjordnamnet *Gren-marr*, anten førsteleddet er IN eller lokalitetsappellativ.

Alexander Bugge (1918:30) seier at „navnet *Grenland* betyr efter den almindelige opfatning „Grenernes land“. Første led er folkenavnet *Grenir* i stammeform, andet led er *land*, like ens som i *Jotland* – av folkenavnet *Jótar* (Jyder), *Gautland* av *Gautar* (Gøtar), *Gotland* – av *Gotar* (Gotlændinger, egl. Goter), *Frisland* – av *Frisar* (Frisere) o.s.v.“ Som tilvisinga til NSL (s. 158) viser, gjeld og dette i dag. Bugge (loc. cit) meiner vidare at det er *grøn* f. ‚gran (picea)‘ som ligg til grunn for folkenamnet *Grenir*: „Den dag i dag er det jo svære granskoger rundt Nordsjø, og i gammel tid strakte skogen sig uten tvil enda videre.“ Semantisk kunne vel dette i og for seg gå an (jfr. stammenamn som *heinir* til *heiðr* f.), men ein skal da vera klar over at framlegget til Bugge er bygd på oppfatninga hans om det noko snevrare Grenland.

Om ein kunne halde fast ved *grøn* f., ville eg tru at det skulle vera meir tiltalande å sjå på ei anna og sikkert eldre tyding av *grøn*, nemleg ‚lippehår, verhår, bartar, munnskjegg‘. Bartar, hår og skjegg har i eldre tider vore overlaga mykje bruka til å karakterisere både det einskilde individet og gruppa, stamma: *Sigtryggr Silkiskegg* (konge i Dublin først på 1000-talet), *Sveinn tjúguskegg* (dansk konge rundt år 1000), *Haraldr hárfagri* (konge i Noreg på slutten av 800-talet). Guden Þórr karakteriserer far sin med kenninga *siðgrani* ‚den sidskjegga‘ (Alvíssmál str. 6). Frå andre germanske folkeslag kan vi nemne *Fredrik I Barbarossa* (ital. ‚raudskjegg‘), tysk keisar 1152–90. Truleg har og kongeaetta til vandalane heitt **Hazdingōz* ‚som da ville svare til det nord. H[addingjar], og bety ‚de med kvinnehår, de med langt hår“ (Fjeld Halvorsen 1961:41, med tilv. litt.).

Dessutan er truleg den germanske stamma *langobardane* (‚dei med langt skjegg‘) nemnt etter skjeggpryden.³ Ja, vi har i norrønt til og med fått eit

³ Zachrisson (1929:491) karakteriserer denne nemninga som „nickname“. – Det er og sett fram ei alternativ tolking for nemninga *langobard*, nemleg ‚(den) som har ei lang(skafta) stridsøks‘.

IN-etterleidd på gno. *-skeggi, -skeggr* (t.d. *eyjarskeggi, mostrarskeggi* – det siste har vi rett nok berre overlevert som tilnamn), og som enno lever i nyislandsk. I dette tilfellet er utgangspunktet eit appellativ *skeggi* m. med tydinga '(skjeg-gut) mann'. – Etter dette kunne altså IN *grenir* bli '(dei som har bartar'.

Dersom ein går ut frå at førsteleddet i *Grenland* er stammenamnet gno. *grenir* i stomnform, finst det berre ei plausibel språkleg forklaring om ein samstundes skal halde fast ved Jordanes' skrivemåte (*grannii*), jfr. elles Svennings diskusjon av skrivemåten. Det er å rekne med at gno. *grenir* m. pl. anten er ein opphavleg i-stomn **granir* m. sg. med liknande lydutvikling som *vinr* m. sg. < **wenir*, eller det kan vera ein opphavleg ja-stomn **granjar* med den seinare vanlege overgangen til i-stomn, altså som typeforma *beðr* m. sg. < **baðjar*. I baa tilfella reknar vi altså med ei i-omlydd form.

For landskapsnamnet er det enklast å rekne med at ein før synkopen har hatt eit **Grani-landa*, altså laga til i-stommen **granir*. Vi kan ikkje vera samde med Vågslid (1958:195), som avgrensar dei moglege komposisjonsmåtane til tre, nemleg **Granland*, **Granaland* eller **Grenaland*. Det er jo slike lagingar som **Grani-land* som er dei eigenlege stomnkomposita. Der belegga er rikare, t.d. i personnamna, har vi fleire døme på dette. Mest kjend er vel gullhorninnskriftas *hlewagastir*, norr. **Hlégestr* (Seip 1955:11f, Tveitane 1975:54), der rett nok berre førsteleddet er bevart i andre namn, som t.d. *Hlédís*. Vi har ein u-stomn i førsteleddet i *hapuwolafa* (akk.), Gummarp, Blekinge (Jacobsen og Moltke 1942:406), i norr. *Hálfr*. Går vi til *i-* eller *ja-*stommene, så finn vi *saligastir*, Berga, Södermanland (der førsteleddet truleg er eit frankisk stammenamn), ikkje overlevert i norrønt.

Svært opplysningsrik er urnordiske former av norr. *Herjolfr*, eldst i forma *harjawolafar* (nom.), yngre *hariwolafa* (akk.), Istaby, Blekinge (Indrebø 1951:41). Eg kan ikkje sjå noka prinsipiell innvending mot ein liknande komposisjon og utvikling av eit landskapsnamn. Men det krev at **Grani-landa* (< **granja-landa*?) må ha eksistert som fast komposisjon seinast i forholdsvis tidleg synkopetid, kanskje på slutten av 500-talet. Dette strir på ingen måte mot det vi elles veit om områdenamn på *-land*, t.d. *Hørðaland*, *Rogaland* osv. Tvert imot, så kan det etter Indrebø (1931:34 ff) vera ei kronologisk motsetning mellom på den eine sida ei eldre områdenemning knytt til folk- eller stammelandet og på den andre sida ei yngre nemning for lovområdet (jfr. Stemshaug 1976:134 f).

Forklaringa mi til IN *grenir* og SN *Grenland* er altså ny både språkleg og semantisk. Ho ber likevel den styrken i seg at ho sameinar alle dei ulike skrivemåtane frå Jordanes til i dag. Men ho treng sjølv sagt ikkje vera rett for det. Dei eldste IN-belegga for Norden hos utalandske skribentar er så sprikjande og har såpass mange merkelege skrivemåtar at det i mange høve ikkje berre er rimeleg, men og rett å sjå bort frå dei – jfr. t.d. den lange nasalen i Jordanes'

(Erdmann 1890:76–77, jfr. Vilkuña 1969:111 med tilv. litt.) – Det er elles ting som talar for at langobardane opphavleg har kome frå Skandinavia, sjølv om dei dukkar fram i historias lys ved den nedre delen av Elben (jfr. Sundén 1929:34f).

grannii, om da ikkje dette på ein eller annan måte skal spegle av den vestgermanske gemininga vi finn i ja-stomnane, t.d. ags. *cyn(n)* ~ norr. *kyn*, n. (sjå t.d. Sievers 1948:30), eller det berre er „dieselbe mechanische verdopplung den *n*, die bei Jordanes auch in den varianten *haliurunnae*, *Hunnila*, *Athannagildis*, *Jordannis* neben den richtigen formen mit einem *n* erscheint ...“ (von Grienberger 1902:141).

I vår samanheng vil eg peike på at den germanske rota **gren* ,skjera andlet, grine‘ (jfr. Torp 1919) kanskje kunne ha vore eit like fornuftig utgangspunkt. Men i denne artikkelen har det ikkje vore noko hovudmål å drøfte etymologien til *gren-* i seg sjølv. Eg vonar derimot at det har kome klart fram at ein metodisk ikkje har lov å rekne førsteleddet i *Grenland* som lokalitetsappellativ.

IV

Eit tredje namn som etter Tveitanes meining skal ha lokalitetsappellativ i førsteleddet, er *Finn-mørk*. Etter vanleg meining er det IN gno. *finnr* (*fīðr*) m. ,same‘ ein har i førsteleddet, men Tveitane stør seg venteleg også her til Noreen (1920:33 ff) som rett nok ikkje i denne samanhengen nemner Finnmark eksplisitt (men særleg diskuterer Finnland). Noreen byggjer igjen, så vidt eg kan forstå, på Lindroths tidlegare argumentasjon (Lindroth 1917:48 ff).

Så vidt eg forstår, er det bra semje om sisteleddet i *Finnmørk*. Det må vera gno. *mørk* f., slik som vi har det i fleire norske landskapsnamn som *Belamørk*, *Heiðmørk* og *Vingulmørk*, eller i det usms. *Markir* (Aremark, Øymark og Rødenes) i Østfold. Den vanlege tydinga i gno. var ,skog, skogsområde; ubygd landområde‘ (jfr. Fritzner 1973). Vi finn ordet i gotisk *marka* ,grense‘, ght. *marcha* ,grense, grenseland‘ og geng. *mearc* ,grense, område, distrikt‘ (de Vries 1962). Dessutan har vi i gno. det samrøtte *mark* n. ,merke, kjennemerke, teikn‘. Av dette forstår vi tydeleg at den opphavlege tydinga av *mørk* har vore ,grense‘, og for di grensene gjerne var store skogar og ubygd område, kunne ordet lett få tydinga ,land(område)‘. Det tyder det truleg og i Edda-kenninga *mørk menja* ,smykkelandet‘ (om kvinna) i Sigurdarkviða in skamma (Bugge 1918:41). Det er denne tydingsutviklinga frå ,grense‘ til ,landområde‘ som gjev oss ei fornuftig og enkel forklaring på landsnamnet *Danmark*: Frå først av har det (for saksarane) vore grensa mot danane, seinare grenseområdet. Til slutt har det så gått over til å bli bruka om heile det området danane var busette på. I utgangspunktet blir altså denne nemninga ein nøyaktig parallell til at ein i Noreg i dag talar om *svenskegrensa* eller *russegrensa*.

Ut frå den allment aksepterte etymologien til appellativet *mørk* skulle det vera både naturleg og rimeleg å vente ei IN i førsteleddet i landskapsnamn på *mørk*, slik som vi heilt sikkert har det i *Belamørk*, gen. pl. til IN *pilir* m. pl. – Når Rimbegla frå rundt 1200 seier at „þá er fjórðr er Malangr heitir, han skilr Finnmark við búmenn“, så vil Gustav Indrebø (1935:80) her sjå ei *administrasjonsgrense*. Til Malangen gjekk det „ein ordna norsk administrasjon, nordanfyre u-organisera Finnmark, er meiningi“ (loc. cit., mrk.).⁴ Om det var ei for-

⁴ For eit meir moderne syn på dette nordgrensespørsmålet sjå Sandnes 1980:69ff med tilv. litt.

holdsvis fast grense mellom nordmenn og samar i høgmellomalderen ved kysten, så må ho nok truleg ha vore lausare di lenger ein kjem tilbake i mellomalderen og førhistorisk tid – stammenamnet *fenni* (frå Østersjøområdet) er første gongen nemnt i Tacitus' „Germania“, om lag eit hundreår etter Kr. f. Men p.g.a. dei store kulturelle og etniske motsetningane må vi vel tru at det i førhistorisk tid som i historisk har vore markerte „grenser“ (som vi sjølvsgatt ikkje skal jamføre med moderne riksgrenser) mellom busett norsksvensk område og samisk-nomadisk område, i alle fall på den skandinaviske halvøya, kanskje i heile Fenno-Skandia. Eit slikt inngruppe/utgruppe-forhold ville gjera det naturleg å bruke folkenamnet i førsteleddet til ei samansetning med *-mørk*, nemleg *Finnmørk*. På sin måte er dette altså ein parallell med *Danmark* og ei rad andre liknande namn på vestgermansk område (jfr. Bugge 1918:41 ff). Vi kan og jamføre med dei mange *Finnskogen* (Solør) og *Finnskogarne* (Värmland) som vi fekk med innvandringa av finske bønder rundt 1600 og utover.

I norrønt finn ein SN *Finnmørk* også bruka i pl. *-merkr*, stundom med ei nærpå appellativisk tyding (NgL I 372, Bergsland 1974:21 ff), altså nærast „stader eller område der det bur finnar“. Ved eit slikt appellativ *finnmerkr* skal det vel svært godt gjerast å sjå eit lokalitetsappellativ i førsteleddet. Bergsland (1970, 1974) og delvis Sandnes (1973) har dessutan vist at det geografiske området der samane levde i mellomalderen (altså *finnmerkr*) må ha vore noko fluktuerande –sjølv om vi ikkje utan vidare kan godta Bergslands argumentasjon for synspunktet om at dei så å seie har nådd ned på Austlandet i Noreg. Dette gjer det sjølvsgatt enda meir vanskeleg å finne ein einskild lokalitet eller eit bestemt lokalitetsappellativ som skulle liggje til grunn for *Finnmørk*. Sjølv om sms. *Finnmørk* må vera eldre enn tidleg høgmellomalder, så må det likevel vera rett å bruke resonnementet for ei folkegruppe som har vore nomadar så langt vi kan følgje dei bakover i historia.

Bergsland vil helst sjå folkenamnet i dei fleste SN på *Finn-* i dei aktuelle fjellområda på den skandinaviske halvøya. Han meiner såleis at det er ein same som før Svartedauden har rydda „*Bwfinn gordh*“ i Sør-Aurdal i Oppland (Bergsland 1970:371, 397), og i gardsnamnet *Finnland* i Ålen i Sør-Trøndelag vil han helst, som Oluf Rygh, sjå folkenamnet i førsteleddet (op. cit. s. 397, NG XIV). Med stød i nyare arkeologiske resultat finn og t.d. Gösta Holm (1980:31–2) at fjordnamnet *Finnanger* i Namdalen har folkenamnet i førsteleddet. Sandnes derimot strekar under dei andre utvegane vi har for å tolke *Finn-* i førsteledd av SN: 1. Personnamn. 2. Elvenamn (truleg til *finne*, v.). 3. Plantenamn (nardus stricta), og dessutan med Bergsland 4. Folkenamnet (berre i Nord-Noreg i *gamle* namn). „Etter en eller annen av disse mulighetene vil en uten altfor store vansker kunne forklare de aller fleste navn på *Finn-*“ (Sandnes 1973:131). Sandnes sluttar seg her til synspunkt som Karl Rygh har hevda tidlegare (Rygh 1905:36–45).

Vi må dessutan nemne Malte Areskoug (1972, 1978) som òg hevdar at ein i dei fleste tilfelle ikkje har folkenamnet i SN på *Finn-*, og slett ikkje i sørlege delar av Skandinavia. Areskoug finn at det i ei rad tilfelle „finns ett samband mellan å ena sidan finn-namn, å andra sidan vårdkasar och fornborgar.“

(Areskoug 1972:155). „Sambandet kan förklarar så, att en vårdkase har haft en äldre beteckning *finn* eller *finne* jämte ett antal andra beteckningar, såsom fvn. *viti* ...“ (loc. cit.). Seinare seier Areskoug „att många av de gamla finn-namnen i Sverige och Norge kan förklarar, om man räknar med att *finn* betyder 'gränsröse, gräns'“ (Areskoug 1978:36). Areskoug går altså ut frå eit appellativ *finn* m. „Horntap . . . Ellers alm. om et Slags smaa Knorter i Huden, især på Ansigtet“ (Aasen 1873), som vi har i sv. og da. *finne* og dessutan *finn* i vestgerm. Orda høyrer vel til den indoeur. rota **(s)pin*. Grunntydninga må ha vore „noget spidst fremspringende“ (Torp 1919).⁵

Vi står da tilbake med at det tvillaust er fleire nemningar *finn(e)* som delvis er lokalitetsappellativiske og som teoretisk kunne tenkjast som førsteledd i samansetningar i namn på *-mørk* eller *-land*. Men sidan det her er snakk om *områdenamn*, bør ein nok helst stille krav om at det skal vera markerte lokalitetar appellativet skal høve på. Så vidt eg veit har ingen (Lindroth, Noreen og Tveitane inkludert) prøvd å feste eit slikt appellativ til ein bestemt stad i det gamle *Finnmørk* eller landskapet *Finland* – og det forstår eg i grunnen godt for di naturlegvis ingen lokalitet peikar seg spesielt ut. Så lenge vi ikkje har fått påvist denne staden, kan ikkje lokalitetsappellativteorien drøftast særleg realistisk. Både T. E. Karsten (1921:124f) og Otto von Friesen (1926:11ff) har da og forkasta teorien om lokalitetsappellativ i førsteleddet i *Finland*.

Trass i at Rygh, Sandnes, Areskoug og ei rad andre granskarar frå vårt hundreår stiller seg svært skeptiske til å finne folkenamnet *finnar* ‚samar‘ i eldre stadnamn frå midtre og sørlege delar av Skandinavia, så er dei alle samde om at vi må ha slike namn frå den *nordlege* delen. Og – som eg rett nok sluttar ex silentio – tvilar visstnok ingen av dei på at vi har folkenamnet i førsteleddet i *Finnmørk*. Dette gjeld og Koht (1923:161ff) som delvis vil sjå finnar som ein terminus technicus for trolldomskyndige personar, i samsvar med yngre folketru. Og det gjeld Sandnes som i tilknytning til Andr. M. Hansens tankar (Hansen 1904) i einskilde stadnamn på (særleg) *Finna-* vil sjå „rester av førgermanske veidefolk, små, isolerte grupper som har holdt seg langs kysten og i utkantene av de nye bondebygdene“ (Sandnes 1973:133). – Merkeleg nok har ikkje historikarane diskutert dei språklege belegga frå Dalarne i Sverige, både appellativ og *propria*, som synest vise til eit eldre, stadbunde folkenamn *finn(e)*, og som ikkje er identisk med nemninga av finlandsfinnane frå 1600-talet.⁶ I vår samanheng er dette lite interessant for di det er så heilt klart at det er nemning-

⁵ Reint spekulativt er det når Matts Dreijer i 1948 „i en uppsats med titeln Sockennamnet Finström [har] gjort gällande att den fornsvenska förleden *Finna-* skulle kunna vara en form av sv. dial. *fän*, fvn. *fen* n. ‚kärr, sumpmark‘ (av urnord. **fan-ia*), en tolkning som avvisades redan av Freudenthal (1868 s. 27). Dreijers försök till språkhistorisk argumentering har rent kvasivetenskaplig karaktär och kräver inget bemötande“ (Hellberg 1980:259, mrk. 101). Likevel seier Dreijer i *Det åländska folkets historia* (1979:115) at „Väinö Voionmaa tolkar landskapsnamnet Suomi av äldre Suomaa, där slutstavelsen blivit -mi på grund av trycksvaghet, såsom „kärrlandet“. Finland skulle således utgåra en germansk översättning av finnarnas eget namn på sitt land.“

⁶ Både Levander/Björklund (1961–) og oppskrifter i OAU har sms. personnemningar på *-finn(e)* og lokalitetsappellativ/SN *finnmark*/*Finnmarken* i Övre Dalarna. For nærmare utgreiing med litteraturliste sjå Areskoug 1972:8–9.

ar på folk det er tale om. – For stadnamn i dei sørlege norsk-svenske grensestroka sjå Hallan 1976:30–45, med tilv. litt.

V

Både for *Gautland*, *Grenland* og *Finnmørk* er det ei rad moment som peikar i retning av at førsteleddet skal vera ei IN. Dei fleste er nemnde under drøftinga av kvart einskild namn her føreåt. Men det viktigaste argumentet mot at ein meir eller mindre mekanisk oppfattar førsteledda i desse namna som lokalitetsappellativ, er av generell art: Kvifor kan ikkje eit eventuelt folkenamn i førsteleddet ha stamnform i *alle* aktuelle landskapsnamn, når det er semje om at det kan ha det i *somme*? M.a.o. kvifor kan ikkje førsteleddet i *Finn-mørk* vera eit folkenamn likså vel som *kven* (til *kvenir*) i det temmeleg parallelle *Kven-land* (etter Vilkuna 1969:111ff til fi. folkegruppenamnet *Kainut*, *Kainuu*)? Wessén (1924:88) har tidlegare stilt eit liknande spørsmål med omsyn til utalandske SN (*Eistland*, *Saxland*, *Frakkland*) kontra nordiske (*Gautland*, *Danmørk*), og han har påvist at teorien om lokalitetsappellativ ikkje kan gjelde samansetningar med *-þjóð*, (*Svíþjóð*, *Gutþiuda*). Det verkar mykje urimeleg med Noreen (og andre) å skulle halde oppe dette kunstige skiljet. Ein måtte da og justere døma betre etter teorien enn det hittil er gjort. Såleis måtte førsteleddet i *Kvenland* konsekvent førast til lokalitetsappellativa. Men det fører berre over i eit nytt uføre, nemleg spørsmålet om kvifor det t.d. skal vera skilnad i så måte mellom dette SN og t.d. *Bjarmaland*, *Kirjálaland*.

Når ein teori – in casu lokalitetsappellativteorien – fører til så mange urimelege resultat, er det all grunn til å tru at han er feil. Ja, han verkar i grunnen meir som eit postulat enn som ein teori, for di så mange sentrale og avgjerande spørsmål i det heile ikkje er drøfta. Mellom anna står det og att å forklare kvifor IN ikkje skulle kunne få stamnkompisisjon i SN av denne typen når andre appellativ jamt over kan få det.

VI

Dermed er vi tilbake til eitt av utgangspunkta for denne diskusjonen, nemleg Tveitanes påstand om „at førsteleddet i landskaps- eller bynavnet *Trondheim* ikke kan være „stamme- eller folkenavnet““ for di det har stamnkompisisjon (Tveitane 1979:169–70). Etter vanleg meining er førsteleddet i *Trondheim* ein pres. part. til eit verb *þróask*. Etter dette skulle ein altså få ei kontrahert singularform **þróndi* (eller eldre **þróndr*) av IN, og ut frå pluralforma *þrændr* ventar Tveitane „å finne sammensatte former som **þrónda-heimr* og **þrónda-løg*, jfr. *bónða-folk*, *bónða-herr*, *bónða-múgr* osv. – nettopp *her* ville det da være rimelig å vente „omlydsveksling“ i genitiv“ (loc. cit.). Ved å gå ut frå det subminimale *bónði* og ved å konsentrere analysen til det (morfo)fonemiske planet, synest Tveitanes døme forlokkande – men berre om ein aksepterer postulatet om at vi her skal ha genitiv av folkenamnet. Gjer ein ikkje det, lyt ein og prøve seg fram med ein breiare analyse på det morfemiske planet. Nettopp

ved å nytte ut effekten frå det subminimale paret *bóndi* – **þróndi*/**þróndr* kan ein koma til å oversjá viktige sider ved komposisjonsmåten av ord med *nd*-stomnar i førsteleddet. Nedafor har vi sett opp alle dei kjende samansetningane for tre av dei aller mest bruka *nd*-stomnane i gno., *bóndi*, *fjáandi* (*fjandi*) og *frændi*. Alle har utvikla einskildvokal i rotmorfemet slik som **þróndi*/**þróndr*. Døma er tekne frå Fritzner 1972 og 1973.

bóndi		fjáandi (fjandi)		frændi	
stomn-sms.	gen.-sms.	stomn-sms.	gen.-sms.	stomn-sms.	gen.-sms.
bóndkarl, m.	bóndabani, m. – dóttir, f. – eiðr, m. – eign, f. – fé, n. – folk, n. – fylking, f. – hérr, m. – hlutr, m. – kirkjugarðr, m. – kona, f. – lauss, adj. – lé, m. – lega, f. – lið, n. – maðr, m. – múgr, m. – nafn, n. – réttir, m. – safnaðr, m. – son, m. – skapr, m. – skjöldr, m. – starf, n. – tala, f. – val, n. – þing, n. – ætt, f.	fjándboð, n. – flokk, m. – garðr, m. – hugr, m. – liga, adv. – ligr, adj. – maðr, m. – mæli, n. – semi, f. – skapaðr, adj. – skapafullr, adj. – skaparmaðr, m. – skapast, v. – skapr, m.	fjándárr, m. – fagnaðr, m. – flokk, m. – herr, m. – kraptr, m. – ligr, adj. – limr, m. (fjándsboð, n.) (fjándsligr, adj.) (fjándsmaðr, m.)	frændbalkr, m. – barn, n. – bót, f. – drepari, m. – erfð, f. – gøfugr, adj. – hagi, m. – hollr, adj. – kona, f. – lauss, adj. – leif, f. – leifð, f. – lið, n. – lingr, m. – margr, adj. – mær, f. – ríkr, adj. – rækinn, adj. – samliga, adv. – samligr, adj. – send, f. – semi, f. – semisløgmál, n. – semisspell, n. – semistala, f. – semjaspell, n. – skarð, n. – stórr, adj. – sveinn, m. – sveit, f. – víg, n. frænka, f.	frændaafl, m. – balkr, m. – dauði, m. – dráp, n. – gengi, n. – gipta, f. – lát, n. – ráð, n. – róg, n. – skømm, f. – styrkr, m. – tjón, n.

Av desse tre personnemningane står *bóndi* i ei særstilling i vestnordisk. Vokalismen i rotmorfemet er påfallande jamført med gno. *búa*, v. Birgitta Erlandsson (1972), som sist har drøfta „växlingen *ū* – *ō* i ord av typen no. bru –

sv. bro⁴, held *u* for å vera den opphavlege vokalen. Like eins meiner ho for substantivet at „beläggen tyder på att *búandi* är äldst ...“ (1972:75), og ho dokumenterer dette med å vise til at dei eldste belegga i stor monn har denne forma.⁷ „Hur utvecklingen *búandi* > *bónði* skett är oviss“ (loc. cit., jfr. note s. 93). I vår samanheng betyr elles ikkje dette siste så mykje – vi vil berre peike på det interessante forholdet at verbet *búa* ikkje var åleine om å dekkje store delar av dette semantiske feltet, men at det til dels hadde konkurranse frå det gamle *byggja*. For oss er det viktigast at forma *bónði* med pluralforma *bændr* (til avløyising av *búendr*) først har vakse fram i forholdsvis sein norrøn tid. Dette betyr for det første at analogiar i eit paradigma har hatt avgrensa sjansar for å vekse fram. For det andre betyr det at eventuelle kronologiske skilnader mellom stomn- og genitivskomposisjon kan slå ut til fordel for den eine måten å laga ord på.

Etter allmenn meining er det ein slik kronologisk skilnad mellom desse to komposisjonsmåtene. Rett nok finst genitivskomposisjonen stundom alt i sanskrit, t.d. i eit ord som *divas-pati* ‚himmelherre‘, men det normale i den eldste indoeuropeiske er likevel stomnkomposisjon. Slik er det og i gotisk. Det er først i dei yngre germanske særskråka (som norrønt) at genitivsamansetningane blir verkeleg talrike. Det må vel difor vera rett å seie med Western (1929:46) at „de i ethvert fall som type betraktet må ansees for å være yngre enn komposita med ubøiet første ledd“.

Det er dette forholdet som må forklare ulikskapane i komposisjonsmåtar mellom på den eine sida *bónd(a)*- og på den andre *fjánd(a/s)*- og *frænd(a)*-. *Bóndkarl* (med sideforma *bóanda*-) er den einaste „stomn“-komposisjonen til *bónði*, medan både *fjándi* og *frændi* har overvekt med slike samansetningar. Men det er ikkje berre kvantitative ulikskapar mellom *bónd(a)*- og dei to andre orda. Det er og ein kvalitativ ulikskap mellom stomnkomposisjonane på den eine sida og genitivslagingane på den andre. Med tre heilt spesielle unntak har alle dei siste samansetningane eit substantiv i sisteleddet. Unntaka er adjektiva *fjándaligr* og *fjándsligr* som framifrå vel kan vera analogiske former etter *fjándligr*, og det er *bóndlauss* med eit sjølvstendig adjektiv i andreleddet. Stomnkomposisjonane derimot viser eit mykje meir variert etterleddsystem, med fleire gamle suffiks, t.d. *frændlingr*, *frændsemd*, *frænka*.

VII

Ingenting av dette er særleg sensasjonelt, men det tvingar fram spørsmålet om kva konsekvensen av det må bli i vår aktuelle namnesamanheng *Þróndheimr/Þrændalög*: Kva slags komposisjonsmåte bør ein vente til **þróndr/þróndi* som altså – varsamt rekna – kan vera eit halvt tusen år eldre enn *bónði* (ja, truleg

⁷ Bengt Pamp (1973) har i ein lang og kritisk recensjon drøfta Birgitta Erlandssons avhandling. Han går spesielt inn på *búa* v. og *bónði* m. og demonstrerer tydeleg at forholda nok er meir kompliserte enn Erlandsson synest meine (1973:53ff). På den andre sida tykkjer eg Pamp er vel skeptisk i vurderinga av Erlandssons syn på dei eldste vestnordiske belegga av *bónði* (med variantar). – Korkje Erlandsson eller Pamp drag inn kompositoriske forhold på dette punkt.

enda eldre)? Svaret er sjølvstakt at det – i utgangspunktet – vil vera metodisk heilt uforsvarleg å rekne med anna enn stommkomposisjon – slik som vi da og røyndeg har. – Vi gjer dette i tilslutning til Anderssons optimistiske utsegn om at „nunmehr besteht Einigkeit darüber, dass sowohl Stammkomposita, z.B. alte Zusammensetzungen wie awn. *Gautland* ‚das Land der *gautar*‘ got. *gutþiuda* (*Gutþiuda*) ‚das Gotenvolk‘, als auch Genitivkomposita, z.B. Landschaftsnamen wie aschw. *Supermannalund*, *Væstmannalund*, vorkommen; ...“ (1979:123–24, mrk. 2) – her eigenleg formulert utan direkte tanke på kronologiske skilnader.

Tveitanes tanke er at folkenamnet IN *trønder* kan gå tilbake på ei ia-avleiing til hans postulerte lokalitetsappellativ **þrónd* f. Men dette er lite rimeleg om vi held fast ved at det er stommsamansetning vi bør ha. Stommsamansetningane til ia-avleiingane held nemleg til vanleg på i-en i komposisjonsfuga etter synkope-tida, slik som det er godt kjent frå samansetningar med verb, t.d. *kennimaðr*, *lærisveinn*, *sendiboð* (Iversen 1973:166). Mindre påakta er det at maskuline substantiv i dei aller fleste tilfella har same stommkomposisjonsmåte, t.d. *einiber* n. til *einir*, *reynivqndr* m. til *reynir*, *þyrnitré* n. til *þyrnir*, truleg i somme SN som *Hellilund* til *hellir* m. (annleis Magnus Olsen NG XI 187) osv. Somme iō-stomnar har og komposisjonsfuge på -i-, t.d. *hildileikr* m., *herðibreiðr* adj. For vårt områdenamn burde vi altså ha hatt ei norrøn form **Þrændiheimr* – noko vi ikkje har det minste spor av i kjeldene.

VIII

Utgangspunktet for Tveitanes tanke om at vi kan ha hatt ei ia-avleiing i folkenamnet, er at „Dersom gammalengelsk *þrowendas* i *Widsith* (mid þrowendum) er identisk med folkenavnet ‚trønder‘, kan den gammalengelske formen helst svare til gno. **þrændar* m. pl. . . .“ (op. cit. s. 170). Det er berre den haken ved dette at vi har ikkje belegg til eit **þrowendas*.⁸ Tekstgrunnlaget for *Widsith* er den såkalla Exeter Book som inneheld tekstar frå slutten av 900-talet. Men *Widsith* må etter vanleg meining vera forfatta i første halvta av 600-talet. Vår tekstdel lyder slik:

„mid hronum icwæs &mid deanum &mid heaþo reamum. mid þyringum icwæs &mid þrowendū &mid burgendum þæric beag geþeah.“

(Malone 1962:16)

þrowendu(m) er altså ein klar dativ plural og viser minst like gjerne tilbake til ein pres. part. som til ein ia-stomn. Om vi skal tenkje oss den norrøne utgangsforma i nominativ for ein slik dativ plural først på 600-talet (eller den næraste tida føreåt), må det helst bli ei ikkjesynekoptert form *[*þrówendir*] av pres. part. Her står da [ǣ] for ein posisjonsbetinga allofon av /a/. Men sidan i-en i all ger-

⁸ Det ser ikkje ut til at ein let seg affisere av slike bagatellar! Den eine etter den andre tekstrefererer som Tveitane eit *þrowendas* med grunnlag i den angelsaksiske dativforma utan så mykje som å spandere ein asterisk ein gong (t.d. Authén Blom 1956:12, Hovda 1965:258, Pettersen 1930:47, Wessén 1969:33).

mansk truleg vart synkopert først etter lange stavingar (sjå t.d. Dyvik 1973:152–53), kunne ein vel kanskje og tenkje seg ei form **[pró(w)endr]*. Særleg den første forma vil mykje lett kunne identifiserast med angelsaksiske *tostava pres. part.* som har *-end(-)* gjennom heile paradigmet (Sievers 1948:40, Campbell 1959:257). Plural (nom. og akk.) kun ha utgang på *-ende*, *-end* eller *endas* i angelsaksisk. Av desse formene er *-end(e)* den eldste p.g.a. omlyden i avleingsmorfemet. (Men jfr. at nord- og austgerm. har nokre få former som viser til det opphavlegare forholdet med sterk bøyning i sg., t.d. norr. personnamn *Stigandr*, got. *nasjands* (Iversen 1973:66, Braune/Ebbinghaus 1961:74)). *-endas* må ha fått sitt plurale fleksjonsmorfem analogisk på same måten som maskuline *u*-stomnar der Sievers (1948:36) seier at „neben den Formen der *u*-Deklination treten bei den Mask. überall in später zunehmendem Grade die Formen der *a*-Deklination auf.“ (Jfr. og Prokosch 1939:258–59.)

Så tidleg som først på 600-talet (eller næraste tida føreåt) bør ein vel knapt rekne med at *{as}* har fått innpass i *nd*-stomnane i angelsaksisk, eller eigenleg vestsaksisk som er målføregrunnlaget for Widsidh. Følgjeleg kan vi ikkje ekstrahere ei nom.-akk.-form **prowendas* frå dativen (*mid*)*prowendum*. Det vil igjen seie at grunnlaget for å sjå ein urnord. *ia*-stomn som Tveitanes **próndiar* ut frå dativforma i liten grad er til stades. Derimot er det med grunnlag i den belagte dativforma lett å tenkje seg to korresponderande atematiske nom./akk. pl. former, nemleg ags. **prówende* ~ urnord. **[prówendir]*.

No skal vi vera merksame på at det slett ikkje er sikkert at vi har det norske stammenamnet i Widsidh i det heile, slik som dei fleste granskarar er klare over. Såleis har da og Sundén (1929:38) med utgangspunkt i det kontekstuelle grunnlaget hevda at det ikkje kan vera stammenamnet *prændr* vi har for oss her. Som ein ser av tekstutdraget ovafor er vårt stammenamn plassert mellom *tyringar* og *burgundar*, og det har da fått Sundén til å meine at vi har for oss ein halvfrankisk stamme nede på kontinentet. Men her kan vi nok med full rett hevde at på grunn av allitterasjonen og det ein har av metrum (jfr. Sundén 1929:5–6, Malone 1962:116–17) så er det umogleg å krevje ei geografisk samanhangande opprekning. Det er elles nokså vanleg meining at „burgundar-lina“ er ein seinare interpolasjon (Sievers 1921:5 og 17, Sundén 1929:27, mrk. 4). Som eit kuriosum kan vi nemne at Ivar Aasens parafrase „*Vidsid*“ med norskspråkleg materiale frå 1850-åra er minst like springande! Malone (1962:205) derimot aksepterer at vi i dat. pl.-forma *prówendum* har „the *próndr*, the inhabitants of the Norwegian district of Trøndelagen“.

IX

Det er og visse andre problem med eit gno. **prónd* f. om det skal setjast til rota i *próask*. I så fall er det vel kanskje helst mest rimeleg å sjå bort frå at det kan vera ein substantivert pres. part. Men det er ikkje i og for seg naudsynt å gjera det av reint formelle årsaker da den eldre singularforma av substantiverte pres. part. i nordisk har vore sterk (jfr. ovafor). Reint teoretisk kunne vi vel og tenkje oss semantiske parallellar til germ. **yinda-* (norr. *vindr* m.), eller eit feminint

lokalitetsappellativ som det got. *hulundi* ‚hol‘ (jfr. Olson 1916:260, Torp 1974:21). Men slike saklege konkret er likevel unntak innafor hovudmassen av substantiverte *np*-lagingar (som er personnemningar av ulike slag). Og om no lokalitetsappellativet **þrónd* f. skulle høyre til her, så måtte det vera eit unntak frå unntaket med di vi vanskeleg kan sjå noka form for bahuvrihilaging her i motsetning til dei to nemnde døma. Desse har vel truleg vore personifikasjonar som dei ‚poetiske heiti‘: *brennandi* m. ‚eld‘, *drifandi* m. ‚sol, himmel‘, *gróandi* f. ‚jord‘ (Olson loc. cit.).

No er det likevel klart at dette pres. part.-suffikset *-np* på germansk grunn har ‚till formen väsentligen sammanfallit och sedermera sammanblandats [med] ett annat, ieur. *-uent*, *-unt*, som ursprungligen användes till bildning av denominativa adjektiv med bet. ‚försedd med eller liknande det el. det‘ o.d.‘ (Olson 1916:261–62). I norrønt har vi fleire konkrete nøytra (gjerne pluralia tantum) som er laga på denne måten. Dessutan har vi spor etter dette førgermanske suffikset i ein del gamle, nordiske naturnamn, som og Tveitane (1979:170) gjer merksam på. Det er først og fremst i ein del øynamn vi har det, som *Borgund*, *Eikund*, *Jølund* (no Jeløya), *Solund*, *Selund*. Etter Hellquist (1891:20) er dette ‚denominativa efterbildningar efter deverbativa former‘. Truleg har vi det og som fjordnamn i t.d. gno. *Hjørundarfjørðr* og *Olund* (no bygdenamnet *Ølen*), som elvenamn i *Rådund* (no bygdenamnet *Rana*).

Om vi no skal rekne **þrónd* inn i denne gruppa, bør vi kunne vente type-samsvar mellom førsteledda. Ser vi på dei norske stadnamna, så finn vi at i alle dei tilfella vi kan rekne med sikre tolkingar (jfr. NSL), så er det klare denominative avleiingar som i t.d. *Borgund*, *Eikund*. Vi kan følgjeleg ikkje paralleggjele *verbalavleiinga* **þrónd* med denne namnetypen.

Spørsmålet i neste omgang må bli om vi likevel kan ha ei *und*-avleiing, men til eit nominalt førsteledd. Eg har ikkje lagt særleg vinn på å finne ut om dette verkeleg er mogleg. Men det er i alle fall heilt klart at det ordmaterialet som i første hand i så fall byd seg fram, er lite tenleg reint semantisk, nemleg *þró* f. ‚tro, brye, kar (til vatn)‘. Ein skulle kanskje tru at eit **þrónd* < **þrüh-und*(?) kunne vera høveleg som eit eventuelt tapt namn på Trondheimsfjorden.⁹ Men korkje tydinga i gno. eller det etymologiske opphavet innbyr til slike slutningar. Grunntyd. av germ. **prûh* er ‚kløyvd stokk‘, til ei rot **ter* med tydinga ‚rive‘ (Torp 1919). Alternativt er det av de Vries (1972:623) jamført med det finske lånordet *runko* ‚bul, stomm‘ og ført ‚zur sippe von *þrep*‘. (Men Eero Kiviniemi opplyser (i brev av 8. febr. 1982) at denne etymologien (opphavleg Karstens) no blir halden for å vera usikker.) Dette får ein på ingen måte til å rime med skapet på Trondheimsfjorden, den mest opne og breie av alle sørnorske fjordar, med mykje lågland omkring, særleg ved den inste delen av han.

X

Vil vi sjå folkenamnet *trønder* både i *Þrónd*-heimr og *Þrænda*-løg, må vi forklare ulikskapen i komposisjonsformene og kvifor vi *ikkje* med Tveitane (op.

⁹ Munnleg framlegg frå statsstipendiat Nils Hallan, Trondheim.

cit. s. 170) treng vente „å finne sammensatte former som **Þrónda-heimr* og **Þrónda-lög*“.

Som det går fram av det som er sagt under pkt. VII og VIII må vi minst rekne *stammenamnet* *[*þrōwendir*] tilbake til 500-talet.¹⁰ Eg ser heller ingen tvingande grunn til at vi ikkje skal kunne rekne *stammeområdenamnet* tilbake til same periode,¹¹ jfr. eit gammalt områdenamn som *Böhmen*, belagt hos Vellejus Paterculus (fødd 19 f.Kr.) i forma *Boiohaemum*, dvs. ‚heimen, området til böhmarane‘ (Bach 1954:101–2). Dette er, så vidt eg kan forstå, ein direkte semantisk parallell till *Þróndheimr*. Stomnkomposisjonen i *Þrónd-heimr* blir difor minst like naturleg som i t.d. det norrøne *Jǫtun-heimr* (til germ. **etuna-*). Dette gjeld da truleg ‚for en del namn av særskildt ålderdomlig typ. Rent a priori forstås man förövrigt ej, hvarför på detta enda område inga motsvarigheter skulle finnas till en så allmänt utbredd typ som stamkomposita“ (Hellquist 1918:193, mrk.). – Vi skal elles merke oss at *Þróndheimr* er områdenamn først vi møter det i kjeldene. Dette er svært uvanleg ved nordiske *heim*-namn generelt, men rimeleg nok om ein går ut frå at førsteleddet er eit *stammenamn*.

Anneleis blir det med *Þrændal-lög*, namnet på lovområdet for trønderane. Det er sjølv sagt all grunn til å tru at denne juridiske einskapen er seinare enn *stammeområdenamnet*. Sandnes (1967:15) har da og med full rett peika på at det ikkje er forsvarleg av Authén Blom å slutte ‚direkte fra ‚stamme“ til ‚konsolidert rike“‘, altså føre lovområdet (og nemning) til tida før Wid-sidh. Tvert imot har vi vel her det ikkje uvanlege forholdet at ein har eldre lagingar for *stammeområdenamnet*, yngre lagingar for namnet på rike eller lovområde (Indrebø 1931:34ff, jfr. s. 160). Slik blir det naturleg å finne den meir ‚moderne“ komposisjonsmåten med gen. i *Þrændal-lög* – som gjerne kan vera fleire hundre år yngre enn *Þróndheimr* for alt vi veit. Det norrøne namneparet *Gautland-Gautalög* ser ut til å vera nokså parallelt med *Þróndheimr-Þrændal-lög*. Også *Rábyggjalög* har genitiv i førsteleddet.

Det som kan verke merkeleg i dette nyare namnet (*Þrændal-lög*) er den omlydde vokalen i rotmorfemet i gen. pl. Men her er det ikkje metodisk rett å samanlikne med eit nytt (lån)ord i norrønt (*bóndi*). Vi må tvert imot gå til gamle kontraherte pres. part. som *ffjáandi* og *frændi*, og da vil vi også der finne at dei ikkje har morfonomemisk skifte i pluralbøyinga. Det er på ingen måte meir merkeleg at vi har same forholdet ved *þrændr*. All fleksjon i eit paradigma er da utsett for analogiar (her frå nom.- og akk.-former). Generelt ved *nd*-stomnane er det slik at ‚nicht selten ist der i-umlaut aus nom. acc. pl. in den dat. (selt. gen.) pl. eingedrungen ...“ (Noreen 1923:287). I vårt tilfelle kunne dette så mykje lettare skje for di singularbruken var så lågfrekvent, som vanleg ved

¹⁰ Det har ikkje i denne studien vore noko mål å gå inn på meir *nogranne kronologiske* drøftingar. For oss er det altså fullnøyande å kunne konstatere at ca. 600 e.Kr. må vera eit ante quem for *stammenamnet*. Det kan vera – og er med all rimeleg grunn – langt eldre.

¹¹ Jfr. Christensen/Kousgård Sørensen (1972:181): ‚De omtalte specialtilfælde, som kan dateres på grundlag af sammensætningsarten, er stednavne hvis forled er et folkenavn. I denne type må man nemlig formode, at ægte sammensætning på et meget tidligt tidspunkt (måske ved den urnordiske tids begyndelse ca. 200) er blevet afløst af uægte sammensætning, kasussammensætning.‘ (Christensen/Kousgård Sørensen nemner her m.a. *Gøtland* som døme på ‚ægte sammensætning‘.)

eldre IN. Dette forklarar og korleis analogisk i-stomnbøying generelt så ofte tok over akkurat i IN, like eins som det her forklarar den sporadiske bruken av *þrændir* (altså bøying som i-stomn).

XI

Skal vi til slutt nøste saman dei ymse trådane vi har spunne, kjem vi fram om lag til følgjande:

Tanken frå hundreårsskiftet om at nordiske stammenamn ikkje kunne ha stomnform i førsteleddet i nordiske områdenamn, og at det av den grunn måtte vera lokalitetsappellativ vi hadde i slike namn, er i røynda bygd på sirkelslutningar. Skandinaviske områdenamn som *Gautland*, *Grenland* og *Finnmørk* er det rimeleg grunn til å tru har stammenamn i førsteleddet.

Tveitanes framlegg om at eit lokalitetsappellativ **þrónd* f. skal liggje til grunn for *Þróndheimr* er lite rimeleg for di dei fleste -nþ-stomnane anten er pres. part. og bahuvrihilagingar eller så er dei denominative avleiingar. Det siste gjeld mellom anna dei ikkje heilt sjeldne øynamna på *-und*. Det er feil ut frå det angelsaksiske belegget (*mid*)*þrowendū* hos Widsidh, dvs. ei dat. plur.-form, å slutte at ein har ei nominativform **þrōwendas* først på 600-talet.

Om vi held fast ved det generelle forholdet at eldre germansk gjerne har komposisjonar med førsteleddet i stomnform, medan dei yngre særspåka ofte kan ha genitiv, vil vi ha ei enkel og, etter mitt skjønn, ei mykje overtydande forklaring på skilnaden av førsteledd i *Þrónd-heimr* og *Þrændal-og*. Den tolkinga Norsk stadnamnleksikon har av desse to namna står med andre ord i all hovudsak fast.

Litteratur

- Andersson, Thorsten, 1979. *Eigennamen als erstes Glied nordischer Ortsnamen*. Art. i *Namn och bygd* 67, 1979.
- Areskoug, Malte, 1972. *Nordens finn-namn*. Sundsvall 1972.
- 1978. *Nordiska finnamn i ny belysning*. Sundsvall 1978.
- Authén Blom, Grethe, 1956. *Trondheim bys historie*. Bd. I. Trondheim 1956.
- Bach, Adolf, 1954. *Deutsche Namenkunde*. Bd. II, 2. Heidelberg 1954.
- Bergsland, Knut, 1970. *Om middelalderens finnmarker*. Art. i (Norsk) *Historisk tidsskrift*. Bd. 49. Oslo 1970.
- Bugge, Alexander, 1918. *Navnet Telemark og Grenland*. Art. i *Historielaget for Telemark og Grenland*. Aarsskrift 1918. Skien 1918.
- Braune, Wilhelm/Ebbinghaus, Ernst A., 1961. *Gotische Grammatik*. Tübingen 1961.
- Campbell, A., 1959. *Old English Grammar*. Oxford 1959.
- Christensen, Vibeke/Kousgård Sørensen, John, 1972. *Stednavneforskning*. Bd. I. København 1972.
- Drejjer, Matts, 1979. *Det åländska folkets historia*. Mariehamn 1979.
- Dyvik, Helge, 1973. *Forslag til forklaring av i-omlydens fravær i kortstavete synkoperte former*. Art. i *Maal og minne* 1973. Oslo 1973.

- Erdmann, A., 1890. *Über die Heimat und den Namen der Angeln*. Skrifter utg. af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala I 1. Uppsala 1890.
- Erlandsson, Birgitta, 1972. *Om växlingen ü-ö i ord av typen no. bru-sv. bro*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A Nr. 22. Staffanstorp 1972.
- Friesen, Otto von, 1926. *Två fornsmåländska bygdenamn*. Art. i Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening, s. 5–32. Jönköping 1926.
- Fritzner, Johan, 1972. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. Rettelser og tillegg ved Finn Hødnebo. Bd. IV. Oslo–Bergen–Tromsø 1972.
- 1973. *Ordbog over det gamle norske Sprog*. Bd. I–III. 4. utg. Oslo–Bergen–Tromsø 1973.
- Grienberger, Theodor von, 1900. *Untersuchungen zur gotischen Wortkunde*. Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften. Bd. 142. Wien 1900.
- 1902. *Die nordischen Völker bei Jordanes*. Art. i Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur. Bd. 46. Berlin 1902.
- Grøtvedt, Per Nyquist, 1970. *Skrift og tale i mellomnorske diplomer fra Folden-området 1350–1450*. Bd. II. Skrifter frå Norsk målførearkiv XXII. Oslo 1970.
- Hallan, Nils, 1976. *Stadnamn i grenseland*. Art. i Maal og minne 1976. Oslo 1976.
- Halvorsen, Eyvind Fjeld, 1961. *Haddingjar*. Art. i Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder. Bd. VI. Oslo 1961.
- Hansen, Andr. M., 1904. *Landnâm i Norge*. Kristiania 1904.
- Heggstad, Leiv/Hødnebo, Finn/Simensen, Erik, 1975. *Norrøn ordbok*. Oslo 1975.
- Hellberg, Lars, 1980. *Ortnamnen och den svenska bosättningen på Åland*. Ortnamn och samhälle 2. Uppsala 1980.
- Hellquist, Elof, 1891. *Bidrag till läran om den nordiska nominalbildningen*. Art. i Arkiv för nordisk filologi. Bd. VII. Lund 1891.
- 1909. [Rec. av] *Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Älvsborgs län ...* Art. i Arkiv för nordisk filologi Bd. XXV. Lund 1909.
- 1918. *Anmälan* [av T. E. Karsten: Germanisch-Finnische Lehnwortstudien. Ein Beitrag zu den ältesten Sprach- und Kulturgeschichte der Germanen.] Arkiv för nordisk filologi. Bd. XXXIV. Lund 1918. (Blir i litteraturlister gjerne feilreferert til 1917 for di dette årstalet står på omslaget.)
- Hjärne, Erlend, 1947. *Vestmarr och Grenland*. Art. i Saga og sed 1947. Uppsala 1948.
- Holm, Gösta, 1980. *Nordiskt och lapskt i Lapplands ortnamn*. Art. i Ortnamn och språkkontakt. NORNA-rapporter 17. Uppsala 1980.
- Hovda, Per, 1965. *Landskapsnamn, Noreg*. Art. i KLN M X. Oslo 1965.
- Indrebø, Gustav, 1929. *Stadnamn fraa Oslofjorden*. Skrifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. II. Hist.-Filos. Klasse. 1928. No. 5. Oslo 1929.
- 1931. *Fylke og fylkesnamn*. Bergens Museums Årbok 1931. Historisk-antikvarisk rekke. Nr. 5. Bergen 1931.
- 1932. *Rýgjarbit og Ryggjafylki*. Art. i Namn och bygd. Bd. XX, 1932. Lund 1932–33.
- 1935. *Fjordung*. Granskingar i eldre norsk organisasjons-søge. Bergens Museums Årbok 1935. Bergen 1935.
- 1951. *Norsk målsøge*. Utgjevi av Per Hovda og Per Thorson. Bergen 1951.
- Iversen, Ragnvald, 1973. *Norrøn grammatikk*. 7. utg. revidert ved E. F. Halvorsen. Oslo 1973.
- Jacobsen, Lis/Moltke, Erik, 1942. *Danmarks runeindskrifter*. Text. København 1942.
- Karsten, T. E., 1921. *Om östersjöländernas äldsta folk- och ortnamn*. Art. i Arkiv för Svenska Österbotten. Bd. I. Vasa 1921.
- Koht, Halvdan, 1923. *Var „finnane“ alltid finnar?* Art. i Maal og minne 1923. Oslo 1923.
- Levander, Lars/Björklund, Stig, 1961. *Ordbok över folkmålen i övre Dalarna*. Uppsala 1961–.
- Lindroth, Hjalmar, 1917. *Onomatologiska anmärkingar till T. E. Karstens Germanisch-Finnische Lehnwortstudien*. Art. i Namn och bygd. Bd. V, 1917. Lund 1917.

- 1923. *Våra ortnamn och vad de lära oss*. Uddevalla 1923.
- 1941. *Namnet Gotland*. Art. i Meijerbergs Arkiv för Svensk Ordforskning. Bd. III. Göteborg 1941.
- Malone, Kemp, 1962. *Widsith*. (Revised edition). Copenhagen 1962.
- NG. *Norske Gaardnavne*. Indledning + bd. I–XIX. Udg. ... af Oluf Rygh m.fl. Kristiania/Oslo 1897–1936.
- Noreen, Adolf, 1903. *Spridda studier*. Andra samlingen. Stockholm 1903.
- 1920. *Nordens äldsta folk- och ortnamn*. Art. i Fornvännen, årg. 15, 1920. Stockholm 1922.
- 1923. *Altnordisches Grammatik I*. Vierte vollständige umgearbeitete Auflage. Halle 1923/Tübingen 1971.
- NSL. Jørn Sandnes og Ola Stemshaug (red.): *Norsk stadnamnleksikon*. Oslo 1976.
- Olson, Emil. 1916. *De appellativa substantivens bildning i fornsvenskan*. Lund 1916.
- Pamp, Bengt. 1973. *Kring växlingen bru-bro. En recension*. Art. i Sydsvenska ortnamnsällskapets årsskrift 1973. Lund 1973.
- Pettersen, Th., 1930. *Problemer i det nordenfjelske Norges bosetningshistorie*. DKNVS Forhandlinger. Bd. III 1930. Nidaros 1931.
- Prokosch, Eduard, 1939. *A Comparative Germanic Grammar*. Philadelphia 1939. (Reprint 1960.)
- Rygh, Karl, 1905. *Om stedsnavne sammensatte med Finn-*. Tillegg til *Om gaardnavne i Nordland*. Det kgl. Norske Videnskabers Selskabs Skrifter 1905. Nr. 4. Trondhjem 1905.
- Sandnes, Jørn, 1967. *Trøndelags eldste politiske historie*. Art. i (Norsk) Historisk tidsskrift. Bd. 46, 1967. Oslo 1967.
- 1973. *Om samenes utbredelse mot sør i eldre tid*. Art. i (Norsk) Historisk tidsskrift. Bd. 52, 1973. Oslo 1973.
- 1980. *Bosetning og næringsliv i Nordvestskandinavia i yngre jernalder og tidlig kristen middelalder, en oversikt*. Art. i Nord-Skandiaviens historia i tvärvetenskaplig belysning (ved Evert Boudou og Karl Hampus Dahlstedt). Acta Universitatis Umensis, nr. 24. Umeå 1980.
- Seip, D. A., 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*. Oslo 1955.
- Sievers, Eduard, 1921. *Zum Widsith*. Art. i Texte und Forschungen zur englischen Kulturgeschichte. Festgabe für Felix Liebermann. Halle 1921.
- 1948. *Abriss der Altenglischen (Angelsächsischen) Grammatik*. Halle 1948.
- SOÄ. *Sveriges ortnamn*. Älvsborgs län. Uppsala 1906–48.
- Stemshaug, Ola, 1976. *Namn i Noreg*. 2. utg. Oslo 1976.
- Ståhl, Harry, 1970. *Ortnamn och ortnamnsforskning*. Stockholm 1970.
- Sundén, K. F., 1929. *Den fornengelska dikten Widsið*. Göteborgs Högskolas Årsskrift. XXXV. Göteborg 1929.
- Svennung, J., 1967. *Jordanes und Scandia*. Kritisch-exegetische Studien (Skrifter utg. av K. Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala 44:2A). Stockholm 1967.
- Tamm, Fredr., 1902. *Etymologisk svensk ordbok*. Hft. 5. Uppsala 1902. (Står i det einaste bandet Tamm fekk ferdig. Går fram till karsk. Uppsala 1890–1905.)
- Torp, Alf, 1919. *Nynorsk etymologisk ordbok*. Kristiania 1919.
- 1974. *Gamalnorsk ordavledning*. Nyutgåva med rättelser og register ombesörjd av Gösta Holm. Scripta minora 1973–74:2. Lund 1974.
- Tveitane, Mattias, 1971. *Skien*. Art. i Maal og minne 1971. Oslo 1971.
- 1975. *Hringaríki, Raumaríki, Ranríki*. Art. i (Norsk) Historisk tidsskrift. Bd. 54, 1975. Oslo 1975.
- 1979. *Háleygir-Hálogaland*. Art. i Arkiv för nordisk filologi. Bd. 94, 1979. Lund 1979.
- 1980. *Noen elvenavn i Bergen*. Art. i Maal og Minne 1980. Oslo 1980.
- Vilkuna, Kustaa, 1969. *Kainu-Kvänland, ett finsk-norsk-svenskt problem*. Acta academiae regiae Gustavi Adolphi XLVI. Uppsala 1969.
- Vries, Jan de, 1962. *Altnordisches etymologisches Wörterbuch*. Zweite verbesserte Auflage. Leiden 1962.

Vågslid, Eivind, 1958. *Stadnamntydingar*. Oslo 1958.

Wessén, Elias, 1924. *Studier till Sveriges hedna mytologi och fornhistoria*. Uppsala universitets årsskrift 1924. Uppsala 1924.

– 1969. *Nordiska folkstammar och folknamn*. Art. i *Folkvännen* årg. 64, 1969. Uppsala 1969.

Western, Aug., 1929. *Om nominalkomposita i germansk, særlig norsk*. Art. i *Maal og minne* 1929. Oslo 1929.

Zachrisson, R. E., 1929. *On the Meaning of Early Teutonic Tribal Names*. Art. i *Studier tillägnade Axel Kock*. Lund 1929.

Aasen, Ivar, 1873. *Norsk Ordbog*. Kristiania 1873.

INGER HASKÅ

Några synpunkter på Carin Sandqvists avhandling ”Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk”

Syntaxen i det yngsta av de nordiska skriftspråken, det färöiska, har hitintills varit i det närmaste obehandlad utifrån vetenskaplig synpunkt. Det är därför särskilt glädjande att kunna presentera ett stort arbete inom området – Carin Sandqvists doktorsavhandling ”Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk” (1980).

Undersökningen är ambitiöst upplagd, och det framgår redan av materialvalet. Sandqvist har studerat både tidningstexter och skönlitterära texter (vardera typen omfattande drygt 40 000 ord). Tidningsmaterialet utgörs av ett antal ledare och ett antal reportage från tre olika färöiska tidningar: *Dimmalætting*, *Sosialurin* och *14. September*. De skönlitterära texterna är stickprov ur prosaverk av de sex mest lästa moderna färöiska författarna: Heðin Brú (romanen *Tað stóra takið*), Hans Dalsgaard (*Bøndur og fátæk fljóð*), Hans Marius Eidesgaard (*Hitt ævinliga gonguverkið*), Jens Pauli Heinesen (*Tú upphavsins heimur*), Karsten Hoydal (*Leikapettið*) och Martin Joensen (*Tað lýsir á landi*).

Syftet med undersökningen har varit att med en kvantitativ metod beskriva meningsbyggnaden dels i fiktionsprosa, dels i icke-fiktionsprosa. Dessa två prosatyper jämförs sinsemellan som helhet betraktade. Vidare ställs olika slags texttyper som ledare, reportage, relation och dialog mot varandra.

Den analysmetod som har använts är känd från flera tidigare arbeten, som främst rört svenskt språk (både talat och skrivet). Modellen är beskriven i två manualer: Loman-Jørgensen ”Manual för analys och beskrivning av makrosyntagmer” (1971) och Teleman ”Manual för grammatisk beskrivning av talad och skriven svenska” (1974). Den grundläggande enheten är makrosyntagmen, vilket i det undersökta materialet oftast är detsamma som en (syntaktisk) mening. Avhandlingens första del ägnas åt beskrivningen av makrosyntagmer-
nas uppbyggnad i stort: längd; fördelning på olika typer som meningar och meningsfragment; förhållande till den grafiska meningen; inslag av hypotax, dvs. mängden underordnade satser och fraser. Den andra och helt dominerande delen rör de underordnade satserna och fraserna. Varje satslag (t.ex. relativsats, *at*-sats, konjunktionssats) och varje frasslag (t.ex. infinitivfraser, appositionsfraser, underordnade koordinationsfraser) beskrivs i detalj och presenteras utifrån en mängd olika aspekter, som frekvens, längd, underordningsgrad och funktion. För bisatsernas del presenteras också alla förekommande inledarord. Beskrivningen av alla bisatstyper och alla frastyper är likformigt disponerad.

Tabellerna är många och genomgående uppställda så att siffrorna för tidningstexter som helhet och skönlitteratur som helhet kommer först. Därefter ges uppgifter om texttyperna – ledare, reportage, relation, dialog – och sist följer siffrorna för de enskilda texterna.

Den ambitiösa uppläggningsen har lett till att avhandlingen har blivit ytterst faktarik. Det kan i förbigående nämnas att avsnittet om relativsatser, som omfattar 30 av bokens drygt 200 sidor, innehåller ca 600 olika sifferuppgifter. Faktarikedom är på en gång bokens styrka och svaghet. Den noggranna analysen, som skickligt har anpassats efter färöiskans speciella förutsättningar, och de ytterst tillförlitliga sifferuppgifterna gör arbetet till en användbar och säker källa att hämta kunskap ur. I den fullständiga inventeringen av alla bisatsinledare ligger också ett av avhandlingens mer intressanta resultat. Men samtidigt har uppgiftsmängden, enkannerligen siffermängden, i förening med dispositionens och kommentarens utformning kommit att stå i vägen för en samlad och hel bild av vad som är typiskt för det studerade språket. I detta sammanhang bör det påpekas att många av de invändningar jag presenterar i det följande med lika stor rätt kunde ha riktats mot en del andra, tidigare utgivna arbeten som har byggt på samma analysmodell som den Sandqvist har använt.

Bristen på överblick hänger ytterst samman med att syftet med undersökningen inte varit tillräckligt klart. Själva valet av ett material omfattande dels olika tidningsgenrer, dels olika skönlitterära texter erbjuder i sig många infallsvinklar. Men därtill provas ännu fler uppslagsändar: det finns t.ex. på flera ställen i boken försök att karaktärisera texter efter funktion (berättande, beskrivande, argumenterande osv.), efter tillkomsttid för de skönlitterära verken, efter språkpolitisk ståndpunkt för ledartexter. Det borde ha varit lätt att inse att en meningsfull beskrivning på alla dessa punkter inte kan rymmas i ett arbete på 200 sidor. Den enda rimliga slutsatsen, som förf. dessvärre inte har dragit, är att undersökningen då måste riktas mot några mer speciella företeelser, dvs. den måste utgå från ett antal klart formulerade frågor som skall besvaras. Det finns många möjligheter och jag vill bara nämna några. Den kunskap om svenskan som Westmans Bruksprosa redovisar hade kunnat vara till hjälp också för den som studerar färöiskt skriftspråk. Westmans bok skulle nämligen ha kunnat anvisa lämpliga hypoteser att pröva, t.ex. huruvida texter med likartad funktion ser ungefär likadana ut i syntaktiskt hänseende oavsett om de är skrivna på svenska eller på färöiska.

En annan tänkbar infallsvinkel är att färöiskt tidningsspråk är mer normbildande än annat färöiskt skriftspråk och därför är värt en egen undersökning, omfattande också andra drag än rent syntaktiska.

En tredje möjlighet vore att ta den speciellt intressanta språkpolitiska situationen till utgångspunkt. Då hade säkerligen ett studium av ordvalet varit lämpligast.

En fjärde möjlighet vore att *konsekvent* utgå från den ganska summariska beskrivning av bisatser i färöiskan som Lockwood (1964) ger. Då hade en prövning på ett stort empiriskt material säkerligen kunnat ge långt fler och mer

systematiska bekräftelser och kompletteringar än Sandqvists avhandling ger nu.

En femte möjlighet vore att börja en undersökning i liten skala för att finna texter som representerar ytterpunkter på olika tänkbara skalor som formell stil – informell stil, komplext språk – icke-komplext språk. Materialet hade sedan kunnat utökas för att täcka de då konstaterade behoven.

De nämnda förslagen hade förstås medfört helt eller delvis andra typer av material än dem Sandqvist använder. Men det allra väsentligaste är att de alla är uttryck för en önskan att belysa något speciellt, inte allting på en gång. Detta är en principiell ståndpunkt som varje språkforskare som arbetar kvantitativt beskrivande bör noga beakta.

Men också med det material som nu har valts borde en mer givande resultatredovisning kunnat göras. Det hade varit möjligt att ställa frågor som hade riktat intresset mot det som ger störst utbyte. Men tyvärr ser förf. nästan alla data som lika angelägna. Jag vill belysa detta genom en mer ingående diskussion av *dispositionen*, av *sifferkommentarens utformning* och av *mängden mått*.

Dispositionen av avhandlingen följer helt den ordning som själva analysen haft. Det betyder att samhöriga företeelser redovisas på olika ställen. Ett av de mera påtagliga exemplen erbjuder de många konstruktioner som innebär jämförelse. De behandlas i sju olika sammanhang. Den enhetliga tendens som dessa konstruktioner visar, nämligen att de är mycket vanligare i skönlitteraturen än i tidningsprosan, kommer därigenom inte fram på bästa sätt. (De sammanslagningar som görs vid diskussionen om vissa komparativa uttryck är ofullständiga och undanröjer inte kritiken.)

Också kommentarens utformning präglas av denna brist på sammanhang. För det första finns det alltför många kommentarer av typen "andelen relativsatser av alla bisatser skiljer dialogen från övriga materialtyper", "relativsatserna är längre i tidningsmaterialet än i det skönlitterära materialet", "at-satser som objekt är lika vanliga i färöisk relation som att-satser som objekt i svensk bruksprosa (enl Westman 1974)". Förf. har i sin önskan att vara fullständig alltså levererat kommentarer som inte sätter in iakttagna fakta i något speciellt sammanhang. De bidrar mer till att förvirra än till att klargöra, speciellt när de är så vanliga som i denna bok. Förf. borde i stället ha koncentrerat sig mer på sådana data som belyser särskilt intressanta tendenser. (Om värdet av vissa sifferuppgifter se vidare nedan.)

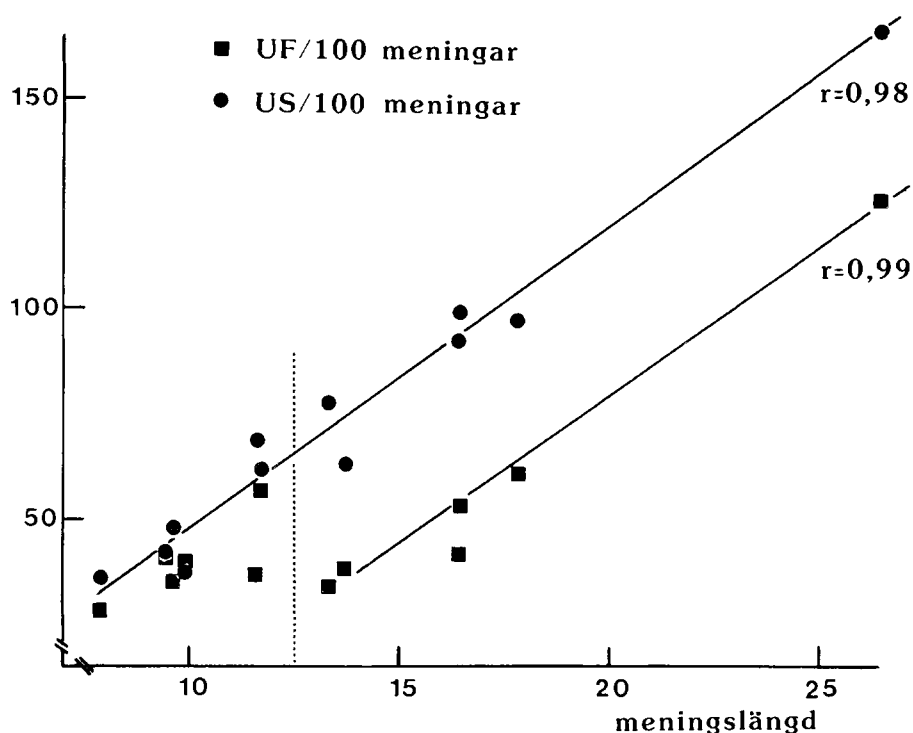
För det andra följer tabellkommentarerna en ordning som leder till att förf. ständigt modifierar det tidigare sagda, vilket innebär att läsaren får svårt att veta vad som verkligen gäller. Först behandlas nämligen siffrorna för tidningar totalt och skönlitteratur totalt, sedan siffrorna för ledare, reportage, relation och dialog och sist siffrorna för de enskilda författarna. Det räcker med ett enda exempel av många på konsekvenserna av detta. Det gäller användningen av kausala satser (s. 129). De konstateras först utgöra större andel av tidningarnas konjunktionsbisatser än av skönlitteraturens. Men att tidningarna har så stor andel visar sig sedan bero helt på att de kausala satserna är särskilt vanliga

i ledarna. Men detta visar sig sedan i sin tur bero helt på att Dimmalættings ledare har många kausalsatser. På detta sätt rycks alltså grunden för ett påstående om materialet undan i och med att nästa lägre nivå behandlas och tendensen där är en annan. Ett annat liknande exempel finner man i översikten över samtliga konjunktionsbisatser (s. 111 ff.). Dessa sägs vara fler i skönlitteraturen än i tidningarna. Men när de enskilda bisatsslagen behandlas framgår det att det bara är temporalsatserna som visar denna bild, medan övriga slag av konjunktionsbisatser (t.ex. konditionala, konsekutiva, kausala) företer den helt motsatta bilden.

Den förvirring detta redovisnings sätt skapar hade kunnat undanröjas om tabeller och kommentarer hade startat från de minsta enheterna – de enskilda texterna – och gått mot de större enheterna. Kommentaren hade då kunnat stanna vid den nivå där beskrivningen kan göras mest tillförlitlig. I exemplen ovan hade det fått bli vid de enskilda texterna resp. vid de enskilda konjunktionsbisatstyperna. Om förf. då först hade behandlat sådana fenomen som verkligen gäller generellt för tidningstexter gentemot skönlitteratur, sedan sådana som generellt gäller för en genre gentemot andra genrer och sist sådana som är knutna till enskilda texter så hade överblicken väsentligt underlättats. Givetvis borde redovisningen också ha följts av signifikansprövningar. Sådana saknas nu helt, till förfång för generaliserbarheten i resultaten.

En tredje orsak till svåröverskådligheten är att siffermängden är alltför stor. (De flesta siffror redovisas dessutom två gånger: dels inne i den löpande framställningen, dels i en tabellbilaga.) Siffermängden i sin tur beror på att förf. använder många olika mått utan att ha gjort klart vad de mäter. Också detta hänger ytterst samman med att syftet med avhandlingen inte har varit tydligt formulerat. Sandqvist har inte haft någon klar hypotes om sitt material, och därför har hon inte heller känt behov av att närmare diskutera värdet av olika mått. Jag vill antyda hur man i ett bestämt syfte, nämligen att belysa den syntaktiska komplexiteten, skulle ha kunnat utnyttja ett av de centrala måtten: det totala antalet underordnade satser och fraser (= USF)/100 meningar och enskilda bisats- och frasslag/100 meningar. Man skulle kunna utgå från att meningslängden är ett mått på syntaktisk komplexitet (jfr Sandqvist s. 37). En fråga värd att ställa därefter: finns det andra mått som också mäter syntaktisk komplexitet? I Sandqvists material visar antalet underordnade satser/100 meningar mycket hög korrelation med meningslängden ($r = +0,98$) och måste därmed betraktas som ett komplexitetsmått (fig. 1). Om man gör samma prövning med de underordnade fraserna finner man en mindre enhetlig bild (fig. 1). I tidningstexterna är korrelationen med meningslängden mycket hög ($r = +0,99$). Däremot är bilden inte riktigt lika entydig när det gäller de skönlitterära texterna. Möjligen kan man anta att infinitivfraserna, som är särskilt frekventa i det skönlitterära materialet, inte direkt har med komplexiteten att göra.

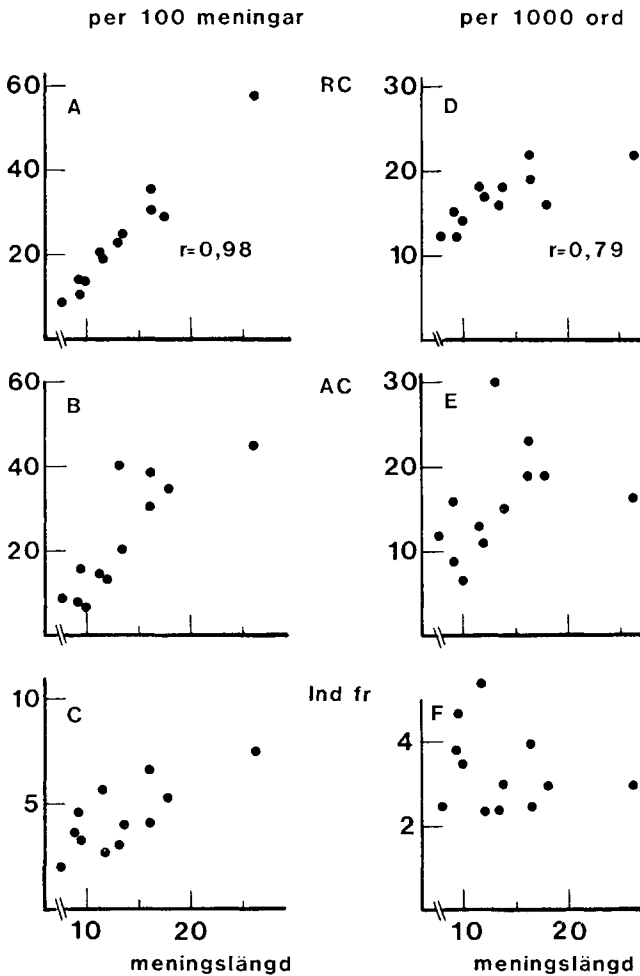
Också de enskilda bisats- och frasslagen kunde prövas på samma sätt för att man på så sätt skulle få en uppfattning om vad olika bisats- och frasslag/100 meningar säger om komplexiteten. I fig. 2 A–C har tre bisatstypers förekomst

Figur 1. Antalet underordnade satser (US) resp. underordnade fraser (UF) per 100 meningar i förhållande till genomsnittlig meningslängd. – Den streckade lodräta linjen markerar gränsen mellan skönlitterära texter (till vänster) och tidningstexter (till höger).

avsatts mot meningslängden (relativsatser, *at*-satser och indirekta frågesatser). Relativsatserna tycks vara ett direkt komplexitetsmått ($r = +0,98$). (Detta stämmer väl med iakttagelserna t.ex. för talspråk (Jørgensen Meningsbyggnaden i talad svenska) att det genomsnittliga antalet satsdelar per mening är tämligen oberoende av genomsnittlig meningslängd. Det är i stället längden på satsdelarna som varierar.) *At*-satserna är något mer oenhetliga, och de indirekta frågesatsernas förekomst är säkerligen mer relaterad till en viss texts speciella funktion än till meningslängden. Om alla de olika USF hade studerats enligt denna modell hade en metodisk vinst varit att hämta och måttet per 100 meningar hade utnyttjats på ett meningsfullt sätt.

Det andra måttet som genomgående används i avhandlingen och som skall diskuteras här är per 1000 ord. Sandqvist menar att detta är det bästa måttet för enskilda USF:s frekvens, eftersom det är oberoende av texters allmänna syntaktiska komplexitet (s. 52). Detta understryker ytterligare behovet av ett resonemang om komplexitetsmått. Den allvarligaste invändningen mot Sandqvists resonemang är nämligen att hon sannolikt har fel i sin grundtanke. Relativsatser och *at*-satser visar hög korrelation med meningslängden också

Figur 2. Antalet relativsatser (RC), antalet *at*-satser (AC) och antalet indirekta frågesatser (Ind. fr.) per 100 meningar (A–C) och per 1000 ord (D–E) i förhållande till genomsnittlig meningslängd.

när de mäts per 1000 ord (för relativsatser $r = +0,79$) (se fig. 2D–E; jfr fig. 2A–B).

Även andra mått som används i avhandlingen är sannolikt högt korrelerade med meningslängden. Så t.ex. är de olika bisats- och frasslagens längd (inkl. USF) mätt i ordantal säkerligen i de flesta fall direkt en avspeglning av meningslängden totalt (så t.ex. *at*-satserna). Det hade åtminstone varit värt att pröva förhållandet. Resultatet hade kunnat presenteras i en enda mening, och en belastande sifferkolumn hade kunnat slopas. Det är också troligt att de enskilda

bisats- och frasslagens underordningsgrad i stort sett bara speglar samtliga underordnade satsers och frasers underordningsgrad.

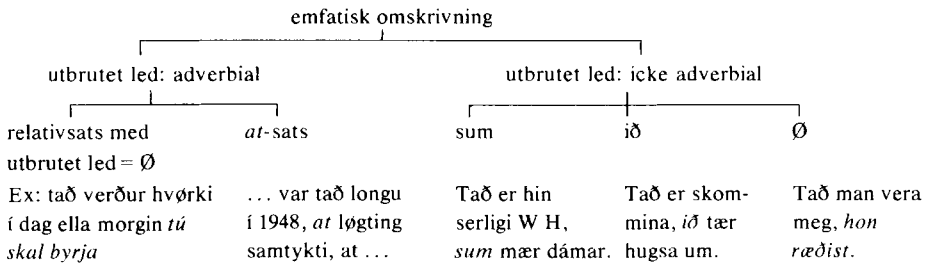
Det förslag till metoddiskussion om måtten som skisserats ovan mynnar ut i följande viktigare slutsatser: a) Texters allmänna komplexitet bör mätas med meningslängd. US totalt/100 meningar mäter sannolikt ungefär detsamma och kan givetvis användas som komplement till ml.¹ b) Enskilda texters antal relativsats/100 meningar, *at*-sats/100 meningar, infinitivfraser/100 mening- ar osv. bör korreleras med ml. De sats- och frasslag som visar hög korrelation med ml. kan användas i resonemang kring komplexiteten. De som visar låg korrelation får behandlas utifrån andra utgångspunkter. c) Enskilda texters bisatsmängd fördelad på relativsats, *at*-sats osv. och frasmängd fördelad på infinitivfraser, appositionsfraser osv. bör användas (så som Sandqvist också gör) för att säga något om olika texters behov av olika slags US och UF, dvs. för att belysa texters speciella funktion. d) Så länge det inte övertygande har visats att måttet per 1 000 ord mäter andra egenskaper än måtten under a)–c) gör bör det inte användas.

En annan anmärkning av metodisk karaktär gäller de två texttyperna inom det skönlitterära materialet, relation och dialog. De är mycket ojämnt fördelade i fråga om ordmängd på så sätt att relationen alltid dominerar mycket kraftigt över dialogen. Detta medför att alla siffror för skönlitteraturen totalt avspeglar i första hand förhållandena i relationen. Därtill kommer en annan ojämnhet i fördelningen mellan relation och dialog som man inte fullt ut kan bedöma konsekvenserna av så som materialet redovisas. Dialogen utgör nämligen varierande andelar av olika författares text: minst hos Karsten Hoydal med 13%, mest hos Heðin Brú med 36%. Det betyder att siffrorna för dialogen som helhet baserar sig mer på vissa författares texter än på andras, men de enskilda författarnas ev. olika syntaktiska profiler i relation resp. dialog kan däremot inte utläsas. I vissa konkreta fall kan det leda till att värdet av vissa påståenden blir svårbedömt. Sandqvist uppger t.ex. att av alla bisatser utgör relativsatserna betydligt större del i relationen än i dialogen (s. 62). Hon anger också att relativsatsernas andel varierar mycket hos de enskilda författarna. Man undrar då om det möjligen beror på det olika stora inslaget av dialog. Svaret på frågan går tyvärr inte att finna i avhandlingen.²

Ytterligare en mätmetodisk fråga skall behandlas. När Sandqvist skall studera bruket av olika bisatsinledare väljer hon flera gånger att göra jämförelserna i icke-jämförbara kontexter. Ett exempel: I emfatisk omskrivning kan ibland det utbrutna ledet vara struket (markerat med Ø nedan):

¹ Åtminstone förhåller det sig så i Sandqvists material. Om det gäller mer generellt avser jag att pröva senare.

² Sandqvist har muntligen meddelat att variationen inte beror på mängden dialog.

Som synes är Ø i vissa fall alternativ till en *at*-sats, i andra fall till *sum/ið*. När Sandqvist skall studera förekomsten av Ø i förhållande till *sum/ið* tar hon med också de fall där Ø är alternativ till *at*-sats. I stället borde förstas undersökningen gjorts på de fall där Ø är alternativ bara till *sum/ið*. Resultaten hade inte väsentligt förändrats, men principen om att den jämförbaraste situationen måste väljas är givetvis viktig. (Att Sandqvist själv är medveten om svagheten gör metoden snarast ännu mer tvivelaktig.)

Liknande invändningar kan göras mot diskussionen om valet mellan *sum* och *ið* som inledare av relativsats. Sandqvist försöker bl.a. pröva hypotesen att valet är språkpolitiskt bestämt. (Frågan har relevans bara för tidningarna, speciellt ledarna, och kunde ha fått gälla bara dem, inte alla texter. Dimmalætting är danskvänlig – 14. September är puristisk. *Sum* är danskt (och talspråkligt) – *ið* är särfaröiskt (och främmande för talspråket).) Var studerar man då bäst valet mellan *sum* och *ið*?

Följande förutsättningar gäller:

1. I vissa fall är *sum* ensamt alternativ till Ø (i relativsatser som står som bestämning till adjektiv eller adverb).
2. I vissa fall är *sum* ensamt alternativ till *ið* (i subjektsställning; de fyra fall då Ø förekommer kan man bortse från – de står dessutom i skönlitterära texter).
3. I vissa fall är *sum* ett av tre alternativ: *sum*, *ið*, Ø (i annan ställning än subjektsställning).

Sandqvist jämför alla *sum* (dvs. *sum* i grupp 1–3 ovan) med alla *ið*, dvs. *ið* i grupp 2 och 3 ovan. I själva verket finns den jämförbaraste situationen i 2 ovan. Det är där *sum* och *ið* är de i princip enda alternativen. Ev. kunde Sandqvist ha gått ytterligare ett steg mot en idealisk jämförelsesituation genom att dessutom bara ställa emot varandra sådana satser som är lika långa för att inte den konstaterade skillnaden i längd mellan *sum*- och *ið*-satser skulle kunna snedvräda resultatet. Sandqvists uppgift i avhandlingen att Dimmalættings ledare använder *sum* nästan genomgående och att 14. Septembers ledare använder *sum* och *ið* lika mycket skulle inte ha förändrats om bara relativled i subjektsfunktion hade studerats, men den skulle ha stått på en säkrare metodisk grund. Också den fortsatta diskussionen av faktorer som kan ha påverkat valet mellan

sum och *ið* (och \emptyset) kännetecknas av en rädsla för att isolera de fall där övriga variabler kan hållas bäst under kontroll.

Mycket av det hittills sagda har på olika sätt belyst svårigheten att få en helhetsbild av det undersökta materialet. Men med en annorlunda disposition (där det hade ingått avsnitt om t.ex. komplexitet, talspråksdrag – skriftspråksdrag, texter med olika funktion, speciella drag i färöiskans syntax) och med en renring i siffrorna och i jämförelserna med andra undersökningar skulle de goda och intressanta resultat som nu finns i avhandlingen ha kunnat lyftas fram och ges en helt annan dignitet. Jag vill avslutningsvis ge ett par exempel på vad man kan läsa ut av avhandlingen. Man kan t.ex. se tydliga tecken på att Dimmalætting intar en särställning i fråga om komplexitet. Vid jämförelse av t.ex. meningslängd, antal bisatser/100 men., andel meningar med många USF, andel relativsatser/100 men. och vissa konstruktioner av substantivsjukekaraktär finner man att såväl Dimmalættings ledare som Dimmalættings reportage visar högre värden än motsvarande genrer i övriga tidningar. Man kan också ställa ledarna i Dimmalætting speciellt mot ledarna i 14. September, eftersom de som nämnts intar helt motsatt språkpolitisk hållning. Man finner då att de ofta svarar för yttervärdena när den syntaktiska komplexiteten mäts med de olika måtten.

Också en sammanställning av några kännetecken för den färöiska dialogen är värd att göra trots de invändningar som formulerats ovan om den varierande mängden dialog och därmed tillhörande problem.

Den färöiska dialogen har:

1. Låg komplexitet:
 - kortast meningar
 - minst antal bisatser/100 meningar
 - få ord/icke-underordnad del av meningen
 - få relativsatser
2. Flest meningsfragment
3. Fraser:
 - många infinitivfraser
 - många infinitivfraser som objekt
 - få appositionsfraser
 - många underordnade fraser koordinerade med indirekta frågesatser
4. Många fall av emfatisk omskrivning
5. Bisatsfördelning:
 - många konditionalsatser
 - många indirekta frågesatser
 - få temporalsatser
 - få konsekutiva satser
 - få koncessiva satser
6. Konjunktionsbruk:
 - många oinledda satser och fraser (relativsatser, *at*-satser; infinitivfraser utan preposition)

övervikt för *táið* (gentemot *tá*)
bara som konditional konjunktion

7. Viss stereotypi i styrande verb:

halda 'tycka' styr ofta *at*-sats som objekt

vita styr ofta indirekt fråga

lata styr ofta objekt med infinitiv

Liknande listor skulle kunna ställas upp för övriga undersökta stilar.

Jag har i det föregående pekat på flera svagheter i avhandlingen som framför allt hänger samman med bristen på ett väldefinierat syfte med undersökningen. Men jag har också försökt antyda att det i avhandlingen finns en mängd värdefulla uppgifter som – speciellt efter viss systematisering – ger en intressant belysning av färöisk syntax. Alla som i fortsättningen kommer att syssla med ämnet finner i Carin Sandqvists avhandling en gedigen grund. Sannolikt blir hon själv den som närmast kommer att bygga vidare på de vunna resultaten i den undersökning av ordföljden i färöiskans bisatser som är under utarbetande. Det är glädjande att vår kunskap om det färöiska skriftspråket på detta sätt växer.

Referenser

- Jørgensen N, *Meningsbyggnaden i talad svenska*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap serie C, nr 7. Lund 1976.
- Lockwood W B, *An Introduction to Modern Faroese*. Khvn 1964.
- Loman B, Jørgensen N, *Manual för analys och beskrivning av makrosyntaxmer*. Lundastudier ... serie C, nr 1. Lund 1971.
- Sandqvist C, *Studier över meningsbyggnaden i färöiskt skriftspråk*. Lundastudier ... serie A, nr 32, Lund 1980.
- Teleman U, *Manual för grammatisk beskrivning av tald och skriven svenska*. Lundastudier ... serie C, nr 6. Lund 1974.
- Westman M, *Bruksprosa*. Sthlm 1974.

Förekomsten av *e* i ändelser för väntat *a* i äldre nysvenskt skriftspråk*

Svenskt skriftspråk intar en särställning i Skandinavien däri att historiskt ändelse-*a* motsvaras av *a* även i nutida svenska. Vi skriver *gata*, *kasta*, *gärna*, danskarna skriver *gade*, *kaste*, *gerne*.

Vid slutet av medeltiden, i samband med Kalmar-unionen, börjar *a* bytas mot *e* i ändelser i skriven svenska. Man har menat att denna tendens understöts av vissa centralsvenska dialekter, där försvagningen av ändelsevokalen redan hade påbörjats (se t.ex. Bergman 1980, 91). Bruket av ändelse-*e* i stället för *a* fortsätter in i nysvensk tid. Under detta språkskede upphör emellertid *e*-skrivningarna, och i dag är ändelse-*a* allenarådande.

I sin avhandling *Ett fall av språkvård under 1600-talet. Om historiskt a i ändelser i äldre nysvenskt skriftspråk med särskild hänsyn till regleringen i tryckta kanslihandlingar under Gustav II Adolfs regering*. (Lund 1981, Walter Ekstrand Bokförlag) vill Lars Svensson klargöra när och varför bruket av ändelse-*e* i stället för *a* upphör. Han är också intresserad av att ta reda på i vilka genrer ändelse-*e* används i stället för *a*. En sådan kartläggning är ej tidigare gjord. Undersökningen begränsas till tiden från ä. nysv. början (ca 1520) till omkring 1700.

Avhandlingen består av tre delar: en kortare inledning, som bl.a. innehåller en noggrann genomgång av vad som tidigare sagts i frågan, en undersökning av infinitivändelsen i reformationstidevarvets och stormaktstidens litteratur, och en undersökning för samma period av andra ord och böjningskategorier än infinitiv med historiskt ändelse-*a*. Av dessa tre delar är infinitivundersökningen den klart största, ca 90 sidor av bokens totalt 129 textsidor.

Förf. anger s. 7 att hans huvudsyfte varit ”att i ett rikhaltigt material och i skilda genrer undersöka ändelsen i ord som har historiskt *a* i eller såsom ändelse [...] från nya tidens begynnelse (ca 1521) till dess att *a* slagit ut *e* i ändelser i svenskt skriftspråk”. För att nå detta syfte har förf. genomfört en omfattande excerpering av alla delar av 1500- och 1600-talens skriftgenrer. Källmaterialet för infinitivundersökningen består av ett urval otryckta texter och samtida tryck, representerande det religiösa språket, kanslispråket, tänkeboksspråket, lagspråket och språket i övrig profan prosa. Urvalet har bestämts bl.a. med ledning av Isak Collijns bibliografiska arbeten (Collijn 1927–38, 1940–44). Förf.

* Jag vill tacka Inger Haskå, Lars Svensson och Lars Wollin som alla läst och kommenterat en tidigare version av denna recension. Självfallet har de inget ansvar för den slutliga produkten.

har särskilt intresserat sig för litteratur med stor spridning, men också för texter av kända författare (t.ex. Bureus och Stiernhielm) vars språk kan tänkas ha varit normativt för samtiden. I skrifter som under 1500- och 1600-talen utkom i flera upplagor har förf. ”excerperat mer än första upplagan, då man måste räkna med att ortografin kunde ändras i senare tryck”. Skrivare och författare som varit verksamma under längre tid har excerperats både i början och i slutet av sin verksamhet.

Infinitivundersökningen utgör således den största delen av avhandlingen. Förf. ger här först en översikt över det material han har excerperat och går därefter igenom genre för genre, noterade vilken infinitivändelse som dominerar. Den religiösa litteraturen har så gott som genomgående infinitivformer på *-a* under hela den undersökta perioden (1521–1700). Endast tre av totalt ett-hundraelva undersökta skrifter inom denna genre har mindre än 82 % *a*-infinitiv. Dominans för *a* finner vi också i laglitteraturen och i den övriga profana prosan, medan tänkebokslitteraturen överlag har fler *e*-infinitiver än den religiösa litteraturen, men dock en dominans för *a*. Den kuriala litteraturen visar sig vara särskilt intressant: i huvudsak dominerar *e*-infinitiv fram till 1612, därefter dominerar *a*-infinitiv. Skiftet från *e* till *a* kommer abrupt: i de samtida trycken av kungliga brev från 1610 finner vi 5 % *a*-infinitiv, medan procentandelen *a*-infinitiv stiger till 72 % för brev utfärdade 1612–14, och till 81 % för brev utfärdade 1615.

I sin diskussion av infinitivundersökningens resultat konstaterar förf. att den påtagliga förändringen i valet av ändelsevokal i infinitiv vid Gustav II Adolfs trontillträde med största sannolikhet beror på en medveten språkpolitik – det är knappast möjligt att en så tvär omkastning i bruket skulle kunna äga rum om inte en instruktion eller ett påbud av något slag utfärdats, särskilt med tanke på att skrivarpersonalen är den samma före och efter 1612. Något sådant påbud är dock inte känt. Förf. menar dock att det är rimligt att räkna med att ett sådant har utformats av korrektorn och rikstranslatorn Erik Schroderus, möjligen i samarbete med Johannes Bureus.

I avhandlingens tredje del undersöker förf. om han kan få ytterligare stöd för hypotesen att en ortografisk instruktion utfärdats i kansliet, genom att se på andra fall där historiskt ändelse-*a* skrivs *e* i stället för *a*. Förf. undersöker här följande sex kategorier:

- 3:e person presens pluralis (typen *kalla*)
- Preteritum av första konjugationen (typen *kallade*), kompletterat med perfekt particip på *-ade*
- Adverb på *-an* (typen *sedan*)
- Presens particip och verbalsubstantiv (typen *kallande*, *byggande*)
- Adverb och adverbiella prepositionsuttryck på *-a* (typerna *illa* och *med rätta*)
- Avledningar på *-are* (typen *domare*)

Undersökningen av dessa sex kategorier begränsas till den kuriala och den religiösa litteraturen. Den senare visar liksom för infinitiven stor övervikt för *a*-former i alla kategorierna. Vad kuriallitteraturen beträffar registrerar förf. en

omsvängning från *e* till *a* omkring 1612 för alla kategorierna utom för adverbena på *-an*. Dessa skiljer sig från de övriga därigenom att *e*-formerna överges redan i slutet av 1500-talet.

I stort bekräftar således undersökningen av dessa sex kategorier förf.:s. hypotes om att det händer något i det kungliga kansliet 1612 – antagligen utfärdades en ortografisk instruktion att skriva *a*, inte *e*, i ändelser. Som förf. konstaterar (bl.a. s. 101) torde bibelns och lagspråkets *a*-mönster ha haft betydelse för att *a*-formerna segrar. Formerna på *a* har troligen också fått stöd i vissa mellansvenska dialekter.

I det följande skall jag närmare skärskåda Lars Svenssons undersökning. Eftersom resultaten bygger på stickprov ur ett urval av texter från den undersökta perioden skall jag först behandla en del frågor som rör författarens statistiska metod. Denna genomgång utmynnar i slutsatsen att förf. lagt ner mer arbete än nödvändigt på att få fram sina resultat. I den andra delen av min recension skall jag därför ge förslag till och illustrera några kompletterande undersökningar som förf. hade kunnat genomföra om han bättre utnyttjat den statistiska metoden. Recensionens tredje del innehåller ett antal spridda detaljpåpekanden. Slutligen kritiserar jag i ett fjärde avsnitt författarens sätt att disponera sin avhandling.

Innan jag börjar min kritiska granskning vill jag framhålla att huvudresultaten av Lars Svenssons undersökning är otvetydiga: medan det religiösa språket under 1500- och 1600-talen har genomgående *a* i de undersökta ändelserna, sker det i kanslispråket en övergång från *e* till *a* omkring 1612. Det står helt klart att denna övergång genomförs inom det kungliga kansliet, och därifrån sprider sig bruket av ändelse-*a* till övrig kurial prosa.

Jag vill också inledningsvis konstatera att avhandlingen innehåller en mycket värdefull bibliografi (s. 136–162) för 1500- och 1600-talen. Den som i framtiden vill arbeta med texter från denna tid har mycket att hämta från denna bibliografi.

1. Statistisk metod. Akribi

För att i stora drag fastställa vilken ändelsevokal, *a* eller *e*, som förekommer i infinitiv i en viss text, tar förf. i normalfallet ett stickprov på 300 infinitiver från texten (de 300 första) och undersöker fördelningen mellan *a* och *e*. Principerna för excerperingen presenteras på s. 13 ff. Siffran 300 är som förf. påpekar godtyckligt vald, men förf. anser ”att den är tillräckligt stor för att ge besked om mönstret i den excerperade texten”.

En viktig fråga att ställa sig vid urvalsundersökningar är hur stort stickprov man skall välja för att mönstret i stickprovet skall vara representativt för mönstret i den excerperade texten. Väljer man ett för stort stickprov innebär det ett slöseri med arbetskraft, väljer man ett för litet stickprov kommer representativiteten i fara. Storleken av stickprovet beror bl.a. på vilken grad av precision man vill uppnå.

Det framgår på flera ställen i Lars Svenssons avhandling att de exakta

Tabell 1. Stickprovsstorlek. En jämförelse av procentvärdena för infinitiver på *a* resp. *e* i två stickprov av olika storlek.

Text	Litet stickprov (50 inf)		Stort stickprov (= Svenssons stickprov)		
	% <i>a</i>	% <i>e</i>	% <i>a</i>	% <i>e</i>	
STB 1553	28	72	30	70	(318 inf. hos Svensson)
Olavi: Läk.	86	14	85	15	(394 inf. hos Svensson)
STB 1600	74	26	84	16	(492 inf. hos Svensson)
STB 1612	10	90	4	96	(315 inf. hos Svensson)
Stiernhielms brev	88	12	95	5	(263 inf. hos Svensson)

procenttalen för fördelningen *a:e* spelar en underordnad roll. Förf. är i första hand intresserad av att fastlägga om de undersökta texterna har så gott som 100 % *a* eller *e*, eller om de har variation *a:e*, och vilken vokal som då överväger. Med hänsyn till detta kan man fråga sig om inte stickprov på 300 infinitiver är alldeles för stora för författarens syfte. I många fall verkar redan ett så litet stickprov som 50 infinitiver vara tillräckligt för att fördelningen *a:e* skall framträda. Detta framgår av tabell 1, där jag jämför procentvärdena i författarens stickprov med värdena från stickprov bestående av 50 infinitiver.

Det framgår av uppgifterna i tabellen om storleken av resp. stickprov hos Svensson att han inte alltid nöjt sig med 300 inf. Värdet för Stiernhielms brev är dock inte något stickprov, utan ett totalvärde.

Tabell 1 antyder klart att förf. inte hade fått nämnvärt annorlunda resultat vad beträffar fördelningen *a:e* om han nöjt sig med ett sex gånger så litet stickprov ur de undersökta texterna. Det förefaller alltså som om förf. hade kunnat bespara sig en del onödigt arbete om han ägnat frågan om stickprovets storlek större uppmärksamhet – han hade t.ex. kunnat genomföra en del provexcerperingar för att fastlägga vid vilken stickprovsstorlek procentvärdena för fördelningen *a:e* började ligga relativt fast. Den så intjänade arbetskraften skulle förf. med fördel kunnat ha använt för att närmare belysa valet av infinitivvokal i de texter som visar variation *a:e*. Jag skall återkomma till detta nedan.

Det är många siffror som presenteras i Lars Svenssons avhandling. Akribin verkar vara god. Jag har kontrollerat 25 av procentberäkningarna, och fått samma resultat som det förf. uppger. Däremot kan man hitta enstaka fel vid kontroll-excerpering, något som förf. också är medveten om. Han påpekar överst s. 15 att han inte kontrollerat sina excerperingar. ”Det är därför troligt att jag har förbigått ett och annat belägg. Men på grund av materialets storlek torde risken vara liten att procenttalen kommer att ändras genom upptäckten av något eventuellt förbiseende.”

Jag har kontroll-excerpererat några av de undersökta texterna, utan att finna några anmärkningsvärda avvikelser från de värden som förf. uppger. Ett fall där förf. missat ett par *e*-former är i Stiernhielms egenhändiga brev. Dessa

diskuteras ingående på s. 87 f. i avh. Som förf. påpekar har Stiernhielm påfallande många *e*-former. I fotnot 197 får vi veta i vilka brev dessa förekommer. I denna fotnot nämns varken brev 32 eller 34 i SFSS-utgåvan av Stiernhielms brev. Dessa innehåller dock var sitt ex. av inf. på *-e* (inf. är satta med fet stil här).

Brev 32, s. 49 i utgåvan, rad 24: *hafuer iagh låtet dem åpne*

Brev 34, s. 53 i utgåvan, rad 6: *att iagh i tillkommande winter, will gudh, må låtha före timber til losamenten*

Dessa två exempel på *e*-infinitiv ändrar på procentfördelningen inf. på *a:e* hos Stiernhielm. Enl. tabell 23, s. 83 i avh. har Stiernhielm i sina brev 5% *e*-infinitiver. Det rätta värdet skall vara 6%. Skillnaden är alltså obetydlig och spelar inte den ringaste roll för författarens resonemang

2. Fördjupade studier i växlingen *a:e* i ändelser

Det framgick av föregående avsnitt att Lars Svensson med bättre vald stickprovsstorlek hade kunnat bespara sig en hel del onödigt excerperande och räknande. Den så insparade kraften hade i stället kunnat användas för att ge en mer ingående belysning av vissa aspekter på växlingen *a:e* i ändelser under äldre nysvensk tid. Förf. anger själv i sin text på flera ställen undersökningar som han skulle ha velat genomföra, men som han inte fått tid för. Se t.ex. s. 14, där vi kan läsa följande:

”Materialet består uppskattningsvis av 100 000 infinitiver. De excerperade infinitiverna är till största delen endast räknade. Om en text genomgående eller nästan genomgående har *-a* eller *-e* som inf.-ändelse, är det onödigt att anteckna varje inf. med kontext [...] I sådana texter som uppvisar växling antecknade jag däremot i början av undersökningen infinitiverna med kontext för närmare undersökning. Ursprungligen var det min avsikt att notera alla texter med växling på nålkort, men på grund av det stora antalet belägg har detta ej varit görligt.”

Det är en intressant fråga som förf. snuddar vid här: vilka faktorer styr valet mellan *a* och *e* i ändelsen i sådana texter där vi finner växling mellan formerna? Man kan bara beklaga att förf. inte ansåg sig ha tid att närmare studera detta. På s. 94 hävdar han emellertid att hans ”allmänna intryck är att växlingen är regellos”, detta på tal om texter som visar både *a* och *e* som infinitivändelse.

I detta sammanhang tar förf. också upp ”den brokiga bilden i tänkebokslitteraturen” (s. 94 f.):

”Där förekommer skillnader dels mellan de olika städernas tänkeböcker, dels inom samma tänkeboksserie, dels hos en och samma skrivare. [...] Rationella förklaringar av enskilda fall försvåras av att man i regel ej känner skrivarens (-arnas) härkomst, utbildning, språkvanor o.d. Enligt min mening beror de påtagliga variationerna i huvudsak på genrens art: i tänkeböckernas protokoll blandas kanslispråk, lagspråk och vardagligt berättarspråk. [...] *a*-skrivningarna kan vara orsakade av:

ovilja att följa normen (-e), dvs anslutning till bibelspråket och lagspråket, ett slags nationell språkvård,
 oförmåga att följa normen,
 okunnighet om normen och genomslag av skrivarens (-arnas) talspråk,
 en provinsiell norm, dvs -a fanns i det lokala språket,
 avstånd från det normgivande kungliga kansliet.”

Man kan i detta sammanhang fråga sig: finns det inga internt språkliga faktorer som understöder valet av endera vokalen i texter där vi finner växling mellan *a* och *e*? Är växlingen helt regellös, som förf. hävdar, eller är det kanske så att en skribent som är osäker på vilken vokal han skall välja mer eller mindre omedvetet följer vissa språkliga principer för sitt val? Vi vet från studiet av andra ändelsevokaler att språkliga faktorer som öppen/sluten stavelse, kort-/långstavighet, intillstående konsonant, ordets grammatiska funktion m.m. på ett systematiskt sätt kan påverka ändelsevokalvalet. Se t.ex. Platzack (1981), där växlingen *i:e* i supinum och perf. part av starka verb studeras i svenskan under nysvensk tid.

Tränger man djupare in i Lars Svenssons avhandling så finner man, trots vad han själv säger i citaten ovan, uttalanden om att endera ändelsevokalen understöds av vissa språkliga förhållanden, och att variationen *a:e* således inte enbart kan förklaras med hänvisning till skrivarens dialekt, textens genre o.dyl. På s. 26 konstaterar förf. att de flesta *e*-formerna i Laurentius Petri Gothus *Tröstbock* 1564 och *Bönebook* 1564 förekommer i långstaviga verb. Att passivum verkar gynna *e* påpekas på flera ställen, t.ex. på s. 66 och i fotnot 149, s. 69. Av denna fotnot framgår också att *e* kan gynnas av att verbet är ett latinskt lånord.

Ett studium av vilka faktorer som påverkar valet av ändelsevokal hos de skrivare som visar växling *a:e* skulle självfallet inte ändra avhandlingens huvudresultat. Däremot skulle ett sådant studium ge oss en djupare förståelse för växlingen *a:e* i ändelser under perioden fram till reformen 1612, och kanske också en delförklaring till varför enstaka *e*-former dyker upp långt senare på 1600-talet. Växlingar av den typ det är frågan om här är emellertid intressanta ur ett mycket vidare perspektiv än frågan om när och varför bruket av *e* i stället för *a* i ändelser överges i skriven svenska: de kan eventuellt säga oss något om vilka mekanismer som ligger bakom spontana språkförändringar. Det finns därför flera skäl att beklaga att Lars Svensson inte gett sig i kast med denna problematik. För att åtminstone antyda vilka resultat en sådan undersökning hade kunnat ge skall jag här presentera en smärre studie av tre texter, som alla visar växling *e:a* i infinitiv.

2.1. Språkliga faktorerens roll för växlingen *a:e* i infinitiv

Som underlag för min studie av språkliga faktorerens roll för växlingen *a:e* i infinitiv har jag valt följande tre texter:

Stockholms stads tänkebok (STB) 1553. Excerperade sidor: 3–53. Totalt 318

infinitiver, därav 96 (30 %) med *a*, 222 (70 %) med *e*. Se Svenssons avhandling, s. 39 (tabell 11).

Stockholms stads tänkebok (STB) 1615. Excerperade sidor: 56–88. Totalt 317 infinitiver, därav 217 (68 %) med *a*, 100 (32 %) med *e*. Se Svenssons avhandling, s. 68 f (tabell 69).

Axel Oxenstiernas egenhändiga brev (AOSB) 1616. Excerperade brev: 161, 163–173. Totalt 381 infinitiver, därav 266 (70 %) med *a*, 115 (30 %) med *e*. Se Svenssons avhandling, s. 66 (tabell 18).

För att avgöra vilka språkliga faktorer som gynnar *a* resp. *e* i inf. har jag studerat de kontexter i vilka de excerperade infinitiverna ingår. Om växlingen *a:e* är regellös, eller i alla fall inte påverkas av faktorer i den språkliga kontexten, så bör vi vänta oss ungefär samma fördelning mellan *a* och *e* i en viss undersökt kontext som i hela stickprovet. Med hjälp av ett chi-två test kan vi avgöra sannolikheten för att en observerad avvikelse från den förväntade fördelningen *a:e* beror av slumpen.¹

Resultatet av min undersökning av några kontextfaktors roll för valet av ändelsevokal i inf. i de tre undersökta texterna (STB 1553, STB 1615, AOSB) presenteras i tabell 2. Ett par saker bör observeras. Jag har angett sannolikheten för att en avvikelse från fördelningen *a:e* i hela texten beror av slumpen endast om denna är 0,1 eller mindre. Förekommer det en fördelning *a:e* i den undersökta kontexten som avviker från den förväntade, men där möjligheten att slumpen spelat in är större än 0,1, anges detta med + i tabellen. Tomma rutor i tabellen visar att det i den undersökta kontexten inte finns någon avvikelse från den förväntade fördelningen, eller att avvikelsen är helt försumbar.

Man bör vidare observera att detta är en försöksundersökning, som vill peka på ett möjligt sätt att fördjupa de resultat som Lars Svensson presenterar i sin avhandling. Valet av undersökta kontexter har därför styrts helt av observationer i det undersökta materialet: vid en mer allvarligt menad undersökning av denna typ borde valet av kontexter i stället styras av principiella överväganden om var vi kan vänta övervikt för *a* resp. övervikt för *e*. Se Platzack (1981) för dylika resonemang vad beträffar valet mellan *i:e* i supinum och perfekt particip.

¹ Det relevanta chi-två testet presenteras i Siegel (1956, 42–49). I stora drag fungerar det på följande sätt:

För en given kontextfaktor uträknas fördelningen infinitiver på *a* resp *e*. Det förväntade antalet *e*-infinitiver i kontexten beräknas på basis av procentandelen *e*-inf. för hela texten. Detta värde benämns *F* (förväntat värde). Det observerade antalet *e*-inf. i kontexten benämns *O* (observerat värde). Värdet på chi-två bestäms nu av formeln (i):

$$(i) \text{ chi-två} = \frac{(O-F)^2}{F}$$

För att få sannolikheten *p* för ett visst chi-två värde går man förslagsvis till tabellen på s. 249 hos Siegel. Eftersom vi har två alternativ i vårt fall, *a* eller *e*, är antalet frihetsgrader, *df*, = 1. Går vi in i tabellen på raden för *df* = 1 finner vi följande chi-två värden för *p* = 0,1 och lägre:

chi-två	2,71	3,84	5,41	6,64	10,83
<i>p</i>	0,1	0,05	0,02	0,01	0,001

Tabell 2. Kontexter där fördelningen *a:e* i infinitiv avviker från fördelningen i hela texten så mycket, att det högst är 10 % sannolikhet för att avvikelserna beror av slumpen. I tabellen anges sannolikhetsvärden när dessa är 0,1 eller lägre. Med + betecknas en avvikelse från totalfördelningen som med en sannolikhet högre än 10 % beror av slumpen.

Kontextfaktor	Text:	STB 1553	STB 1615	AOSB	Av kontexten gynnad vokal
Inf. på -s			0,01	0,1	e
Inf. är högsta verb i en inf.fras	+		0,05		a
Inf. styrs av verb <i>som förmana, befalla</i> o. dyl.			0,001		e
Inf. efter <i>skall/skola</i>			0,01		e
Inf. efter <i>skulle</i>	+			0,1	e
Inf. efter <i>bör</i>		0,02	+	+	a
Inf. efter <i>måste</i>				0,05	e
Inf. av <i>hava</i>			0,05		e
Inf. av <i>låta</i>				0,001	e
Inf. av <i>vara</i>			0,05	0,05	a
Inf. av <i>bliva</i>			0,05		e
Inf. av <i>kunna</i>				0,001	e

Märk: undersökningen av hur enskilda verbs infinitiver ser ut (tabellens nedre del) har bara genomförts i de två 1600-talstexterna.

Den genomförda undersökningen verkar visa att det finns flera olika kontexter där fördelningen *a:e* i infinitiv avviker från fördelningen i hela texten. I de flesta fallen verkar avvikelserna vara individuellt betingade. Verbet *vara* visar dock stark tendens till övervikt för *a*-infinitiv i både de undersökta texterna, medan inf. på -s (passiv, deponens) visar övervikt för *e* i både STB 1615 och hos Axel Oxenstierna.

Även om en undersökning av här skisserat slag är tidskrävande, hade det varit på sin plats med någon slags studie av de texter som visar variation *a:e* i Lars Svenssons avhandling. Som det nu är saknat, man en viktig pusselbit i förståelsen av infinitivändelsens historia.

2.2. Språkreformen 1612. En närstudie av Stockholms stads tänkeböcker under tiden för reformen.

Stadsskrivaren för Stockholms stads tänkeböcker hämtades från konungens kansli (se s. 40 i avh.), och det är därför föga anmärkningsvärt att mönstret för ändelsevokalismen i inf. för STB ansluter sig till det mönster vi finner i kanslihandlingarna. En fråga som omedelbart inställer sig är då denna: sker det en lika abrupt övergång från *e*-dominans till *a*-dominans i STB som i kansliet? Lars Svensson ger följande procentvärden för *a:e* i infinitiv i samtida tryck av kungliga brev och i STB (se delar av tabellerna 3, s. 30, 11, s. 39, 16, s. 65 och 20, s. 69):

Samtida tryck av kungliga brev		STB	
1610	5 % <i>a</i>	1610	7 % <i>a</i>
1612–14	72 % <i>a</i>	1612	4 % <i>a</i>
1615	81 % <i>a</i>	1615	68 % <i>a</i>

Stockholm får en ny stadsskrivare 1615, och det är från dennes protokoll som förf. hämtat stickprovet för STB 1615. I kommentaren till STB 1610, s. 39, får vi emellertid veta att stadsskrivaren Karl Månsson Bure var verksam 1608–1615. Här finns alltså ett unikt tillfälle att studera om språket hos en viss person påverkades av den ortografiska reformen i kansliet. Specialundersökningar av denna typ är det dock sparsamt med i Lars Svenssons avhandling.

Vi skall här se närmare på ändelsevokalismen i inf. i STB under Karl Månsson Bures sista verksamhetsår. Stickprov på 100 inf. från vardera 1613 och 1614 visar att procentandelen *a* ökar raskt. I följande tabell är värdena för 1612 och 1615 hämtade från Lars Svenssons avhandling. Märk att vi har en ny stadsskrivare 1615.

Tabell 3: Frekvensen infinitiv på *a* i Stockholms stads tänkeböcker under åren 1612–1615.

1612	4 % <i>a</i>	1613	44 % <i>a</i>	1614	64 % <i>a</i>	1615	68 % <i>a</i>
------	--------------	------	---------------	------	---------------	------	---------------

Det ser ut som om stadsskrivaren övergår till att försöka skriva *a* i inf. i stället för *e* redan 1613, dvs året efter det att reformen genomförs i kansliet. För att mera exakt söka fastställa när *a*-inf. börjar öka i frekvens har jag närstuderat STB för slutet av 1612 och början av 1613. Det framgår av Lars Svenssons avh. att värdet 4 % *a* i inf. för STB 1612 baserar sig på ett stickprov från perioden 17/2–1/8. Händer det någonting med *a*-frekvensen redan under slutet av 1612?

Nej, det verkar inte så. Visserligen finner vi 10 % *a*-inf. i oktoberprotokollen, men under november–december förekommer bara *e*-former. Men redan de första protokollen 1613 har många *a*-former. I protokollet från 20 januari finner vi 11 *a* och 14 *e*. Det verkar således som om vi kan fastlägga skiftet i STB till en mycket kort period: det sker mellan 9 december 1612 och 20 januari 1613.

En person med nära anknytning till kansliet vid tiden för språkreformen var Axel Oxenstierna, och dennes bruk av ändelsevokal i inf. vore därför värt att studera närmare. Lars Svensson ger oss visserligen i tabell 18, s. 66, upplysningar om fördelningen *a:e* i brev och handlingar egenhändigt skrivna av Axel Oxenstierna, men han begränsar sin undersökning till perioden 1616–1650. En fråga man skulle vilja ha svar på är om Oxenstiernas språkvanor ändrar sig omkring 1612. Jag har därför excerperat 50 inf. från Oxenstiernas anteckningar om riksdagen 1605 (AOSB 1:1, s. 1–4), samt 50 inf. från hans anteckningar vid Karl IX:s död och hans dagboksnotiser från fredsförhandlingarna, 1611–13. (AOSB 1:1, 47–49). Resultaten framgår av tabell 4, där värdena för Oxenstiernas bruk av ändelsevokal 1616 är hämtade från avhandlingen, tabell 18:

Tabell 4: Frekvensen infinitiv på -a hos Axel Oxenstierna

1605	56 % a	1611–13	46 % a	1616	70 % a
------	--------	---------	--------	------	--------

Resultatet kan möjligen tolkas så att Axel Oxenstierna medvetet försökt ändra sitt språk. Någon dramatisk förändring är det dock inte fråga om.

Närstudier av frekvensen *a:e* i inf. av här skisserat slag hade man kunnat vänta sig i Lars Svenssons avh., särskilt som författarens huvudresultat, iakttagandet av den raska övergången från *e* till *a* i kansliet, redan påpekades i hans lic.-avhandling. Men förf. har inte ansett sig ha tid till sådana närstudier. I ett par fall beklagar han detta explicit i avh. Se t.ex. följande citat från s. 33:

”För att man med större säkerhet skulle kunna uttala sig om orsaken till de många *a*-formerna 1609 [i tryckta kungliga brev] hade behövts mer material och därtill en noggrann analys av språkbruket i Karls kansli på 1600-talet. Särskilt intressant vore att undersöka språkvanorna hos kansliets ledande män (hovkanslern Nils Chesnechopherus och kanslern Svante Bielke). En dylik undersökning har jag emellertid av tidsbrist inte kunnat göra.”

Återigen nödgas vi konstatera: om Lars Svensson hade lagt ner något mindre arbete på att exciperera infinitiver (se diskussionen i inledningen till det här avsnittet), då hade han fått tid till flera intressanta studier som närmare kunnat belysa variationen mellan ändelsevokalerna *a* och *e*.

3. Detaljpåpekanden

På s. 52 i sin avhandling diskuterar Lars Svensson de tre religiösa texter som avviker från genrens mönster att ha genomgående *a* i inf. En av dessa texter är ett parti ur vår första på svenska tryckta bönbok, *Tideb. 1525 A*. På s. 18 får vi veta att detta parti av tideboken 1525 är skrivet på ”så gott som ren danska”. På s. 52 heter det däremot att de många *e*-formerna i denna bok förklaras av att detta parti ”sannolikt haft en dansk förlaga”. Som läsare har man rätt att undra: är det ren danska, eller är språket danskpåverkad svenska? Och om det nu är ren danska, varför har då partiet över huvud taget tagits med i undersökningen?

Detta aktualiserar en principiell fråga, som förf. ingenstans diskuterar: i vilken mån kan man vänta sig att förlagans språk påverkar översättningen? Man skulle kunna gissa att det är så att ju fastare normen är, desto mindre är risken för influenser från det främmande språket. Jag har t.ex. svårt att tro att vi skulle hitta många infinitiver på *e* i en modern översättning från danskan. Men om gissningen är riktig, då skulle vi kunna använda graden av ortografisk påverkan från källspråket vid översättning som ett mått på hur säker en översättare är på sitt eget språks ortografi.

En diskussion av detta slag hade försvarat sin plats i avh. Som det nu är blir

faktorn ”påverkan från förlagans språk” en joker som förf. kan ta till när han behöver en förklaring, men som han kan undvika att använda i andra sammanhang. Så påpekas t.ex. om *e*-formerna i *Tideb. 1525 A* och *e*-formerna i *Olavi LäkBook 1578* (se s. 52) att dessa kan bero på danska förlagor. Men på s. 81, där förf. talar om bondepraktikor, berör han inte med ett ord det faktum att *Bondepraktikan 1662* visar 100 % *a*-infinitiver, trots att den också är en översättning från danskan. Om mitt resonemang ovan är riktigt, att påverkan blir mindre ju fastare normen är, så skulle detta visa att *a*-normen är stark 1662. Men förf. diskuterar inte problemet.

Två onöjaktiga sifferkommentarer förekommer på s. 62. Överst på denna sida kommenterar förf. fördelningen *a:e* i inf. i ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll (tabell 17) och konstaterar att *a* tycks ha slagit igenom något fortare i dessa protokoll än i kungabreven. Ty, påpekar förf., ”medan procentalen för *a*-formerna i RP [ridderskapets och adelns riksdagsprotokoll] är 92 % och 95 % för 1630, är de endast 82 % i de kungliga breven”.

Man kan i det här sammanhanget fråga sig två saker. För det första: vad har förf. för stöd för att tro att en skillnad av denna storleksordning är signifikant? Inga försök görs att signifikanspröva skillnaden. För det andra: det är kanske missvisande att jämföra RP 1630 med de kungliga breven 1628–31, så som förf. gör. En titt i tabell 16, s. 65 visar att det relativt låga frekvensvärdet för *a*-inf. för just dessa kungliga brev verkar vara tillfälligt. 1619–23 har de kungliga breven 90 % *a*-inf., 1640–41 99 % *a*-inf. Värdet 82 % för 1628–31 bryter en uppåtgående trend, och måste därför behandlas med stor försiktighet.

På s. 67 diskuteras också den relativt höga frekvensen *e*-inf. i riksdagsprotokollen 1660, som sannolikt är skrivna av Gustav Örnevinge d.ä. Förf. gissar att den 62-årige Örnevinge haft svårt att frigöra sig från de gamla *e*-skrivningarna.

Att Örnevinge har mycket *e* framgår klart av siffrorna. Men kan det verkligen bero på hans ålder? Man bör märka att Örnevinge var född 1598, och alltså bara var 14 år gammal 1612 när *a*-reformen i kansliet ägde rum. Vid den åldern borde han inte haft några problem med att anamma det nya skrivsättet.

Ännu mer påfallande blir hänvisningen till Örnevinges ålder som förklaring till hans många *e*-former när förf. i tredje stycket på s. 67 påpekar att Axel Oxenstierna var i 30-årsåldern 1612, och därför var lite trög med att övergå till *a*-skrivningen. Se tabell 4 ovan, samt tabell 18 i avh. Men Oxenstierna visar dock långt högre *a*-värden än Örnevinge, trots att han var 16 år äldre vid tiden för *a*-reformen. Författarens resonemang är här ologiskt.

I den tredje avdelningen av avhandlingen undersöker förf. sex andra kategorier än inf., som har historiskt ändelse-*a*. På s. 109 diskuteras vilka kategorier som är lämpliga att undersöka, och vi får här veta att kategoriernas frekvens och entydighet varit avgörande för valet. De sex undersökta kategorierna presenterades ovan s. 186. Som framgår av förf.:s resultat (tabell 24, s. 116 och tabell 26, s. 121) är en av dessa kategorier, preteritum av 1:a konj. (typen *kallade*), inte särskilt frekvent i de undersökta texterna. Förf. har här följt den excerperingsprincipen att han avbrutit excerperingen då han uppnått 25 *a*- eller *e*-former. I nio av de 22 undersökta religiösa texterna, och i samtliga 13 kurala

texter, är kategorin pret. på *-ade* så ovanlig, att siffran 25 inte har uppnåtts. Detta är förbluffande, eftersom frekvensen säges vara ett av skälen att undersöka en viss kategori. På s. 114 antyder förf. att det hade varit bättre att räkna supinum och perfekt particip 1:a konj.

”Vad gäller supinum och p.pf. så valde jag mellan dessa två kategorier och preteritumändelsen *-ade*. Nu – då undersökningen är klar – tror jag mig veta att supinum och p.pf. är mera frekventa än *-ade* och att en av dessa kategorier därför hade varit att föredra som excerperingskategori.”

Man frågar sig varför inte förf. gjorde en provexcerpering innan han satte igång att undersöka hela materialet. En snabb titt på Stiernhielms egenhändiga brev visar t.ex. att det under perioden 1632–39 förekommer 1 exempel på preteritum på *-ade*, hela 33 exempel på supinum/perfekt particip på *-at/-ad(e)*. Om skillnaden i frekvens är lika slående för andra texter är det närmast obegripligt att förf. valde preteritumformen framför supinum/p.pf. som undersökningskategori.

Vid undersökningen av historiskt ändelse-*a* hos andra kategorier än inf. i den kuriala litteraturen har förf. nöjt sig med att undersöka samtida tryck, eftersom övergången till *a* visat sig gå fortare i trycken än i handskrifterna när det gäller inf. Se s. 120. Det borde emellertid ha varit lika intressant att se på handskrifterna – visar de t.ex. samma eftersläpning med övergången till *a* som förf. finner beträffande inf.? Dessutom säger handskrifterna mer om språket självt än trycken, eftersom så många olika personer varit inblandade vid de senare (skrivare, sättare, ev. korrektör osv.). Men här som på flera andra ställen visar sig förf. vara mer intresserad av språkpolitik än språk.

För att delvis komplettera förf:s framställning har jag valt att se på ett av handskriftsmaterialen, nämligen Stiernhielms egenhändiga brev. Stiernhielm har, för sin tid, relativt många infinitiver på *-e*: 1630–39 9 % *e*-inf. 1640–49 5 % *e*-inf., 1650–70 1 % *e*-inf. Studerar vi nu supinum och perf. part. av 1:a konjugationens verb för dessa perioder får vi följande värden: 1630–39 15 % *e*, 1640–49 5 % *e*, 1650–70 0 % *e*. Bilden är alltså densamma som vid inf.: Stiernhielm skriver allt färre *e*-former.

4. Dispositionen

Dispositionen av Lars Svenssons avhandling är i ett par avseenden mindre lyckad. Den för läsaren mest irriterande onöjaktigheten gäller uppläggningsen av infinitivundersökningen. Förf. har valt att presentera denna undersökning i två skilda delar, där den första behandlar infinitivändelsen i reformationstidevarvets litteratur ca 1520–1610, den andra infinitivändelsen i stormaktstidens litteratur, ca 1611–1700. Gränsen mellan de två partierna sammanfaller således i huvudsak med tiden för den ortografiska reformen i kansliet. Detta gör att den abrupta övergången från *e*-dominans till *a*-dominans i den kuriala litteraturen

inte framgår så väl ur tabellerna. En god illustration till detta är tabellerna 3, s. 30 och 16, s. 65, som båda visar inf.-ändelsen i samtida tryck av kungliga brev. I tabell 3 är de yngsta breven från 1610: dessa har 5 % inf. på *a*. De äldsta breven i tabell 16 är från 1612–14: andelen inf. på *a* är här 72 %. Denna plötsliga förändring hade illustrerats bättre om den inte splittrats upp på två tabeller.

En annan dispositionsmässig onöjaktighet finner vi på s. 61. Förf. skriver här:

”Hur *e*-formerna [fotnot utelämnad] i *Cat.* 1617 skall förklaras, vet jag inte. Då Laurentius Paulinus Gothus gynnar *a*-formerna i sina egenhändiga anteckningar (1608), förmodades ovan (s. 51) de många *e*-formerna i *Alm.* 1598 härröra från någon ämbetskrivare i Paulinus Gothus tjänst eller från tryckeriets sättare eller korrektor. Men då *e*-former uppträder också i hans religiösa skrifter [...] anmäler sig ytterligare en förklaring till *e*-skrivningarna: dessa kan – kanske delvis – härröra från författaren själv.”

Laurentius Paulinus Gothus var verksam både före och efter 1612, och förf. har undersökt skrifter av honom från båda perioderna. Genom att infinitivundersökningen är uppdelad i två delar, kommer Paulinus Gothus språk att behandlas på två ställen i avhandlingen, så som framgår av citatet. Detta gör möjligen inte så mycket, värre är att det försök till förklaring av *e*-formerna i Paulinus Gothus skrifter som förf. ger på s. 51 revideras på s. 61. En sådan disposition av resultatredovisningen kan knappast sägas vara läsbar.

5. Slutord

Lars Svensson har i sin doktorsavhandling *Ett fall av språkvård under 1600-talet* klart påvisat att en medveten reglering av ändelseortografin ägt rum vid det kungliga kansliet i samband med Gustav II Adolfs trontillträde. Denna reglering av ortografin var, så vitt mig är bekant, inte tidigare känd. Förf. har också visat att *e*-skrivningarna är ett stildrag (kurial stil) och att övergången till *a* stöds av vissa mellansvenska dialekter. Avhandlingens resultat är baserat på en mycket omfattande excerpering av alla delar av 1500- och 1600-talets skriftgener. Akribin är god.

Som jag har visat ovan företer avhandlingen emellertid också vissa brister. Förf. visar osäkerhet vid handhavandet av de statistiska hjälpmedlen, hans disposition av stoffet snarare döljer än framhäver hans resultat, och han har till stor del underlåtit att gå på djupet i sin undersökning av variationen *e:a* i ändelser. Härigenom har avhandlingen kommit att säga mer om språkpolitik än om de krafter som verkar inom språket. Det är mitt bestämda intryck att Lars Svensson hade kunnat utnyttja sin flit, noggrannhet och kunskap om 1500- och 1600-talens litteratur på ett bättre sätt för att belysa utvecklingen av historiskt *a* i ändelser i äldre nysvenskt skriftspråk än vad han visar i sin avhandling.

Litteratur

- Bergman, Gösta (1980), *Kortfattad svensk språkhistoria*. Bokförlaget Prisma: Stockholm.
- Collijn, Isak (1927–38), *Sveriges bibliografi intill år 1600*. 1–3. Uppsala.
- Collijn, Isak (1942–44), *Sveriges bibliografi. 1600-talet*. 1–2. Uppsala.
- Platzack, Christer (1981), Ändelsevokalismen i supinum och perfekt particip av starka verb: en studie av växlingen *it:et* och *in:en* i äldre och yngre nysvenska. *Arkiv för nordisk filologi* 96, 107–136.
- Siegel, Sidney (1956), *Nonparametric Statistics*. McGraw-Hill Book Company, Inc., New York etc.
- Svensson, Lars (1981), *Ett fall av språkvård under 1600-talet*. Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Walter Ekstrand Bokförlag: Lund.

SVEN BENSON

ANF 100 år

Ett sekel har förrunnit sedan professor Gustav Storm i Christiania började utgivningen av en tidskrift som fick namnet Arkiv for nordisk Filologi. Det första bandet bär på titelbladet årtalet 1883. Redan 1882 hade emellertid häfte 1–2 av band 1 utkommit. År 1883 följde så häfte 3–4 av samma band samt häfte 2 av band 2. 1884 förelåg häfte 2–3 av samma band, och det fullbordades med ett fjärde häfte 1885. År 1885–86 utkom band 3. Det fjärde bandet utgavs 1887–88 och innehöll förutom häfte 1–4 även två bihang. År 1888 utkom även häfte 1–2 av band 5 under Axel Kocks redaktörskap. Mera därom nedan.

Gustav Storm (1845–1903) var till sin utbildning och profession historiker; han blev 1877 professor i historia i Christiania. I sin forskning var han starkt inriktad på nordisk medeltid och han nämns bland föregångsmännen på källkritikens område. Det fornvästnordiska sagostoffet fängslade honom mycket och han återkom upprepade gånger därtill i sin forskning.

Till sin nystartade tidskrift knöt Gustav Storm flera av Nordens främsta filologer. I den ursprungliga redaktionen ingick sålunda Sophus Bugge (Christiania), Nicolaus Linder (Stockholm), Adolf Noreen (Uppsala), Ludv. F. A. Wimmer (Kjøbenhavn) och Theodor Wisén (Lund).

Den nya tidskriften uppmärksammades genast internationellt. Anmälningar inflöt i *Literarisches Centralblatt* 1882, nr 43, i *Zeitschrift für deutsche Philologie* XV (s. 126–128), i *Nordisk Tidskrift utgifven af Letterstedtska Föreningen* 1883 (s. 166–168) och i *Literaturblatt für germanische und romanische Philologie* 1883, nr 11.

Redan i första bandet möter den bredd i fråga om ämnesval och medverkande, som under ett sekel skulle bli tidskriftens kännemärke. Sophus Bugge inledde med uppsatsen "Oplysninger om Nordens Oldtid hos Jordanes. I. Rosomonorum gens." Storm tog själv bl.a. upp den väsentliga frågan, på vilken grund Snorre anses vara författare till *Heimskringla*. Bland andra medverkande kan nämnas Johan Fritzner och Marius Nygaard från Norge, Kristian Kålund, Julius Hoffory och Viggo Såby från Danmark, vidare K. H. Carlsson, Gustav Cederschiöld, Axel Kock, L. Fr. Leffler, Adolf Noreen, F. V. Norelius, Aug. Schagerström och Theodor Wisén från Sverige, Björn Magnússon Ólsen från Island samt E. Mogk och Th. Möbius från Tyskland. Bibliografier för åren 1881 och 1882 hade upprättats av Gust. Stiernström.

De tre följande norska banden samlade likaledes ett betydande antal medverkande. Tyngdpunkten låg alltså på norska och svenska bidrag och den nordiska forntidens språk och litteratur stod i centrum.

Under rubriken "Meddelande" angavs i band 4 (s. 384), att tidskriften från och med nästkommande band skulle tryckas i Lund med Axel Kock som huvudredaktör och att Kristian Kålund och Finnur Jónsson skulle inträda i redaktionen som representanter för Danmark, resp. Island. Gustav Storm, som helt utträdde ur redaktionen, fortsatte sitt medarbetarskap ännu ett decennium.

Det blev Axel Kock förunnat att vara tidskriftens huvudredaktör under en lång följd av år. Verkets titel ändrades till Arkiv för nordisk filologi och jämsides med den ursprungliga bandnumreringen infördes en underrubrik "Ny följd" jämte ny numrering fr.o.m. 1889. Kock behöll ledningen av tidskriften fram till och med band 44 (N.F. 40). Han efterträddes 1928 av Emil Olson men kvarstod i redaktionen till sin bortgång 1935.

Under Kocks ledning utkom tidskriften regelbundet med ett band om året. Därför utkom 1901, resp. 1905 ett av August Gebhardt utarbetat register till band 1–16. Ett nytt register påbörjade Eric Elgquist på anmodan av Axel Kock år 1923. Det kom att omfatta band 17–40 och sträckte sig sålunda fram till år 1924. Det utkom av trycket 1932.

I samband med att Axel Kock lämnade huvudredaktörskapet tillägnades han en omfattande festskrift. Denna fogades till Arkiv för nordisk filologi med underrubriken "Tilläggsband till band XL Ny följd" men bildar lika litet som de två registervolymerne eget nummer i den ursprungliga bandserien.

Bytet av huvudredaktör medförde inga komplikationer för utgivningen. Den fortsatte under Emil Olsons lugna ledning med ett band om året. Beteckningen "Ny följd" ersattes med "Tredje följden" och ny numrering.

Emil Olson bortgick hastigt och oväntat på hösten 1937. Band 53 utkom samma år med undernumreringen Tredje följden, band 9. Band 54 bär tryckåret 1939, och Erik Noreen står nu som huvudredaktör. "Fjärde följden" påbörjas, och Erik Noreen står som huvudredaktör för banden 1–3 i denna följd 3 (54–56 i huvudserien). I samband med att Erik Noreen frånträdde lärostolen i Lund för att tillträda motsvarande professur i Uppsala, utsågs Karl Gustav Ljunggren till hans efterträdare som huvudredaktör.

De nödvungna täta ombytena av huvudredaktörer hotade i förening med det pågående världskriget tidskriften med ytterligare förseningar. Medan band 56 (1:sta bandet i femte följden) bar utgivningsåret 1942, kom band 57 att bära årtalen 1943 (häfte 1–2) och 1944 (häfte 3–4). Ljunggren grep sig emellertid raskt an med att återställa ordningen. Även band 58 och 59 bär utgivningsåret 1944, och när band 60 (4:e bandet i femte följden) utkom, kunde det åsättas utgivningsåret 1945, även om inte tryckningen blev fullbordad förrän 1946. En viss eftersläpning i tryckningen skulle ännu ett decennium vidlåda tidskriften, men från senare delen av 1950-talet löper tryckår och utgivningsår parallellt. Fr.o.m. årgång 1960 trycks tidskriften i endast ett häfte varje år.

När K. G. Ljunggren avled den 11 januari 1967, förelåg icke blott band 82 utan även delar av band 83 (årgång 1968) i korrektur. Det föll på min lott att färdigställa band 82, som utkom på hösten 1967, och fr.o.m. band 83 inträdde Ture Johannisson som huvudredaktör och en sjätte följd påbörjades. Jag knöts samtidigt till redaktionen som dess sekreterare.

Kort efter det att lundadocenten Axel Kock övertog ansvaret för tidskriften utnämndes han till professor i nordiska språk i Göteborg. Han beklädde ämbetet endast under år 1890–93 och återvände sedan som privatlärare till Lund. Redan på 1890-talet redigerades sålunda tidskriften en kort tid från Göteborg, men den behöll det oaktat sin karaktär av lundatidskrift.

Det innebar därför ingen större novation i tidskriftens ställning när professor Johannisson åtog sig att från Göteborg redigera tidskriften. Sekretariat, ekonomi, tryckning och förlag låg alltjämt i Lund. När jag själv 1974 utnämndes till professor i Göteborg och efterträddes som arkivchef vid Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund av docenten Bengt Pamp, övertog denne mina uppgifter inom Arkiv för nordisk filologi. Med utgången av 1978 och fullbordandet av band 93 (6:11) av tidskriften överlät Ture Johannisson huvudredaktörskapet på mig. I yttre måtto medförde detta att en sjunde följd började med band 94. I samråd med tidskriftens medredaktörer beslöt jag att redaktionssekreterarens namn skulle utsättas på omslagets första sida och på titelbladet. Tidskriftens karaktär av lundatidskrift består.

När Axel Kock som trettiosjuårig docent efterträdde Gustav Storm som huvudredaktör, fick tidskriften en ledare med helt andra intressen än företrädaren haft. Hade Storm varit historiker och filolog med inriktning på västra Nordens medeltidshistoria och äldsta litteratur, så var Kock lingvist med starkt intresse för svenska språket under alla dess skeden. I sina språkhistoriska undersökningar om svensk accent hade han tagit utgångspunkt i nusvenskt rikstalspråk, gjort vissa dialektgeografiska utblickar och dragit linjer bakåt. Fornsvenskan skulle sedan bli hans centrala forskningsfält, ljudhistorien hans specialgebit. Han förstod dock att balansera denna förskjutning och knöt som ovan nämnts genast Finnur Jónsson och Kristian Kålund till redaktionen. Detta innebar en kraftig förstärkning av den fornisländska sektorn; samtidigt fick Danmark en starkare ställning inom redaktionen.

Det kan vara av intresse att följa redaktionens sammansättning framåt i tiden efter de olika nordiska ländernas representation.

Inom den norska gruppen kom Hjalmar Falk att fr.o.m. band 20 (1904) ersätta Gustav Storm, och Marius Hægstad efterträdde 1908 Sophus Bugge. Hægstad efterträddes i sin tur av Magnus Olsen 1928 och efter Falks bortgång knöts Didrik Arup Seip 1929 till medredaktörernas krets. År 1963 bortgick Magnus Olsen och D. A. Seip och ersattes av Ludvig Holm-Olsen, resp. Tryggve Knudsen. Den senare fick endast några år tillhöra kretsen. Han efterträddes efter sin bortgång av E. F. Halvorsen 1968.

Av de danska medredaktörerna gick Kristian Kålund först ur tiden. Han efterföljdes 1920 av Verner Dahlerup, som i sin tur efterträddes av Marius Kristensen 1940. Denne var då redan till hög ålder kommen, och efter sin bortgång efterträddes han 1944 av Peter Skautrup. Ludvid Wimmer efterträddes 1921 av Johs. Brøndum-Nielsen, som kom att tillhöra redaktionen i mer än ett halvt sekel. Han efterträddes 1978 av Kristian Hald.

Finnur Jónsson, som speciellt företrädde isländska språket, efterträddes 1934 av Jón Helgason.

I den svenska gruppen invaldes lundadocenten Gustav Cederschiöld efter Theodor Wisén år 1893, och 1904 efterföljdes Ni[co]ll[au]s Linder av Erik Brate, som i sin tur efterträddes av Evald Lidén 1925. År 1925 bortgick Adolf Noreen som den siste av den ursprungliga redaktionen; hans efterföljare blev Otto v. Friesen. Cederschiöld bortgick 1928; samma år invaldes Emil Olson i redaktionen för att nästa år byta uppgift med Axel Kock. Det efter Axel Kocks bortgång lediga rummet kom att 1936 fyllas av Elias Wessén. Lidén efterträddes 1942 av Hjalmar Lindroth, som i sin tur efterträddes av Ture Johannisson 1945. Erik Noreen, som helt lämnat redaktionen vid avflyttningen till Uppsala, invaldes som medredaktör 1944 men bortgick kort senare; han efterföljdes 1947 i redaktionen av Valter Jansson. När Wessén bortgick på nyåret 1981, utsågs Sigurd Fries till ny redaktionsmedlem fr.o.m. årgång 1982.

Tidskriftens fyra första band distribuerades genom J. W. Cappelens förlag i Christiania. Sedan tidskriften 1889 flyttats över till Sverige, har distributionen oavlåtligt skett genom C.W.K. Gleerups förlag i Lund. Redan tidigt togs emellertid även kontakt med förlaget Otto Harrassowitz i Leipzig, ett av de stora centra i europeisk förlagsverksamhet. Under tiden 1891–1944, genom två världskrig, skedde sålunda beställning och distribution genom både C.W.K. Gleerup och Otto Harrassowitz. Band 60 (1945) distribuerades enbart av C.W.K. Gleerup, men fr.o.m. band 61 (1946) inträdde Rosenkilde og Bagger, Köpenhamn, som meddistributör. 1967 lämnade emellertid sistnämnda förlag sin roll i distributionen och fr.o.m. band 83 (1968) sker all distribution genom lundaförlaget.

Från den norska tiden finns ingen uppgift om från Cappelens förlag fristående tryckeri. Fr.o.m. band 5 har sättning och tryckning ombesörjts av Berlings (band 5–34, 81 ff.) resp. Håkan Ohlssons boktryckeri (band 35–80). Tryckerierna har städse bistått utgivaren med tekniska råd och anvisningar, vilket har varit särskilt värdefullt vid övergången från blyättning till modernare metoder.

Tidskriftens innehåll har under det gångna seklet utgjorts av originaluppsatser, recensioner och bibliografier av olika slag.

Uppsatserna har alltsedan tidskriftens tillkomst spänt över ett brett fält inom nordistiken. Medeltidsspråken och medeltida urkunder av olika slag har alltid intagit en central plats som undersökningsobjekt, men läsaren finner att undersökningar rörande problem alltifrån urnordiskan till nutidsspråken har behandlats. Forskare från alla de nordiska länderna har kommit till tals i ANF men därutöver har bidrag influtit från de mest skilda länder. Tidskriften speglar de olika skolornas framväxt och kulminering. Nämnas bör att några av de tidigaste arbetena inom TG-grammatiken i vårt land offentliggjordes i ANF genom forskarna Bengt Sigurd och Ulf Teleman.

Gustaf Stjernström medverkade som bibliograf endast i band 1. Han efterträddes av E. H. Lind som i band 3–14 framlade bibliografier för åren 1883–1896. Senare bibliografier författades av O. S. Jensen (åren 1897–1901, band 15–19), B. Erichsen (åren 1902–1914, band 20–32), Bert Möller (åren 1915–16, band 33–34), Sven Grén Broberg (åren 1917–1929, band 35–47) och Wilhelm

Norlind (åren 1930–1946, band 48–51, 53, 54, 57, 60, 63).

Den humanistiska forskningens ansvällning hade gjort, att bibliografierna fått göras alltmera selektiva i fråga om den nordiska filologins granndiscipliner.

Under slutet av 1930-talet och början av 1940-talet samverkade den politiska oron och redaktörsskiftena till en viss oregelbundenhet i det bibliografiska arbetet och med band 63 avslutades serien av bibliografier.

Vid sidan av bibliografierna förtecknas årligen de till redaktionen insända skrifterna.

Under tidigare decennier spelade recensionerna en ej ringa roll inom tidskriften, och i recensioner och genmälen fördes ej sällan en metodologiskt viktig debatt. Efter hand kom emellertid recensionerna alltmer att bestå av oppositioner från disputationer, och tidskriftens recensionsavdelning kunde icke fylla kraven på en fullständig täckning av ens de viktigaste arbetena inom nordisk filologi.

För att råda bot på detta startade K. G. Ljunggren i band 58 en serie resonerande litteraturoversikter, benämnda *litteraturkrönikor*. Ljunggren svarade ensam för den årliga litteraturkrönikan t.o.m. band 71, där han framlade en översikt över litteratur, som utkommit 1954–55.

Fr.o.m. band 72 (1957) ändrade litteraturkrönikan karaktär. Arbetet delades upp på flera händer, varje upptaget arbete behandlades i en kort, signerad anmälan. I denna form fortsattes litteraturkrönikan alltjämt. K. G. Ljunggren medverkade själv ända till sin bortgång och de sista bidragen av hans hand infördes i band 82. Övriga medverkande i krönikan har varit Sven Benson (fr.o.m. band 72), Bengt Loman (band 78–83), Bertil Ejder (fr.o.m. band 83) och Bengt Pamp (fr.o.m. band 84).

I den årliga litteraturkrönikan behandlas i princip alla fristående undersökningar och utgåvor som faller inom den nordiska filologins rāmärken. Därjämte upptages i viss utsträckning arbeten ur granndiscipliner som allmän lingvistik och fonetik, litteraturvetenskap, historia och arkeologi, vilka bedöms ha speciellt intresse för nordisk filologi. Av tidskrifter behandlas i princip endast första häftet (bandet, volymen eller motsvarande), eljest lämnas periodica utanför. Festskrifter, kongressrapporter o.d., som föreligger i separata utgåvor, behandlas också.

Givetvis är det omöjligt för ANF:s ledning att på den korta tid som står till förfogande få en fullständig överblick över den litteratur som bör behandlas i litteraturkrönikan. Det är därför viktigt att forskare och förlag snabbt insänder nyutkomna arbeten till tidskriftens huvudredaktör eller dess sekreterare. Huvudredaktören förbehåller sig avgörandet om ett insänt arbete skall anmälas eller endast förtecknas bland inkomna arbeten.

Det må vara en tidskriftsredaktör tillåtet att vid 100-årsjubileet göra några spridda reflexioner kring dagens och morgondagens problem.

Bristen på register för banden 41 ff. gör sig alltmer kännbar. Det är min förhoppning att ett register skall kunna utarbetas under 1980-talet för banden 41–100. Helt naturligt kan det inte bli så allsidigt belysande som de två tidigare ovan nämnda registren.

Ur typografisk synpunkt gör dagens häften ett något oenhetligt intryck. Detta hänger till ej ringa del samman med tidskriftens internationella karaktär. Inom olika länder följer man olika traditioner vid val av stilar för att markera vissa ting. Särskilt märks detta i fotnoter och litteraturförteckningar. Det förekommer alltjämt att författare önskar använda kapitäl vid angivande av författares namn. Somliga bidragsgivare kursiverar boktitlar enligt engelskt och amerikanskt mönster. Andra använder genomgående brödstil vid citering och i litteraturlistor.

Det är vanskligt att föreskriva ett enhetligt stilval för en tidskrift som har medarbetare i så många länder som ANF. Generellt kan sägas att tidskriftens ledning gärna ser att det engelsk-amerikanska systemet för angivande av referenser används. Väsentligare än val av system är dock att den enskilde författaren tillämpar ett enhetligt beteckningssätt genom hela uppsatsen och att ett så enkelt system som möjligt används.

Redaktionen vill gärna att bruket av fotnoter inskränks så mycket som möjligt. Enkla referenser kan placeras inne i texten inom parentes, t.ex. (Hansen 1974:3). Sidoblickar till huvudtextens resonemang kan med en lämplig disposition arbetas in i huvudtexten. Författaren till dessa rader har i sina egna arbeten inte använt fotnoter efter 1951.

Tidskriften har under en följd av år kunnat glädja sig åt riklig tillgång på manuskript. Ej sällan är det vanskligt att avgöra vilka manuskript som skall antagas och vilka som skall återsändas. Två principer synes böra beaktas. Den ena principen innebär att vetenskapligt mera framstående manuskript självfallet ges företräde framför svagare. Den andra principen innebär att forskare från de nordiska länderna skall ges ett visst företräde. När det gäller forskare från de nordiska länderna, bör även debutanter ges tillfälle att publicera sina forskningsresultat.

Jag vill i detta sammanhang betyga den tacksamhet som tidskriftens huvudredaktör känner mot medredaktörerna för råd i tveksamma fall.

Avslutningsvis vill jag framföra redaktionens varma tack till de anslagsbeviljande myndigheterna i de nordiska länderna. Dessa har gjort det möjligt att genom decennierna bevara tidskriftens omfång och kvalitet, även om största sparsamhet har måst iakttagas med disponibla medel.

Litteraturkrönika 1981

Av S. Benson, B. Ejder och B. Pamp

Lexikon des Mittelalters. Erster Band/Siebente-achte Lieferung + Zweiter Band/Erste-zweite Lieferung. Sp. 1249–1696 + 1–448. München und Zürich 1980–81 (Artemis Verlag). I dessa fyra häften får vi veta det mesta om Ausonius till och med Bordarii, i redaktionens urval av stickord. Anm. är lika imponerad som av de tidigare häftena, se senast ANF 95:196 f. Detaljrikedomen, noggrannheten och bibliografiernas fyllighet lämnar inte mycket övrigt att önska. Den viktiga artikeln med det dubbla uppslagsordet *Bauer, Bauernium* omfattar 41 spalter, den om *Bibel* 34, för att taga ett par exemplar. Däremot kan urvalet av behandlade ord naturligtvis alltid diskuteras. En granskare av de (fåtaliga) skandinaviska boktitlarna har ett och annat att erinra. Man saknar T. Lundéns översättning av Den heliga Birgitta, Himmelska uppenbarelser, 1–4 (1952–59). Bland de högättade damerna med namnet *Blanca* finns inte Blanca av Namur, som blev moder till den svenske konung Magnus Eriksson. – Verket ger storartade löften. Mätte man inte förtrötts!
B. E.

Medieval Iconography and Narrative. A Symposium. (Proceedings of the Fourth International Symposium organized by the Centre for the Study of Vernacular Literature in the Middle Ages. Held at Odense University on 19–20 November, 1979. Edited by Flemming G. Andersen, Esther Nyholm, Marianne Powell, Flemming Talbo Stubkjær.) 215 s. Odense 1980 (Odense University Press). Också för språk- och litteraturforskning har bidragen i denna volym sitt givna intresse. Så t.ex. vittnar de ganska många bildframställningarna av Sigurd-Fafnir-episoden om detta stoffs stora geografiska spridning och långvariga grepp om sinnena. Vissa medeltida muralmålningars förhållande till *Biblia Pauperum* och till samtida europeisk teater är temat för andra högtintressanta artiklar. Överhuvud kan diskussionen om dessa och många liknande ting kasta ljus över mycket i de nordiska medeltidslitteraturerna, inhemskt och importerat, som man länge har stått frågande inför. – Boken innehåller en välskriven och upplysande Introduction av Marianne Powell samt nio uppsatser. B. E.

Michigan Germanic Studies. Volume VII, No. 1. Spring 1981. II + 231 s. Ann Arbor 1981 (Michigan Germanic Studies, Inc.). Tidskrifter anmäls normalt inte i ANF:s litteraturkrönika. Ett undantag må dock göras för detta nummer av *Michigan Germanic Studies*, eftersom huvuddelen – de första 213 sidorna –

består av en högintressant symposierapport, *Proceedings of the First International Symposium on Runes and Runic Inscriptions*, redigerad av Claiborne W. Thompson. Den inleds av Erik Moltke, vilken liksom följande bidragslämnare, Klaus Düwel, tar upp den klassiska frågan om runornas ursprung. Båda har som en viktig utgångspunkt tecknen på den år 1979 påträffade fibulan i Landesmuseum i Schleswig från första hälften av 100-talet e. Kr. Om dessa verkligen är runor, vilket flertalet symposiedeltagare tycktes anse, måste runskriften ha uppkommit avsevärt tidigare än man förut har trott. Elmer H. Antonsen diskuterar den information om syntaktiska förhållanden som inskrifter med de äldre runorna kan ge. Claiborne W. Thompson belyser olika (ofta nationellt avgränsade) system för transkription av runinskrifter och efterlyser inför en åtminstone delvis föga entusiastisk församling större homogenitet. En annan mer praktisk aspekt anläggs av Helmer Gustavson och Steven Jörsäter, vilka skildrar Runverkets datorisering av svenska runinskrifter. De flesta föredragen åtföljdes av i rapporten refererade diskussioner, dock inte det sista, *Hunting Rune-Stones in Sweden* av Sven B. F. Jansson; enligt förordet "it was clear that a discussion would have been anti-climactic; instead the audience responded with a standing ovation." B. P.

Harold Rosen, Morsmålsdidaktiske essays. Oversatt av Øyvind Gulliksen. 152 s. Oslo 1981 (Novus Forlag). Harold Rosen är professor i engelska vid University of London Institute of Education och förenar praktisk-pedagogisk erfarenhet med vetenskaplig verksamhet, främst inom sociolingvistikens områden. Av hans hand föreligger bl.a. ett antal spridda essayer som Øyvind Gulliksen samlat, översatt till norska och utgivit. Bland artiklarna vill man särskilt nämna en uppgörelse med Bernstein (s. 81–102) av år 1972 och en recension av John Lyons *Semantics* (s. 145–152), tryckt år 1978.

Även om Rosen i första hand haft engelska förhållanden i tankarna, när han skrivit sina essayer, har flertalet hög aktualitet även för andra länder och andra språk. S. B.

*

Acten der vierten Arbeitstagung der Skandinavisten des deutschen Sprachgebietes 1. bis 5. Oktober 1979 in Bochum. Herausgegeben von Fritz Paul. 233 s. Hattingen 1981 (Scandica Verlag). (Scandica. Wissenschaftliche Reihe. Band 2.) Rapport från fjärde tyska skandinavistkonferensen föreligger nu i tryck. Otmar Werner behandlar frågan varför talad danska är så svår för tyskar; i övrigt ägnades konferensen huvudsakligen fornisländska och nusvenska frågor. I några fall framläggs rapporter från nyss påbörjade projekt, detta gäller bl.a. en kommentar till Gylfaginning och en lärobok i svensk-tysk fraseologi. Under utarbetande är vidare en kortfattad fornvästnordisk syntax; rapport härom framläggs av Hans-Peter Naumann. Litterärt inriktad är Hermann Reicherts uppsats om August Strindbergs *Ett drömspel*. Samma gäller Vagn Albech Børges uppsats *Ingvar Holm und das Strindbergdrama auf der Bühne* och Hans

Schottmanns Autor und Authentizität, som behandlar Per Olov Enquists Legionärerna.

Krönikören beklagar att den intressanta konferensrapporten icke åtföljs av deltagarförteckning. En dylik skulle ha ökat möjligheterna till kontakt mellan skandinavister i Norden och på kontinenten.

S. B.

Signe Carlsson, Nordisk rättshistorisk litteratur 1966–1975. En bibliografisk förteckning. XII + 454 s. Stockholm 1980 (A.–B. Nordiska bokhandeln). (Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Grundat av Gustav och Carin Olin. Serien I. Rättshistoriskt bibliotek. Trettionde bandet.) Rubricerade arbete utgör en fortsättning på förf.:s bibliografiska arbete Nordisk rättshistorisk litteratur 1956–1965. Samma redigeringsprinciper har följts som i det tidigare verket, dock har förf. i ökad utsträckning förtecknat maskinskrivna och stencilerade arbeten, som hon kunnat spåra.

Av särskilt intresse för språkforskningen är avsnitten III och IV. I det förra förtecknas rättskällor och andra urkundspublicationer. I det senare redovisas arbeten om lagspråk samt lagöversättningar och andra hithörande arbeten av språkvetenskaplig art.

Det tvärdisciplinära värdet av bibliografiska arbeten sådana som Signe Carlssons kan inte starkt nog understrykas.

S. B.

Internordisk språkförståelse. Utgiven av Claes-Christian Elert. 230 s. Umeå 1981 (Umeå universitet). (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 33.) Den 24–26 mars 1980 hölls ett symposium om internordisk språkförståelse på Rungstedgaard utanför Köpenhamn. Symposiet anordnades av sekretariatet för nordiskt kulturellt samarbete och leddes av Claes-Christian Elert. Föredragen och sammanfattningar av diskussionerna föreligger nu i tryck.

Symposiet tog i första hand sikte på förståelsen av talade nordiska grannspråk och ett stort antal aspekter lades på frågan. Sålunda diskuterades om de olika fonemrealisationerna eller semantisk-lexikala olikheter vållar flest svårigheter. Vidare behandlades en rad sociolingvistiska och psykolingvistiska faktorerens roll, varjämte vissa pedagogiska och undervisningspolitiska frågor togs upp.

Pedagoger, fonetiker och allmänlingvister redovisade resultat av en rad experiment rörande språkförståelse. Frågan är om icke resultaten endast bestyrker vad nordiskt verksamma universitetslärare erfarenhetsmässigt redan vet: att danskan är särskilt svårbegriplig för finnar och finlandssvenskar, att danskar har lättare för att förstå norskt riksmål än svenska, att danskar har lättare för att förstå svenska än vad svenskar har för att förstå danska, att svenskar och norrmän över huvud taget har mycket lätt för att förstå varandra o.s.v. Isländska och färöiska uppfattas som främmande, obegripliga språk av de allra flesta skandinaver.

S. B.

The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the Fourth International Conference of Nordic and General Linguistics in Oslo 1980. Edited

by Even Hovdhaugen. 392 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1980 (Universitetsforlaget). Konferenserna i nordiska språk och modern lingvistik avkastar fylliga och lödiga rapporter. Nu föreliggande arbete upptages av fyra teman. Barnspråk ägnas några uppsatser. Andra bidrag faller inom fältet ord- och satssemantik. Flera uppsatser ägnas norrøn fonologi och syntax och ytterligare några utgörs av dialektologiska och sociolingvistiska studier.

Inom de här antydda ramarna behandlas de mest skilda problem, alltifrån klassiska problem som synkope, omljud och brytning till språkteoretiska studier av nutidsspråk, där teorien mer än språket träder i förgrunden. Något utom ramen faller Anders Ahlqvists intressanta uppsats Det medeltida Irlands språkvetenskap, där likheter antyds mellan de isländska och irländska grammatiska arbetena från medeltiden.

Arbetet innehåller i regel inte diskussionsreferat. Dock har två tungt vägande inlägg av Hreinn Benediktsson beretts utrymme. S. B.

Proceedings of the Eighth Viking Congress, Århus 24–31 August 1977. Edited by Hans Bekker-Nielsen, Peter Foote, Olaf Olsen. 294 s. Odense 1981 (Odense University Press). Idén att till kongresser samla fackmän av alla slag, vilka i sitt arbete sysslar med olika sidor av vikingatida liv och odling, har visat sig mycket fruktbar. Intresseområdet sträcker sig från frågor rörande konstruktionen av vikingarnas fartyg, för att börja i slutet av den föreliggande kongressrapporten, till exempelvis utbyte av föremål för helgondyrkan mellan det forna England och det forna Skandinavien. Spännvidden är sålunda kolossal, och bidragen ger tillsammans en imponerande bild av den bredd och det djup, till vilket forskningen på området har hunnit. Det är svårt och nästan orätt att nämna några av uppsatserna framom de övriga. Genom själva ämnenas tyngd vill en filolog kanske gärna dröja vid vissa av dem. Was Vinland in Newfoundland? frågar Einar Haugen försiktigt i en av dem och visar sig luta åt att det är *vin*, icke *vīn* 'gräsmark' som innehålls i *Vinland*. P. H. Sawyer skriver om Conquest and colonization: Scandinavians in the Danelaw and in Normandy, Gillian Fellows Jensen om Scandinavian settlement in the Danelaw in the light of the place-names of Denmark, etc. Boken är av högsta intresse för alla som är intresserade av denna epoks historia och kultur. B. E.

Språk i Norden 1981. Årsskrift för de nordiska språknämnderna och Nordiska språksekretariatet. 133 s. Stockholm 1981 (Esselte Studium). (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden. 68.) Föreliggande årgång av Språk i Norden har redigerats av Else Bojsen, Mikael Reuter, Ståle Løland och Ulla Clausén, och parallella versioner utkommer i Danmark och Norge. Huvudtemat är språklagstiftningen och dess konsekvenser i olika nordiska länder, inklusive Grönland. Därjämte berörs flerspråkighet och språkutveckling. Ehuru förhållandena i alla de nordiska länderna beaktas, synes dock speciellt de till Finland och finländska förhållanden knutna problemen ha stått i centrum för redaktionskommitténs uppmärksamhet. Volymen avslutas med notiser om språksamarbetet i Norden och med sedvanliga korta bokanmälningar och bibliografier. S. B.

Heiðursrit til Sverra Dahl. 70 ár. 31. mars 1980. 385 s. Tórshavn 1981 (Mentunargrunnur Føroya Løgtings). (Fróðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Faeroensis. 28. og 29. bók.) Förra chefen för Føroya Fornminnessavn Sverri Dahl tillägnades på sin 70-årsdag en rik festskrift med bidrag från olika delar av Skandinavien och från Storbritannien. Uppsatserna behandlar andlig och materiell kultur inom främst västra delen av det nordgermanska kulturområdet. Inalles medverkar 25 forskare, bland dem Kristján Eldjárn, Jakob Benediktsson, Christian Matras, Åsa Nyman, Gösta Berg och Peter Foote, andra icke att förglömma. Boken avslutas med en förteckning över Sverri Dahls tryckta skrifter.

S. B.

Edda Islandorum. Völuspá, Hávamál. P. H. Resen's Editions of 1665. 104 s. + a-n, A-Z, Aa-Ll, A-C. Printed in facsimile with introduction by Anthony Faulkes. Reykjavík 1977 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 14). De första decennierna av 1600-talet utmärker sig i Skandinavien, främst Danmark, genom ett storartat intresse för den nordiska forntiden sådan den är dokumenterad genom handskrifter från Island. Man lånade, läste, skrev och skrev av och redigerade i mönster som det efteråt är ytterst bekymmersamt för textkritiken att följa. På entusiasmen var det inget fel, väl däremot mångenstädes på det viktigaste av allt, kunskaper i isländska. Det flödade av översättningar, ofta av dubiös beskaffenhet, till folkspråket och till latin. Pärlan framför andra i den fornisländska litteraturen, den poetiska Eddan, blev i sin helhet inte utgiven förrän 1818, men redan på 1600-talet studerades dess innehåll ivrigt, och delar därav trycktes. För den som endast är förtrogen med eddaforskningens historia under de senaste hundra åren eller så är det sällsamt och lärorikt att se, hur man i äldre tid kunde hantera "det rättslösa konstverket". I denna bok ges en detaljerad studie av en del av de många operationerna samt ett facsimiletryck, som ger läsaren möjlighet att själv studera och bedöma 1600-talets metoder och bedömningar.

B. E.

Edda Magnúsar Ólafssonar (Laufás Edda) edited by Anthony Faulkes. 509 s. Reykjavík 1979 (Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi. Rit 13). Denna mäktiga volym är framlagd som gradualavhandling vid Islands universitet. Den innehåller dels en utomordentligt ingående granskning av de flesta av de över 200 handskrifterna av detta märkliga och tidstypiska arbete, dels en kritisk utgåva av själva den text det gäller. Upphovsmannen levde o. 1573–1636, var präst, skald och litteraturforskare och i sin gärning knuten till Laufás, vid östra stranden av Eyjafjörður, norr om Akureyri. Syftet med hans version var att göra Snorreddan användbar för hans tids syften, vilket är grunden till den delvis egenartade uppställningen. Det första exemplaret förelåg redan 1609; det skulle under tidernas lopp bli över 200. Dessa är fördelade på två traditionsgränar, båda ytterst härrörande från Magnús själv. Väsentligen med detta arbete som vapen förde han hos litterata myndighetspersoner i tidens Danmark och med växlande framgång en lång kamp för sin och sin sons ställning på Island. För eftervärlden har denna s.k. Laufás Edda sin största betydelse som vittne om det äldre handskriftsmaterial, som då existerade men nu delvis är

förlorat. Stort intresse tilldrar sig bl.a. förhållandet till den viktiga codex W(ormianus).

Lärdomshistoriskt och språkligt är arbetet ett vackert vittnesbörd om vad som ännu kan utvinnas ur det väldiga isländska handskriftsbeståndet. B. E.

James E. Knirk, Oratory in the Kings' Sagas. 247 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1981 (Universitetsforlaget). Den amerikanske forskaren James E. Knirk, ursprungligen elev till prof. Konstantin Reichardt, har som stipendiat i Norge fullbordat ett intressant arbete om retoriken i de norröna kungasagorna. Förf. granskar kungars och andra stormäns tal ur en rad synpunkter, t.ex. deras retoriska struktur, deras yttre ram och deras funktion. Likaså diskuteras deras inhemska och främmande, särskilt latinska, förebilder.

Boken utgör ett väsentligt bidrag både till retorikens historia och till förståelsen av kungasagornas särart. S. B.

Laws of Early Iceland. Grágás. The Codex Regius of Grágás with Material from other Manuscripts. Translated by Andrew Dennis, Peter Foote, Richard Perkins. I. vj + 279 s., 2 kartor. Winnipeg 1980 (University of Manitoba Press). Relativt sällan anmäles en kanadensisk bok i denna tidskrift. Den nu föreliggande är ett utslag av det starka intresse för islandica, som på senare år har visat sig i stora delar av världen. Detta intresse kan dock inte förväntas sträcka sig så långt, att man lär sig det arkaiska isländska språket, som har en materiellt så smal bas. Däremot har det gjorts och göres det översättningar, av vilka den föreliggande är en. Till grund ligger handskriften GkS 1157 fol., ofta kallad Konungsbók. Denna, tillkommen omkring 1260, samlar i sig isländsk lagstiftning från skilda äldre tider. Ett gott stöd för läsningarna ger Staðarhólsbók, Cod. AM 334 fol.; från ett antal andra hss kommer smärre varianter eller bidrag till förståelse av enskilda ställen. Översättningen till engelska är gjord med mycken skicklighet och smak. I margin ges rubriker och sammanfattningar till läsarens tjänst. Den ståtliga boken avslutas med Guide to Technical Vocabulary samt Annotated Glossary, engelsk-isländsk och isländsk-engelsk. Verket planeras omfatta ytterligare två delar. – Intresset världen över för Island och dess ärorika forntid kommer att ytterligare stärkas av detta betydande arbete. B. E.

Skaldensagas. Aus dem Altisländischen übertragen, eingeleitet und erläutert von Franz Seewald. 249 s. Frankfurt am Main 1981 (Insel Verlag). (Insel Taschenbuch 576.) År 1976 framlade Franz Seewald en översättning till tyska av Gísla saga Súrssonar (se därom ANF 93:234) och nu föreligger av hans hand tre sagor i tysk version: Kormaks saga, Hallfreds saga och Gunnlaug Ormstunga saga. Översättningarna föregås av en fyllig inledning, där de tre skaldesagorna belyses ur olika synvinklar. Översättaren har lagt ner stor möda på att låta de talrika dikterna framträda med allitteration och kenningar – de sistnämnda förklaras förtjänstfullt i de anmärkningarna som åtföljer översättningarna.

Tyvärr har den karta över Island, som framlägges på s. 209, åtskilliga brister.

S. B.

Speculum norroenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre. Edited by Ursula Dronke, Oxford, Guðrun P. Helgadóttir, Reykjavík, Gerd Wolfgang Weber, Frankfurt, Hans Bekker-Nielsen, Odense. XVI + 508 s., 1 pl. Odense 1981 (Odense University Press). Föreliggande samlingsvolym var ursprungligen tänkt som festskrift till Gabriel Turville-Petre på hans sjuttioårsdag men fick, genom hans bortgång dessförinnan, i stället ges ut som en minnesskrift. Bidragen kretsar kring Turville-Petres specialintressen, fornnordisk mytologi och fornvästnordisk litteratur. Theodore M. Andersson berör det klassiska problemet med lakunen i Codex Regius. Hans huvudtes är att de tre dikter som Heusler ville läsa in där, Falkenlied, Traumlied och "Meiri", i själva verket bara var en, "Meiri". Kristján Eldjárn avhandlar den lilla bronsstatyetten i form av en sittande skäggig man som påträffades 1815 eller 1816 på Eyrarland nära Akureyri och som tidigare har tolkats som en Torsbild. Eldjárn menar att det i stället rör sig om en spelpjäs, en *hnefi*, i det spel som på fornisländska kallas *hneftafl*. Peter Foote kåserar lärt men lättläst om "*Nafn guðs hit hæsta*". Ludvig Holm-Olsen dryftar prologen till *Konungs skuggsiá* och drar slutsatsen att den inte har samme författare som verkets huvuddel utan har skrivits av en islänning vid den tid då Norge inte längre hade något kungahov; syftet har varit att introducera verket för en annan publik än det ursprungligen var avsett för. Margaret Clunies Ross tolkar myten om Tors besök hos Geirröd och hävdar att den återspeglar en initiationsrit som den unge guden måste genomgå för att kunna tas upp i de vuxnas krets. Ytterligare 28 bidrag förekommer, däribland en bibliografi över Turville-Petres skrifter. B. P.

Sigríð Valfells and James E. Cathey, Old Icelandic. An Introductory Course. XXIV + 378 s. Oxford 1981 (Oxford University Press in association with the American-Scandinavian Foundation). Valfells-Catheys lärobok i fornisländska representerar i många avseenden i jämförelse med äldre arbeten ett radikalt pedagogiskt nytänkande. Stråvan har uppenbarligen varit att så tidigt som möjligt ge läsaren kunskaper i språkets alla nivåer, kunskaper som sedan successivt byggs ut. Det betyder bl.a. att eleven tidigt kan börja arbeta med översättningar från enkla konstruerade fornisländska texter som senare byts ut mot autentiska språkprov från den fornisländska litteraturen. Dessa texter tjänar som underlag för pedagogiskt säkert mycket välmotiverade översättningsövningar till fornisländska. Tillvägagångssättet innebär en integration i undervisningen av morfologi, fonologi, lexikon och syntax (ordbildningen behandlas i ett avsnitt för sig i slutet). Förfarandet har förvisso inte enbart fördelar: åtminstone för den som tidigare är van vid grammatiskt tänkande måste det vara irriterande att t.ex. framställningen om substantivens böjningssystem spjälkas upp på ett stort antal "lessons". Språkhistoriska aspekter lyser nästan genomgående med sin frånvaro: urnordiska former ersätts konsekvent i TG-grammatisk anda med "underlying forms". Detta är knappast till fördel för den som vill fortsätta med att studera språkets äldre historia: medan han här (med någon möda) får lära sig att den underliggande formen för *fugl* är *fugl-a-r* och för *skip skip-Ø* kommer han i så fall att senare konfronteras med det faktum att båda är *a*-stammar. Och i stället för att informeras om t.ex. att *i*-omljudet beror på förekomsten av ett svagtonigt urnordiskt *i* (*j*) får man här en

förklaringsmodell med underliggande former som för den oinitierade läsaren kan förefalla vara TG-grammatiska ad-hoc-konstruktioner. Ett register över använda språkvetenskapliga facktermer hade säkert välkomnats av främst litterärt intresserade som vill tränga in i fornisländskan. Man saknar också ett ordregister, särskilt som korshänvisningarna inte alltid är tillfredsställande.

B. P.

Der Wiener Psalter. Cod. Vind. 2713, herausgegeben von Heiko Uecker. CXIII + 260 s., 6 pl. Kopenhagen 1980 (C. A. Reitzels boghandel A/S). (Editiones Arnemagnæanæ. Series B, vol. 27.) Codex Vindobonensis 2713 är i bevarat skick ett fragment av en latinsk version av Psaltaren. Handskriften synes ha kommit till Wien från Köpenhamn vid mitten av 1700-talet; dess tidigare historia är okänd. På paleografiska grunder kan den latinska texten dateras till senare hälften av 1200-talet; möjligen har handskriften tillkommit i England och därifrån kommit till Island.

Särskilt intressant är fragmentet genom att det innehåller en isländsk interlinnearversion av texten. Heiko Uecker har lyckats datera den isländska texten till senare hälften av 1500-talet och lokalisera den till Fljótsdalshérað på det isländska östlandet.

Den isländska texten är inte en direkt översättning av den föreliggande latinska versionen utan med all sannolikhet avskrift av en översättning, för vilken en annan latinsk text legat till grund. Uecker gör sannolikt att den isländska översättningen gjorts under 1400-talets senare hälft. Vissa indicier pekar mot östlandet.

I textutgåvan har Uecker skilt de latinska och isländska texterna genom att placera den förra på vänstersidorna och den senare på högersidorna.

Utgåvan med dess fylliga inledning framstår som filologisk prestation av mycket hög klass.

S. B.

*

Ingvild Broch – Ernst Håkon Jahr, Russenorsk – et pidginspråk i Norge. 164 s. Oslo 1981 (Novus Forlag). (Tromsø-studier i språkvitenskap. 3.) Den ryssnorska som omtalas i bokens titel är ett slags pidginspråk – det enda mer välkända i Norden – som talades i Nordnorge från slutet av 1700-talet och fram till första världskrigets utbrott. Förutsättningen för språkets uppkomst var den s.k. pomorhandeln (pomorer är benämningen på de ryssar som bor vid kusten av Murman och Vita havet), varigenom ryssar under handelsresor till Nordnorge bytte till sig fr.a. fisk men också trävirke, lin och näver mot rågmjöl, gryn och i viss mån vetemjöl. Handeln, som tidvis motarbetades av myndigheterna, spelade uppenbarligen en stor roll för den nordnorska ekonomin och torde bl.a. ha bidragit till att lindra verkningarna av nödåren i början av 1800-talet. Det språk som användes vid handeln – och som tycks ha uppfattats som ryska av norr-männen och som norska av ryssarna – bestod till största delen av norska och ryska ord och till c:a 10 % av ord hämtade från finska, samiska, holländska/lågtyska, engelska och franska. Morfologien är, liksom i andra pidginspråk, synnerligen enkel. Substantiv markeras normalt med ett utljudande *-a* av ovisst

härkomst och verb med det möjligen från svenska hämtade ändelsemorfemet *-om*. Språket användes fram till mitten av 1800-talet av alla samhällsgrupper, men från omkring 1850 inträdde en social skiktning genom att köpmännen lärde sig ryska under långa uppehåll i fr. a. Arkangelsk. Därigenom kom ryssnorskans sociala status att sjunka, och författarna räknar, sannolikt riktigt, med att första världskriget påskyndade snarare än var orsaken till att språket dog ut.

De båda författarna, av vilka en är slavist och en nordist, diskuterar inledningsvis hur *lingua franca*, pidginspråk, handelsjargong och kreolspråk skall definieras och avgränsas gentemot varandra, och hur uppkomsten av pidginspråk skall förklaras. Vidare tecknas den historiska bakgrunden till pomorhandeln, och ryssnorskans analyseras med avseende på fonologi – i den mån denna går att utrona –, morfologi, ordbildning, syntax och lexikon. Ryssnorskans uppkomst, utveckling och användning ägnas ett omfattande kapitel, med sociolingvistiska aspekter lagda på ämnet. Därutöver meddelas i ett appendix bl. a. hela det kända ryssnorska textmaterialet.

B. P.

Dannemarks og Norges Poesie 1600–1800. En antologi ved Ivar Havnevik. 255 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1981 (Universitetsforlaget). Målgrupp för detta arbete är i första hand de norskstuderande vid norska universitet. Under tiden mellan reformation och romantik kan man svårligen skilja mellan norsk och dansk litteratur, Köpenhamn är centrum för den dansk-norska kulturen och kanske särskilt för dansk och norsk litteratur. I föreliggande antologi söker utgivaren dock i görligaste mån låta de speciellt norska diktarna komma till tals.

Antologien inleds med en c:a 30 sidor lång översikt över renässansens, barockens och klassicismens inflytande på lyriken i Danmark-Norge under tiden 1500–1800.

På förlagets önskan har några svenska dikter av Nordenflycht, Bellman och Lenngren samt en isländsk dikt i original och översättning fått avrunda verket.

S. B.

Arne Johan Gjermundsen, Variasjonsmønster i Holla-målet. En språksosiologisk og språkgeografisk undersøkelse. 387 s. Oslo 1981 (Novus Forlag). (Norske studiar I. Utgjevne av Norsk Målførearkiv, Universitetet i Oslo.) Rubricerade arbete utgör den tryckta versionen av en hovedfagsavhandling från år 1977. Det område som förf. undersöker utgöres av vad som fram till 1964 var Holla kommun, vars centrala ort Ulefors ligger 30 km nordväst om Skien. Bygdens befolkning utgöres i stort sett av bönder, industriarbetare och personer sysselsatta inom serviceyrken.

Den språksociala och språkgeografiska undersökningen genomföres med stor metodisk stränghet. Förf. arbetar med 8 klart definierade språkliga variabler. De utomspråkliga variablerna utgöres av ålder, kön, bosättning och yrkesgrupp. Allt detta behandlas med en säker kunskap om bygdens "klassiska" dialekt som bakgrund. Förf. prövar ett antal hypoteser, dock utan att tillämpa ensidigt deduktiv metod. Flertalet hypoteser har intresse även utanför den lokala undersökningen.

S. B.

Ottar Grønvik, *Runene på Tunesteinen. Alfabet. Språkform. Budskap. 250 s., XI pl. Oslo–Bergen–Tromsø 1981 (Universitetsforlaget)*. Ottar Grønvik har ägnat Tunestenen och de med dess inskrift förknippade problemen ett mångårigt studium. Han framlägger nu ett nytt tolkningsförslag mot en brett tecknad språkhistorisk, kulturhistorisk och lärdomshistorisk bakgrund. I sin tolkning redovisar han goda skäl för att stenen icke drabbats av någon textförlust genom att ett toppstycke skilts från. Han ger ett gott restitutionsförslag till den del av stenen där några runor skadats. Endast på ett ställe räknar han med att ett runtecken behöver dubbelläsas över en ordgräns.

Det vill synas som om tolkningen av raderna A1, A2 och B1 är evident vad den omedelbara språkliga tolkningen beträffar. Däremot torde tolkningen av raderna B2 och B3 liksom teserna om inskriftens budskap kunna ge upphov till fortsatt diskussion.

Under alla omständigheter har Grønvik fört debatten om Tunestenen ett mycket stort steg framåt. S. B.

Kjell Tørres Heggelund, *Setningsadverbial i norsk. 249 s. Oslo 1981 (Novus Forlag). (Tromsø-studier i språkvitenskap.)* Intresset för satsdelen adverbial har varit stigande under senare år. Vid sidan av den behandling som adverbialen har fått i sammanhängande grammatikor av författare som Falk-Torp, Western, Heggstad och Næs i Norge eller Diderichsen i Danmark, föreligger en rad specialundersökningar. Här kan nämnas arbeten av Karin Aijmer, Lars Gunnar Andersson, Renate Bartsch, Sidney Greenbaum, Godelieve Laureys, Renate Steinitz, Kjell Venås och Jan-Ola Östman.

Heggelund gör i sin avhandling klar boskillnad mellan ordklassen adverb och satsdelen adverbial. Han koncentrerar framställningen till att gälla satsadverbialen. Av särskilt intresse blir hans semantisk-pragmatiska analys av satsadverbialen.

Förf. betecknar själv sin undersökningsmetodik som eklektisk. I huvudsak behandlar han ytstrukturen men är alls inte främmande för TG-grammatikens betraktelsesätt. Sålunda prövar han med framgång olika slag av transformationer och söker gränser mellan grammatiska och ogrammatiska konstruerade satser.

S. B.

Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574–1597. Udgivne efter offentlig foranstaltning ved Dr. Yngvar Nielsen. CCVIII + 696 s. Faksimiltryck från 1885 års upplaga. Ed 1981. (Utgivning och distribution: Carl Zakariasson, Ed.) Jens Nilssøn, 1538–1600, son av en i Norge bosatt dansk man och en kvinna av norsk härkomst, var från 1580 biskop över Oslo och Hamars stift. Hans lärda utbildning hade försiggått växelvis i Norge och i Danmark. De detaljrika uppteckningarna från hans visitationsresor utgör en i skilda hänseenden fängslande lektyr. Som bl.a. R. Iversen har visat, är det egentligen Jens Nilssøns följeslagare och sekreterare prästen Olaf Børgessøn, också han norrman, som har fört protokollen. Texterna är under alla omständigheter tillkomna under en tid då norskt skriftspråk hade gått under jorden för att komma upp

igen först efter århundraden. – Den förste utgivaren av *Visitatsbøgerne*, Yngvar Nielsen, 1843–1916, var professor i Kristiania och chef för Etnografisk museum där.

Arbetet torde ha mycket att bjuda även vår tid, och den vackra nyutgåvan är välkommen.
B. E.

Magnus Rindal, Brev frå Opplanda før 1350. Skrivemiljø og språkform. 107 s. Oslo 1981 (Novus Forlag). (Universitetet i Bergen. Nordisk institutts skriftserie. 9.) Med *Opplanda* avses här fylkena Hedmark, Oppland (utom Valdres) och Akershus (utom de sydliga kommunerna Ringerby, Ski, Ås, Frogn, Nesodden, Bærum och Asker) samt kommunerna Ringerike, Krødsherad, Sigdal och Modum i Buskerud. Det undersökta materialet består av alla brev från Hamar före 1350, alla brev från Nord-Gudbrandsdalen (Norrdalen) före 1350 och alla brev från resten av Opplanda före 1320 (de tre grupperna är alltså kronologiskt inte helt jämförbara). Lokalisering och datering av de femtio brev som urvalet består av motiveras kortfattat brev för brev, och språkliga särdrag i fråga om paleografi, ortografi, fonologi och morfologi analyseras med vedertagna metoder. Det framgår att de flesta breven har utformats enligt en speciell Opplandsnorm vars särprägel väsentligen tycks ha sina rötter i områdets dåtida talspråk.

B. P.

Didrik Arup Seip. En bibliografi ved John Tuneld, med innledning av Trygve Knudsen. Utgitt av Bymålslaget. 109 s. Oslo 1981 (Det norske samlaget). Bibliografien över D. A. Seips tryckta arbeten är en katalog över en sällspord mångsidig och aktiv mans gärning sådan den kan studeras många år efter hans död. (Seips levnad sträckte sig från 1884 till 1963.) Föga mer än trettio år gammal blev han professor i Oslo, och han var redan då mitt uppe i en produktion, som skulle komma att bli av enorma mått. Bibliografien omfattar 1188 nummer, och ändå säges Seips tidningsartiklar inte vara med alla. Han var ingen kammarlärare utan hade vilja och förmåga att vara med där det blåste: inom norskt språkarbete och norsk språkpolitik har det alltid hänt mycket. Han blev vidare sitt universitets rektor och under årtal tyskarnas krigsfånge, och hans gestalt växte därvid ut till det monumentala. Den stora och väl sammanställda bibliografien förmedlar intrycket av en intensiv livsgärning, samtidigt som den givetvis är ett oundgängligt hjälpmedel för specialisten som vill följa Seip i hans ibland personligt färgade uppgörelser med de många problemen inom norrön, särskilt norsk språkforskning.

B. E.

Språk og samfunn gjennom tusen år. Redigert av Olaf Almenningen, Thore A. Roksvold, Helge Sandøy, Lars L. Vikør. 168 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1981 (Universitetsforlaget). Arbetet *Språk og samfunn* synes närmast vara avsett för den högre skolan i Norge, men målgruppen låter sig naturligen utvidgas uppåt inom Norge och utåt över landets gränser. Författarna behandlar samspelet mellan socialhistoria och språkhistoria i Norge från äldsta tid till våra dagar men

med stark koncentration till de sistförflutna 150 åren. Framställningen når ända fram till den dagsaktuella situationen.

I bokens avslutande del behandlas de språkliga minoriteterna i Norge samt de språkliga förhållandena i de nordiska grannländerna. Även i dessa kortfattade avsnitt sätts samspillet mellan samhällsutveckling och språkutveckling i förgrunden. S. B.

*

Sven Benson, Blekingska dialektstudier II. 75 s. Lund 1981 (Gleerupska universitetsbokhandeln, Lund). (Skrifter utgivna genom Landsmålsarkivet i Lund. 9.) Som förberedelse till en ordbok över folkmålen i Blekinge publicerade Benson 1956 detta arbetes första volym. Den sysslade ingående med problem kring vokalerna *u* och *o* i gammal kort rotstavelse samt utvecklingen av *ʒ* och *ħ* efter bakre vokal. Andra delens innehåll rubriceras Kring de korta vokalerna *i* och *e*. Det rör sig om dessa vokalfonems förekomst, utveckling och representation i Blekingemålen samt om dialektupptecknarnas uppfattning av saken och sätt att notera. På grund av Swennings tidigare arbete med Listers härad kan arbetet huvudsakligen inriktas på målen öster om Mörrumsån. Materialet redovisas utförligt, vederbörligen grupperat, varpå konklusionerna drages. B. E.

Georg Bergfors, Ordspråk, talesätt och härm på ytterlännasmål. 89 s., 1 pl. Sollefteå 1981 (AB Dahlbergs bokhandel). (Skrifter utgivna genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:15.) Prosten Georg Bergfors (1882–1975) var uppvuxen i en dialektalande miljö i Ytterlännäs socken i Ångermanland och fascinerades enligt egen utsago redan som barn av folkspråket och dess relationer till riksspråket. Här utges nu hans år 1974 fullbordade samling av ordspråk, talesätt och "härm" från hembygden. Behjälplig vid redigeringen var Åsa Nyman vid dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala, och efter prosten Bergfors' död har också Erik Olof Bergfors och Rune Västerlund vid samma arkiv samt docent Claes Åneman granskat arbetet. Dispositionen med uppdelning av det rikhaltiga och givande materialet huvudsakligen efter ämne är gjord av prosten Bergfors själv och medför med nödvändighet en hel del korshänvisningar. Själva språkstoffet meddelas i grov ljudbeteckning och följs av en översättning. Den dialektintresserade vill nog beklaga att denna inte har gjorts ordagrann vare sig i fråga om böjning eller ordval. *Hon præta pressis ssm då jeta šit på e nävertak* översätts sålunda "Hon pratar precis som då en get faller lortar på ett nävertak". Eventuella kommentarer följer omedelbart efter översättningen, oftast utan markering. Läsningen hade sannolikt underlättats om de hade särmärkts t.ex. genom att sättas inom parentes. B. P.

Elevsvenska. 157 s. Lund 1981 (Studentlitteratur). (Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter. 12.) Textlingvisten Kent Larsson är redaktör för denna samlingsvolym och står också för en inledande presentationsartikel, där de olika

bidragen refereras och kommenteras. Bland övriga uppsatser fäster man sig kanske främst vid Carl-Hugo Björnssons "Skrivförmågan förr och nu", som obarmhärtigt belyser den moderna skolans misslyckande när det gäller att lära eleverna att uttrycka sig i skrift: en jämförelse mellan elever i samma årskurser i folkskolan 1940 och grundskolan 1975 visar att de förra var något sämre i tyst läsning, klart bättre däremot i rättstavning och uppsatsskrivning. Tor G. Hultman diskuterar ingående relationerna mellan språk och kön i skolan. Katharina Hallencreutz behandlar *de-dem-dom* i svenskt elevspråk. De resultat som hon redovisar tyder på att Alvar Ellegårds försvar för *dom*, nämligen att valet mellan *de* och *dem* är alltför svårt för eleverna, inte är riktigt: "dagens skolelever kan – om de tvingas välja mellan *de* och *dem* – träffa ett korrekt val."

Övriga bidragsslämnare är Birgitta Garne och Siv Strömquist ("Visst kan flickor få femmor!"), Margareta Westman ("Om textnormer i skolan") och Berit Holmqvist ("Interaktion i samtal"). B. P.

De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion. Utg. av Bengt Loman. 160 s. Åbo 1981 (Åbo akademi). (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut. Nr 64.) Denna samling uppsatser återger föredrag hållna vid ett av Institutet anordnat symposium i november 1979. Utom inledningsord av Nils Erik Enkvist rymmer boken elva bidrag, därav ett av utgivaren Bengt Loman, som dessutom medverkar i två andra, samt två av Carl-Eric Thors. Övriga bidragsgivare är representerade genom vardera ett arbete. Man får en mångsidig bild av de problemfyllda förhållandena inom en del av den mångskiftande finländska språkvärlden. Inte minst framkallas svårigheter och merarbete av den omständigheten att i vissa delar av det svenskspråkiga området nästan alla människor talar dialekt, en dialekt som ofta avviker ganska starkt från normalen. De mångskiftande ansträngningarna att möta denna verklighet utgör en väckande läsning. Somliga av bidragen ligger i förlängningen av en äldre forsknings bemödanden att på historisk grund komma till rätta med mötande fenomen. Andra har enligt symposiets tema en mer praktisk inriktning. B. E.

Phebe Fjellström, Väckelsen, folkmusiken och folkrörelserna. 38 s. Umeå 1981 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå). (Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie C. Folkminnen och folkliv. Nr 1.) Med den dans och den fiolmusik, som förgyllde vardag och fest i det tidiga 1800-talets allmogeliv, var tyvärr omåttlig alkoholförtäring nära förbunden. 1800-talets pietism och frireligiösa rörelser vände sig ej blott mot onykterhet utan även mot dans och livsglädje över huvud taget. Fiolen, dansmusikens speciella instrument, kom att fattas som djävulens redskap. Först mot slutet av 1800-talet och i början av 1900-talet kom folkmusiken åter till heders, då på bedrivande av kulturgestalter som Anders Zorn, Nathan Söderblom och Gustaf Ankarcrona.

Allt detta skildras initierat i en intressant liten broschyr av Phebe Fjellström, som sätter in folkmusiken i ett större kulturhistoriskt sammanhang. S. B.

Algot Hellbom, Ordbok över Njurundamålet. 431 s. Umeå 1980 (Universitetet i Umeå). (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 27.) Rubricerade arbete rymmer icke blott en ordbok utan även en kortfattad grammatik över dialekten i Njurunda socken i sydöstra Medelpad. Det redovisade ordförrådet är ganska stort – c:a 11 000 ord. Det bygger på en ännu mer omfattande, otryckt ordbok av samme förf. Kopior av denna senare ordbok finns i Sundsvall (stadsbiblioteket), Umeå (DAUM) och Uppsala (ULMA).

Förf. har valt att låta ordens uttalsform tjänstgöra som lexikalisk uppslagsform. Härmed sparas åtskilligt utrymme. Då förf. i valet av uttalsformer (och därmed uppslagsformer) icke bygger på en fonematisk analys utan på ljudlighet och samtidigt beaktar ordens stavning i riksspråket, gör boken i förstone ett något oklart intryck. Dock synes det i de flesta fall vara möjligt att återföra den grova ljudbeteckningen på ett fonematiskt system med viktigare allofoner markerade.

Orden är endast sparsamt exemplifierade.

S. B.

Algot Hellbom, Äldre källor till Medelpads bygdemål. 144 s. Umeå 1981 (Dialekt- och ortnamnsarkivet). (Skrifter utgivna av Dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå. Serie A. Dialekter. Nr 2.) Som komplement till sitt arbete Ordbok över Njurundamålet (1980) har Algot Hellbom givit ut ett arbete om äldre dialekter i Medelpad. I ett inledande avsnitt redogöres för källmaterialet, historiskt redovisat från Bureus till Rietz. Flera äldre upptecknare var infödda medelpadingar, bland dem Matthias Nordal, Daniel Åslund och Nils David Augustin. Carl von Linné tecknade 1732 upp några växtnamn i Medelpad och Carl Säve samlade 1851 in en del medelpadska dialektord, huvudsakligen från Attmar. Huvuddelen av Hellboms arbete utgöres av en ordlista, som redovisar de äldre källornas ordförråd. Denna ordlista innehåller även uppgift om hur samma ord uttalas i sentida medelpadsdialekt.

S. B.

Invandrarbarnen och tvåspråkigheten. Rapport från ett forskningsprojekt om hur invandrarbarn med olika förstaspråk lär sig svenska. 102 s. Stockholm 1981 (Liber Utbildnings-Förlaget). (Skolöverstyrelsen. Utbildningsforskning. FoU-rapport 40.) Föreliggande rapport redovisar resultat och synpunkter från det av skolöverstyrelsen finansierade projektet SPRINS – Språkutveckling hos invandrarbarn i Sverige – som är knutet till institutionen för lingvistik vid Göteborgs universitet. Projektet leds av universitetslektor Gunnar Tingbjörn. Rapporten består av två avsnitt eller kapitel. Det första, som har författats av Gunnar Tingbjörn, bär rubriken Invandrarbarnen och tvåspråkigheten och är mera allmänt hållet. Förf. behandlar invandrarnas studiesituation, språkets olika funktioner och språkinläring och tvåspråkighet hos invandrare, och han låter framställningen mynna ut i tankar om ett mångspråkigt samhälle. Det andra avsnittet eller kapitlet har utarbetats av Anders-Börje Andersson, forskningsassistent vid projektet, och bär rubriken Diktamensundersökningen. Inom projektets ram har 650 invandrarelever och 700 svenska elever fått skriva ett diktamensprov. Andersson har först granskat de svenska elevernas prestanda

och undersöker sedan vilka typer av fel som är speciellt vanliga hos olika invandrarkategorier. Intressant är att se hur stor roll förstaspråkets ("modersmålets") fonemsystem spelar för invandrarelevernas ortografi. S. B.

Marianne Nordman, Stil och struktur i Jarl Hemmers En man och hans samvete. 293 s. Åbo 1981 (Åbo akademi). (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut. Nr 63.) Jarl Hemmers roman En man och hans samvete (1931) belönades med första pris i en nordisk romanpristävlan. Romanens sista del, Gehenna och solstrålarna, bygger på ett dramamanuskript, den första delen och det korta mellanavsnittet Den stora dagen har icke några kända förarbeten.

Marianne Nordman karakteriserar själv sin doktorsavhandling som en mikro-stilistisk undersökning. Jämförelser anställes mellan olika delar av romanen, däremot ställer förf. icke in dess språk i ett större sammanhang. Stilbegreppet fattar hon ungefär så, som deskriptiv stilistik har definierats av Peter Cassirer. Därutöver beaktar hon även Nils Erik Enkvists betraktelsesätt. Denne vill hellre företräda en distinkt inriktad stilistik. Med struktur förstår hon alla element i en text, hur de samspelar och förhåller sig till varandra. S. B.

Erik Noreen [och] Monica Johansson, Valda stycken av svenska författare 1526–1732. 199 s. Stockholm 1981 (Almqvist och Wiksell Förlag AB). Redan 1893 utgav Ad. Noreen och E. A. Meyer en läsebok med titeln Valda stycken av svenska författare 1526–1732. Denna efterföljdes 1943 av Erik Noreens arbete med samma titel. Monica Johansson har nu bearbetat Erik Noreens Valda stycken och moderniserat verket i flera väsentliga hänseenden. Det totala antalet texter har minskats och några mindre väsentliga texter har bytts ut mot andra. Fylliga inledningar liksom språkliga och sakliga kommentarer åtföljer textproven.

Några randanmärkningar må göras. Bokens titel är numera missvisande, då den yngsta återgivna texten är från året 1716. På ss. 33 och 34 möter ordet *corroboratio* i den felaktiga formen *correboratio*.

Det förefaller uppenbart att Monica Johanssons version av Valda stycken är pedagogiskt avsevärt överlägsen sina föregångare. S. B.

Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. Frequency Dictionary of Present-Day Swedish Based on Newspaper Material. 4. Ordled. Betydelser. Morphemes. Meanings. LII + 1031 s. Stockholm 1980 (Almqvist & Wiksell International). (Data linguistica. 14.) Som förf. till föreliggande fjärde och sista del av Nusvensk frekvensordbok står en hel forskargrupp: Sture Allén, Sture Berg, Jerker Järborg, Jonas Löfström, Bo Ralph och Christian Sjögreen. I det föreliggande bandet analyseras och redovisas samma material som i de tidigare, d.v.s. tidningsmaterialet från 1965, inalles en miljon löpande ord.

I förordet tecknar Sture Allén en bild av hur hela arbetet och samtidigt

institutionen för språkvetenskaplig databehandling har vuxit fram. Han visar även hur utvecklingen av ordboksarbetet har gått från enmansarbete till lagarbete.

Bland de framlagda listorna lägger man särskilt märke till 4.2.1, där morfemen analyseras i olika lexem på semantiska grunder. Stort intresse tilldrar sig också 4.2.2, "lexikon med kontexter sorterade på formella mo[r]fem".

Med den typ av analys, som används, uppkommer en säregen morfemtyp, kallad restmorfem. *Satellit* kan analyseras som *satell-it*. Det senare elementet låter sig lätt identifieras som ett morfem – men vad blir *satell-?* Ett restmorfem.

Genom arbetet Nusvensk frekvensordbok har en stor del av den svenska ords-katten blivit genomlyst på helt nya sätt. Även om antalet behandlade lemman endast är en tredjedel av SAOL:s, tillåter materialet en kvantitativ och morfologisk analys av det centrala och kurrenta ordförrådet. Och såväl del 3 (ordförbindelser) som 4 (morfem) utgör viktiga förarbeten för en ny svensk ordbok.
S. B.

Sven Pihlström, Kortstavighet och stavelseförlängning. Hur några av de gamla kortstaviga orden erhållit sin form i svenskt riksspråk. 123 s. Uppsala 1981 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 16.) Som bekant är det svenska riksspråkets val av vokal- eller konsonantförlängda former av vissa ursprungligen kortstaviga ord åtminstone skenbart nyckfullt: det heter t.ex. *påse* < *püsi* men *mosse* < *müsi*. I denna avhandling för filosofie doktorsexamen undersöks ett antal ord på *ör* och *ös* (äldre *ür* och *üs*): *bloss*, *boss*, *dråse*, *frossa*, *mossa/mosse* och *påse* samt *borr*, *fur(a)*, *får* 'fåra', *fåra* (subst.), *gorr*, *skåra*, *sporra*, *sporre*, *spår* och *spåra*. En dialektgeografisk studie – avhandlingens första huvuddel – visar att området med konsonantförlängning är påfallande litet: det omfattar Uppland med undantag för den sydöstra delen samt dessutom östra Västmanland och sydöstra hörnet av Dalarna. Bortsett från ett mindre område med bevarad kortstavighet i västra delen av de trakter som i övrigt har konsonantförlängning har resten av det centralsvenska dialektområdet vokalförlängning. – Den andra huvuddelen av avhandlingen är en historisk undersökning av stavelseförlängningens framväxt och förekomst i olika källor. Författaren menar bl.a. i ett kanske alltför kortfattat resonemang att konsonantförlängningen, som är senare än vokalförlängningen, inte kan jämföras med denna utan snarare har samband med ett fonematiskt sammanfall av stavelsetyperna (K)VK och (K)VK:. Han kan vidare visa att i det undersökta materialet den uppsvenska stavelsetypen dominerar under 1600-talet för att mötas av en viss mellansvensk-götisk reaktion under nästa sekel. Som i så många andra fall har Abraham Sahlstedt spelat en viktig om än inte i alla detaljer avgörande roll för riksspråkets slutliga val av norm.
B. P.

Sven Platzack, En kontextgrammatisk guide till avsnittet om tempus i "en svensk referensgrammatik". 104 s. Lund 1981. (Sve-re-gram nr 9. Rapport från projektet En svensk referensgrammatik.) Syftet med hela den nu redan ganska långa serien av "Sve-re-gram" är att "ge en så korrekt beskrivning av svenskan som

möjligt, inom ramen för den beskrivningsmetod som väljs, och det omfång som boken ska ha" (nr 2 s. 1). Historiska omständigheter kommer principiellt att lämnas utan avseende. En viktig roll spelas av den s.k. ipiska språkbeskrivning, som just S. Platzack har gjort sig till talesman för (Metoder för en ipisk språkbeskrivning, diss. 1978). Denna matematiska metod för språkbeskrivning ges det förklaringar av och prov på i åtskilliga sammanhang, utförligt bl.a. i det nu föreliggande arbetet.

Motiveringar till och resonemang kring bruk av tempus i dagens svenska vittnar om vaken iakttagelseförmåga och energisk vilja att tränga in i de ofta invecklade fenomenet det gäller. Ofta eller oftast låter man övertyga sig. Men det händer naturligtvis också att man inte är överens med förf. Ibland beror det på att fenomenet har outhärliga historiska förutsättningar (man uttrycker sig på ett visst vis, därför att det förr har brukats så).

Företaget bäres av en sann och medryckande optimism och av en kolossal arbetsförmåga. Det är också viktigt att arbetet kommer ut snabbt, bl.a. därför att språkbruket förskjuter sig. Det finns nog redan tidsbetingade skillnader mellan P.:s språk och anm.:s. Idén att först successivt ge ut en preliminärversion är givetvis utmärkt: man kan tillgodogöra sig kritik och goda uppslag, vilket allt bör bli en reaktion på de framlagda proven.

Givetvis finns det en del ting att kommentera och kanske kritisera i ett sådant väldigt projekt med så omfattande ambitioner. Inte minst är detta fallet med avsnitt, där i hast räkningen göres upp med andra, framför allt äldre riktningar inom språkvetenskapen. Nyttig är genomgången av "tempusformernas innebörder", som vittnar om god inlevelse. – En följd av den principiellt a-historiska inställningen är i gengäld att av modernt språk åtskilligt kommer med, som av en normerande bedömning enhälligt stämpas som "fel". Skillnaden i utgångspunkt och värderingar hos "traditionell skolgrammatik" och transformationsgrammatik (s. 10) har inte bara traditionell utan också pedagogisk motivering: man vill se den skolgrammatik, som på ett par hundra sidor kan hjälpligt lära ut huvuddragen av ett främmande språks uppbyggnad i den sistnämndas anda! Sätillvida gör de djupborrande resonemangen undervisningen en otjänst; om de operationer som krävs för att komma underfund med det egna språket är så invecklade (och det måste de vara), hur skall man då någonsin kunna lära ett främmande språk? Det fordras ett enormt arbete för att om möjligt förvandla språkpsykologien till språklogik, men det är väl i själva verket vad som krävs för att som här omsätta de faktiska språkyttringarna i matematiska formler.

Frågan är också, om man någonsin, om också som ett tankeexperiment, kan resonera sig bort från den historiska dimensionens existens. Kategorier som konjunktiv hos verbet finns det ju numera spridda rester av, men de står fortfarande vid sidan av andra uttryckssätt, som "skola besitta jorden". Det är som med mätande av människogenerationers längd och talesätt om generationers växling: det går när man betraktar den enskilda lilla familjen, men ser man ut över en större population, skall man finna att det rör sig om en generell fortplantning, "utveckling", som på olika punkter har hunnit olika långt.

Men visst skall försöket göras att ge en beskrivning av tillståndet eller tillstånd i dagens svenska, bl.a. dess tempuslära. Förf. har en stor föregångare, som man gärna tänker på, nämligen Adolf Noreen i Vårt språk. Och Louis Hjelmslev uttryckte en gång sitt synsätt ungefär så: det viktiga är inte att framställa den historiska utvecklingen bakom varje detalj i en bil, det viktiga är

att de detaljer, av vilka bilen är sammansatt, kan fungera tillsammans, så att bilen kan gå. Och Sven Platzacks bil kan gå. B. E.

Evert Salberger, Östgötska runstudier. 43 s. Göteborg 1980 (Scripta Runica, c/o Salberger, Göteborg). (Scripta Runica. I.) Föreliggande lilla volym är avsedd att ingå som första del i en serie, där ett arbete av samme förf. om ord och namn i rundanskan avses att ingå som andra del. Boken innehåller två kapitel. Det första behandlar Oklundahällens runristningar. Förf. når fram till vad som synes vara en god språklig tolkning, men hans läsning förutsätter att runristaren förfarit på ett ovanligt sätt vid planeringen av ristningen. Det andra kapitlet behandlar tre personnamn, **askata** (Ög 94), tolkat som *Askatla*, **þiupþreipr** (Ög 93) och **þu(r)stin** (Ög 42), tolkat som *þ(i)ubstin*.

Önskvärt vore att doc. Salbergers forskningar rörande personnamn på runstenar kunde samordnas i organisatoriskt hänseende med runverket vid Riksantikvarieämbetet. S. B.

Marketta Sundman, Existentialkonstruktionen i svenskan. 275 s. Åbo 1980 (Åbo akademi). (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut. Nr 57.) Inom modern lingvistisk forskning bedrivs ett intensivt arbete för att komma bort från äldre, historiserande betraktelsesätt och bedöma språkyttringar efter deras egna egenskaper och förhållanden. Många av dessa ansträngningar emanerar ytterst från Amerika, landet utan historia, oftast med anlitande av en numera redan traditionell amerikaniserande terminologi. Sundmans arbete rör sig om satser av typen *det är sommar*, d.v.s. som innehåller ett formellt, betydelseomt *det* på subjektets plats samt ett egentligt subjekt. Det visar sig bl.a. att vissa syntaktiska operationer, t.ex. berörande ordföljden, ofta får semantiska verkningar. Existentialkonstruktionen synes däremot vara entydig; i motsats till andra sätt att uttrycka samma sak torde e. endast kunna tolkas på ett enda sätt: Det deltog tio studenter i båda kurserna. Subjektet kommer att bli det led, till vilken det genom satsen utsagda nya knyter sig; enligt gängse läror är annars subjektet satsens utgångspunkt, om vilken genom satsen något utsäges. – Härtill knyter sig en rad andra intressanta forskningsrön. B. E.

Svensk baklängesordbok. Ord ordnade ordslutvis. Swedish Reverse-Order Dictionary. 483 s. [Stockholm] 1981 (Esselte Studium). Författare till Svensk baklängesordbok är fyra forskare vid Institutionen för språkvetenskaplig databehandling vid Göteborgs universitet, nämligen Sture Allén, Mats Eeg-Olofsson, Rolf Gavare och Christian Sjögreen. Ordboken innehåller de ord som är upptagna i tionde upplagan av Svenska Akademiens ordlista och i andra delen av Nusvensk Ordbok. Det totala antalet uppslagsord är 160 771, och ordboken torde därmed vara vår fylligaste ordförteckning. Namnmaterialet i de till grund liggande ordförteckningarna har uteslutits. Dock möter ett rikhaltigt onomastiskt material i sammansättningar och avledningar av typerna *lundabo*, *sölves-*

borgsbo, stockholmsk och *broströmsk*. Alla ord uppföres i grundform och åtskillnad göres icke mellan homografer, vare sig dessa är homofona eller ej.

Baklängesordboken eller snarare -ordlistan är avsedd för såväl forskare som rimsmeder och korsordslösare. För studier av svensk ordbildningslära erbjuder den ett unikt material. S. B.

Svenskans beskrivning 12. Förhandlingar vid Sammankomst för att dryfta frågor vid svenskans beskrivning 12, Umeå 1980, utgivna av Sigurd Fries och Claes-Christian Elert. 254 s. Umeå 1981 (Universitetet i Umeå). (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 37.) Den tolfte sammankomsten för svenskans beskrivning ägde rum den 18–19 april 1980 vid universitetet i Umeå, och dess föredrag finns nu utgivna. De tre plenarföredragen skulle ha som tema Svenskan i Sverige och svenskan i Finland, men den första delen av ämnet belystes endast genom en skildring av invandrarbarns språkliga situation i Sverige. I övrigt behandlades oftast skilda delar av nusvenskan. Ett föredrag ägnades dock åt en presentation av projektet äldre nysvensk syntax. Bland andra bidrag kan nämnas Christer Platzacks skildring av det synnerligen ambitiösa projektet "En svensk referensgrammatik", Gösta Bruces undersökning av prosodisk koppling i svenskan, som visar att prosodien kan användas för att markera att en följd av meningar hör ihop, Benny Broddas synpunkter på automatisk avstavning i svenskan, Britt-Louise Gunnarssons pragmatiska textanalys av medbestämmandelagen utifrån innehållsliga och textstrukturella synpunkter, med ett förslag till ny text, och Per Linells föredrag om svenska anakoluter, där det argumenteras för att anakoluter i spontant tal inte skall ses som felkonstruktioner utan som en naturlig följd av omöjligheten att i tal överblicka längre sekvenser. Åke Vibergs analys av kognitiva predikat i svenskan hör också till det som väcker intresse. Övriga bidrag är av skiftande kvalitet, en del men långt ifrån alla av samma halt som de här nämnda. B. P.

Jan Svensson, Etermediernas nyhetsspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur. 245 s. Lund 1981 (Walter Ekstrand Bokförlag). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie C. Nr 11.) En mängd alldagliga företeelser i vår tids samhälle kan sägas bero på den allt större roll de s.k. etermedierna spelar i den enskildes liv. Bl.a. läser man allt mindre och tillbringar allt mer av sin tid framför TV:n eller vid radion, mest den förra. Det blir därvid av allt större betydelse, vilket slags språk dessa nyttjar, bl.a. i sina nyhetsprogram. I Svenssons avhandling undersökes, hur detta språk är beskaffat i olika avseenden. Frågan är intressant i sig, men därutöver är det av vikt, i vilken utsträckning budskapet verkligen når fram till lyssnarna. Något kort och uttömmande svar kan inte ges, eftersom det hänger både på sagda språks beskaffenhet och på lyssnarnas förutsättningar. Av det förra har förf. givit en detaljerad bild med bl.a. aktgivande på den språkliga formen hos olika inslag. Gemensamt för dessa är bl.a. att de är anonyma och därför kan behandlas som ett förhållandevis enhetligt material. B. E.

Lars Svensson, *Ett fall av språkvård under 1600-talet. Om historiskt a i ändelser i äldre nysvenskt skriftspråk med särskild hänsyn till regleringen i tryckta kanslihandlingar under Gustav II Adolfs regering. XII + 166 s. Lund 1981 (Walter Ekstrand Bokförlag). (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. Serie A. Nr 33.)* Ämnet för denna doktorsavhandling, som ventilerades vårterminen 1981, framgår med all önskvärd tydlighet av verkets långa undertitel. Boken blir föremål för en ingående granskning på annat håll i detta nummer av ANF men nämns också här i fullständighetens intresse. B. P.

Anette Westerberg, *"Inom språket sker oupphörligt ändringar". En jämförelse mellan tredje och fjärde upplagan av Erik Wellanders Riktig svenska. 49 s. Umeå 1981 (Umeå universitet). (Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet. Nr 20.)* De tre första upplagorna av Erik Wellanders arbete Riktig svenska utkom i snabb följd (1939, 1941, 1947) och den tredje upplagan kom att under decennierna bli ett viktigt hjälpmedel och rättesnöre. Så småningom blev emellertid arbetet från 1947 föråldrat, och 1973 gav Wellander vid 89 års ålder ut en ny, moderniserad version, vilken betecknades som fjärde upplagan.

Anette Westerberg har i sin jämförelse mellan upplagorna från 1947 och 1973 gjort en rad intressanta iakttagelser. Wellanders eget språk har moderniserats. Han har bibehållit sin klarhet i framställningen. Han har accepterat många förändringar i språket, de må nu gälla ordförråd, morfologi, syntax eller stil. På ett fyndigt sätt illustreras i diagramform hur Wellander vid bearbetningen av 1947 års upplaga arbetat med tillägg, omformuleringar och strykningar. Wellander har kunnat minska verkets totala volym avsevärt genom strykningar i den rika exempelsamlingen. S. B.

Gun Widmark (red.), *Talspråksstudier. Insamling och analys. 197 s. Lund 1981 (Studentlitteratur).* Utom red.:s Inledning innehåller denna samling sju stimulerande uppsatser, vartill kommer Summaries in English och en värdefull litteraturlista. Materialet är delvis hämtat från en tidigare undersökning av språket i Eskilstuna; därutöver finns bl.a. åtskilligt som vilar på studium av vissa norrländska mål. Tyngdpunkten lägges starkt på det tekniska tillvägagångssättet, där oerhört mycket nytt är att notera. Med de begagnade inspelningsmetoderna vinner man t.ex. att de intervjuades språkliga prestationer kan bevaras exakt och kan studeras om och om igen, samt att också fraseologi och framför allt syntax kan registreras – något som med äldre "hantverksmässig" metod var nästan oppnåeligt. Om den senare var befryndad med folktraditionsforskning i alla dess aspekter, är de nya riktningarna nästan till övermått tekniskt och socialt orienterade. *Social(-)*, *sociologi* och *sociologisk* är karaktärsord, och tabeller och kurvor utgör iögonenfallande inslag i framställningarna. Allt reflexer av den allmänna samhällsutveckling som har kommit dialekterna att avlösas av sociolekter. B. E.

Per-Axel Wiktorsson, Avskrifter och skrivare. Studier i fornsvenska lagtexter. Mit einer Zusammenfassung: Abschriften und Schreiber. Studien zu altschwedischen Gesetzestexten. XVIII + 133 s., XIII pl. Uppsala 1981 (Almqvist & Wiksell International, Stockholm). (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologicae Scandinavicae Upsaliensia. 17.) År 1976 framlade Per-Axel Wiktorsson en avhandling, betitlad Södermannalagens B-handskrift, som genast tilldrog sig ett betydande intresse. Se därom bl.a. ANF 92:267 och ANF 94:172 ff. Han påvisade att SdmL B är en avskrift av SdmL D och lyckades med hög grad av sannolikhet tidfästa och lokalisera avskrivningsarbetet. Förf. fördjupar nu undersökningen och publicerar samtidigt D-texten (Cod. AM 52, 4:o). Han övergår därefter till den gamla frågan huruvida Cod. Holm. B 54 skall anses innehålla en dalalag eller en äldre västmannalag. Wiktorsson finner att B 54 innehåller en text, som bör kallas Äldre Västmannalagen. Denna lag har enligt hans mening varit gällande för en lagsaga som omfattat både Västmanland och Dalarna. Sedan en Yngre Västmannalag tillkommit, skulle den lag som återfinnes i B 54 endast haft giltighet för Dalarna.

Arbetets senare del ägnas olika handskrifter och fragment av Magnus Eriks-sons landslag och sambandet mellan dessa.

Med sin stora förtrogenhet med såväl de fornsvenska laghandskrifterna som den medeltida personhistorien kan Wiktorsson icke blott ge en ingående bild av handskrifternas inbördes relationer och paleografiska särart utan även påvisa hur vissa handskrifter gått ur hand i hand inom vissa släkter för att så småningom överföras till allmänna bibliotek och arkiv. Givetvis måste han därvid på många punkter nöja sig med antaganden och obevisade eller obevisbara hypoteser, men det råder ingen tvekan om att han högst avsevärt har vidgat vårt vetande om våra medeltida lagtexter och deras historia. S. B.

Visor i västerbottnisk tradition i urval av Alf Arvidsson. 123 s. Umeå 1981 (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå). (Skrifter utgivna av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie C. Folkminnen och folkliv. Nr 2.) Ett nittiotal folkliga visor, flertalet med noter, ingår i den vissamling som arkivarien vid DAUM Alf Arvidsson sammanställt. För flertalet visor gäller att de spelats in genom DAUM:s försorg. Alf Arvidssons egen insats består främst i urval, transkription och forskning kring visorna. Bland dem som biträtt vid arbetet märks arkivarien Sven-Bertil Jansson, numera verksam vid Svenskt visarkiv. S. B.

Lars Wollin, Svensk latinöversättning. I. Processen. 268 s. Lund 1981. (Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. 251.) Det är sällan Fornskriftsällskapet har tagit sig an en gradualavhandling. Och det är första gången man har öppnat sin serie för en så stor undersökning av en text, alltså utan publicering av denna själv. Denna första del, av planerade två, utgöres av studier av den teknik, som har använts vid översättning till fornsvenska av fem latinska texter. Dessa är: Birgittas Revelationum liber VII och Revelationes extravagantes;

Mechtild, Liber specialis gracie; Bonaventura, Meditationes vitae Christi, samt Thomas de Froidmont, Liber de modo bene vivendi ad sororem. Det har oftast icke varit möjligt att visa på exakt de handskrifter, som på sin tid har legat framför översättarna, men förf. har visat mycken energi och kritik i sina efterspaningar, och förhållandet tycks inte vara av alldeles väsentlig betydelse för denna undersökning. Det gör i förstone ett egenartat intryck att se texter av denna beskaffenhet behandlade med så moderna metoder som här sker, men Wollin når vackra resultat och är i viss mån pionjär. Rönen kommer att visa sig värdefulla, när man i sinom tid tar upp de otaliga kvarstående problemen på detta rätt lite beaktade område.

B. E.

Övre Norrlands bygdemål. Berättelser på bygdemål med förklaringar och en dialektöversikt. Samlade och utgivna av Karl-Hampus Dahlstedt och Per-Uno Ågren. XII + 308 s., 8 kartor i texten. Umeå 1980 (Cewe-Förlaget, Bjästa). (Skrifter utgivna av Johan Nordlander-sällskapet. 2.) År 1954 utgav Karl-Hampus Dahlstedt och Per-Uno Ågren ett arbete med titeln Övre Norrlands bygdemål. Detta arbete har en tid varit utgången från förlaget, och en andra upplaga föreligger nu. Denna utgör ett offsetomtryck av första upplagan. Några smärre korrigeringar har kunnat inarbetas i texten utan att textytan störes. För rättelser och tillägg redovisas på s. IV. Utgivarna anför acceptabla skäl för att arbetet inte har reviderats. Så mycket har hänt inom dialektologien under det sista kvartsseklet att en grundligare nybearbetning i själva verket skulle ha medfört ett helt nytt verk. Den nya upplagan torde tveklöst ha en uppgift att fylla såväl inom högre undervisning som inom det friare folkbildningsarbetet i Norrland.

S. B.

*

Danmarks gamle ordsprog. Udgivet af Iver Kjær og John Kousgård Sørensen. V. Daniel Matras: Proverbes. Frantzøske, Danske, Italianiske oc Tydske Ordsprock oc Sententzer. Å Copenhague 1633. Udgivet af Iver Kjær. 308 s. København 1981 (C. A. Reitzels Boghandel). (Det danske Sprog- og Litteraturselskab.) Den snabba utgivningen av det ståtliga verket Danmarks gamle ordsprog fortsätter. Föreliggande volym innehåller en fyrspråkig ordspråkssamling i facsimiltryck. Verket sammanställdes av professorn i franska vid Sorø akademi, Daniel Matras, och utkom 1633. Utgåvan åtföljes av en efterskrift av Iver Kjær. Bakom efterskriften ligger ett utomordentligt detektivarbete, där alla tänkbara uppgifter om Daniel Matras och om hans källor har efterforskats.

S. B.

Arne Espegaard, Liv og sprog på svundne tiders Læsø. En tekst- og opslagsbog om dagligliv og dagligsprog i et fiskermiljø. Bind I. 98 s. Bind II. 348 s. Esbjerg 1978, 1980 (Fiskerimuseets forlag). Bland dialektologer är esbjerglektorn Arne Espegaard tidigare välkänd som författare till arbetet Vendsysselk ordbog I-IV (1972-74). Han framträder nu med ett etnologiskt och lexikaliskt arbete

som berör språk och kultur på Læsø. Första bandet skildrar livet och särskilt fisket på ön i norra delen av Kattegatt och bygger till stor del på muntlig och skriftlig information av fiskaren och lantbrukaren Hans Pedersen, född på Læsø 1895. Boken är föredömligt illustrerad. Det andra och vida omfångsrikare bandet utgöres av en ordbok, innehållande vid pass 12 000 artiklar jämte språklig inledning.

Det är en imponerande forskargärning som döljer sig bakom Espegaard's arbeten. Han har själv samlat in det stora ordmaterialet och har lyckats tillmötesgå såväl lekmännens som fackmännens krav på ordboksartiklarna.

S. B.

Holberg-Ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog. Redigert af Aage Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Under medvirken af Christopher Maaløe. XXXII s. + 32 sp. København (C. A. Reitzels Boghandel). Oslo (Universitetsforlaget) 1981. (Det danske Sprog- og Litteraturselskab.) Strax efter krigsslutet bildades en dansk-norsk samarbetsfond för bl.a. ökat kulturellt samarbete mellan Danmark och Norge. På förslag av professorerna Johs. Brøndum-Nielsen och Didrik Arup Seip kom arbetet att koncentreras på Ludvig Holbergs språk. Man kom efter hand fram till att arbetet borde inriktas på en ordbok, och till ledare för denna utsågs Aage Hansen. Vid hans sida stod i början Trygve Knudsen.

Genom en manuell excerpering skapades en grundstomme till ordboksarbetet. Främsta källa blev Carl S. Petersens utgåva av Holbergs samlade skrifter (I–XVII 1913–42, XVIII 1963). Därtill kom ytterligare tryckt och otryckt material.

Av det första bandet, som skall innehålla inledning och partiet Aa – D och omfatta XXXII + 1354 sp., föreligger ett särtryck med inledning och avsnittet Aa – absolut. Det framgår av inledningen att ordboken vänder sig till såväl Holbergläsare som Holbergforskare. När första bandet föreligger komplett, låter verket sig närmare bedömas.

S. B.

Kjøbenhavns flyvende Post. Udgivet af J. L. Heiberg. I. 1827. 432 s. II. 432 s. Fotografisk optryk med efterskrift og registre ved Uffe Andreasen. København 1980, 1981 (C. A. Reitzel boghandel A/S). (Det danske Sprog- og Litteraturselskab.) När J. L. Heiberg 1827 började utgivandet av Kjøbenhavns flyvende Post, gick danskt kulturliv in i en ny fas. Tidskriften gick i härnad mot den äldre romantiska skolan, vars främste representant var Adam Oehlenschläger, och öppnade samtidigt sina spalter för en ny diktargeneration, där namn som H. C. Andersen, Paludan-Müller, Chr. Winther och Søren Kirkegaard kan nämnas. Tidskriftens betydelse för debatten på litteraturens, litteraturkritikens och speciellt dramatikers områden kan knappast överskattas.

Det är ett mycket berömvärdt initiativ som Det danske Sprog- og Litteraturselskab tagit genom den fotografiska nytryckningen av tidskriften. Än i dag har många artiklar mer än enbart kulturhistoriskt intresse. Krönikören har i årgång 1827 med särskilt intresse läst Heibergs diskussion av Tegnér's Frithiofs saga

mot bakgrund av Oehlenschlägers Helge och i årgång 1828 Heibergs artiklar mot Oehlenschlägers Væringerne i Miklagaard.

De återstående delarna av Kjøbenhavns flyvende Post emottes med spänning. S. B.

Bente Maegaard og Hanne Ruus, Hyppige Ord i Danske Børnebøger. 14 + c:a 200 opaginerade s. København 1981 (Gyldendal). Dansk skönlitteratur för barn är en av de genrer som undersöks i ordfrekvensprojektet DANwORD – om ett annat delprojekt se följande anmälan. Materialet består av 1 000 textavsnitt på 250 000 ord, valda ur verk av de mest lästa barnboksförfattarna under perioden 1970–1974, närmare bestämt verk av sådana författare – det blir sammanlagt 92 – som under de fem åren har givit ut minst tre böcker. Urvalsprincipen gör att också en klassiker som H. C. Andersen kommer med. Materialet redovisas på grafordsnivå och utan hänsyn till förekomsten av versaler; det innebär att t.ex. substantivet och verbet *visé* förtecknas tillsammans, och likaså djurbeteckningen *bjørn* och personnamnet *Bjørn*. Orden redovisas i två listor, en rangfrekvenslista med orden ordnade i sjunkande frekvens och med uppgift om rangnummer, hur många gånger ordet förekommer, hur stor procentdel av texten ordet täcker och hur stor procentdel av texten ord till och med ordets rangnummer täcker, samt en alfabetisk lista med uppgift om de olika ordens rangnummer. B. P.

Bente Maegaard og Hanne Ruus, Hyppige Ord i Danske Romaner. 12 + c:a 200 opaginerade s. København 1981 (Gyldendal). Undersökningsmaterialet i föreliggande arbete utgöres av prov ur verk av de 80 danska författare av skönlitteratur för vuxna som under perioden 1970–1974 har utgivit minst fem böcker; i övrigt är textprovsumfattning, urvalsprinciper och listningsförfarande identiska med dem som gäller för ovan anmälda verk av samma författare. För ytterligare tre genrer danska texter planeras liknande undersökningar. I tur att beskrivas är dagstidningar, veckotidningar och facklitteratur. B. P.

Niels Åge Nielsen, 50 danske runeindskrifter. 88 s. Århus 1981 (Nordisk Institut, Århus Universitet). I det urval av danska runinskrifter, som Niels Åge Nielsen lägger fram, återfinnes inskrifter icke blott från nuvarande riksdanskt område utan även från Skåne och Blekinge. Förf. behandlar texterna i koncentrerad och mycket innehållsrik form. Stor uppmärksamhet ägnas metriska och syntaktiska aspekter. Förf. är lyhörd för vad som döljer sig bakom de ofta formelartade inskrifterna. Framställningen rymmer många personliga ställningstaganden, men samtidigt redovisas såväl allmän runologisk litteratur som tidigare granskningar av enskilda inskrifter på ett frikostigt sätt. Särskilt intressant är det sätt varpå förf. söker projicera vissa texter mot Diderichsens satsschema. S. B.

Niels Åge Nielsen, *Sprogrenseren H. C. Ørsted. I. 141 s. Århus 1981 (Nordisk Institut, Århus Universitet)*. Hans Christian Ørsted (1777–1851) är för eftervärlden främst känd som upptäckaren av elektromagnetismen. Han var emellertid icke blott sin tids främste danske naturvetenskapsman, hans rika begåvning förde honom även i kontakt med medicin, filosofi, litteratur och språkvård. Han har i ej ringa grad skapat den naturvetenskapliga terminologi som alltjämt används i Danmark och som har kommit att införlivas med allmänspråket.

Niels Åge Nielsens nu föreliggande arbete om Ørsted som språkvårdare rymmer två kapitel. I det första ges en översikt över Ørsteds språkvårdande verksamhet i stort. I det andra återges ett antal av hans efterlämnade, språkligt inriktade manuskript.

Krönikören hade gärna sett att boken hade fått en tekniskt sett mera tilltalande gestalt. S. B.

Breve fra og til sprogforskeren Karl Verner 1872–1882. Ved Niels Åge Nielsen. 191 s. Århus 1981 (Nordisk Institut, Århus Universitet). Den berömde danske språkforskaren Karl Verner föddes 1846 i Århus, studerade klassiska, nordiska och slaviska språk, utnämndes 1882 till docent i slaviska språk och 1888 till e.o. professor i samma ämne i Århus. Hans vetenskapliga produktion är icke stor, men 1876 offentliggjorde han de viktiga forskningsresultat inom jämförande och germansk ljudhistoria, som senare kommit att kallas Verners lag.

Så mycket mera produktiv var han som brevskrivare. Niels Åge Nielsen, själv professor i Århus, har nu i en volym utgivit hans brev från åren 1872–82, den tid då Verner återvänder från studievistelse i Ryssland, avlägger examen, fortsätter sina forskningar, uppehåller bibliotekstjänst i Tyskland och finner vägen hem till Århus igen.

Breven ger en levande bild av de villkor under vilka en begåvad men relativt obemedlad forskare fick arbeta för ett sekel sedan. Utgivaren har i en inledning givit den nödiga ramen för förståelsen av Verners levnad och författarskap. S. B.

*

Gordon Albøge, *Stednavne i Ringkøbing Amt. Hammerum Herred, Ulfborg Herred, Hind Herred. Udgivet af Institut for Navneforskning. VIII s. + s. 257–488. København 1981 (Akademisk Forlag)*. (Danmarks Stednavne nr. 17, 2. halvbind, 1. hæfte.) Det första halvbandet i Danmarks Stednavnes utgåva av ortnamnen i Ringkøbing Amt färdigställdes 1976 av Gordon Albøge och anmäldes i ANF 92:268 f. Det första häftet i det andra halvbandet, som nu är utkommet, har samme författare. Namnmaterialet är ofta genom den starka nedslipningen ytterst svårtolkat, men Albøge arbetar med en föredömlig försiktighet och utreder noggrant olika alternativ. Någon gång – t.ex. vid behandlingen av *Felding* s. 328, *Harreskov* s. 333 och *Skorkær* s. 370 – hade man kanske önskat en noggrannare redogörelse för i vilken mån de topografiska förhållandena vid eller på de namnbärande lokalerna kan stödja föreslagna tolkningar.

Nästa häfte, varmed delen om amtet fullbordas, kommer förutom häraderna Bølling och Nørre Horne att omfatta inledning och register. B. P.

Kristian Hald, Randers Amts Stednavne. Udgivet af Institut for Navneforskning. 2. Rougsø Herred. XXIII + 83 s., 1 karta. København 1980 (Akademisk Forlag). (Danmarks Stednavne nr. 18, 2.) Publiceringen av ortnamnen i Randers Amt påbörjades 1976, då Kristian Hald gav ut namnen i Galtens härad (se ANF 92:269). Nu följer en andra del av samme författare, behandlande namnen i det betydligt mindre Rougsø härad. Tolkningarna håller liksom i den första delen hög klass. Själva häradsnamnet är ett ursprungligt önamn, där förleden sannolikt är en avledning med samma *s*-suffix som finns i namnen på de stora jylländska öarna *Als*, *Mors* och *Samsø*. Grundordet här antas vara ett forndanskt **rok* eller, mindre troligt, **rokk*, släkt med *roge* 'dyngge; mindre bunke; også lille tue' (ODS). Någon topografisk motivering till tolkningen ges ej. Flera namn och namntolkningar är metodiskt intressanta. Det rimligen unga *Suddepøl*, ett namn på en bydam, förmodas innehålla motsvarigheten till ett forndanskt **suddi*, överensstämmande med det nyisländska *suddi* m. 'fuktighet'. Förleden i *Påhøj* s. 26 och *Påmose* s. 32 antas, i senare fallet alternativt, vara mansnamnet *Pā(i)*. S. 32 (men inte s. 26) påpekas att personnamnet i fråga visserligen är ganska sällsynt och att samtliga exempel i DGP är skånska eller själländska men att dess existens också i Jylland troliggörs genom de många fallen där av ortnamnet *Pårup*. Förleden i *Dejholt* tolkas som adjektivet *digher* 'stor', med bortfall av det radikala *r* på grund av omydning till *dej* 'deg'. Problemet hade dock kanske kunnat ställas in i ett större sammanhang. Samma bortfall finns nämligen på andra håll, bl.a. i de skånska *Dearp*, *Degeberga* och *Dejebäck*, vilka uttalas så i dialekten att en anknnytning till *deg* är osannolik. Även andra fall av samma *r*-bortfall hade kunnat anföras (se SkO A 3:124 f.).

B. P.

Svante Lagman, Östergötlands medeltida sockennamn. En typindelning. 50 s. Uppsala 1981 (Uppsala universitet). (Ortnamn och samhälle. 7.) Inom ramen för det av Thorsten Andersson ledda projektet Ortnamn och samhälle framlägger Svante Lagman en översikt av de 150 medeltida östgötska sockennamnen. Typologiskt bedöms därvid ortnamnen mot bakgrund av det förslag till typindelning som Anders Öberg presenterade i volym 6 av samma serie. Ej oväntat finner Lagman att huvuddelen eller 125 stycken fått namn efter byar eller gårdar. Övriga namn företer en splittrad bild, några namn är primära sockennamn, andra sekundära. Några kvarstår som oklassificerade.

S. B.

Terje Larsen, Norsk stadnamnbibliografi. 181 s. Oslo 1981 (Universitetet i Oslo. Institutt for namnegransking). Institutt for namnegransking i Oslo ger samtidigt ut två provisoriska men mycket användbara arbeten om ortnamn, vilka avses att snart utkomma i en mer slutgiltig form, dels den här anmälda, dels Tom Schmidts bok om norsk ortnamnsterminologi (se nedan s. 232 f.). Terje Larsen delar upp sin bibliografi i två delar, en allmän och en regional. Utöver ett författarregister meddelas också ett mycket nyttigt ämnesregister, där olika namnkategorier – administrativa namn, bygdenamn etc. – och namnelement förtecknas. Man finner här också uppslagsord som "dyrenamn i stadnamn",

”EDB og stadnamn”, ”metodar i stadnamngransking” och ”stilistiske drag i stadnamn”.

Bibliografen tycks ha haft särskild otur med Jöran Sahlgrens verk. I författarregistret hänvisas bl.a. till nr 876 (skall vara: 877), forskarens förnamn stavas i nr 1511 *Jørn*, och man saknar helt hans arbete om ordlängdsbalans i ANF 72.

B. P.

*Ivar Lundahl, Ortnamnen i Skaraborgs län. På offentligt uppdrag utgivna av Kungl. Ortnamnskommissionen. Del XVIII. Tredje häftet. Register 2. Register över senare leder. Förkortningar i delarna I–XVIII. (Utgivet av ortnamnsarkivet i Uppsala.) 67 s. Uppsala 1981 (Lundequistiska bokhandeln). Ortnamnen i Skaraborgs län började ges ut 1950. Trettioett år senare publiceras sista häftet i serien. Huvuddelen av det består av ett alfabetiskt register över senare leder. För äldre namn redovisas namnledens fornsvenska, för yngre dess riksspråkliga eller dialektala form. Därefter följer i förekommande fall hänvisningar till de sidor i inlednings- eller avslutningsbandet där leden behandlas, samt på en ny rad, med del- och sidhänvisning, förlederna i alfabetisk ordning (två felalfabetiseringar möter dock på första sidan: *Göt-* står före *Fröio-* och *Fux-* före *Asp-* och *Bit-*). Namn belagda före år 1526 markeras genom att sidsiffran kursiveras.*

Samtliga delar i serien har författats av Ivar Lundahl. Det är ett synnerligen imponerande enmansverk som nu lyckligen har fullbordats.

B. P.

Bengt Pamp, Skånska ortnamn. 27 s. Lund 1981 (Sydsvenska ortnamnssällskapet). Föreliggande stencilrade A4-häfte ger i koncentrerad form en översikt av det skånska ortnamnsbeståndet. Huvudvikten läggs vid bebyggelsenamn, ordnade efter namnens senare led. Arbetet vänder sig i populär form till en bredare läsekrets – krångligare onomastiska facktermer undviks – men saknar icke originella grepp eller självständiga tankar. Viktiga är bl.a. de redovisade drag som skiljer de nordskånska häradsnamnen från de sydsånska.

Signaturen hade gärna sett att en eller två sidor hade ägnats en sammanställning av de skånska stadsnamnen.

S. B.

Lena Peterson, Kvinnonamnens böjning i fornsvenskan. De ursprungligen starkt böjda namnen. With a Summary. The Inflection of Women's Names in Old Swedish. Names of Originally Strong Declension. 212 s. Uppsala 1981 (Dist.: Institutionen för nordiska språk. Umeå universitet). (Anthroponymica Suecana. 8.) Detta nyttiga arbete bygger på material allt från runtiden på 1000-talet till år 1500.

Ämnesvalet är såtillvida lyckat som kvinnor jämförelsevis sällan figurerar i texterna och vi därför vet alltför lite om deras namn. Så mycket mer motiverad är en behandling som de språkliga böjningsförhållandena ofta är oklara och tidigare inte helt rättbehandlade. Till grund ligger c. 5 000 namn, ett material av en storlek som är på gränsen för vad som är möjligt att hantera i gradualav-

handlingens form. Samtidigt som man är tacksam för perspektivets längd, kan man inte underlåta att finna det ansträngande att hålla samman ytterändarna av detta breda spektrum. Det gäller å ena sidan att tolka mer eller mindre underliga runristade namnformer, där åtskilliga viktiga omständigheter, t.ex. genus och kasus, är ovissa. Å andra sidan gäller det att studera de störtsjöar av tyska lån, som bryter in över nordiskt språk under senmedeltiden. Mellan dessa båda materialgrupper finns det ett svalg, som förf. själv har sett och beklagar. – Framställningen ger ibland anledning till behandling av helt allmänspråkliga företeelser. Ex. är komplextet särskrivning, sammanskrivning och betoning, s. 90 f. Ett annat viktigt problem av denna art är utvecklingen av -s som allmänt genitivmärke, s. 91 ff.

Avhandlingen utgör ett viktigt spadtag på en förut mycket lite brukad mark.

B. E.

Egil Pettersen, Personnavn i Vest-Norge 1450–1550. 170 s. Oslo 1981 (Novus Forlag). Författaren är känd som upphovsman till den stora undersökningen Språkbrytning i Vest-Norge 1450–1550, anmäld i ANF 91:216. Närvarande bok betraktas av förf. själv blygsamt som en efterskörd till den större, men den har ett högt självständigt värde. Den består till icke ringa del av frekvenslistor eller kataloger med beläggställen (s. 10–19, 21–51, 90–170 m.fl.). Men det finns också resonerande partier av största intresse. Ett av de snabbast vunna, mer allmänna resultaten är att mansnamnen är enormt mycket bättre belagda än kvinnonamnen: 11 389 mot 935, representerande 488 olika mansnamn och 121 olika kvinnonamn. Framställningen är i lämplig mån uppdelad på iakttagelser beträffande de olika landskapen i Väst-Norge, varvid det mångskiftande skicket i handelsstaden Bergen som väntat är svårbemästrat. Icke minst vållas bekymmer av frågan, huruvida vissa namn skall betraktas som helt utländska eller som inlånade och adapterade. Ett för statistik viktigt spørsmål är också i vilken utsträckning en mängd former skall bedömas som varianter av samma namn eller såsom självständiga. Ett betydelsefullt rön är att de gamla nordiska personnamnen dominerar under hela perioden, som väntat dock allra starkast under dess förra del. De inhemska helgonnamnen (*Olav* etc.) liksom de kyrkliga namnen (*Johannes* med varianter etc.) diskuteras särskilt. Av stor vikt är avsnittet om binamn och deras uppkomst; inte minst här är det ofta osäkert, hur man skall språkligt klassificera materialet.

En mogen bok om ett intressant ämne.

B. E.

Tom Schmidt, Fagordliste for norsk namnegransking. 148 s. Oslo 1981 (Universitetet i Oslo. Institutt for namnegransking). År 1972 anordnades på initiativ av Nordiska samarbetskommittén för namnforskning (NORNA) ett symposium om terminologien i ortnamnsforskningen. Deltagarna hade ombetts att före symposiet ställa samman terminogilistor för sina respektive länder. Den norska listan, som utarbetades av dåvarande Norsk stadnamnarkiv med bistånd från namnforskare vid universiteten i Bergen och Trondheim, publiceras nu

med diverse kompletteringar från nyare norsk och annan nordisk ortnamnslitteratur. Klokt nog har utgivaren valt att låta denna första version vara en provisorisk stencilutgåva, som efter rättelser och tillägg kan ges ut i en mer slutgiltig form. Ordlistan är givetvis rent deskriptiv men kommer sannolikt oundvikligen att få en viss normativ funktion. Det kan därför vara värt att bl. a. påpeka att termen *usamansett namn* för enledat namn lätt leder tanken fel: hit hör som framgår av listan inte bara namn bildade av osammansatta ord utan också namn bestående av appellativiska sammansättningar (jämte, vilket inte påpekas, rimligen uppkallelseamn, vare sig de namn som lånas är enledade eller ej). Att "trikomposita" inte är "Treleda namn; namn samansett av tre namelekkar" utan tvåledade namn bestående av ett tvåledat ord och ett enledat kan också förtjäna framhållas. Ett rent sakligt fel är att namnet *Gösta* nämns som exempel på ett nordiskt namn. Namnet är sannolikt slaviskt; se Gösta Holm i *Namn och bygd* 62 (1974) s. 61 ff.

De gjorda anmärkningarna må inte undanskymma det faktum att utgivaren normalt har lyckats väl i sitt svåra arbete med det intrikata och heterogena materialet och att den aviserade nya utgåvan säkert kommer att visa sig mycket värdefull.

B. P.

Jan Paul Strid, Nären, Njärven och Njurhulten. Studier över en grupp svenska sjönamn och därmed samhöriga ord i nordiska språk. 204 s. Stockholm 1981 (Almqvist & Wiksell International). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series. 15.) Förf. till denna doktorsavhandling vill i första hand undersöka namn på en rad sjöar, som antas innehålla motsvarigheter till urnordiska adjektivstammar **narha-* och **nerhwa-*, i sin tur besläktade med ett supponerat urnordiskt starkt verb *nerhan*, ieur. (*s*)*ner-k*. Gemensamt för dessa sjöar är formen, i det att de visar ett smalare parti på mitten. De nordiska adjektiven antas vara besläktade med det engelska adj. *narrow*. Den egentliga ortnamnsundersökningen föregås av en grundlig genomgång av besläktat väst- och nordgermanskt ordmaterial. När det gäller förf.:s sammanställning med de fornvästnordiska mytologiska namnen *Neri*, *Njørvi*, *Nari*, *Nørr*, *Nørvi*, *Narvi* och *Njørn* vill anmälaren t.v. ställa sig avvaktande; den semantiska länken förefaller svag. Däremot synes förf.:s huvudtes vara väl underbyggd, och förklaringarna till formväxlingarna är väl genomarbetade.

S. B.

Till red. insända skrifter

Aarhus Universitet. Årsberetning 1980. – The Arnsmagnæan Institute and Dictionary. Bulletin 13 1979–81. – Beiträge zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur. 103:2–3 1981, 104:1 1982. – Danske folkemål. 23. – Danske studier 1981. – Études Germaniques. 36:2–3 1981. – Gardar. 12 1981. – Gripla. 4 1980. – Leuvense Bijdragen. 3–4 1981. – Michigan Germanic Studies. 7:1 1981. – Modern Philology. 78:4, 79:1 1981. – Maal og Minne 1981:1–4. – Ortnamnssällskapet i Uppsala årsskrift 1981. – Sydsvenska ortnamnsällskapet årsskrift 1981. – Årsberetning. Nordisk institut [Aarhus Universitet] 1. januar 1980 – 31. december 1980. 60 s. Aarhus u.å.

Björklund, S., se *Levander, L.* † – Enzyklopädie des Märchens. Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung. Herausgegeben von K. Ranke [m.fl.]. 3:4–5. Sp. 865–1446. Berlin–New York 1981. – *Levander, L.* † o. *Björklund, S.*. Ordbok över folkmålen i övre Dalarna. H. 20. Labb-Ljute. S. 1327–1406. Uppsala 1981. (Skrifter utg. genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. D:2.) – Lexikon des Mittelalters. 1:7–8, 2:1–2. Sp. 1249–1696, 1–448. München u. Zürich 1980–1981. – *Ranke, K.*, se Enzyklopädie des Märchens.

Aarhus Universitet 1928–1978. Udg. af Det lærde Selskab under redaktion af G. Albeck. 647 s. Aarhus 1978. (Acta Jutlandica 1978 LI.) – *Abelin, Å.*, *Gadelii, E. o. Löfström, J.*, Om modalitet i talspråk. 52 s. Göteborg 1981. (Rapporter från Språkdata. 16.) – Akten der vierten Arbeitstagung der Skandinavisten des deutschen Sprachgebiets 1. bis 5. Oktober 1979 in Bochum. Herausgegeben von F. Paul. 233 s. Hattingen 1981. (Scandica. Wissenschaftliche Reihe. Band 2.) – *Albeck, G.*, se Aarhus Universitet. – *Albøge, G.*, Stednavne i Ringkøbing Amt. Hammerum Herred, Ulfborg Herred. Hind Herred. Udg. af Institut for Navneforskning. VIII s. + s. 257–488. København 1981. (Danmarks Stednavne nr 17, 2. halvbind, 1. hæfte.) – *Almenningen, O.*, se Språk og samfunn. – *Andersen, F. G.*, se Medieval Iconography. – *Andreasen, U.*, se Københavns flyvende Post. – *Arvidsson, A.*, se Visor i västerbottinsk tradition. – *Bekker-Nielsen, H.*, se Proceedings of the Eighth Viking Congress. – *Dens.*, se Speculum norroenum. – *Benson, S.*, Blekingiska dialektstudier II. 75 s. Lund 1981. (Skrifter utg. genom Landsmålsarkivet i Lund. 9.) – *Bergfors, G.*, Ordspråk, talesätt och härm på ytterlännasmål. 89 s., 1 pl. Sollefteå 1981. (Skrifter utg. genom Dialekt- och folkminnesarkivet i Uppsala. Ser. B:15.) – Bibliography of Old Norse-Icelandic Studies 1977. 92 s. Copenhagen 1981. – Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger og reiseoptegnelser 1574–1597. Udg. efter offentlig foranstaltning ved Dr. Y. Nielsen. CCVIII + 696 s. Faksimiltryk från 1885 års upplaga. Ed 1981. – Breve fra og til sprogforskeren Karl Verner 1872–1882. Ved N. Å. Nielsen. 191 s. Århus 1981. – *Broch, I. – Jahr, E. H.*, Russenorsk – et pidginspråk i Norge. 164 s. Oslo 1981. (Tromsø-studier i språkvitenskap. 3.) – *Brøndsted, M.*, Lis Jacobsen på hundredårsdagen. 24 s. København 1982. (DSLs præsentationshæfte nr. 11.) – *Carlsson, S.*, Nordisk rättshistorisk litteratur 1966–1975. En bibliografisk förteckning. XII + 454 s. Stockholm 1980. (Skrifter utg. av Institutet för rättshistorisk forskning. Grundat av G. och C. Olin. Serien I. Rättshistoriskt bibliotek. Trettonde bandet.) – *Cathey, J. E.*, se *Valfells, S.* – *Dahl, S.*, se Heiðursrit. – *Dahlstedt, K.-H.*, se Övre Norrlands bygdemål. – Danmarks gamle ordsprog. Udg. af I. Kjær og J. K. Sørensen. V. D. Matras: Proverbes. Frantzøske, Danske, Italianiske oc Tydske Ordsprock oc Sententzer. Å Copenhague 1633. Udg. af I. Kjær. 308 s. København 1981. – Danmarks og Norges Poesie 1600–1800. En antologi ved I. Havnevik. 255 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1981. – *Dennis, A.*, se Laws of Early Iceland. – Dialekter och ortnamn, folkminnen och folkmusik. En presentation av Dialekt- och ortnamnsarkiven samt Svenskt visarkiv: historia, verksamhet, mål. Utg. under redaktion av B. Pamp. 25 s. Lund 1981. – Didrik Arup Seip. En bibliografi ved J. Tuneld, med innledning av T. Knudsen. Utg. av Bymålslaget. 109

- s. Oslo 1981. – *Dronke, U.*, se *Speculum norroenum*. – *Edda Islandorum*. Völuspá, Hávamál. P. H. Resen's Editions of 1665. 194 s. + a–n, A–Z, Aa–Ll, A–C. Printed in facsimile with introduction by A. Faulkes. Reykjavík 1977. – *Edda Magnúsar Ólafssonar* (Laufás Edda) edited by A. Faulkes. 509 s. Reykjavík 1979. – *Eegholm-Pedersen, Sv.*, se *Holberg-Ordbog* – *Elert, C.-C.*, *Ljud och ord i svenskan*. 2. 169 s. Umeå 1981. (*Acta Universitatis Umensis*. Umeå Studies in the Humanities. 40.) – *Dens.*, se *Internordisk språkförståelse*. – *Dens.*, se *Svenskans beskrivning*. – *Elevsvenska*. 157 s. Lund 1981. (*Ord och stil*. Språkvårdssamfundets skrifter. 12.) – *Espegaard, A.*, *Liv og sprog på svundne tiders Læsø*. En tekst- og opslagsbog om dagligliv og dagligsprog i et fiskermiljø. Bind I. 98 s. Bind II. 348 s. Esbjerg 1978, 1980. – *Faulkes, A.*, se *Edda Islandorum*. – *Dens.*, se *Edda Magnúsar Ólafssonar*. – *De finlandssvenska dialekterna i forskning och funktion*. Utg. av B. Loman. 160 s. Åbo 1981. (*Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut*. Nr 64.) – *Fjellström, Ph.*, *Väckelsen, folkmusiken och folkrörelserna*. 38 s. Umeå 1981. (*Skrifter utg. av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå*. Serie C. Folkminnen och folkliv. Nr 1.) – *Foote, P.*, se *Laws of Early Iceland*. – *Dens.*, se *Proceedings of the Eighth Viking Congress*. – *Fries, S.*, se *Svenskans beskrivning*. – *Gadelii, E.*, se *Abelin, Å.*, – *Dens.*, se *Språkdata Research Report 1981*. – *Gavare, R.*, *Lexikografisk alfabetisering*. 24 s. Göteborg 1981. (*Rapporter från Språkdata*. 14.) – *Gissel, S.*, *Jutikkala, E.*, *Österberg, E.*, *Sandnes, J.*, *Teitsson, B.*, *Desertion and Land Colonization in the Nordic Countries c. 1300–1600*. Comparative Report from The Scandinavian Research Project on Deserted Farms and Villages. 304 s. Stockholm 1981. – *Gjermundsen, A. J.*, *Variasjonsmønster i Holla-målet*. En språksosiologisk og språkgeografisk undersøkelse. Oslo 1981. (*Norske studiar I*. Utg. av Norsk Målførearkiv, Universitetet i Oslo.) – *Grønvik, O.*, *Runene på Tunesteinen*. Alfabet. Språkform. Budskap. 250 s., XI pl. Oslo–Bergen–Tromsø 1981. – *Gulliksen, Ø.*, se *Rosen, H.* – *Hald, K.*, *Randers Amts Stednavne*. Udg. af Institut for Navneforskning. 2. Rousgø Herred. XXIII + 83 s., 1 karta. København 1980. (*Danmarks Stednavne nr. 18, 2.*) – *Hálfs saga ok Hálfsrekka*. Herausgegeben von H. Seelow. 214 s. Reykjavík 1981. – *Hansen, Aa.*, se *Holberg-Ordbog*. – *Havnevik, I.*, se *Dannemarks og Norges Poesie*. – *Heggelund, K. T.*, *Setningsadverbial i norsk*. 249 s. Oslo 1981. (*Tromsø-studier i språkvitenskap*. 2.) – *Heiberg, J. L.*, se *Kjøbenhavns flyvende Post*. – *Heiðursrit til Sverra Dahl*. 70 ár. 31. mars 1980. 385 s. Tórshavn 1981. (*Fróðskaparrit*. *Annales Societatis Scientiarum Færoensis*. 28–29.) – *Helgadóttir, G. P.*, se *Speculum norroenum*. – *Hellbom, A.*, *Ordbok över Njurundamålet*. 431 s. Umeå 1980. (*Acta Universitatis Umensis*. Umeå Studies in the Humanities. 27.) – *Dens.*, *Äldre källor till Medelpads bygdemål*. 144 s. Umeå 1981. (*Skrifter utg. av dialekt- och ortnamnsarkivet i Umeå*. Serie A. Dialekter. Nr 2.) – *Hemmer, J.*, se *Nordman, M.* – *Holberg, L.*, se *Holberg-Ordbog*. – *Holberg-Ordbog*. Ordbog over Ludvig Holbergs Sprog. Redigert af Aa. Hansen, fra 1957 sammen med Sv. Eegholm-Pedersen. Under medvirken af C. Maaløe. XXXII s. + 32 sp. København–Oslo 1981. – *Hovdhaugen, E.*, se *The Nordic Languages*. – *Internordisk språkförståelse*. Utg. av C.-C. Elert. 230 s. Umeå 1981. (*Acta Universitatis Umensis*. Umeå Studies in the Humanities. 33.) – *Invandrarbarn och tvåspråkigheten*. Rapport från ett forskningsprojekt om hur invandrarbarn med olika förstaspråk lär sig svenska. 102 s. Stockholm 1981. (*Skolöverstyrelsen*. Utbildningsforskning. FoU-rapport 40.) – *Jacobsen, L.*, se *Brøndsted, M.* – *Jahr, E. H.* & *Lorentz, O.* (red./eds.), *Fonologi/Phonology*. 359 s. Oslo 1981. (*Studier i norsk språkvitenskap/Studies in Norwegian Linguistics*. I.) – *Jahr, E. H.*, se *Broch, I.* – *Johansson, M.*, se *Noreen, E.* – *Jutikkala, E.*, se *Gissel, S.* – *Kjør, I.*, se *Danmarks gamle ordsprog*. – *Kjøbenhavns flyvende Post*. Udg. af J. L. Heiberg. I. 1827. 432 s. II. 432 s. Fotografisk optryk med efterskrift og registre ved U. Andreassen. København 1980, 1981. – *Knirk, J. E.*, *Oratory in the Kings' Sagas*. 247 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1981. – *Knudsen, T.*, se *Didrik Arup Seip*. – *Lagman, S.*, *Östergötlands medeltida sockennamn*. En typindelning. 50 s. Uppsala 1981. (*Ortnamn och samhälle*. 7.) – *Larsen, T.*, *Norsk stadnamnbibliografi*. 181 s. Oslo 1981. – *Laws of Early Iceland*. Grágás. The Codex Regius of Grágás with Material from other Manu-

scripts. Translated by A. Dennis, P. Foote, R. Perkins. I. vj + 279 s., 2 kartor. Winnipeg 1980. – *Lervik, Å. H.* (red.), Gjennem kvinneøyne. Norske kvinners litteraturkritik og reaksjon på litteratur 1930–1980. 253 s. Tromsø–Oslo–Bergen 1981. – *Loman, B.*, se De finlandssvenska dialekterna. – *Lorentz, O.*, se *Jahr, E. H.* – *Lundahl, I.*, Ortnamnen i Skaraborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. Orttnamnskommissionen. Del XVIII. Tredje häftet. Register 2. Register över senare leder. Förkortningar i delarna I–XVIII. (Utg. av ortnamnsarkivet i Uppsala.) 67 s. Uppsala 1981. – *Lundgreen-Nielsen, F.*, Breve fra og til Adam Oehlenschläger 1798–1809 og 1809–1829. 16 s. København 1981. (DSL:s præsentationshæfte nr. 10.) – *Löfström, J.*, se *Abelin, Å.* – *Maaløe, C.*, se *Holberg-Ordbog.* – *Maegaard, B. o. Ruus, H.*, Hyppige Ord i Danske Børnebøger. 14 + c:a 200 opaginerade s. Copenhagen 1981. – Des., Hyppige Ord i Danske Romaner. 12 + c:a 200 opaginerade s. Copenhagen 1981. – *Matras, D.*, se Danmarks gamle ordsprog. – Medieval Iconography and Narrative. A Symposium. (Proceedings of the Fourth International Symposium organized by the Centre for the Study of Vernacular Literature in the Middle Ages. Held at Odense University on 19–20 November, 1979. Edited by F. G. Andersen, E. Nyholm, M. Powell, F. T. Stubkjær. 215 s. Odense 1980. – *Möller, L. A.*, se *Raper, P. E.* – *Nielsen, N. Å.*, 50 danske runeindskrifter. 88 s. Århus 1981. – Dens., Sprogrenseren H. C. Ørsted. I. 141 s. Århus 1981. – Dens., se Breve fra og til sprogforskeren Karl Verner. – *Nielsen, Y.*, se Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger. – *Nilsson, J.*, se Biskop Jens Nilssøns Visitatsbøger. – The Nordic Languages and Modern Linguistics. Proceedings of the Fourth International Conference of Nordic and General Linguistics in Oslo 1980. Edited by E. Hovdhaugen. 392 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1980. – *Nordman, M.*, Stil og struktur i Jarl Hemmers En man och hans samvete. 293 s. Åbo 1981. (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut. Nr 63.) – *Noreen, E. [o.] Johansson, M.*, Valda stycken av svenska författare 1526–1732. 199 s. Stockholm 1981. – Nusvensk frekvensordbok baserad på tidningstext. Frequency Dictionary of Present-Day Swedish Based on Newspaper Material. 4. Ordled. Betydelser. Morphemes. Meanings. LII + 1031 s. Stockholm 1980. (Data linguistica. 14.) – *Nyholm, E.*, se Medieval Iconography. – *Oehlenschläger, A.*, se *Lundgreen-Nielsen, F.* – *Ólafsson, M.*, se Edda Magnúsar Ólafssonar. – *Olsen, O.*, se Proceedings of the Eighth Viking Congress. – Ord og sag. Udg. af Institut for jysk sprog- og kulturforskning (Århus Universitet). Redaktion: V. Sørensen. 32 s. Århus 1981. – *Pamp, B.*, Skånska ortnamn. 27 s. Lund 1981. – Dens., se Dialekter och ortnamn, folkminnen och folkmusik. – *Paul, F.*, se Akten der vierten Arbeitstagung. – *Perkins, R.*, se Laws of Early Iceland. – *Peterson, L.*, Kvinnonamnens böjning i fornsvenskan. De ursprungligen starkt böjda namnen. With a Summary. The Inflection of Women's Names in Old Swedish. Names of Originally Strong Declension. 212 s. Uppsala 1981. (Anthroponymica Suecana. 8.) – *Pettersen, E.*, Personnavn i Vest-Norge 1450–1550. 170 s. Oslo 1981. – *Pihlström, S.*, Kortstavighet och stavelseförlängning. Hur några av de gamla kortstaviga orden erhållit sin form i svenskt riksspråk. 123 s. Uppsala 1981. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia. 16.) – *Platzack, S.*, En kontextgrammatisk guide till avsnittet om tempus i "en svensk referensgrammatik". 104 s. Lund 1981. (Sve-re-gram nr 9. Rapport från projektet En svensk referensgrammatik.) – *Powell, M.*, se Medieval Iconography. – Proceedings of the Eighth Viking Congress. Århus 24–31 August 1977. Edited by H. Bekker-Nielsen; P. Foote, O. Olsen. 294 s. Odense 1981. – *Raper, P. E. & Möller, L. A.*, Naamkunde-Bronnegids. Deel 2, 1971–1978/Onomastic Source Guide. Part 2, 1971–1978. 284 s. Pretoria 1981. (Naamkundereeks nr. 9/Onomastic Series No. 9.) – *Resen, P. H.*, se Edda Islandorum. – *Rindal, M.*, Brev frå Opplanda før 1350. Skrivemiljø og språkform. 107 s. Oslo 1981. (Universitetet i Bergen. Nordisk institutts skriftserie. 9.) – *Roksvold, Th. A.*, se Språk og samfunn. – *Rosen, H.*, Morsmålsdidaktiske essays. Oversatt af Ø. Gulliksen. 152 s. Oslo 1981. – *Ruus, H.*, se *Maegaard, B.* – *Salberger, E.*, Östgötska runstudier. 43 s. Göteborg 1980. (Scripta Runica. 1.) – *Sandklef, A.*, Bland hantverkare och torpare på skogen. Minnen från en försvunnen folkgrupp. 31 s. Göteborg–Varberg 1981. – *Sandnes, J.*, se *Gissel, S.* – *Sandøy, H.*, se Språk og

samfunn. – *Schmidt, T.*, Fagordliste for norsk namnegransking. 148 s. Oslo 1981. – *Seelow, H.*, se Hálfs saga ok Hálfsrekka. – *Seewald, F.*, se Skaldensagas. – *Seip, D. A.*, se Didrik Arup Seip. – Skaldensagas. Aus dem Altisländischen übertragen, eingeleitet und erläutert von F. Seewald. 249 s. Frankfurt am Main 1981. (Insel Taschenbuch. 576.) – Speculum norroenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre. Edited by U. Dronke, Oxford, G. P. Helgadóttir, Reykjavík, G. W. Weber, Frankfurt, H. Bekker-Nielsen, Odense. XVI + 508 s., 1 pl. Odense 1981. – Språk i Norden 1981. Årsskrift för de nordiska språknämnderna och Nordiska språksekretariatet. 133 s. Stockholm 1981. (Skrifter utg. av Svenska språknämnden. 68.) – Språk og samfunn gjennom tusen år. Redigert av O. Almenningen, Th. A. Roksvold, H. Sandøy, L. L. Vikør. 168 s. Oslo–Bergen–Tromsø 1981. – Språkdata Research Report 1981. Edited by E. Gadelii. 23 s. Göteborg 1982. (Rapporter från Språkdata. 17.) – *Strid, J. P.*, Nären, Njärven och Njurhulten. Studier över en grupp svenska sjönamn och därmed sammanhängande ord i nordiska språk. 204 s. Stockholm 1981. (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series. 15.) – *Stubkjer, F. T.*, se Medieval Iconography. – *Sundman, M.*, Existentialkonstruktionen i svenskan. 275 s. Åbo 1980 (Meddelanden från Stiftelsens för Åbo akademi forskningsinstitut. Nr 57.) – Svensk baklängesordbok. Ord ordnade ordsaltsvis. Swedish Reverse-Order Dictionary. 483 s. U. o. 1981. – Svenskans beskrivning 12. Förhandlingar vid Sammankomst för att dryfta frågor rörande svenskans beskrivning 12, Umeå 1980. Utg. av S. Fries och C.-C. Elert. Umeå 1981. (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 37.) – *Svensson, J.*, Etermediernas nyhetspråk 2. Studier över innehåll och informationsstruktur. 245 s. Lund 1981. (Lundastudier i nordisk språkvetskap. Serie C. Nr 11.) – *Svensson, L.*, Ett fall av språkvård under 1600-talet. Om historiskt a i ändelser i äldre nysvenskt skriftspråk med särskild hänsyn till regleringen i tryckta kanslihandlingar under Gustav II Adolfs regering. XII + 166 s. Lund 1981. (Lundastudier i nordisk språkvetskap. Serie A. Nr 33.) – *Sørensen, J. K.*, Danske sø- og ånavne. 4. K-L. 401 s. København 1981. (Navnestudier udg. af Institut for Navneforskning. Nr 21.) – Dens., se Danmarks gamle ordsprog. – *Sørensen, V.*, se Ord og sag. – *Teüsson, B.*, se *Gissel, S.* – *Tuneld, J.*, se Didrik Arup Seip. – *Turville-Petre, G.*, se Speculum norroenum. – *Uecker, H.*, se Der Wiener Psalter. – *Valfells, S. and Cathey, J. E.*, Old Icelandic. An Introductory Course. XXIV + 378 s. Oxford 1981. – *Weber, G. W.*, se Speculum norroenum. – *Wellander, E.*, se *Westerberg, A.* – *Verner, K.*, se Breve fra og til sprogforskeren Karl Verner. – *Westerberg, A.*, "Inom språket sker oupphörligt ändringar". En jämförelse mellan tredje och fjärde upplagan av Erik Wellanders Riktig svenska. 49 s. Umeå 1981. (Meddelanden från institutionen för nordiska språk vid Umeå universitet. Nr 20.) – *Widmark, G.* (red.), Talspråksstudier. Insamling och analys. 197 s. Lund 1981. – Der Wiener Psalter. Cod. Vind. 2173, herausgegeben von H. Uecker. CXIII + 260 s., 6 pl. Kopenhagen 1980. (Editiones Arnemagnæanæ. Series B, vol. 27.) – *Wiktorsson, P.-A.*, Avskrifter och skrivare. Studier i fornsvenska lagtexter. Mit einer Zusammenfassung: Abschriften und Schreiber. Studien zu altschwedischen Gesetzestexten. XVIII + 133 s., XIII pl. Uppsala 1981. (Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Philologica Scandinavica Upsaliensia. 17.) – *Vikør, L. L.*, se Språk og samfunn. – Visor i västerbottnisk tradition i urval av A. Arvidsson. 123 s. Umeå 1981. (Skrifter utg. av Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå. Serie C. Folkminnen och folkliv. Nr 2.) – *Wollin, L.*, Svensk latinöversättning. I. Processen. 268 s. Lund 1981. (Samlingar utg. av Svenska forskningsallskapet. 251.) – *Ågren, P.-U.*, se Övre Norrlands bygdemål. – *Ørsted, H. C.*, se *Nielsen, N. Å.* – *Österberg, E.*, se *Gissel, S.* – Övre Norrlands bygdemål. Berättelser på bygdemål med förklaringar och en dialektöversikt. Samlade och utg. av K.-H. Dahlstedt och P.-U. Ågren. XII + 308 s., 8 kartor i texten. Umeå 1980. (Skrifter utg. av Johan Nordlander-sällskapet. 2.)

Ahlbäck, O., Bebyggelsenamn i Korsnäs. (Korsnäs historia.) – *Allén, S.*, The Language Bank Concept. (Data Bases in the Humanities and Social Sciences. Proceedings of the IFIP Working

Conference on Data Bases in the Humanities and Social Sciences, Dartmouth College, Hanover, NH. 23-24 August, 1979.) – *Andersson, Th.*, Carl Ivar Ståhle 27/6 1913-12/6 1980. (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., Carl Ivar Ståhle (1913-1980). (Onoma. 24:1-3 1980.) – Dens., Ortsnamn als erstes Glied nordischer Ortsnamen. Stamm- und Genitivkomposition. (Proc. of 13th Int. Congress of Onom. Sciences. 1 1981.) – Dens., Varphælde i det medeltida Linköping. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift 1981.) – Dens., [Rec. av] Beiträge zur Namenforschung. Neue Folge. Beihefte 11. 13-15. [11: E. Dickenmann, Das Pferd in russischen Nomina appellativa und Nomina propria. 12: C. Frei-Lüthy, Der Einfluss der griechischen Personennamen auf die Wortbildung. 13: E. Felder, Germanische Personennamen auf merowingischen Münzen. Studien zum Vokalismus. 15: H. Scheinhardt, Typen türkischer Ortsnamen. Einführung. Phonologie. Morphologie. Bibliographie.] (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., [Rec. av] Grímnir. Rit um nafnfræði. (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., [Rec. av] B. Jørgensen, Stednavne og administrationshistorie. (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., [Rec. av] Names, words, and graves: early medieval settlement. Lectures delivered in the University of Leeds, May 1978. Ed. by P. H. Sawyer. (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., [Rec. av] E. M. Rajec, Literarische Onomastik. Eine Bibliographie samt E. M. Rajec, The study of names in literature: A bibliography. (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., *Brink, S., Brylla, E., Melefors, E., Naert, A., Nilsson, L., Wahlberg, M.*, [Rec. av] V. Dalberg – J. K. Sørensen, Stednavneforskning. 2. Udnyttelsesmuligheder. (Namn och bygd. 69 1981.) – *Baskakov, N. A.*, se *Jarring, G.* – *Brink, S.*, se *Andersson, Th.* – *Brylla, E.*, Tuna – Junkertuna. Jungfrutuna och Ivertuna. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift 1981.) – Dens., se *Andersson, Th.* – *Dalberg, V.*, Stednavneændringer i typologisk perspektiv. (Selskab for nordisk filologi. Årsberetning for 1979-1980.) – Dens., se *Andersson, Th.* – *Dickenmann, E.*, se *Andersson, Th.* – *Ejder, B.*, Ortsnamn kring norra Öresund. (Kring Kärnarn. 13 1980.) – Dens., Ortsnamnsforskning i Västsverige. (Varbergs Museum – årsbok 1981.) – Dens., [Rec. av] Ortsnamnen i Hallands län. På offentligt uppdrag utg. av Ortnamnssarkivet i Uppsala. 3. Bebyggelsenamnen i norra Halland (Himle, Viske och Fjäre härader) av H. Ståhl (Namn och bygd. 69 1981.) – *Felder, E.*, se *Andersson, Th.* – *Foote, P.*, Nafn guðs hit hæsta. (Speculum norroenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre.) – *Frei-Lüthy, C.*, se *Andersson, Th.* – *Grímnir*, se *Andersson, Th.* – *Hallberg, G.*, Bebyggelsenamnen i norra Halland äntligen här. (Varbergs Museum – årsbok 1981.) – Dens., Fastighetsbeteckningsreformen i Skåne. (Sydsvenska ortnamns-sällskapets årskrift 1981.) – *Hansen, E. o. Lund, J.*, Syntaktisk tryk i moderne dansk. (Selskab for nordisk filologi. Årsberetning for 1979-1980.) – *Hellberg, S.*, Om inskjutna satser i skaldediktningen. (Maal og Minne 1981:1-2.) – *Jarring, G.*, [Rec. av] N. A. Baskakov, Russkíe familii tjurkskogo proiskhozjdenija. (Namn och bygd. 69 1981.) – Dens., [Rec. av] O. T. Molchanova, Toponimicheskij slovar' Gornogo Altaja. (Namn och bygd. 69 1981.) – *Johannisson, T.*, Carl Ivar Ståhle. (Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Årsbok 1981.) – *Jørgensen, B.*, se *Andersson, Th.* – *Kiviniemi, E.*, Från Olof Persson till Mats Henriksson. Några iakttagelser rörande dopnamnskicket i Finland under senmedeltiden och 1500-talet. (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 490. Studier i nordisk filologi. 62.) – Dens., Über die gegenwärtigen Perspektiven der finnischen Ortsnamenforschung. (Studia Fennica. 24 1981. Opuscula Instituti linguae Fennicae Universitatis Helsingiensis. 81.) – *Knudsen, T.*, se *Tuneld, J.* – *Lund, J.*, se *Hansen, E.* – *Marstrander, C.*, se *Tuneld, J.* – *Mattisson, A.-C.*, Ortnamnsvård på de svenska sjökorten. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årskrift 1981.) – *Melefors, E.*, se *Andersson, Th.* – *Moberg, L.*, Heliga Birgittas första uppenbarelse i magister Mathias svenska version. (Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 490. Studier i nordisk filologi. 62.) – Dens., Nysv. "linljung". (Nysvenska studier. 59-60 1979-1980.) – *Molchanova, O. T.*, se *Jarring, G.* – *Naert, A.*, se *Anderson, Th.* – Names, words, and graves, se *Andersson, Th.* – *Nielsen, H. F.*, se *Sørensen, J. K.* – *Nilsson, L.*, se *Andersson, Th.* – Nordisk namnforskning 1980. NORNA-rapporter. 20. (Namn och bygd. 69 1981.) – *Peterson, L.*, Personnamnselementet -modh. Ett

bidrag till dess härledning. (Namn och bygd. 69 1981.) – *Pettersson, B.*, Ryska i nutida svenska. (Finsk tidskrift 1981:1.) – *Poulsen, J. H. W.*, Fleygjarsteinur. (Heiðursrit til Sverra Dahl. 70 ár. 31. mars 1980. Fróðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Færoensis 28–29.) – *Rajec, E. M.*, se *Andersson, Th.* – *Ralph, B.*, Hur mycket fackspråk är fackspråk? (Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities. 37. Svenskans beskrivning 12.) – Report on the progress of research – "Forschungsbericht". (Onoma. 24:1–3 1980.) – *Rostvik, A.*, [Rec. av] Helsingin kadunnimet/Helsingfors gatunamn. (Namn och bygd. 69 1981.) – *Sahlgren, J.*, se *Tuneld, J.* – *Sawyer, P. H.*, se *Andersson, Th.* – *Scheinhardt, H.*, se *Andersson, Th.* – *Ström, F.*, Poetry as an instrument of propaganda. Jarl Hákon and his poets. (Speculum norroenum. Norse studies in memory of Gabriel Turville-Petre.) – *Ståhl, H.*, se *Ejder, B.* – *Dens.*, se *Hallberg, G.* – *Stähle, C. I.*, se *Andersson, Th.* – *Dens.*, se *Johannisson, T.* – *Sørensen, J. K.*, [Rec. av] H. F. Nielsen. De germanske sprog. Baggrund og gruppering. (Nordic Journal of Linguistics. 4:2 1981.) – *Dens.*, se *Andersson, Th.* – *Tuneld, J.*, Trygve Knudsen 23/6 1897–18/1 1968. (Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok 1957–1972.) – *Dens.*, Carl Marstrand 26/11 1883–23/12 1965. (Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok 1957–1972.) – *Dens.*, Jöran Sahlgren 8/4 1884–28/8 1971. (Kungl. Gustav Adolfs Akademiens minnesbok 1957–1972.) – *Wahlberg, M.*, Soldatnamnen i Våla härad. (Ortnamnssällskapets i Uppsala årsskrift 1981.) – *Dens.*, se *Andersson, Th.* – *Vide, S.-B.*, En skättevisa och lite till. (Osby Hembygdsförenings årsbok 1981.) – *Virtaranta, P.*, Das Finnische Tonbandarchiv – Geschichte und Gegenwart. (Studia Fennica. 24 1981. Opuscula Instituti linguae Fennicae Universitatis Helsingiensis. 84.) – *Dens.*, Om karelarnas folkliga tradition i det forna Tverska guvernementet. (Saga och sed. Kungl. Gustav Adolfs Akademiens årsbok 1980. Opuscula Instituti linguae Fennicae Universitatis Helsingiensis. 85.)

B.P.